

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ISSN 2519-058X (Print)

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК

EAST EUROPEAN HISTORICAL BULLETIN

**ВИПУСК 9
ISSUE 9**

**Дрогобич, 2018
Drohobych, 2018**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол від 20 грудня 2018 року № 17)*

Наказом МОН України збірник включено до Переліку наукових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з історичних наук (Наказ МОН України від 13.03.2017 р. № 374).

Східноєвропейський історичний вісник / [головний редактор В. Ільницький]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – Вип. 9. – 154 с.

Збірник розрахований на науковців, викладачів історії, аспірантів, докторантів, студентів й усіх, хто цікавиться історичним минулим.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Головний редактор: Ільницький В. І. – д.іст.н., доц.

Відповідальний редактор: Галів М. Д. – к.пед.н., доц.

Редакційна колегія:

Вагнер Марек – д.габ. з іст., проф. (Польща); **Вегеш М. М.** – д.і.н., проф. (Україна); **Вацлав Вєжбєнец** – д.габ. з іст., проф. (Польща); **Гліва Анджей** – доктор історії (Польща); **Дегтярьов С. І.** – д.і.н., проф. (Україна); **Корсак Р. В.** – д.і.н., проф. (Україна); **Литвин М. Р.** – д.і.н., проф. (Україна); **Марусяк Юрай** – доктор історії (Словаччина); **Морозов А. Г.** – д.і.н., проф. (Україна); **Новацький Роман** – д.габ. з іст., проф. (Польща); **Падалка С. С.** – д.і.н., проф. (Україна); **Патриляк І.К.** – д.і.н., проф. (Україна); **Петречко О. М.** – д.і.н., проф. (Україна); **Потехіна І. Д.** – к.і.н., доц. (Україна); **Рассамакін Ю. Я.** – к.і.н., ст.наук. спів. (Україна); **Сергійчук В. І.** – д.і.н., проф. (Україна); **Стародубець Г. М.** – д.і.н., проф. (Україна); **Стемнік Анджей** – д.габ. з іст., проф. (Польща); **Степанчук В. М.** – д.і.н., ст. наук. спів. (Україна); **Тельвак В. В.** – д.і.н., проф. (Україна); **Фугала В. П.** – д.і.н., проф. (Україна); **Чопек Сильвестер** – д.габ. з іст., проф. (Польща); **Чучко М. К.** – д.і.н., проф. (Україна); **Шаравара Т. О.** – д.і.н., доц. (Україна).

Рецензенти:

Білий Дмитро Дмитрович – д.і.н., проф., професор кафедри хореографії та мистецтвознавства Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського;

Гуцуляк Віктор Володимирович – д.і.н., проф., професор кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького;

Деревінський Василь Федорович – д.і.н., проф., професор Київського національного університету будівництва і архітектури.

**Збірник індексується в міжнародних базах даних: “Index Copernicus” (ICV 2016 50.70),
Cite Factor, Research Bible, Scientific Indexing Services, Journal Factor (JF)**

Статті збірника прирівнюються до публікацій у виданнях України, які включені до міжнародних науко-метричних баз відповідно до вимог наказу МОН України від 17 жовтня 2012 р. № 1112 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 03.12.2012 р. № 1380).

*Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
«Східноєвропейський історичний вісник» Серія КВ № 22449-12349Р від 28.12.2016 р.*

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційній сторінці видання
<http://eehb.ddpu.drohobych.net/>

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.

Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100.
тел.: (0324) 41-04-74, факс: (03244) 3-38-77, e-mail: vilnickiy@gmail.com

© Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, 2018
© Автори статей 2018

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol dd. 20.12.2018 No. 17)

By a Decree of Ministry of Education and Science of Ukraine this collection of articles is entered into the List of scientific editions in which results of dissertational researches in competition for scientific degrees of doctor and candidate of science in historical disciplines may be published.
(Decree of MES of Ukraine dd. 13.03.2017 No 374).

East European Historical Bulletin / [chief editor Vasyl Ilnytskyi]. – Drohobych: Publishing House “Helvetica”, 2018. – Issue 9. – 154 p.

This collection is meant for scholars, history lecturers, aspirants, doctorants, students and all the readership interested in historical past.

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles, and are not responsible for the accuracy of the data and references.

Chief editor: Vasyl Ilnytskyi – PhD hab. (History), Assist. Professor

Executive editor: Mykola Haliv – PhD (Education), Assist. Professor

Editorial Board:

Marek Wagner – PhD hab. (History), Professor (Poland); **Mykola Vehesh** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Waclaw Wierzbieniec** – PhD hab. (History), Professor (Poland); **Andrzej Gliva** – PhD (History) (Poland); **Sergeyi Degtyarev** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Roman Korsak** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Mykola Lytvyn** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Juraj Marušiak** – Mgr., PhD. (Slovak Republic); **Anatoliy Morozow** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Roman Nowacki** – PhD hab. (History), Professor (Poland); **Serhiy Padalka** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Ivan Patryliak** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Oleh Petrechko** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Inna Potiekhina** – PhD (in History), Associate Professor (Ukraine); **Yuriy Rassamak** – PhD (in History), Senior Research Fellow (Ukraine); **Volodymyr Serhiychuk** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Galyna Starodubets** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Andrzej Stępnik** – PhD hab. (History), Professor (Poland); **Vasyl' Stepanchuk** – PhD hab. (History), Senior Research Fellow (Ukraine); **Vitaliy Tel'vak** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Vasyl Futala** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Sylwester Czopek** – PhD hab. (History), Professor (Poland); **Mykhailo Chuchko** – PhD hab. (History), Professor (Ukraine); **Tamara Sharavara** – PhD hab. (History), Associate Professor (Ukraine).

Reviewers:

Dmytro Bilyi – PhD hab. (History), Professor of the Chair of Choreography and Art Studies, Lviv State Ivan Boberskyi Physical Culture University;

Victor Hutsuliak – PhD hab. (History), Professor of the Chair of Archeology and Special Branches of Historic Science, Cherkassy State Bohdan Khmelnytskyi University;

Vasyl Derevynskyi – PhD hab. (History), Professor of Kyiv National University of Construction and Architecture.

**The collection is indexed in the international databases: «Index Copernicus» (ICV 2016 50.70),
Cite Factor, Research Bible, Scientific Indexing Services, Journal Factor (JF)**

The articles are equaled to publications in Ukrainian journals entered in international scientometric databases in accordance with the MES of Ukraine order dd. 17 november 2012 p. No. 1112 (amended by the MES of Ukraine order dd. 03.12.2012 No. 1380).

Print media registration certificate «East European Historical Bulletin» series KV No. 22449-12349P dd. 28.12.2016

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
<http://eehb.dpu.drohobych.net/>

Founder and Publisher: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.
Office address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region,
82100. tel.: (0324) 41-04-74, fax: (03244) 3-38-77, e-mail: vilnickiy@gmail.com

© Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 2018
© Copyright by the contributors, 2018

ЗМІСТ

Олександр КОЗІЙ, Оксана ГОРБАЧИК ПОМІЩИЦЬКІ МАЄТКИ ПОДІЛЛЯ В ПЕРІОД СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗРУШЕНЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ	9
Ірина ГЛУШИК ІСТОРИЧНИЙ СЕМІНАР ЯК ФОРМА ФАХОВОГО ВИШКОЛУ ІСТОРИКІВ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	16
Валентин РЕБЕНОК УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО В ПОДІЯХ ПІД ЦЕЦОРОЮ І ХОТИНСЬКІЙ ВІЙНИ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ Ю. ШУЙСЬКОГО	27
Лідія ЛАЗУРКО ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОБРАЗ ТАДЕУША КОСТЮШКИ НА СТОРІНКАХ ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ЧАСОПИСІВ ЛЬВОВА КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.	36
Діана ЯБЛОНСЬКА КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1921 – 1930): УТВОРЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РЕОРГАНІЗАЦІЯ	45
Валерій САЄНКО, Наталія ШЕСТАКОВА ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ О. ТЕРЕНОЖКІНА.....	55
Микола ГАЛІВ, Анна ОГАР ПОЛЬСЬКЕ ВЧИТЕЛЬСТВО СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ В УМОВАХ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1944).....	73
Ірина РАДЧЕНКО ДІЯЛЬНІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ УРЯДОВОЇ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ВІЙСЬКОВИХ БІЖЕНЦІВ: ЄВРЕЙСЬКИЙ АСПЕКТ (1944 – 1945).....	81
Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ У ТВ 22 «ЧОРНИЙ ЛІС» (1945 – 1946).....	93
Ярослав АНТОНЮК ОХОРОНА СТЕПАНА БАНДЕРИ: УСПІХИ ТА НЕВДАЧІ (1945 – 1959).....	108
Руслана ПОПП ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ ВІЙСЬК МВС ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (1947): ДОКУМЕНТАЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ	119

Віталій МАСЕНКО

ПОСІБНИК Н.ПОЛОНСЬКОЇ-ВАСИЛЕНКО

«УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ» В КОНТЕКСТІ

МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОГО НАПРЯМУ 130

Костянтин ІВАНГОРОДСЬКИЙ

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЕТНІЧНОЇ ІСТОРІЇ

СХІДНИХ СЛОВ'ЯН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ 146

CONTENTS

Olexandr KOZIY, Oxana HORBACHYK MANOR ESTATES IN PODILLIA IN THE PERIOD OF SOCIO-ECONOMIC CHANGES IN THE RUSSIAN EMPIRE IN THE FIRST HALF OF THE XIX CENTURY	9
Iryna HLUSHYK HISTORICAL SEMINAR AS A FORM OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF HISTORIANS IN THE UNIVERSITY OF LVIV IN THE SECOND HALF OF NINETEENTH CENTURY	16
Valentyn REBENOK UKRAINIAN COSSACKS IN THE BATTLE OF TSETSORA AND THE KHOTYN WAR IN SCIENTIFIC WORKS OF JÓZEF SZUJSKI	27
Lidiya LAZURKO HISTORIOGRAPHICAL IMAGE OF TADEUSZ KOSTIUSHKO ON THE PAGES OF LVIV'S POLISH AND UKRAINIAN SCIENTIFIC JOURNALS DURING THE LATE XIX – EARLY XX CENTURIES	36
Diana YABLONSKA KAMYANETS-PODILSKIY INSTITUTE OF PUBLIC EDUCATION (1921 – 1930): DEVELOPMENT, ACTIVITY AND REORGANIZATION	45
Valeriy SAYENKO, Nataliia SHESTAKOVA THE HISTORY OF STUDY OF SCIENTIFIC ACTIVITY OF O. TERENOZHKIN	55
Mykola HALIV, Anna OHAR POLISH TEACHERS IN EASTERN GALICIA UNDER THE NAZI OCCUPATION (1941 – 1944)	73
Iryna RADCHENKO ACTIVITIES OF THE USA GOVERNMENTAL WAR REFUGEE BOARD: JEWISH ASPECT (1944 – 1945)	81
Vasyl ILNYTSKYI REVISITING THE FUNCTIONING OF THE UKRAINIAN INSURGENT MOVEMENT IN TV 22 «BLACK FOREST» (1945 – 1946)	93
Yaroslav ANTONIUK STEPAN BANDERA'S SAFEGUARDS: ACHIEVEMENTS AND DEFEATS (1945 – 1959)	108
Ruslana POPP THE ACTIVITIES OF THE MILITARY TRIBUNAL OF THE MIA TROOPS OF DROHOBYCH REGION (1947): DOCUMENTARY EVIDENCE	119
Vitaliy MASNENKO THE TEXTBOOK OF N. POLONSKA-VASYLENKO «UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY» IN THE CONTEXT OF METHODOLOGICAL TRADITION OF THE STATEHOOD SCHOOL	130

Kostiantyn IVANGORODSKY
METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE RECONSTRUCTION
OF THE EAST-SLAVS ETHNIC HISTORY
IN THE MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY 146

UDK 94 (477) «19»
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150361

Olexandr KOZIY,

orcid.org/0000-0002-0494-3095

PhD (Historical sciences), Assistant Professor of Department of the World History and Special Historical Disciplines, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych, olkoziy@gmail.com)

Oxana HORBACHYK,

orcid.org/0000-0001-6671-2025

PhD (History), Assistant Professor of Department of the World History and Special Historical Disciplines, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych, oksa7803@gmail.com)

MANOR ESTATES IN PODILLIA IN THE PERIOD OF SOCIO-ECONOMIC CHANGES IN THE RUSSIAN EMPIRE IN THE FIRST HALF OF THE XIX CENTURY

The article analyzes the development of commodity-money relations in the landowners' households of Podillia and characterizes its socio-economic consequences. The result of involvement of manor estates into the system of capitalist relations, the destruction of natural economy took place with the subsequent use of manufactory production and free-hired labor, which led to the intensification of the economic life of the region and the corresponding social changes. The emergence of a deep contradiction in this process became one of the important factors for the abolition of serfdom in Russia. The purpose of this research is to study the development of commodity-money relations in the landlords' estates of Podillia and to characterize its socio-economic consequences. Research methodology. The research is based on the principles of historicism, comprehensiveness, objectivity and consistency. Also, in the presentation of the material we applied general scientific (analysis, synthesis, elements of the statistical method) and special-historical (problem-chronological, historical-typological, historical-system) theoretical methods. Scientific novelty lies in the attempt to comprehensively research the situation of the landlord estates of Podillia in the afore-mentioned period. Conclusions. Commodity-money relations found a further development in the landowners' estates of Podillia in the first half of the XIX century, which was destroying subsistence farming opening the way to the capitalist mode of production. At the same time, this led to the intensification of the economic life of the region with the corresponding social changes.

Key words: *landlords, manor estates, commodity-money relations, Podilsk province, serfdom, peasants.*

Олександр КОЗИЙ,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) olkoziy@gmail.com

Оксана ГОРБАЧИК,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) oksa7803@gmail.com

ПОМІЩИЦЬКІ МАЄТКИ ПОДІЛЛЯ В ПЕРІОД СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗРУШЕНЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Мета дослідження – дослідити розвиток товарно-грошових відносин у поміщицьких господарствах Поділля та схарактеризувати його соціально-економічні наслідки. Методологія дослідження. Дослідження спирається на принципи історизму, всебічності, об'єктивності та системності. Також при викладенні матеріалу застосовано загальнонаукові (аналіз, синтез, елементи статистичного методу) та спеціально-історичні (проблемно-хронологічний, історико-типологічний, історико-системний) теоретичні методи. Наукова новизна полягає у спробі комплексного дослідження питань становлення поміщицьких маєтків Поділля в окреслений період і з'ясування наслідків втягнення поміщицьких маєтків у систему капіталістичних відносин. Висновки. У першій половині ХІХ ст. на Поділлі все більше розвивались товарно-грошові відносини, які руйнували натуральне господарство, відкривали шлях до капіталістичного способу виробництва. В результаті втягнення поміщицьких маєтків у систему капіталістичних відносин почало використовуватись мануфактурне виробництво та вільнонаймана праця. За своїм характером тогочасні мануфактурні й фабрично-заводські підприємства були двох типів: капіталістичного і феодално-кріпосницького. Поява та розвиток елементів системи капіталістичних відносин у поміщицьких господарствах привело до активізації економічного життя краю та відповідних соціальних змін. Водночас розвиток поміщицьких господарств в умовах товарно-грошових відносин вимагав постійної інтенсифікації виробництва, яка стримувалась використанням панцизної праці, що не могла бути продуктивною. Це глибоке протиріччя стало одним із важливих факторів скасування кріпосного права в Росії.

***Ключові слова:** поміщики, поміщицькі маєтки, товарно-грошові відносини, Подільська губернія, кріпосництво, селяни.*

The statement of the problem. The relevance of the researched topic is related to the importance of studying the experience of transformations that took place in the socio-economic life on Ukrainian lands within the Russian Empire in the first half of the nineteenth century. That is why, the peculiarities of the gradual development of land use and the methods of management in manor estates in Podillia are of particular interest to many modern scholars.

Research analysis. Aspects of social and economic development of Ukraine in the XIX century were touched upon in the writings of many Soviet and Ukrainian historians. Among others, one should mention the large-scale generalization works of I. O. Gurzhii (Gurzhii, 1954; Gurzhii, 1962) and E. D. Stashevsky (Stashevsky, 1968). The problems of the emergence and establishment of capitalist relations in the first half of the XIX century were quite fully covered in the works of V. Teplitsky (Teplitsky, 1954), O. Nesterenko (Nesterenko, 1959), M. Druzhinin (Druzhinin, 1987) and many others. A new period in the study of socio-economic aspects of the history of Ukraine began at the turn of the XX – XXI centuries. At this stage, there appeared a significant number of scientific papers on the socio-economic history of the Right-bank Ukraine. In particular, in their dissertations Borisevich S. (Borisevich, 1992), Broslavskyy V. (Broslavskyy, 2007) and Lobko O. (Lobko, 2008) supply a lot of factual material on the socio-economic life of Ukrainian regions in the nineteenth and early twentieth centuries. However, the issue of socio-economic relations at manor estates at the regional level requires a wider coverage and more thorough research.

The article's purpose is to analyze the formation and development of capitalist relations in the manor estates of Podillya and to find out the socio-economic consequences of this process.

The statement of the basic material. In the first half of the XIX century commodity-money relations, which were destroying the natural economy, opened up the way to the capitalist mode of production.

Adapting to the needs of the market, the manor estates of the Podolsk province increased the production of commodity bread, especially wheat. A considerable amount of bread was exported abroad which served as the raw material for production of beer and alcohol, the surplus of which was also exported abroad (Gurzhi, 1962: 55).

At the beginning of the XIX century the sown area for agricultural crops – wheat, barley, rye, oats, – increased significantly. At that time, the country estates farms ground 139.4 thousand quarters of grain, of which 36% was sold. Subsequently, the export of bread increased. Beyond the province, the wheat was exported to Odessa, Galicia and other places (DAKhO. F. 228. Op. 1. Case. 3125. P. 10). In 1840, only 0.5 million quarters of grain was exported from Podolsk province to the port of Odessa alone (Bazhenov et al., 1990: 18). The export of bread from the Podolsk province was equal to the export of bread from Kyiv and at times exceeded it (Gurzhi, 1962: 55).

Commodity-monetary relations were penetrating into peasant farms, but much slower than country estates. In Podolsk province, there were only 1.23 acres of land per one revised soul. Under the existing conditions of cultivation such an allocation could barely feed the peasant family. According to the data for 1843, from 5 475 239 quarters of bread collected in Podillya, 51.5% belonged to the landlords and 48.5% to the peasants. Thus, a country estate accounted for 585 quarters of bread on average whereas a peasant farm – 2 quarters. It is evident that the majority of the peasant farms did not only have the capacity to sell excess bread but were partially forced to buy it themselves (Bazhenov et al., 1990: 115).

The landlords were also engaged in growing tobacco, but natural conditions did not contribute to its widespread use. In 1844 in Podolsk province only 13 thousand pounds of tobacco were harvested, 4.6 thousand pounds of which were sold. In 1858, the sown area of tobacco amounted to 200 acres. This was still less than in any other province of the South-West region (Gurzhi, 1962: 59).

Animal breeding also acquired great importance in the commodity production. In 1840's, the manor estates alone had over 300 thousand fine-footed sheep (Bazhenov et al., 1990: 117). Already at the end of the XVIII century, the first capitalist cloth manufactory in Khmelnytskyi area was founded in the village of Minkovtsi, Ushytsk District. In 1845 there were already 65 cloth factories, which produced goods worth 315.6 thousand rubles. Almost all of the distillation was concentrated in the system of large farms, 74 distilleries worked in Kamenetsky and Proskuriv counties. They produced 250,400 rubles worth of vodka and alcohol (Nesterenko, 1959: 456–459).

Sugar refineries developed rapidly. In the 1830's and 1840's sugar beet, in the figurative expression of the eyewitness of those events, turned into «galvanic sparks» that took possession of the minds of Podillya landowners (Gurzhi, 1954: 158). Tadeusz Bobrowski, a well-known Polish publicist, wrote in his memoirs that «Podillya became a cradle of sugar cultivation in Ukraine. And people such as Shpakovsky and Narcissus Makovetsky were among the first to experiment with sugar refining in the years of 1835 – 1840» (Bobrowski, 1909: 29). Between 1848 and 1849, 4232 acres or 15.3% of the total sown area of this crop in Russia was sown in beets in Podillya (Gurzhi, 1954: 158). From 1839 to 1849, within the bounds of modern Khmelnytskyi, 13 sugar refineries were founded. As of December 1, 1859, 31 sugar-beet factories operated in Podolsk province (Collection of documents, 1961: 43). The largest and most well-known were count Potocki's sugar mills in the city of Zbuzhye, Vinnitsa region; Charnomsky's sugar mills in the village of Chernomeni, Olgopil district; Dzerzhko's sugar mills in with Vizhnie-Olchedayev of Mogilev district and others. At the cost of gross output, sugar refining quickly outstripped clothing and distillery industries. We should also single out the largest distilleries, such as: Yurevich's distillery in the city of Bershad, Olgopil district; Markevych's distillery in the city of Yagorlik, Balty district

and Yalovytsky's distillery in the village of Ometintsy, Haysin district. In other areas of industrial production, which manor estates were engaged in, stood out the factory of grape wines in the estate of Prince Wittgenstein's heirs in Kamyanka, Yampil district and Makovetsky's paper factory in village of Proskurivtsi, Ushitsk district. It should be noted that in the middle of XIX century there were no state owned plants and factories in the province (Demyanenko, 1865: 37).

Other branches included brewing, leather processing, candle-making, bricks production. There were metal processing plants in Slavuta, Kropivna, Proskuriv. Growing demand for bags, due to the development of grain trade, was an impetus for the distribution among peasants of the production of domestic fabrics of linen yarn with woolen fabric. For a long time, animal skin treatment and making leather with fur and tailoring various clothes did not go beyond the home craft. Only in the 1830's and 1840's, villagers began to produce leather for sale in the villages of Letychiv, Proskuriv and Ushitsy districts. The manufacture of clothing (warm jackets, shoes) began spreading beyond the limits of craftsmanship. The woodworking industry also became widespread (History of Cities, 1971: 18).

As for the character of the then manufactories, factories and plants, they were of the two types: capitalist and feudal. To the first belonged the enterprises owned by the merchants, the burghers and the peasants, and to the second, with some exceptions, the landlords, the patrimonial-consensual and state-owned enterprises. The above types of industrial enterprises had significant differences. If the enterprises of the first type used civilian labor, then at the enterprises of the second-serf labor, forced. Capitalist enterprises was working on a broad market, and feudal were mostly for satisfying the needs of the treasury and estate. At the same time, the presence of a number of landlord enterprises, which were partially or fully based on civilian work, was already characteristic (Gurzii, 1962: 23).

According to the then classification, industrial production was divided primarily from sources and types of raw materials, namely, those that processed raw materials of animal and vegetable origin, fossil and mixed production. As of 1863 the enterprises of the first group were: fat stoke – 13, candlestick – 66, soap-making – 13, leather – 41, cloth – 63; the second: potash – 2, sugar – 32, butter – 1, distillery – 180, tobacco – 9, vodka – 2, honey cooking – 1, paper – 1, brewing – 22; the third: tiles and pottery – 22, brick – 57, glass – 2, oil – 1, copper – 5, cast iron – 1. On the basis of raw materials of mixed origin there were 7 carriage, 1 technical and agricultural, 16 joinery manufactures (Demyanenko, 1865: 34–35).

The data shown in the following table testifies to the growth of the number of industrial enterprises in the South-West region in the first half of the XIX century:

Dynamics of growth of industrial enterprises of the Right-bank Ukraine in the first half of the XIX century. (Gurzii, 1962: 25):

Province	Years			
	1825	1832	1854	1860
Kyiv	107	79	223	236
Volyn	185	219	293	323
Podillya	53	43	210	246

Socio-economic shifts, which took place in the economy in the first half of the XIX century, led to an increase in the number of fairs. The arrangement of new fairs was preceded by a petition to the royal government of local authorities and individual landowners. Trying to open new fairs in their villages, the landlords had the goal to collect money for trading places,

as well as make the market accessible to peasant households, which would make it easier for landlords to collect cash from the peasants. The tsarist government was willing to meet with the petition of local authorities and landlords and in large numbers allowed to open fairs in cities, state-owned and landowner villages. True, sometimes the request for the opening of fairs was undergoing a lengthy process of granting permission and it took many years. For example, the petition for the opening of four fairs in Zhytomyr was being «decided» from 1850 to 1864, in Vynnytsia, the opening of the same number of fairs lasted from 1839 to 1857, however, despite the bureaucratic obstacles, in 1858 there were already 56 fairs in Podillia (Gurzhi, 1962: 85).

The trade turnover at those fairs was steadily increasing every year. For example, in 1842, products were imported in the amount of 1 624 361 rubles, sold in the amount of 826 754 rubles, and in 1860 3 578 754 and 1 494 902 rubles respectively (Collection of documents, 1961: 45). Along with this, there was an increase in the city's permanent trade, and with it and an increase in the number of trading institutions. In the province of Kyiv in 1825 there were 512 such institutions, in 1861 their number increased to 2,871, in Volyn from 227 to 2,588 in Podolsk from 322 to 1,983 respectively (Gurzhi, 1962: 150).

Socio-economic transformations that took place in the first half of the XIX century also influenced the growth of the urban population. In 1825 there were 24 369 inhabitants in Kyiv, 13 403 in Zhytomyr, 6,849 in Kamyanets-Podilsky and 6,189 in 1861 – 70 590, 40 564, 22 771 respectively. In general, the urban population of the Podilsk province in the first half and mid XIX century looked as follows: in 1811 – 42.6 thousand; in 1825 – 55.5 thousand; in 1840 – 82.6 thousand; in 1858 – 120.8 thousand people (Teplitsky, 1954: 189).

The situation of workers at enterprises of landowners' property was largely dependent on their serfdom status. For example, the serf-workers, who worked in the carriage shop of the landowner Andrievych (village PISOCHNE, Kamianets district), in mid-1861 wrote to the governor of Podilsk that for thirteen years they had been working in the workshop of their landowner, but did not receive any rewards. «Because of this, – they said, – we have no means to feed our families. Not only that the landowner does not pay our salaries, but also does not give us any land for sowing, and our wives work as serfs on the level with other peasants» (History of cities, 1971: 19).

In addition, the involvement of landlords in commodity-money relations in the period of the crisis of the feudal system required the growth of sown areas by reducing the land plots of feudal peasants. The field plots were mostly taken away from the peasants. The small holdings were largely ignored by landlords. According to A.Z. Baraboy's calculations, in 1122 estates of the Podilsk province, out of the total number of 2054, the landowners took away from the peasants 2378,8 acres, that is, 3.3% of the peasant household land use for the period 1848 – 1862. The taken land was leased in some estates to free peasants, sugar refiners and Jews-tenants, and in others for building sugar and brick factories, and turned into landlord's land or garden. Field land was not taken away from the peasants only in 119 estates (10.6%). In 990 estates (88.2%), the landlords seized a part of the peasant field land; in 13 estates (1.2%) – the whole land (A.Z. Baraboy, 1958: 85–86).

However, the degree of decay of feudal way of managing in most estates, if we proceed from the fact that the seizure of peasant lands (as the first sign of the expansion of feudalism), did not yet reach catastrophic nature in the middle of the XIX century; most of the landlords' households at that time could still manage on feudal principles, parasitizing on peasant free labor and on a primitive basis. In total, in 1003 estates for the period from 1848 to 1862,

the landlords seized at least 99 995 acres of peasant field land with 521 189 acres, which were in use by the peasants in 1847, that is, the so-called. «Secular» rural peasant land was reduced by 19.2%. It should be emphasized that the landlords were taken from the peasants, as a rule, the best land – the most fertile, most conveniently located, closer to the water, etc., as well as hayfields. From 1848 to 1860, in 867 estates from 1,122 (77.3%), the landowners replaced the peasant field land in part, and in some places totally by the worse fertile land (Baraboy, 1958: 89).

This is clearly evidenced by the correspondence of the Governor-General with the Podilsk governor. In one of the letters, the governor-general wrote: «I know well that in some counties in the estates of landlords there is a separation of land in the following types: a) in some estates, the landmarks are renewed, both between the peasants' plots and between the land of households and the peasants, which eventually the landlords do not have the right to do without permission, or at least without the knowledge of the provincial authorities; b) in other estates, the land is replaced either totally or in part by the landlord, which is also not permitted without permission, and finally; c) in the estates in which the peasants' plots were in fact larger than shown in the real inventory, the peasants were given plots of such quantities as are shown in the inventories, which contradicts the inventory rules, since it is known that in many inventories the value of the plots is not shown accurately; ... the peasants' land in its entirety should occupy such a space that was in use by the peasants for 6 years before the introduction of inventories, except for those estates in which the secular land was increased in the introduction of inventories; in the latter case, the quantity of their land must be in such a volume as determined by the inventory» (DAKhO. F. 228, Op. 1. Case. 3130. P. 2). In his letters, the governor-general pointed out that there was no admission to the free demarcation of the peasant lands and the need to suspend the delineation of the estates in which it was carried out. At the same time, he emphasized that «on the basis of paragraphs 1 and 6 of inventory rules ... all the land that was in use by the peasants for 6 years before the introduction of inventory rules and shown in inventories as belonging to peasants, must be untouched. And only a small part of it can be replaced by economical, with the consent of the peasants and authorities' knowledge». Describing the reaction of the peasants to the commission of the lawlessness of the landlords, the governor-general noted: «... Changes that are carried out arbitrarily without the consent of the peasants, confusing them, there are dissatisfaction and complaints about the reduction or allocation of the worst quality land plots... There was even a case when arbitrary changes in peasant lands almost did not lead to serious unrest in the estate» (DAKhO. 228. Op. 1. Case. 3130. P. 6).

However, despite the directives and orders of senior officials of the South-Western region, the lawlessness of the landowners in one way or another continued. At the end of the 1850's more than 40% of Podillya landlords could not successfully manage on feudal grounds. 12% of the landlords, in every way intensifying the exploitation of the peasants by breaking their yards, with the favorable condition that the number of audit peasants grew, barely increased their profits by 1–5%. In other words, more than half of the landowners were objectively more interested in the capitalist development of agriculture than in preserving serfdom. There was a two-way process. The landlord's land tenure increased as well as the number of livestock, which allowed the development of manor estates on a capitalist basis. In parallel, there was a stratification of a larger number of farmers, that is, they were transformed into landless agricultural workers, which also contributed to the development of capitalism in agriculture.

The landlessness of the peasants and the intensification of their exploitation was an integral part of the process of initial accumulation of capital, which was delayed in Russia for at least two centuries. Many landlords in Podillya, plowing and intensifying the exploitation of the peasants, accumulated the wealth that was necessary for the organization of capitalist agricultural economies. However, a considerable number of landowners were getting not rich, but poorer: the landlords laid and re-mortgaged their estates, fell into dependence on trade and usurious capital (Baraboy, 1958: 104, 106).

According to the statistics provided by Podilsk governor, as of 1856 – the number of mortgaged estates reached 814; the amount of debt on estates was 17 922 034 rubles (Collection of documents, 1961: 48). Debts did not always lead to inability to manage. In part, the landlords laid the estates to receive money for further commercial and industrial operations. And an increase in the number of factories and factories confirms this fact.

The conclusions. Consequently, with the development of commodity-money relations in the manor estates in Podillya, the destruction of the natural economy took place and the production of work and civilian labor began to be used, which led to the revitalization of the economic life of the region and the corresponding social changes. At the same time, the development of manor estates in the conditions of commodity-money relations required a constant intensification of production, which was restrained by the use of serf labor, which could not be productive. This profound contradiction became one of the important factors in the abolition of serfdom in Russia.

For a more comprehensive coverage of this problem in the future, it would be advisable to analyze the invariant features of the serfdom based landlord households in more detail and to wider describe the manor estates of the Podilsk province.

BIBLIOGRAPHY

- ДАХО – Державний архів Хмельницької області.
- Баженов та ін., 1990 – Нариси історії Поділля / [авт. Л. В. Баженов, І. С. Винокур, С. К. Гумєнюк та ін.]. Хмельницький: Облполіграф видав. 1990. 327 с.
- Барабой, 1958 – Барабой А. Обезземелення поміщиками кріпосних селян Подільської губернії і посилення експлуатації їх у період між «інвентарною» і селянською реформами // Наукові записки Інституту історії. К.: АН УРСР. 1958. № 12. С. 83–108.
- Борисевич, 1992 – Борисевич С. Поземельні відносини в Подільській губернії протягом 1793 – 1861 рр.: дис... канд. іст. наук: 07.00.02. Дніпропетровськ, 1992. 182 с
- Брославський, 2007 – Брославський В.Л. Аграрна політика російського царату на Правобережній Україні у 1793 – 1861 рр.: зміни у землеволодінні і землекористуванні: дис... канд. іст. наук: 07.00.02. Черкаси, 2007. 223 с.
- Гуржій, 1954 – Гуржій І. О. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX століття. К.: Держполітвидав. 1954. 452 с.
- Гуржій, 1962 – Гуржій І. О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця XVIII ст. до 1861 року). К.: АН УРСР. 1962. 207 с.
- Демьяненко, 1865 – Демьяненко А. Статистические сведения о Подольской губернии за 1862, 1863 и 1864 года. Каменец-Подольский: Б.и. 1865. 69 с.
- Дружинин, 1987 – Дружинин Н. М. Социально-экономическая история России // Избранные труды. М.: Наука. 1987. 421 с.
- Історія міст, 1971 – Історія міст і сіл УРСР. У 26-ти т. Хмельницька обл. К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР. 1971. 708 с.
- Лобко, 2008 – Лобко О. А. Поміщицькі маєтки Правобережжя в умовах соціально-економічної трансформації 1831 – 1917 років (за матеріалами володінь графів Потоцьких): автореферат дис... канд. наук: 07.00.01 2008. 20 с.
- Нестеренко, 1959 – Нестеренко О.О. Розвиток промисловості на Україні. К.: АН УРСР. 1959. Ч. 1. 496 с.

Сборник документов, 1961 – Отмена крепостного права на Украине // Сборник документов и материалов. К.: АН УССР. 1961. 428 с.

Сташевский, 1968 – Сташевский Е. Д. История докапиталистической ренты на Правобережной Украине (в XVIII – первой половине XIX века). М.: Наука. 1968. 484 с.

Теплицкий, 1954 – Теплицкий В. Розклад і криза кріпосного господарства на Україні // Наукові записки інституту економіки. К.: АН УРСР. 1954. № 12. С. 171–220.

Bobrowski, 1909 – Bobrowski T. Pamiętnik mego życia. Lwów: B.w. 1909. T. 2. 640 s.

REFERENCES

DAKhO – Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi oblasti [State Archive of Khmelnytskyi Oblast].

Bazhenov ta in., 1990 – Narysy istorii Podillia [Essays on the history of Podillia] / [avt. L. V. Bazhenov, I. S. Vynokur, S. K. Humeniuk ta in.]. Khmelnytskyi: Oblpolihraf vydav. 1990. 327 s. [in Ukrainian]

Baraboi, 1958 – Baraboi A. Obezzemelennia pomishchikamy kripnosnykh selian Podilskoi hubernii i posylennia ekspluatatsii yikh u period mizh «inventarnoiu» i selianskoiu reformamy [Landless of the serfs of the Podilsk province by the landlords and intensification of their exploitation in the period between «inventory» and peasant reforms] // Naukovi zapysky Instytutu istorii. K.: AN URSR. 1958. № 12. S. 83–108. [in Ukrainian]

Borysevych, 1992 – Borysevych S. Pozemelni vidnosyny v Podilskii hubernii protiahom 1793 – 1861 rr. [Land relations in Podilsk province during 1793 – 1861]: dys... kand. ist. nauk: 07.00.02. Dnipropetrovsk, 1992. 182 s. [in Ukrainian]

Broslavskiy, 2007 – Broslavskiy V. L. Ahrarna polityka rosiiskoho tsaratu na Pravoberezhnii Ukraini u 1793 – 1861 rr.: zminy u zemlevolodinni i zemlekorystuvanni [Agrarian Policy of the Russian Tsarist on Right-bank Ukraine in 1793 – 1861: changes in land tenure and land use]: dys... kand. ist. nauk: 07.00.02. Cherkasy, 2007. 223 s. [in Ukrainian]

Demyanenko, 1865 – Demyanenko A. Statisticheskie svedeniya o Podolskoy gubernii za 1862, 1863 i 1864 goda [Statistical information about Podilsk province for 1862, 1863 and 1864. Kamenetz-Podolsky]. Kamenets-Podolskiy: B.i. 1865. 69 s. [in Russian]

Druzhinin, 1987 – Druzhinin N.M. Sotsialno-ekonomicheskaya istoriya Rossii [Socio-economic History of Russia] // Izbrannye trudy M.: Nauka. 1987. 421 s. [in Russian]

Hurzhii, 1954 – Hurzhii I.O. Rozklad feodalno-kripnosnytskoi systemy v silskomu hospodarstvi Ukrainy pershoi polovyny XIX stolittia [Schedule of the feudal-serf system in the agriculture of Ukraine in the first half of the 19th century]. K.: Derzhpolitvydav. 1954. 452 s. [in Ukrainian]

Hurzhii, 1962 – Hurzhii I. O. Rozvytok tovarnoho vyrobnytstva i torhivli na Ukraini (z kintsia XVIII st. do 1861 roku) [Development of commodity production and trade in Ukraine (from the end of the XVIII century to 1861)]. K.: AN URSR. 1962. 207 s. [in Ukrainian]

Istoriia mist, 1971 – Istoriia mist i sil URSR. U 26–ty t. [History of cities and villages of the Ukrainian SSR in 26 volumes]. Khmelnytska obl. K.: Holov. red. URE AN URSR. 1971. 708 s. [in Ukrainian]

Lobko, 2008 – Lobko O. A. Pomishchyski maietky Pravoberezhzhia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi transformatsii 1831 – 1917 rokiv (za materialamy volodin hrafiv Pototskykh) [Manor estates of the Right bank in the conditions of socio-economic transformation of 1831 – 1917 (based on the possessions of Count Pototsky)]: avtoreferat dys... kand. nauk: 07.00.01 2008. 20 s. [in Ukrainian]

Nesterenko, 1959 – Nesterenko O.O. Rozvytok promyslovosti na Ukraini [Development of industry in Ukraine]. K.: AN URSR. 1959. Ch. 1. 496 s. [in Ukrainian]

Sbornik dokumentov, 1961 – Otmena krepostnogo prava na Ukraine [Abolition of serfdom in Ukraine] // Sbornik dokumentov i materialov. K.: AN USSR. 1961. 428 s. [in Russian]

Stashevskiy, 1968 – Stashevskiy Ye.D. Istoriya dokapitalisticheskoy renty na Pravoberezhnoy Ukraine (v XVIII – pervoy polovine XIX veka) [The history of pre-capitalist rent on the Right-bank Ukraine (in the XVIII – first half of the XIX century)]. M.: Nauka. 1968. 484 s. [in Russian]

Teplitskiy, 1954 – Teplitskiy V. Rozklad i kryza kriposnogo hospodarstva na Ukraini [Decay and crisis of serfdom in Ukraine] // Naukovi zapysky instytutu ekonomiky. K.: AN URSR. 1954. № 12. S. 171–220. [in Ukrainian]

Bobrowski, 1909 – Bobrowski T. Pamiętnik mego życia. Lwów [Diary of my life]: B.w. 1909. T. 2. 640 s. [in Polish]

*Стаття надійшла до редакції 31.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 10.12.2018 р.*

UDK 94 (477.83) – 05:316.47:314.148 «185/189»
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150356

Iryna HLUSHYK,
orcid.org/0000-0001-9882-8006
(Ukraine, Lviv) iryna.hlushyk@gmail.com

HISTORICAL SEMINAR AS A FORM OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF HISTORIANS IN THE UNIVERSITY OF LVIV IN THE SECOND HALF OF NINETEENTH CENTURY

The purpose of this research is to reveal the preconditions for the foundation and the process of development of the historical seminar at Lviv University in the second half of the nineteenth century. The research methodology is based on the principles of historicism and scientific objectivity. Both, general science (induction, deduction, synthesis), and special-scientific methods (problem-chronological, historical-descriptive, historical-comparative, statistical) have been used. The scientific novelty lies in the fact that the introduction of a seminar-based format of teaching history at the University of Lviv has been analyzed on a broad background of changes that took place in the field of higher education at that time in Europe. Features of didactic-organizational activity of professors-heads of the historical seminar are shown for the first time in the history of Lviv historiography. On the basis of the annual reports on the work of the seminar; we determined the number of students, participants, and didactic forms of work in classes. Conclusions The beginning of the nineteenth century brought along significant changes in the methods of research, narration and study of history in the western world. History became a professional scientific discipline, and the mastery of historical specialty began to require special studies at the university. Important changes took place in didactic forms of historical studies; in most European universities seminars were set up, in which students began to critically examine documents and conduct independent research. In 1852, the history seminar was introduced at Lviv University, which at that time belonged to the educational system of the Habsburg monarchy. In 1873, the historical seminar was divided into two divisions – the general world and Austrian history. The most successful historical seminar in Lviv was under the direction of Professor Xavier Liske. Due to his fruitful didactic and organizational work, the seminar became an important component of the preparation of young historians and perhaps the most important prerequisite for the institutionalization of historical science in Lviv at the end of the nineteenth century.

Key words: historical seminar, Lviv University, professionalization of history.

Ірина ГЛУШИК,
(Україна, Львів) iryna.hlushyk@gmail.com

ІСТОРИЧНИЙ СЕМІНАР ЯК ФОРМА ФАХОВОГО ВИШКОЛУ ІСТОРИКІВ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Мета дослідження – розкрити передумови заснування й процес розбудови історичного семінару у Львівському університеті у другій половині ХІХ ст. Методологія дослідження спирається на принципи історизму та наукової об'єктивності. Використано як загальнонаукові (індукція, дедукція, синтез), так і спеціально-наукові методи (проблемно-хронологічний, історико-описовий, історико-порівняльний, статистичний). Наукова новизна полягає у тому, що запровадження семінарської форми навчання історії у Львівському університеті проаналізовано на широкому тлі змін, які відбувались у сфері вищої освіти у тогочасній Європі; вперше в історії львівської історіографії показано особливості дидактично-організаційної діяльності професорів – керівників історичного семінару; на основі збережених щорічних звітів про роботу семіна-

ру досліджено чисельність студентів, його учасників, і дидактичні форми роботи на заняттях. Висновки. Початок XIX ст. приніс значні зміни у способах дослідження, нарації та вивчення історії у західному світі. Історія стала професійною науковою дисципліною, а опанування історичного фаху почало вимагати спеціальних студій в університеті. Важливі зміни відбулись у дидактичних формах історичних студій, у більшості європейських університетів було запроваджено семінари, на яких студенти почали критично досліджувати документи й проводити самостійні наукові дослідження. 1852 р. історичний семінар було запроваджено у Львівському університеті, який у той час належав до освітньої системи монархії Габсбургів. 1873 р. історичний семінар було поділено на два відділення – загальної всесвітньої та австрійської історії. Найбільшого успіху історичний семінар у Львові набув під керівництвом професора Ксаверія Ліске. Завдяки його плідній дидактично-організаційній роботі семінар став важливою компонентою підготовки молодих істориків і чи не найважливішою передумовою інституціоналізації історичної науки у Львові в кінці XIX ст.

Ключові слова: історичний семінар, Львівський університет, професіоналізація історії.

Problem statement. With the professionalization of historical science in the nineteenth century there was a transition from a comprehensive education in the field of history (so-called all-round education) to restricted professional training of specialists. Respectively, the system of higher history studies underwent significant changes. The main form of the professional training of young adherents of history at universities was studying at the historical seminars, which replaced the lectures.

The idea of a historical seminar was first born in German universities. According to one version, a history lesson in the form of a seminar on which students studied sources and wrote research papers about them was proposed by Professor Johann Christoph Gatterer at the University of Göttingen in the 1770s (Iggers, 2005: 25). Other researchers argue that it is impossible to clearly determine the time of the first seminar, and state that the first seminars appeared in the introduction of a new system of higher education in the German lands at the beginning of the nineteenth century, and they were formed on the basis of student circles and societies of historical orientation operating at universities (Torstendahl, 2014: 86). According to the German researcher Marcus Güttner, prototypes of historical seminars were operating in Königsberg, Breslau and Frankfurt-am-Main in the first decade of the nineteenth century. However, Leipzig, where the philological seminar was in place in the 1810s, became the most important center for the seminar, and in the 1830s a special workshop on history was also launched. It was the University of Leipzig where «the father of the German classical history» Leopold von Ranke studied from 1817 to 1817 and also attended a philological seminar and the Greek studies student society (Torstendahl, 2014: 87).

The introduction of seminars on history is traditionally associated with this name. L. Ranke, who since 1825 worked at the University of Berlin, began to carry out the so-called historical «exercises» («Übungen») that were informal in nature and were held in his home surrounded by selected students interested in the subject. The professor taught them the basics of historical critique and analysis of sources, and also directed the path to independent historical research (Torstendahl, 2014: 86). It is clear that L. Ranke was not the creator of the seminar form of studies as such, but due to his fruitful scientific and didactic activity, it became an essential component of the specialized training of historians and the basis for the professionalization of history. By 1848, the historical seminar had been introduced at most German universities, by the end of the century it spread to other universities in Europe and North America.

After reforms in the education sector in 1849 conducted by the ministry of Leopold, Count von Thun and Hohenstein, the German «Humboldt model» of education was taken

over by the Habsburg monarchy. As a result of the reform of higher education, Austrian universities began to turn from utilitarian institutions that were primarily concerned with the training of civil servants, to the centers of scientific thought, in other words, they became universities in the modern sense of the word. The role of the philosophical faculty changed, which now meant to prepare graduates for independent scientific and pedagogical work. In this context, the Austrian universities, based on the German model, also introduced a historical seminar (Finkel, 1894: 316–317). In 1850, according to the order of The Ministry of Religions and Education, such a seminar was founded at the University of Vienna and two years later, according to the Ministry's rescript of September 23, 1852, at Lviv University. Classes in the historical seminar that took place at Lviv University became almost the most important prerequisite for the institutionalization of historical science in Lviv and the creation of a professional community of the Lviv historians.

The analysis of sources and recent researches. The first classes within the infrastructure of the Lviv historical environment appeared at the end of the nineteenth century. In 1894, the fundamental two-volume history of Lviv University was published, written by Lviv scientists Ludwik Finkel and Stanislav Stazhynsky. L. Finkel worked on the history of Lviv University since its foundation till 1869, in particular, an important period of the transformation of the philosophical faculty and the change of the teaching staff of the historical and philosophical department since the beginning of the 1850s. S. Stazhinsky highlighted the history of the Lviv alma mater and the peculiarities of the development of the philosophical faculty until 1894. It was he who first considered the main aspects of the seminar on the World and Austrian history, named his most outstanding pupils and presented statistics of attendance at the seminar in 1871/72 – 1893/94. Today, the works of S. Stazhinsky remain the most complete source for the history of the historical seminar. The significance of the historical seminar in the formation of the Lviv historical environment in the second half of the nineteenth century has not yet become the subject of a separate historiographical study.

The purpose of the article is an attempt to show the history of the creation of a historical seminar and its departments on the basis of archived materials and to find out the place of historical seminars in the system of contemporary historical education.

Statement of the basic material. Taking into account the philological component of the education of that time, the historical seminar consisted of two branches – philological and historical and focused primarily on the training of teaching staff for the newly-created eight-class gymnasiums. The purpose of the study, in accordance with the statute of the Lviv historical-philological seminar, was «to provide the students with the necessary training in the field of philology and history in order to ensure a thorough penetration into these sciences and prepare for their future profession as teachers of educational institutions» (Statuten, 1852: 3).

The introduction of the historical seminar at Lviv University in practice belonged to the then professor of the general world and state Austrian history Antony Vakhgolts. Starting from the winter semester of 1853/53 he began conducting «Practical Exercise for History for Future Gymnasium Teachers» (Ordnung, 1853: 7). The information about this first seminar is not sufficient; one can only see that the university curriculum included classes in ancient history, history of middle ages and the history of modern times. However, it should be noted that the head of the seminar A. Vakhgolts was himself a pupil of the University of Lviv and belonged to the representatives of the «old philosophy» about understanding the history of science (Finkel, 1894: 318; Lundgreen, 2004: 108). This, apparently, had little influence on the methodology of conducting their seminars, their didactical goals and objectives.

The beginning of modern historical studies at the university is associated with such names as professor Gottfried Muis, who worked there in 1859 – 1861, and his successor in the history department – Heinrich Rittner von Taisberg. Professor Muis was interested primarily in the history of antiquity and the ancient world, so in the work of the historical seminar he concentrated mainly on critical analysis of the works of ancient authors. It is known, for example, that in the summer semester of 1859 the students read and analyzed «The Histories» by Herodotus («Akademische Behörden, 1859: 18), in the summer semester of 1860 – «Annals» by Tacitus (Akademische Behörden, 1860: 18) and in the winter semester of 1860/61 1st book «History of Rome *Ab Urbe Condita*» by Tit Livy (Akademische Behörden, 1861: 19). According to scientific research and reviews of the works of students which appeared due to their work in the seminar, one can conclude that in his studies G. Muis also touched sources such as «Dlugosh Chronicle *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*» and Primary Chronicle by Nestor the Chronicler, which obviously were close to his pupils – Poles and Rusyns-Ukrainians (DALO, f. 26, descr. 15, case 133b).

More information is available on the seminar by Heinrich Zeissberg, which he conducted since the winter semester of 1863/64. The themes of the Teissberg seminars were generally consistent with his lecture courses on world history. Most of his classes were dedicated to ancient and medieval history. In addition to the seminar, the professor conducted additional source study courses for its participants, which, during the whole semester, considered a separate historical source. So, in the summer semester of 1866/67 each week there were classes on «reading and interpretation» («Lectüre und Erklärung») of the selected passages from the «Chronicles» by Thietmar of Merzeburg (Akademische Behörden, 1867:18) and in the summer semester of 1867/68 – «Chronicles of the Kings and Princes of Poland *Chronica seu originale regum et principum Poloniae*» by Wincenty Kadłubek (Akademische Behörden, 1868: 17). One of the participants of those practical lessons on history was, in particular, a Ukrainian historian Alexander Barvinsky, who later in his «Memoirs» noted that Professor Taisberg «conducted very clever and skillful exercises in the historical seminar and prepared very good candidates for historical work of scientific and historical criticism» (Barvinsky, 2004: 104-105).

In June 1869, Edward Robert Rösler, docent of the University of Vienna was appointed head of the chair of Austrian history. Starting from the winter semester of that year, he began to conduct lecture courses and a separate historical seminar on Austrian history (DALO, f.26, descr.7, case 134, p. 22). In fact, the division of the historical seminar (the historical department of the history-philological seminar) actually took place into the two departments – world and Austrian history. Since that time was characterized by significant changes in the internal life of the university as a whole, the period of the late 1860's – early 1870's was very unstable in terms of training, in particular, conducting historical seminar. The fact is that, according to the demand of certain teachers to conduct classes in Polish, the gradual degermanization of the educational institution that was met with resistance from the German professors. Thus, in September 1870, the Ministry of Religions and Education granted a permission to hold lectures on world-wide history in Polish to privat-docent Xavier Liske, who had been recently habilitated at a university. Since then, fearing that patriotically-minded students would prefer the classes of his Polish colleague (Professor Taisberg began to compete with him), a kind of conflict between the teachers arose, and the atmosphere at the faculty became quite tense (Wöller, 2014: 101).

During the summer semester of 1870 G. Taisberg took a creative holiday to prepare for the participation in the scientific competition of the Leipzig Society of Prince Yablonovsky;

therefore, the faculty returned to the joint historical seminar, which was headed by Robert R. Rössler (DALO, f. 26, descr. 7, case 134, p. 22; Akademische Behörden, 1870: 24). In the winter semester of 1870/71 the historical seminar on world history was conducted by G. Zeisberg; Professor Rössler, despite the fact that he submitted his application for lectures and the historic seminar for that semester, however, did not conduct classes for unknown reasons (DALO, f.26, descr.7, case 144, p. 23, Akademische Behörden, 1871a: 24). After the approval of the decree of July 4, 1871, on the introduction of study at the University of Lviv in the national languages, G. Zeisberg moved to Innsbruck not seeing the prospects of his further work in the polonized institution, therefore, the seminar was led by his colleague R. Rössler (Akademische Behörden, 1871b: 21–22).

The turning point in the history of the historical seminar in Lviv was the winter semester of 1871/72 when there were new appointments in historical departments. Since Zeisberg had left Lviv, lectures on world history were passed to X. Liske. At the end of 1871 Professor Rössler was transferred to Graz, thus the historical seminar was left without a leader (in the program, two departments of the historical seminar remained under the note «wird supplirt») (DALO, f. 26, descry. 7, case 143, p. 75; Akademische Behörden, 1872: 24). In the same semester, Rusyn Isydor Sharanevych took the post of privat-docent. In the end, he and X. Liske were entrusted with the leadership of the historical seminar. The Ministry of Religions and Education officially confirmed the separation of the seminar into two divisions with its rescript of April 29, 1873, at the same time the autonomy of the historical seminar from the philological was officially approved, as well as its new statute (Starzyński, 1894: 381–382).

Professor X. Liske became the master of the historical seminar, which glorified him far beyond the boundaries of Lviv. His student, Ferdinand Bostel, wrote: «Liske's historical seminar was the best school of critical, conscientious study of history, an arena in which young start-ups refueled their talents, sharpened their critical minds, armed and trained to act on a wider field of science» (Bostel, 1891: 216). The German seminar on history served as an example the professor including the seminar of Johann Gustav Droisen at the University of Berlin, in which he participated in 1865 – 1867 (Finkel, 1904: 530).

Thanks to the annual reports on the results of the seminar on general history, as well as X. Liske's students' recollections, it is possible to recreate the forms of work during the classes and the atmosphere prevailing at the seminar in general. To a large extent, the work in classes was determined by the statute of the seminar: the main components were: students' oral presentations on historical themes, the critical processing of their historical sources, the writing of their own scientific research, and participation in scientific disputes (so-called «disputationes») (Statuten, 1852: 4) X. Liske, of course, adhered to these provisions of the statute but introduced many innovations in the work of the seminar, which created a special atmosphere inherent in the class, and distinguished them from among others. It is interesting that often it seemed that the methods of X. Liske, on the contrary, should have pushed students away: for example, to get access to the seminar, at his request, students were required not just to enroll at the university quaestor's, but also to undergo a preliminary interview for the readiness for work at the seminar and the classes themselves were very strict and demanding – the student had to adhere to the dates for the delivery of scientific works and could be expelled from the university for plagiarism. However, the unique combination of organizational talent, discipline and positive attitude and commitment of X. Liske towards his students provided the seminar with a significant number of attendants and made him an attractive center for student youth (Sawzyński, 1891: 57–67).

His student Henryk Sawzyński described a typical seminar lesson: «We read the work of one of the ancient historical authors, such as Tacitus' *Annals* or *Germania*, translating it and analyzing it, or discussing a certain problem, in which the students at home had to be prepared for a dispute; or one of the members had a so-called trial statement, that is, such a statement that he would have to give a lecture on world history in high school, after which such a statement was criticized; or in the end some of the students read their own work, another – its review, followed by a discussion in which everyone could make and substantiate their remarks» (Sawzyński, 1891: 59).

According to the reports of the seminar on general history, which X. Liske sent to the Ministry of Religion and Education, three to four pilot lectures were held each year at the seminar, which served as a kind of trial lessons at the school. Throughout his leadership time Tacitus' works were read at the seminar from year to year and scientific-historical discussions were often held. Nevertheless, the most important part of the seminar was the students' independent research work, writing their own scientific research, which they subsequently presented in classes. Annually, up to twenty such scientific discoveries appeared (many students wrote several works), the best ones, thanks to the assistance of X. Liske, were published (DALO, f. 26, descr. 12, case 466).

The first works of the students were of a general nature: mainly these were reviews of source publications or known monographs or research, which compared the different views of historians to a particular problem («referaty sprawozdawcze»). The next, most often of Polish history and law, had a critical basis; they were works written with the use of sources. Students who were prone to being superficial but had «a literary vein and fantasy» were given themes that required the elaboration of wider conclusions and generalizations, and those who did not have a special literary talent, wrote a study that disassembled doubts about the authenticity of documents, the year of their editions, etc. (Sawzyński, 1891: 62).

The model of the seminar on Austrian history led by Isydor Sharanevych was in general similar to the Liske model – the students worked on oral lectures, critically worked out the printed historical sources from the Austrian history and were engaged in writing their own source search. Looking at the annual reports on the results of work in this department of the seminar, one can be impressed with the diversity of texts that were read and analyzed in the classroom: if Professor Liske during the entire leadership of the seminar considered only Tacitus' «*Annals*», then Sharanevych seminar each semester analyzed a few sources different in time and origin. It is important to note that Professor Sharanevych made an attempt to introduce practical seminars of Rus-Ukrainian history. Throughout 1884/85 and 1885/86 he conducted «Exercises in the field of Rus history» devoted to the past of the Galician-Volodymyr Rus and the history of the Dnieper Ukraine C. K. Uniwersytet, 1885a: 27; C. K. Uniwersytet, 1885b: 27; C. K. Uniwersytet, 1886: 27). Those lessons also had a source-learning character. For instance, in the summer semester of 1885/86 they were devoted to the critical consideration of the chronicle of Samiilo Velychko.

The students of the Faculty of Philosophy who studied history and geography and those who specialized in other subjects, namely, linguistic disciplines, but were interested in history took part in seminars on history as well as students of the law and theological faculty. Students of Polish, Ukrainian, Jewish, Armenian, and Czech descent worked side by side in the two sections of the historical seminar. Contemporaries note that friendly and peaceful relations dominated between the Poles and Ukrainians until the middle of the 1890's (Nazaruk, Okhrymovych, 1908: 32). The students mostly took part simultaneously in the two sections

of the seminar, for example, the pupils of Xavier Liske were Ukrainians – Lev Rudnytsky, Mikhailo Vahilevych, Volodymyr Paslavsky, Omelyan Kalitovsky, Kornilo Zaklinsky, Volodymyr Kotsovsky, Ivan Matiyiv, Vasil Beletsky, Severyn Zarytsky, Ivan Priyma, Jeronim Kalitovsky, Grygory Velichko, Yevhen Levytsky, and under the guidance of Isydor Sharanevych, famous Polish historians of the time studied – Alexander Semkovich, Roman Maurer, Karol Raver, Stanislav Lukas, Franz Zich, Henrik Bigelaisen, Ludvik Finkel, Bronislaw Charnik, Ferdinand Bostel, Iozhytsky Casimir, Alexander Cholovsky and others. (DALO, f.26, descr.12, case 466).

The number of students participating in the historical seminar on general history was somewhat higher than in the department on Austrian history. In the first half of the semester, 21 persons on average participated in the Liske seminar, in I. Sharanevych – 14. The smallest number of students in the semester: X. Liske – 11, I. Sharanevych – 4 (see Table 1.). «Such intensive work as in the seminar of Liske in the years 1874 – 1878 at Lviv University was not and will not be so soon,» wrote O. Kalitovsky, who at that time was studying at the seminar of a Polish historian (Chornovil, 2007: 206). In the future, attendance at the seminar remained high. It is worth noting that from 1874/75 till the time of his death, Liske had classes at the same time – Wednesday afternoon from 3 pm to 5 pm. The historical seminar was much more important for him than lectures at the university, thus he continued to hold seminars in his own home even during a severe illness, being paralyzed (Finkel, 1904: 529). Since 1887, every week the students gathered in the professor's house at 13, Dlugosh Street (today – 13, Kyril and Mefodiy Street), near the university, where they continued their studios under his leadership (Sawzyński, 1891: 69). The number of participants was significant, for example, in the last three semesters: 27, 23 and 21 students, respectively, were studying in the seminar before the death of the professor (see Table 1.).

After X. Liske's death in February 1891, the seminar on history in accordance with the rescript of the Ministry of Religion and Education of March 17, 1891 was conducted by the professor of Polish history Tadeusz Wojciechowski; from the summer semester of 1892, the leadership of the seminar passed to the successor of X. Liske at the Department of General History – Professor Bronislaw Dembinsky (Starzyński, 1894: 382). I. Sharanevych, in turn, held a seminar on Austrian history until 1899, after which it was headed by Ludwik Finkel.

It should be added that with the development and deepening of the specialization of historical science at Lviv University, in addition to the historic seminar (World and Austrian history), additional seminars on history («ćwiczenia») began to be held here. Thus, Professor Tadeusz Wojciechowski, who in 1883 headed the Department of Polish History, accompanied his lecture courses with practical lessons called «the analysis and reading of the main sources from the Polish medieval history» (C. K. Uniwersytet, 1883: 28). Similar sources study classes in their own courses were introduced in 1892/1893 by Professor of Austrian History Ludwig Finkel who received the position of Professor extraordinary (C. K. Uniwersytet, 1892: 29). And with the opening of the Department of World History in 1894 with a special review of the history of Eastern Europe, de facto – the Department of Ukrainian History, headed by Mykhailo Hrushevsky, practical lessons where students were engaged in a critical analysis of historical sources and the writing of scientific research was introduced there (C. K. Uniwersytet, 1894: 32). However, the aforementioned teachers, unlike the heads of the two departments of the historical seminar, did not have the right to promote the doctors of sciences.

Conclusions. Thus, the best examples of German historical seminars were implemented on the ground of Lviv historical science. By the end of the nineteenth century the classes at

the historical seminar became necessary and even compulsory, a component of the professional training of all historians. Those classes became the starting point for mastering critical method and skills of independent research work. Moreover, as a result of the constant cooperation of professors with students at the historical seminar, the growth of scientific communication between them formed a kind of academic community of young historians, who continued to work in student historical circles and scientific societies, forming and building the Lviv historical environment as a whole. It was on the basis of the historical seminar that the famous historic-didactic school of X.Liske developed, which became the core of this environment in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries.

Tabl. 1

The number of students participating in the historical seminar at Lviv University in 1871/1872 – 1893/1894 academic years.

Academic year	Department of General History		Department of Austrian History	
	I semester	II semester	I semester	II semester
1871/1872	17	25	6	14
1872/1873	33	27	23	27
1873/1874	34	28	25	20
1874/1875	26	24	25	27
1875/1876	25	20	15	18
1876/1877	20	18	10	10
1877/1878	20	19	11	12
1878/1879	27	27	18	21
1879/1880	28	21	18	15
1880/1881	30	21	19	14
1881/1882	24	23	13	16
1882/1883	19	17	10	6
1883/1884	21	18	13	10
1884/1885	13	15	7	4
1885/1886	20	18	7	10
1886/1887	20	19	13	22
1887/1888	16	15	11	9
1888/1889	11	15	9	7
1889/1890	20	20	6	8
1890/1891	27	13	13	9
1891/1892	21	14	13	11
1892/1893	18	18	15	15
1893/1894	17	15	12	9

Data taken from the annual reports of the professors – history seminar department heads, Xavier Liske and Isydor Sharanevych to the Ministry of Religion and Education (DALO, f. 26, op. 12, case 466) and the information of Stanislav Stazhynsky (Starzyński, 1894: 382–383).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- ДАЛО – Державний архів Львівської області.
Барвінський, 2004 – Барвінський О. Спомини з мого життя / Упор. А. Шацька, О. Федорук; ред. Л. Винар, І. Гирич. Частина перша та друга. Нью-Йорк – Київ, 2004. 528 с.
Назарук, Охримович, 1908 – Назарук О., Охримович О. Хроніка руху української академічної молодіжи у Львові // Історичний огляд життя в студентських українських організаціях. Львів, 1908. 149 с.
Чорновол, 2007 – Чорновол І. Робітня Францішка Ксаверія Ліске у спогадах Омеляна Калитовського (матеріали зі «Словника Івана Левицького») // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku / pod red. Jerzego Maternickiego, Leonida Zaskilniaka. Rzeszów, 2007. T. 5. S. 199–210.
Akademische Behörden, 1859 – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Sommer-Semester des Studien-Jahres 1858/9. Lemberg, 1859. 30 p.
Akademische Behörden, 1860 – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Sommer-Semester des Studien-Jahres 1859/60. Lemberg, 1860. 32 p.
Akademische Behörden, 1861 – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Winter-Semester des Studien-Jahres 1860/61. Lemberg, 1861. 32 p.
Akademische Behörden, 1867 – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Sommer-Semester des Studien-Jahres 1866/67. Lemberg 1867. 37 p.
Akademische Behörden, 1868 – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Sommer-Semester des Studien-Jahres 1867/68. Lemberg, 1868. 37 p.
Akademische Behörden, 1870 – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Sommer-Semester des Studien-Jahres 1869/70. Lemberg, 1870. 39 p.
Akademische Behörden, 1871a – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Winter-Semester des Studien-Jahres 1870/1. Lemberg, 1871. 26 p.
Akademische Behörden, 1871b – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Sommer-Semester des Studien-Jahres 1871. Lemberg, 1871. 39 p.
Akademische Behörden, 1872 – Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Winter-Semester des Studien-Jahres 1871/2. Lemberg, 1872. 40 p.
Bostel, 1891 – Bostel F. Wspomnienie pośmiertne: Xawery Liske // Muzeum. Lwów, 1891. R. VII. Z. 3. S. 215–220.
C. K. Uniwersytet, 1883 – C. K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w letnim półroczu 1882/3. Lwów, 1883. 44 p.
C. K. Uniwersytet, 1884 – C. K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w zimowym półroczu 1884/5. Lwów, 1884. 43 s.
C. K. Uniwersytet, 1885a – C. K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w letnim półroczu 1884/5. Lwów, 1885. 44 s.
C. K. Uniwersytet, 1885b – C. K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w zimowym półroczu 1885/6. Lwów, 1885. 43 s.
C. K. Uniwersytet, 1886 – C. K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład personalu i program wykładów w letnim półroczu 1885/6, Lwów, 1886. 44 s.
C. K. Uniwersytet, 1892 – C. K. Uniwersytet Cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład i program wykładów w półroczu zimowym 1892/93. Lwów, 1892. 46 s.

C. K. Uniwersytet, 1894 – C. K. Uniwersytet Cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład i program wykładów w zimowym półroczu 1894/5. Lwów, 1894. 50 s.

Finkel, 1894 – Finkel L. Historia Uniwersytetu Lwowskiego do r. 1869. Lwów, 1894. 351 s.

Finkel, 1904 – Finkel L. Ksawery Liske // Encyklopedia Wychowawcza. Warszawa, 1904. T. VI. S. 528–531.

Iggers, 2005 – Iggers G.G. *Historiography in the twentieth century: from Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Middletown: Wesleyan University Press, 2005. 198 p.

Lundgreen, 2004 – Lundgreen P. Uniwersytet Lwowski i jego historycy (1784 – 1914); perspektywy porównawcze niemieckiego i austriackiego rozwoju // *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku / pod red. Jerzego Maternickiego, Leonida Zaskilniaka*. Rzeszów, 2004. T. 1. S. 101–125.

Ordnung, 1853 – *Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Universität zu Lemberg im Winter-Semester 1852/3 (vom 1. October 1852 bis 16. März 1853)*. Lemberg, 1853. 22 p.

Sawzyński, 1891 – Sawzyński H. *Działalność profesorska i stosunek do uczniów // Xawery Liske: zarys biograficzny*. Lwów, 1891. S. 57–67.

Starzyński, 1894 – Starzyński S. *Historia Uniwersytetu Lwowskiego 1869 – 1894*. Lwów, 1894. 442 s.

Statuten, 1852 – *Statuten des philologisch-historischen Seminars zu Lemberg*. Lemberg, 1852. 8 p.

Torstendahl, 2014 – Torstendahl R. *The Rise and Propagation of Historical Professionalism*. Routledge, 2014. 258 p.

Wöller, 2014 – Wöller B. *Heinrich Zeissberg (1839 – 1899) // Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku / pod redakcją naukową Jerzego Maternickiego, Pawła Sierżęgi, Leonida Zaskilniaka*. Rzeszów, 2014. T. 2. S. 93–104.

REFERENCES

DALO – *Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti* [State Archive of Lviv Oblast].

Barvynskiy, 2004 – Barvynskiy O. *Spomyny z moho zhyttia* [Recollections from My Life] / Upor. A. Shatska, O. Fedoruk; red. L. Vynar, I. Hyrych. *Chastyny persha ta druha*. Niu-York – Kyiv, 2004. 528 s.

Nazaruk, Okhrymovych, 1908 – Nazaruk O., Okhrymovych O. *Khronika rukhu ukraïnskoi akademichnoi molodizhy u Lvovi* [Chronicle of the movement of Ukrainian academic youth in Lviv] // *Istorychnyi ohliad zhyttia v studentskykh ukraïnskykh orhanizatsiiakh*. Lviv, 1908. 149 s.

Chornovol, 2007 – Chornovol I. *Robitnia Frantsishka Ksaveriia Liske u spohadakh Omeliana Kalytovskoho (materialy zi «Slovnyka Ivana Levytskoho»)* [Workshop of Franciszk Ksavier Liske in the memoirs of Omelyan Kalitowski (materials from «Ivan Levytsky's Dictionary»)] // *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku / pod red. Jerzego Maternickiego, Leonida Zaskilniaka*. Rzeszów, 2007. T. 5. S. 199–210.

*Стаття надійшла до редакції 6.11.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 12.12.2018 р.*

UDK: 94(477)16":930(438)(092)
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150369

Valentyn REBENOK,
orcid.org/ 0000-0003-2172-5425
postgraduate student of the Department of History of Ukraine,
Mykola Gogol State University of Nizhyn
(Nizhyn, Ukraine) valentyrebenok@gmail.com

UKRAINIAN COSSACKS IN THE BATTLE OF TSETSORA AND THE KHOTYN WAR IN SCIENTIFIC WORKS OF JÓZEF SZUJSKI

The purpose of this article is to analyze and highlight the views of the prominent Polish historian, one of the founders of the Krakow historical school, Jozef Szujski, on the history of the Ukrainian Cossacks at the beginning of the seventeenth century, expressed in the second volume of «The History of Poland in Recent Studies», published in 1862, as well the perception of Tsetsora and Khotyn events, published in an article under the same name, printed in 1877. The main task of the author is to determine how Jozef Szujski estimated the importance of the Ukrainian Cossacks for the historical development of the Commonwealth at the beginning of the seventeenth century, and how he assessed and described the events under Tsetsora in 1620 and Khotin in 1621, which place was assigned to the Ukrainian Cossacks and their prominent representative – Hetman P. Konashevich-Sagaidachny. The methodology of the research is based on the general scientific principles of systematicity, reliability, historicism, logic. Biographical, comparative-historical, and comparative-textual methods were used for profound analysis of the scholar's scientific work. The scientific novelty of the research is that for the first time the scientific work of the outstanding representative of the Krakow School of History, Jozef Szujski, was analyzed for the first time through the prism of his views on the history of the Ukrainian Cossacks from 1619 to 1621 and in the general context of the history of the Commonwealth. The specificity of the Cossack perception as well as its reflection in the synthetic and specialized work of the scientist is highlighted. Conclusions. The analysis of «History of Poland ...» suggests that Jozef Szujski concentrated, first of all, on the socio-political side of historical events, which is characteristic of the Krakow historical school, but, unlike M. Bobzhinsky, he devoted considerable attention to military aspects of history and the Commonwealth. It was important for the historian to comprehensively describe the history of his own state through the prism of international relations, internal social-political processes and military actions as the agents of these processes. On the one hand, the Cossacks received a negative assessment due to unlawful, unauthorized military actions that damaged diplomatic relations with the Ottoman Empire in a difficult time for the Commonwealth. On the other hand, the historian noted the assistance of the Ukrainian Cossacks in the defense of the Commonwealth, although he emphasized on the negative features and the disastrous consequences of their assistance to the state, which is particularly clearly reflected in the course of the battle at Khotyn. An analysis of the history of the Ukrainian Cossacks in the events of the Tsetsora battle and Khotyn War in the brochure under the same name makes it possible to state that Jozef Szujski paid much less attention to this issue, comparing it with the «History of Poland ...», his statements were more careful, without expressing controversial remarks regarding their role and significance in the battle, he added new small details related to the Cossack subject and made new judgments. However, information on Cossack topics in general, unfortunately, is not enough. One can assume that the interpretation of events by Jozef Szujski changed, first of all, given the patriotic and educational purpose of this work, the new socio-political processes in the Krakow historical environment, and the final departure of the historian from the romantic views of J. Levelel, which took place in the 70-ies of the 19th century.

Key words: Ukrainian Cossacks, Jozef Szujski, Krakow Historical School, History of Poland, Tsetsora, Khotyn.

Валентин РЕБЕНОК,
аспірант кафедри історії України, Ніжинський
державний університет імені Миколи Гоголя (Ніжин, Україна)
valentyrebenok@gmail.com

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО В ПОДІЯХ ПІД ЦЕЦОРОЮ І ХОТИНСЬКІЙ ВІЙНИ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ Ю. ШУЙСЬКОГО

Метою даної статті є аналіз й висвітлення поглядів видатного польського історика, одного із фундаторів краківської історичної школи – Ю. Шуйського на історію українського козацтва початку XVII ст., виражених у другому томі «Історії Польщі за останніми дослідженнями», виданої в 1862 р., а також безпосередньо подіям під Цецорою та Хотиним в однойменній розвідці, надрукованій у 1877 р. Головне завдання автора – визначити, як Ю. Шуйський розглядав значення українських козаків для історичного розвитку Речі Посполитої початку XVII ст., як оцінював та описував події під Цецорою 1620 р. та Хотиним 1621 р., яке місце в них відводив українському козацтву та його видатному представнику – гетьману П. Конашевичу-Сагайдачному. Методологія дослідження ґрунтуються на загальних наукових принципах: системності, достовірності, історизму, логічності. Для глибокого аналізу наукового доробку вченого застосовувалися біографічні, порівняльно-історичні, та порівняльно-текстологічні методи. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше проаналізовано науковий доробок видатного представника краківської історичної школи Ю. Шуйського крізь призму його поглядів на історію української козащини 1619 – 1621 рр. в контексті історії Речі Посполитої. Відображено специфіку сприйняття козацтва й висвітлено її відображення у синтетичній та спеціалізованій праці вченого. Висновки. Проведений аналіз «Історії Польщі...» дозволяє стверджувати, що Ю. Шуйський зосередився в ній, в першу чергу, на суспільно-політичній стороні історичних подій, що характерно для краківської історичної школи, але, на відміну від М. Бобжинського, значну увагу присвятив військовим аспектам історії Речі Посполитої. Для історика було важливим всебічно описати історію власної держави крізь призму міжнародних стосунків, внутрішніх суспільно-політичних процесів та військових дій як виразників цих процесів. З одного боку, негативну оцінку козацтво отримало через незаконні, несанкціоновані військові дії, що шкодили дипломатичним стосункам з Османською імперією в складний для Речі Посполитої час. З іншого боку, історик відзначав допомогу українських козаків в обороні Речі Посполитої, хоча й акцентував увагу на негативних рисах та згубних наслідках їх допомоги для держави, що особливо виразно відображено в сюжеті про битву під Хотиним. Аналіз висвітлення історії української козащини в подіях Цецорської і Хотинської битви в однойменній брошурі дозволяє констатувати, що Ю. Шуйський значно менше приділив їй уваги, порівнюючи з «Історією Польщі...», висвітлював більш обережно, не висловлюючи контрверсійних зауважень стосовно їх ролі та значення в битві, додав нових дрібних подробиць, пов'язаних з козацькою тематикою та подав нові судження. Однак інформації з козацької тематики в цілому, на жаль, обмаль. Можна припустити, що трактування подій Ю. Шуйським змінилося, в першу чергу, з огляду на патріотично-виховне призначення даної роботи, нові суспільно-політичні процеси в краківському історичному середовищі та остаточний відхід історика від романтичних поглядів Й. Лелевеля, який відбувся в 70-х роках XIX ст.

Ключові слова: українське козацтво, Ю. Шуйський, краківська історична школа, історія Польщі, Цецора, Хотин.

Statement of the problem. The issue of Ukrainian Cossacks aroused interest in the Polish historical literature from the very beginning of their history in the late 15th century. However, there are still no studies that would present the perception of the Polish classical historiography, and particularly, the view of the founder of the Krakow historical school – Józef Szujski, on the influence of the Ukrainian Cossacks on the historical development of the Commonwealth at the beginning of the XVII century. The question remains about Józef

Szujski's evaluation of the Battle of Tsetsora in 1620 and Khotyn War in 1621, and what place was assigned to the Ukrainian Cossacks and their prominent leader – Hetman P. Konashevich-Sagaidachny.

The purpose of this article is to analyze and highlight Józef Szujski's views on the history of Ukrainian Cossacks at the beginning of the seventeenth century, expressed in the second volume of «The History of Poland in Recent Studies», published in 1862, as well as his analysis of the Tsetsora battle and Khotyn War in the work under the same name, printed in 1871.

Research analysis. Scientific achievements, life and social and political activities of Józef Szujski are widely represented in Polish historiographic works (Smolka, 1883), (Dembiński, 1908), (Buszko, 1969), (Michalak, 1987), (Maternicki, 2009), (Zamorski, 2015), (Śloczyński, 2017). However, the Cossack themes and, in particular, the participation of Ukrainian Cossacks in the Battle of Tsetsora and the Khotyn War were almost ignored by both Ukrainian and Polish historians. In this context, it is worth noting the works of Ukrainian researchers: Ye. Sinkevich (Sinkevich, 2006, 2010), O. Ruda (Ruda, 2007, 2010). Among the Polish scholars, A. Stenpnik (Stępnik, 1998) outlined the Cossack theme in coverage of Krakow historians, in particular – Józef Szujski.

Statement of the main material. Józef Szujski is a prominent Polish historian, one of the founders of the «new» or «Krakow» historical school, an extramarital son of Carolina Szujski from an ancient Russian-Polish princely, but impoverished family, that lost its influence (Michalak, 1987: 12). He studied at the Krakow Gymnasium St. Anne, and later graduated in 1855 – 1859 in Krakow and Vienna. After receiving education abroad, Józef Szujski, compromising himself with contacting representatives of radical nationalists, was under police supervision, and therefore could not pass the exam of a gymnasium professor (Ruda, 2007: 111). The scientist was forced to stay with his relatives in the village of Zbyshitsy, where he was engaged in writing literary works, and later in the publication of politico-journalistic periodicals (Szocki, 1991: 81).

The life of the scientist changed under the influence of the processes of liberalization in Galicia, and especially with the granting of autonomy to it in 1863, thanks to which the Polish History Department at the University of Krakow was established. At that time, Józef Szujski received a habilitation, and a little later – as a professor of the newly established department, he headed it in 1869 (Teczka osobowe). Since then, the scientist was inextricably linked with teaching at the University of Krakow and political activity in Galicia. Regarding political activity, in 1866 he was appointed permanent ambassador to the regional seim. At the same time, in 1867 – 1869 Józef Szujski was an ambassador to the Council of the State, and from 1881 became a member of the House of Lords in The Imperial Council (Sinkevich, 2006: 117–119).

It should be noted that the sphere of scientific interests of J. Szujski was diversified, and the scientific activity was extremely versatile. The scientist researched the Polish medieval chronicles, namely Długosz, Kalimakh, and Vaapovsky, and their significance for Polish historiography. He conducted historical and philological studies, studied the history of Krakow. A lot of attention was paid to the history of the Jagiellonian Period and the First Commonwealth, paying attention to the causes of its decline. Among the achievements of the scientist there are works devoted to the events of the early XVII century. «Tsetsora and Khotyn», «Marina Mnishek and the two impostors». An important part of the scholar's heritage were the articles in which he outlined his conceptual principles of research and coverage of the history of Poland («On false history as a tool of false politics», «Materialist theory of our time»,

«Introductory lecture, opening course of Polish history», «About the youth of our civilization development») (Zoll, 1884).

However, his most complete of historical views, historical and methodological principles, the prominent Polish scientist expressed precisely in the most significant for his time generalizing works on the history of the Polish state, entitled «History of Poland ...». The first and second volume of «History» was published in 1862, and the third, divided into two parts, were published with delay in 1864 and 1866. (part 1, 1572 – 1668, part 2, 1668 – 1794) (Szujski, 1864). The views on the battle of Tsetsora and Khotyn were most fully expressed by the scientist in the same intelligence published in 1871 (Szujski, 1871).

Let us start with the analysis of his synthesis, an earlier scientific achievement of Józef Szujski, written under the influence of J. Lelevel's republican-democratic ideas (Smoleński, 1887: 127–128), to highlight the views of a scientist on this problem. In the first part of the third volume of the scholar's work, there is a special section dedicated to the events the day before and during the Battle of Tsetsora in 1619 – 1620. The main emphasis in it was made by a scientist at the Cossack commissions and by the defeat of Zholkevsky in a military confrontation with the Turks and Tatars. Józef Szujski detailed the course of the Rostavytsia Commission, noting its composition and arrangements. In particular, the scientist noted that under the terms of the commission: «Cossacks promised 40 thousand zlotys per year, providing that not only they restrain themselves from campaigns on the Black Sea, but also restrain others – all people that had been raiding for five years» (Szujski, 1864: 214), as it was a time when «the Commonwealth could not afford such a large number of (Cossacks)» (Szujski, 1864: 214) (the precision is ours – Auth.). Those were the Cossacks who were discharged from the Cossacks during each limitation of their number, based on the constant shortage of financial resources of the Polish government and urgent military and political needs. Under the conditions of the Rostavitsia Commission, the Cossacks also had to remain under the jurisdiction of the starshina and «recognize the authority of hetman, such as, Oryszowski. «The starshina» Petro Konashevich signed the deal with his own hand» (Szujski, 1864: 214). The scientist reveals interesting information about the behind-the-scenes talks on the Rostavytsia of the Cossacks with the Polish, quoting the informal correspondence of S. Zholkevsky: «There was a lot of bidding and faith. Others wanted to add or to lose in their reversat (guarantee document) some things... 20 thousand of reward for Moscow service, which was not mentioned in the letters ... 10 thousand left as a deposit of salary, 4 thousand for rifles, 700 «postav» (the old unit of measuring fabrics) of cloth» (Szujski, 1864: 214) (the precision is ours – Auth.). This information is present in works of contemporary authors, but it is interesting to know its use and origin in historiographical sources of previous historical periods. However, for our study, a more important assessment of the abovementioned events by Józef Szujski: «It is clear from this how dangerous at that time was the increase of the Cossacks' power, how it was necessary to make every effort to refrain them» (Szujski, 1864: 214) (the precision is ours – Auth.). The scientist also noted that «it soon became apparent that frequent Cossack commissions only raised the faith of the Cossacks in their own power» (Szujski, 1864: 214). It is interesting that the last sentence – a kind of conclusion, which the author does not put in quotation marks. This clearly does not allow doubting about its authorship. However, judging by the context and content, this opinion belongs to the historian and reflects his attitude towards the Cossack commissions of the early 17th century. These conclusions clearly expressed the author's concern about the growing strength of the Cossacks as a powerful destructive factor of the well-being of the Commonwealth, that from the middle XVII century turned into uncontrolled military-political power due to the false policy of the Vasa dynasty.

Later the text of the synthesis reveals, that there were only 2 thousand Cossacks and 500 thousand of «Selected Knights» in the arrangement of the Polish military forces who participated in the Battle of Tsetsora (Szujski, 1864: 214). 800 cavalry of Moldavian host Gratian entered the military forces too. However, in the generalized description of the military actions Cossacks were not distinguished among the Polish troops.

The reasons for the defeat in the Battle of Tsetsora were not clearly determined by the scientist. Józef Szujski reflected the main course of events that preceded the defeat of the military forces of the Commonwealth, but did not make any relevant conclusions, giving the reader the opportunity to do them on their own. Therefore, judging by the text, among the key causes of the defeat was not a small number of Polish soldiers and even smaller number Moldovan soldiers, but, above all, discord and disorganization among the gentry, which led to the heroic death of the great crown hetman J. Zamoyski.

The course of Khotyn war was retold by the historian in quite a lot of details and information about the participation of the Ukrainian Cossacks was provided as well. Scientist's controversial remarks that «Preparing for a war (Khotyn one) envisaged many difficulties. Gunpowder and ammunition were in such a shortage that the Polish had to borrow them from the Cossacks» (Szujski, 1864: 218) (the precision is ours – Auth.) which is the proof of the lack of the necessary material and technical base of the Polish troops, especially after the Tsetsora battle. From this follows a completely paradoxical conclusion regarding the role of the Ukrainian Cossacks in the Khotyn War. Since then, according to the material provided by the scientist, the previous financial payments by the Polish (to which extent they were voluminous and sufficient?) for the Cossacks' for ammunition and armament paved the way for victory and became an important factor through which the forces of the Commonwealth could restrain the Crimean-Turkish military forces simultaneously with the military support of the Ukrainian Cossacks. However, this question remains controversial and requires a separate study.

An important characteristic of the following events is the scholar's reference to the arrangement of the forces of the Commonwealth during the Khotyn War, which demonstrates quite a large proportion of the Ukrainian Cossacks: «7850 Polish hussars, 2110 cavalry, 7200 Cossacks, 7700 Polish infantry, 6450 infantrymen of German, 1200 lisowczyey, 40 thousand of Zaporozhian Cossacks, headed by P. Konashevich-Sagaidachny» (Szujski, 1864: 218). It is noteworthy to note the inaccuracy of the quantitative indicators of the Polish military forces, which according to these data exceeded the largest military forces of the stronger European countries of that time and did not take into account the previous military losses of the Polish-Lithuanian state. Calculation errors are often found in sources too. However, for Józef Szujski, the main thing was that this statistic enabled the demonstration «... of Polish forces on the one hand and Cossack power on the other» (Szujski, 1864: 218).

The scientist reflected the extremely negative attitude of the Turks towards the Cossacks, as they were making devastating campaigns on the Black Sea coast. He wrote that «Osman, knowing about the decision of the Cossacks (to help the Polish), tried to cut off all of them from the Polish convoy by all means, attacked individual detachments who defended themselves by all means, and they caused such a rage that the 40 captives were killed with his own hands» (Szujski, 1864: 219) (the precision is ours – Auth.). Thus, Józef Szujski reflected the Turkish hatred of the Ukrainian Cossacks as one of the important factors in the beginning of the war and, in fact, one of the formal reasons for expansion in the direction of Eastern Europe.

Hetman P. Konashevich-Sagaidachny arrived, according to the historian, to the Polish military camp on August 21, 1621, promising to bring the Cossacks and immediately cross the Dniester. On September 1, Hetman P. Konashevich set a camp for Polish troops. According to the historian, the military forces of the Zaporozhian Cossacks were on the left wing of the Army of the Commonwealth, along with the military forces of Sapieha, Zenovich and Opalinsky. The main military events with the participation of the Ukrainian Cossacks began on September 3, 1621. The scientist described them as follows: «... the Turks stormed the units of the Cossack regiment on the right side of the main camp. The next day the attack on the Cossacks was renewed, the rumble of the units was so great that the Hetman himself did not hear such a noise in his life; however, with the help of the *lisowczycy*, the hostile side was thrown away, some corps were taken and the Cossacks even entered to the Turkish carriage ... On September the 6th, the Turks approached that close, that they entered the Cossack camp» (Szujski, 1864: 220).

Further events associated with the planning of night-time attacks on Turkish troops on the night of 12th to 13th September are more important for our study, as they are described by a scientist in his works. The main role in these operations was given to the Ukrainian Cossacks, although part of the Polish troops had to take part. The historian noted in this regard that «Konashevich and the Cossacks definitely insisted on a night attack on the Turkish convoy. K. Khodkevich doubted that the Cossacks, who were occupied with robbery, could suffer the defeat from the enemy» (Szujski, 1864: 220). However, when the order was finally issued, an unexpected rain prevented from the campaign. In this context, the reflection of the scientist's attitude towards such operations of the Polish forces and the reaction of Ukrainian Cossacks who have sought their pursuit in every possible way is especially important. In particular, the scholar pointed out that «His resistance (the great Hetman of Lithuania K. Khodkevich) to such campaigns was the cause of the riots that took place in the Cossack camp and the special commission had to calm down with considerable promises» (Szujski, 1864: 220). Thus, the historian demonstrated, on the one hand, arbitrariness, inadequacy, destructive behavior of the Ukrainian Cossacks in difficult military conditions, and, on the other hand, the reluctance of the Polish side to take risks with weakened military forces. This allows us to speak of Józef Szujski's controversial, subjective attitude toward the Cossack in various military events of the researched work. Later on, the Cossacks are mentioned only once, in the context of the peace talks, where the Polish traditionally took the responsibility to restrain the Cossacks from raiding the Black Sea. According to the scientist, in 1622, after the death of the Cossack hetman P. Konashevich-Sagaidachny, who was sympathetic to the Commonwealth, the Cossacks took into consideration the will of the king and hetman even less (Szujski, 1864: 234).

Józef Szujski, who studied in military-historical issues more closely, initially delivered an open lecture on December 5, 1870 in favor of the Brotherhood of the Students at the Jagiellonian University, and in the following year he published the text as a separate brochure – «Khotyn and Tsetsora». When highlighting these battles in this work, the specific style of the presentation of historical material by Józef Szujski was especially vivid, considering that this was an attempt to create a popular science book. His work is characterized by vivid imagery of the presentation of the material, an appeal to the reader's emotions, the patriotic orientation of the text. Due to these techniques, the historian expressed his convictions and attitude to events under Tsetsora and Khotyn, tried to awaken patriotic feelings among the readership, and like the scholars of the Enlightenment period, tried to prevent the Polish young generation from repeating the mistakes of the past in the future, using moral teachings, to form a new social and political consciousness.

Tsetsora and Khotyn were two battles that reflected the diametrically opposite sides of the single process of the Polish-Turkish confrontation for Józef Szujski, against which the positive and negative features, first and foremost, of the Polish people, were clearly manifested, showing a peculiar balance in historical events.

According to them, the historian considered these two events in close connection «as the fall and rebellion from the fall, the result of sins and the result of coming to oneself ...» (Szujski, 1871: 2), stating that «on Tsetsora's defeat there was all evil in the people, and the hetman became the scapegoat of the evil; in the Khotyn advance everything was well formed, in a hurry to fill the great emptiness that opened after the death of a great man» (Szujski, 1871: 2). In this context, underlining the preconditions and factors that influenced this state of affairs, the scholar emphasized at the change in the socio-political life of the Polish-Lithuanian state after the death of S. Batory and the commencement of the colonization of the southeastern territories, that is, the Great Steppe. From this moment, the scientist points out the emergence of «different people of every kind, gentry and non-gentry, which formed on the chains of a knightly the Commonwealth, fighting with the sword on the side, fighting with the Tatars, and the response to the Tatar attacks, seeking the Black Sea hikes under the walls of the Sultan himself» (Szujski, 1871: 3), that is, the Cossacks and the Cossack gentry. However, developing his opinion, Józef Szujski noted the internal socio-political tendencies in the Commonwealth, which influenced the formation of the causes of the attack on Turkey. He pointed out that there were three, opposite by content, reasons to do this: «some sought ... rest, the second – the final war, ending the attacks of Crimea, the third, finally, wanted to maintain the status quo of war as a craft» (Szujski, 1871: 3). It is quite clear that the third goal, according to Józef Szujski, was pursuit by the Ukrainian Cossacks who, in addition, «were dreaming of the extraordinary benefit of ... a constant war ... living in it as birds in the air» (Szujski, 1871: 3). In general, the scholar noted the discussion of the Eastern question in society of that time, but it was possible to resolve it only by destroying the Tatars, resigning themselves to Turkey and making it unnecessary to protect the borders of the Cossacks, «if they did not want the Cossacks or the magnates to have military campaigns on their own ... they provoked the wars» (Szujski, 1871: 3), as was the case with the campaigns of S. Potocki, S. Koretsky and M. Vyshnevetsky from 1612 – 1616 to Moldova. In general, Józef Szujski's Cossack issue was covered at the background of Turkish-Tatar attacks on the Commonwealth, at the times of the special weakening of its military forces during the Polish-Moscow military campaign and in the context of the Black Sea campaigns of the early seventeenth century.

Conclusions. The analysis of «History of Poland...» suggests that Józef Szujski concentrated, first of all, on the socio-political side of historical events, which is typical of the Krakow historical school, but, unlike M. Bobzhinsky, he devoted considerable attention to the military aspects of the history of the Commonwealth. It was important for the scientist to comprehensively describe the history of his own state through the prism of international relations, internal social and political processes and military actions, as the agents of these processes. In this context, an important role was played by the Ukrainian Cossacks of the early 17th century, and the policy associated with them. Józef Szujski in «History of Poland ...» unequivocally assessed the significance and place of the Ukrainian Cossacks in the military-political processes of the Commonwealth of the first quarter of the XVII century. On the one hand, the Cossacks received a negative assessment through unlawful, unauthorized military actions that damaged diplomatic relations with the Ottoman Empire in a difficult time for the Commonwealth. On the other hand, the historian noted the significant assistance of

the Ukrainian Cossacks during the defense of the Commonwealth, although he emphasized at the negative features and the disastrous consequences of their assistance to the state, which is particularly clearly reflected in the course of the Khotyn War.

A special emphasis is placed on the fact that it is the unwise policy of King Sigismund III and King Wladyslaw in the unfavorable geopolitical situation during the first quarter of the seventeenth century contributed to the complacency of the Ukrainian Cossacks, and the Crown used them for its military purposes if necessary. This, in turn, contributed to the growth of Cossack arbitrariness and independence at the times the military helplessness of the Commonwealth.

The analysis of the history of the Ukrainian Cossacks at the events of the Tsetsora Battle and the Khotyn War, in the book under the same name, gives the possibility to state that Józef Szujski paid much less attention to the Cossacks, comparing with the «History of Poland ...», he was more cautious, abstaining from making controversial remarks regarding their role and the significance in the battle, adding new small details related to the Cossack subject and introducing new judgments about the Cossack factor in the formation of the Polish-Turkish military confrontation, the subsequent war. However, the information on the Cossack issue in general, unfortunately, is not enough. It can be assumed that the interpretation of events by Józef Szujski changed, given the patriotic and educational purpose of this work, the new socio-political processes in Krakow historical environment, and the final departure of the historian from the romantic views of J. Lelevel, which took place in the 70's-ies of the 19th century.

BIBLIOGRAPHY

Руда, 2007 – Руда О. Висвітлення історії України у працях Юзефа Шуйського // Південний архів. Історичні науки: збірник наукових праць. 2007. Вип. 26. С. 110–115.

Руда, 2010 – Руда О. Українське козацтво в інтерпретації польських істориків кінця XIX – першої третини XX століття. Львів, 2010. С. 98–103.

Сінкевич, 2006 – Сінкевич Є. Українська проблематика в дослідженнях і практичній діяльності краківської історичної школи // Південний архів. Історичні науки: збірник наукових праць. 2007. Вип. 26. С. 117–121.

Сінкевич, 2010 – Сінкевич Є. Краківська історична школа в польській історіографії. Видання 2-ге (уточнене і доповнене). Миколаїв, 2010. 332 с.

Buszko, 1969 – Buszko J. Historycy «szkoły krakowskiej» w życiu politycznym Galicji / Spór o historyczną szkołę krakowską. W stulecie katedry historii Polski UJ. 1869 – 1969. Kraków, 1969. S. 192–205.

Dembiński, 1908 – Dembiński B. Szujski i jego synteza dziejów. Kraków, 1908. 24 s.

Maternicki, 2009 – Maternicki J. Historia i życie narodu. Poglądy i postawy historyków polskich XIX i XX wieku. Rzeszów, 2009. S. 144–157.

Michalak, 1987 – Michalak H. Józef Szujski 1835 – 1883. Światopogląd i działanie. Łódź, 1987. S. 300.

Słoczyński, 2017 – Słoczyński H. Krytyczna interpretacja dziejów narodowych Józefa Szujskiego a Upadek Polski Jana Matejki / Krakowska szkoła historyczna a Polskie Towarzystwo Historyczne Studia historiograficzne. Warszawa-Kraków, 2017. S. 217–240.

Smolka, 1883 – Smolka S. Józef Szujski – jego stanowisko w literaturze i społeczeństwie. Kraków, 1883. 126 s.

Smoleński, 1887 – Smoleński W. Szkoły historyczne w Polsce: główne kierunki poglądów na przeszłość. Warszawa, 1887. 160 s.

Stępnik, 1998 – Stępnik A. Ukraina i stosunki polsko-ukraińskie w syntezach i podręcznikach dziejów ojczystych okresu porzoborowego 1795 – 1918. Lublin, 1998. S. 168–169.

Szocki, 1991 – Szocki J. Zainteresowania księzbór Józefa Szujskiego (1835 – 1883) // Pszegład zachodniopomorski. T. VI (XXXV). Rok. 1991. Zeszyt 3. S. 79–91.

- Szujski, 1864 – Szujski J. Dzieje Polski podług ostatnich badań. Lwów, 1864. T. 3. Królowie wolno obrani. Cz. 1. r. 1572 – 1668. 497 s.
- Szujski, 1871 – Szujski J. Chocim i Cecora. Kraków, 1871. 18 s.
- Teczki osobowe – Józef Szujski, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego – SII 619.
- Zamorski, 2015 – Zamorski K. Historyzm i narodziny krakowskiej szkoły historycznej. Józef Szujski. / Józef Szujski (1835 – 1883) Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 25 listopada 2013 r. Kraków, 2015. S. 51–61.
- Zoll, 1884 – Zoll F. Spis prac naukowych, literackich i politycznych J.Szujskiego, ogłoszonych drukiem bądź osobno, bądź w pismach czasowych. Kraków, Redakcja «Czasu», 1884. 8 s.

REFERENCES

- Ruda, 2007 – Ruda O. Vysvitlennia istorii Ukrainy u pratsiakh Yuzefa Shuiskoho [The History of Ukraine in Works of Józef Szujski] // Pivdennyi arkhiv. Istorychni nauky: zbirnyk naukovykh prats. 2007. Vyp. 26. S. 110–115. [in Ukrainian]
- Ruda, 2010 – Ruda O. Ukrainske kozatstvo v interpretatsii polskykh istorykyv kintsia XIX – pershoi tretyny XX stolittia [The Ukrainian Cossacks in the interpretation of Polish historians of the late XIXth – first third of the XXth century]. Lviv, 2010. S. 98–103. [in Ukrainian]
- Sinkevych, 2006 – Sinkevych Ye. Ukrainska problematyka v doslidzhenniakh i praktychnii diialnosti krakivskoi istorychnoi shkoly [Ukrainian Issues in Researches and Practical Activities of the Krakow Historical School] // Pivdennyi arkhiv. Istorychni nauky: zbirnyk naukovykh prats. 2007. Vyp. 26. S. 117–121. [in Ukrainian]
- Sinkevych, 2010 – Sinkevych Ye. Krakivska istorychna shkola v polskii istoriohrafii. Vydannia 2-he (utochnene i dopovnene) [Krakow Historical School in Polish Historiography. Edition 2-th (specified and supplemented)]. Mykolaiv, 2010. 332 s. [in Ukrainian]
- Buszko, 1969 – Buszko J. Historycy «szkoły krakowskiej» w życiu politycznym Galicji / Spór o historyczną szkołę krakowską. W stulecie katedry historii Polski UJ [Historians of the «Krakow school» in the political life of Galicia / A dispute over the Krakow historical school. On the centenary of the history of Polish history at the Jagiellonian University]. 1869 – 1969. Kraków, 1969. S. 192-205. [in Polish]
- Demiński, 1908 – Demiński B. Szujski i jego synteza dziejów. Kraków [Szujski and his synthesis of history], 1908. 24 s. [in Polish]
- Maternicki, 2009 – Maternicki J., Historia i życie narodu. Poglądy i postawy historyków polskich XIX i XX wieku [History and life of the nation. Opinions and attitudes of Polish historians of the XIXth and XXth centuries.] Rzeszów, 2009. S. 144–157. [in Polish]
- Michalak, 1987 – Michalak H. Józef Szujski 1835 – 1883. Światopogląd i działanie [Józef Szujski 1835 – 1883. Worldview and action.] Łódź, 1987. 300 s. [in Polish]
- Słoczyński, 2017 – Słoczyński H. Krytyczna interpretacja dziejów narodowych Józefa Szujskiego a Upadek Polski Jana Matejki. / Krakowska szkoła historyczna a Polskie Towarzystwo Historyczne. Studia historiograficzne. [The critical interpretation of the national history of Józef Szujski and the Fall of Poland by Jan Matejko. / Krakow Historical School and Polish Historical Products Historiographical Studies] Warszawa-Kraków, 2017. S. 217–240. [in Polish]
- Smolka, 1883 – Smolka S. Józef Szujski – jego stanowisko w literaturze i społeczeństwie [Józef Szujski – his position in literature and society.]. Kraków, 1883. 126 s. [in Polish]
- Smoleński, 1887 – Smoleński W. Szkoły historyczne w Polsce : główne kierunki poglądów na przeszłość [Historical schools in Poland: main directions of views on the past.]. Warszawa, 1898. 160 s. [in Polish]
- Stępnik, 1998 – Stępnik A. Ukraina i stosunki polsko-ukraińskie w syntezach i podręcznikach dziejów ojczystych okresu porozbiorowego 1795 – 1918. [Ukraine and Polish-Ukrainian relations in the synthesis and textbooks of national history of the post-partition period 1795 – 1918] Lublin, 1998. S. 168–169. [in Polish]
- Szocki, 1991 – Szocki J. Zainteresowania księzbór Józefa Szujskiego (1835 – 1883) [Interests of The Library of Józef Szujski (1835 – 1883) // A review of the West Pomeranian region] // Pszegład zachodniopomorski. T. VI (XXXV). Rok. 1991. Zeszyt 3. S. 79–91. [in Polish]

Szujski, 1864 – Szujski J. Dzieje Polski podług ostatnich badań [History of Poland according to the recent research]. Lwów, 1864. T. 3. Królowie wolno obrani. Cz. 1. r. 1572 – 1668. 497 s. [in Polish]

Szujski, 1871 – Szujski J. Chocim i Cecora [Chocim and Cecora]. Kraków, 1871. 18 s. [in Polish]

Teczki osobowe – Józef Szujski, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [Personal files – Józef Szujski, Archives of the Jagiellonian University] – S II 619. [in Polish]

Zamorski, 2015 – Zamorski K. Historyzm i narodziny krakowskiej szkoły historycznej. Józef Szujski [Historicism and the birth of the Krakow historical school. Józef Szujski.] / Józef Szujski (1835 – 1883). Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 25 listopada 2013 r. Kraków, 2015. S. 51–61. [in Polish]

Zoll, 1884 – Zoll F. Spis prac naukowych, literackich i politycznych J. Szujskiego, ogłoszonych drukiem bądź osobno, bądź w pismach czasowych [List of J. Szujski's scientific, literary and political works, published in print either separately, or in the periodicals.]. Kraków, Redakcja «Czasu», 1884. 8 s. [in Polish]

*Стаття надійшла до редакції 26.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 2.12.2018 р.*

UDK 94 (477.83)
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150363

Lidiya LAZURKO,
ORCID 0000-0002-9748-9249
PhD (Historiography)
Senior Lecturer, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Ukraine) lazurkol@gmail.com

HISTORIOGRAPHICAL IMAGE OF TADEUSZ KOSTIUSHKO ON THE PAGES OF LVIV'S POLISH AND UKRAINIAN SCIENTIFIC JOURNALS DURING THE LATE XIX – EARLY XX CENTURIES

The article's purpose. To reconstruct the historiographical image of Tadeusz Kostiuszko, which was formed on the pages of the Polish and Ukrainian scientific historical press of Lviv at the end of the XIXth to the beginning of the XX century. On the basis of materials – the content of the two most significant for that time Polish and Ukrainian historical sciences magazines «Kwartalnik Historyczny» (published in Lviv in 1887 – 1939) and «Notes of the T. Shevchenko Scientific Society» (published in Lviv in 1892 – 1937). The methodology of the research is based on the principles of historicism, systematicity, science, verification, author's objectivity, moderate narrative constructivism, as well as the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic) methods. Scientific novelty is that for the first time attempt was made to reconstruct and compare the historiographical image of Tadeusz Kostiuszko, which was formed on the pages of the Polish and Ukrainian scientific historical press of Lviv at the end of the XIXth to the beginning of the XX century. The conclusions. The study of texts on Tadeusz Kostiuszko in the periodicals «Kwartalnik Historyczny» and «Notes of the T. Shevchenko Scientific Society» makes it possible to conclude that the authors of these editions, acting on principles of the positivist methodology, consistently de-mythologizing the image of the Polish national hero and tried to defend the objectivism of historical science, even if it contradicted the state of affairs at the moment and the political challenges of time.

Key words: historiographical image, historical journal, Tadeusz Kosciuszko, «Kwartalnik Historyczny», «Notes of the T. Shevchenko Scientific Society».

Лідія ЛАЗУРКО,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Україна) lazurkol@gmail.com

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОБРАЗ ТАДЕУША КОСТЮШКИ НА СТОРІНКАХ ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ЧАСОПИСІВ ЛЬВОВА КІН. XIX – ПОЧ. XX СТ.

Мета дослідження – реконструювати історіографічний образ Тадеуша Костюшко, який був сформований на сторінках польської та української науково-історичної преси Львова наприкінці XIX – початку XX ст. На основі матеріалу – змісту двох найбільш значущих на той час польських та українських історичних наук журналів «Kwartalnik Historyczny» (видавався у Львові у 1887 – 1939 рр.) та «Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка» (видавалися у Львові в 1892 – 1937 рр.). Методологія дослідження спирається на принципах історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, поміркованого нарративного конструктивізму, а також на використання загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-

історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методів. Наукова новизна полягає в тому, що вперше була зроблена спроба реконструювати та порівняти історіографічний образ Тадеуша Костюшко, який був сформований на сторінках польської та української науково-історичної преси Львова наприкінці XIX – початку XX століття. Висновки. Дослідження текстів про Тадеуша Костюшко у часописах «Kwartalnik Historyczny» та «Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка» дозволяють зробити висновок, що автори цих видань, діючи на засадах позитивістичної методології, послідовно деміфологізували образ польського національного героя та намагалися відстоювати об'єктивізм історичної науки, навіть якщо це суперечило кон'юнктурі моменту та політичним викликам часу.

Ключові слова: історіографічний образ, історичний журнал, Тадеуш Костюшко, «Kwartalnik Historyczny», «Записки наукового товариства імені Т. Шевченка».

Problem statement. Recognition of the right of history to subjectivity, which paved the way in science about the past during the 2nd half of the XX century, opened new research horizons. Since the objectivist perception of the historical source has changed its interpretation of cultural monuments, history appears to us in images (constructs) as memory of past events. Consequently, in modern historiography, the subject of study is not a historical fact, but its image, which was deposited in the minds of contemporaries and retransmitted, experiencing various transformations, for the next generations.

The analysis of recent researches. Borrowed from philosophy and literary criticism, the notion of «image» appears and spreads in the study of history. And the idea of the past is filled with images of events, images of personalities, images of symbols and historiographical images. (Nora, 1999: 17–50; Riker, 2004: 728; Repina, 2004: 33–45; Leont'eva, 2011: 448; Posokhov, 2013). Concerning the latter S. Posokhov notes: «Today it is obvious that different versions of the past, found in academic literature, also represent the images of the past, which are closely related to the collective perception of a certain era, with the norms of scientific knowledge, peculiarities of the author's personality and even his fleeting feelings. All this leads to an understanding that these texts, including scientific ones, are saturated with an infinite number of images» (Posokhov, 2013). It should be noted that one of the first attempts to outline the meaning of the term «historiographical image» in national science belongs to the researchers of Dnipropetrovsk (Boldyr, Chernov, 1996: 91–102).

The article's purpose. The context of this study requires differentiating the concepts of «historical» and «historiographical» images, since they are rather similar but not identical. Both of these concepts are subjective in their way of existence and are closely related to the concept of «historical consciousness.» However, they have significant differences. The historical image is, in essence, the historical memory that is formed in contemporaries and transformed into the consciousness of the following generations, and the historiographical image is «the result of applying the methods of historical critique to a certain historical image» (Posokhov, 2013). Therefore, our attempt to reconstruct the historiographical image of Tadeusz Kostiuszko, which was formed on the pages of the Polish and Ukrainian scientific historical press of Lviv at the end of the XIXth to the beginning of the XX century. In essence, there is also an explanation of the changes that took place at that time in the study of history. The main source material for us will be the content of the two most significant for that time Polish and Ukrainian historical sciences magazines «Kwartalnik Historyczny» (published in Lviv in 1887 – 1939) and «Notes of the T. Shevchenko Scientific Society» (published in Lviv in 1892 – 1937.)

The presentation of the basic ideas. The Kwartalnik Historyczny magazine was created in 1887 to track intellectual output from the history of Poland. The main specialization of

the publication was reviewed. A long-time collaborator of the magazine was the Warsaw's historian Tadeusz Korzón, who wrote most of the critical reviews on T. Kosciuszko's works that appeared in the end. XIX – at the beginning XX century. And the author of the most detailed at that time (1894) biography of T. Kostiuszkowas also T. Korzon. By the definition of K. Srenovsky, Kostiuszko was a soldier and knight for Korzon (Śreniowska, 1964). A more detailed description of this enthusiasm is encountered in J. Kolbushevskaya's work. He is a modern researcher of the life and work of T. Korzon, who writes: «Warsaw's historian endowed Kosciuszko with particular respect. In him he saw the ideal citizen, soldier, leader, politician and man» (Kolbuszewska, 2007). Such an emotional perception and attachment lead to the extreme assertion that Kosciuszko was the only one for two hundred years to be healthy, or rather, to have a cured Polish mind (Kolbuszewska, 2007).

Thus, for the first time, the persona of Tadeusz Kostiuszko attracts the attention of the editorial staff of the magazine in connection with G. Seisberg's publication of new materials on the confrontation of the First Coalition with revolutionary France after the Battle of Flora in 1794. These materials contained information about the Polish uprising lead by T. Kostiuszko. It should be noted that in the broader context of those times, stood the question of influence on the course of post-revolutionary events in France by the Polish uprising. G. Seysberg found official documentation shedding light on the events of the time. In particular, he dispelled T. Kostiuszko's illusions about the neutral position of Austria in the Polish uprising (Korzón, 1889: 585–588). An analysis of these documents led the observer to conclude that Kostiuszko's rebel position was even more difficult than it was considered to be, «since in reality he was confronted not by two but by three powerful enemies» (Korzón, 1889: 588).

In the same issue of the magazine, we encounter a review of the work of Romualdi Baudouin de Courtenay «New Materials to the History of Kostiuszko», which appeared in the monthly paper devoted to science and literature «Przegląd Polski» in 1888. The reviewer of this study emphasized the lack of systematic work on this topic, due to a large dispersal of materials in archives of different countries on different continents. Therefore, he welcomed the emergence of this Polish writer's work, because she introduced the audience to interesting materials about the history of T. Kostiuszko's works, which were kept in Prince M. S. Vorontsov's archives. It is important to mention that there were significant remarks of the methodological nature, since the published documents were not commented on, and some of the author's materials «did not submit word for word, but retold in her own words» (X., 1889: 592–593).

A new monograph on T. Kostiuszko, written by T. Korzon, was discussed at a meeting of «Towarzystwa Nistorycznego» on October 30, 1894. The work was presented by F. Papee, and Yu. Siemensky, B. Dembinsky, L. Finkel and others took part in the discussion (Sprawozdania, 1895: 192). This study, based on all the canons of the positivist tradition, has become a greatly appreciated in studying the life and activities of the national hero. However, the review was published in 1897 by a specialist on the history of modern times, Bronislaw Dembinsky, who, first remarked: «The work of the author is indeed a great, laborious Benedictine work, which, first of all, we must pay tribute to» (Demiński, 1897: 857). However, characterizing this work more meticulously, the reviewer also noted the «unevenness» of the story in which they had their strong and weak subjects, which, after all, is not surprising for a 691-page publication. On this occasion, he wrote: «There are extracts and whole sections, written conscientiously and exhaustively, but deprived of life and a brighter pulse. Some moments and events are well and carefully elucidated, but they are so long and tedious that

instead of promoting a better understanding of the physical and spiritual nature of the hero, divert attention from the meaning of his life and activities. The book is so conscientious, it is dominated by detail, fragments and not very important cases, that the main figure disappears from the field of view, and the thread of the story is lost in the accumulated material» (Dembiński, 1897: 857).

In a report on the «Towarzystwa Nistorycznego» members meeting on November 16, 1901, we encounter the presentation of B. Dembin's work, «Kostiuszko's Regard to the French Revolution» (Sprawozdania, 1901: 617–618). The author believed that Kostiuszko had no intention of joining the ranks of the French army when he went to Paris in January 1793. It was a political mission to establish relations with the Porte and Sweden in order to use them in the future struggles. The details were not known, but the researcher assumed the existence of a plan of action with the Convention that T. Kostiuszko did not act as a puppet, but an independent politician.

In 1908, the journal published a review by T. Korzon on the work of V. Kozlovsky on the presence of B. Nemtsevich and T. Kostiuszko in America, which was published on the pages of the Biblioteka Warszawska. The work of V. Kozlovsky was written mainly on the basis of B. Nemtsevich's diaries, as well as his official and private correspondence. The comparing the information in these materials made it possible for the author to make significant clarifications on the topic and fill it with small details. They were so small that a conflict broke out between the reviewer and the author about the health of T. Kostiuszko at the time when he left America. The hero had a damaged leg and he, as it was known, began to travel immobilized. And, according to V. Kozlovsky, T. Kostiuszko healed during the two months he was at sea. T. Korzon questioned these remarks made by V. Kozlovsky, who published specifications in the next issue of the magazine. The latter affected the reviewer so much that he had ordered two independent doctors to draw expert conclusions about T. Kostiuszko's illness (Korzon, 1908: 469–473).

As we can see from the materials subsequently T. Korzon continued to meticulously track the work of V. Kozlovsky. In particular, he reviewed a number of publications by V. Kozlovsky about the participation of T. Kostiuszko in the Anglo-American War (Korzon, 1912: 188–203). About these works, V. Kozlovsky, the reviewer responded quite rigorously as «the richest and most vividly presented collection of discoveries, speculations, conclusions, and judgments» (Korzon, 1912: 188). Obviously, Kostiuszko's topic of health, as mentioned above, was often touched upon by T. Korzon, because he began this review with a statement about the circumstances of previous polemics. It is clear that it was not about who was right, but rather about the history of the historian – the ability to work with historical documents and their interpretation with subsequent mythologization. Also Vladislav Mychyslav Kozlovsky, a writer who studied natural science and philosophy, was an amateur in history. On this occasion T. Korzon wrote: «The unusual dispute between a neuropathologist and a surgeon with the author of pedagogical, natural, astronomical, philosophical, social, journalistic, literary, historical, but not medical articles or books, was arranged by me, a historian, because Kozlovsky] entered the treasuries and historical laboratories, sought documents to prove his own assumptions, tried to refute the things that had already been clarified, attacked the names of historians, but did not shed light on the subject, only blurred and darkened the known» (Korzon, 1912: 189).

The culmination of creating Kostiuszko's image on the pages of the *Kwartalnik Historyczny* magazine was the dedication to him a whole separate notebook in 1917. After all, this

was the year of the century of the national hero's death, which incredibly coincided with Poland's chance of winning independence during the First World War. The main publication of this issue was «Kostiushko's guide: a manual for compilers or a biography of Tadeusz Kostiushko» by T. Korzon (Korzon, 1917: 376–425). This idea of the editorial, evidently provoked by a wave of patriotic upsurge, was quite unusual for a declaratively apolitical journal, which, despite the change of power in Lviv and Russian censorship, did not cease to be published throughout the war. And the violation of the publication's balance in this issue, for example a decrease in the category of reviews and increased number of research, even provoked an aggravation of the relations between the Lviv and Krakow circles of Towarzystwa Historycznego, which we will discuss in more details below.

Returning to the work of T. Korzon, we note that he tried to systematize the biography of the national hero, whose bibliography at that time already had hundreds of positions. The author used the following scheme for grouping information: A) The information is proved by legal acts and documents. B) Incorrect or false information which should be removed from all messages. N) Unverified or insufficient information requiring additional information. Then, with the help of points (46 of them) he noted facts from the life of the hero - origin, birth, education, military service, private life, insurrection, etc. For each item, the author immediately commented on the myths and inaccuracies, which, as a rule, accrete the biographies and he traced their origins.

It was this notebook that led to confrontation with the Krakiv circle of Lviv members of the Towarzystwa Nystorycznego. The editors succeeded in publishing the journal during the war, although in a much lesser quantity, but to keep it within the limits of a purely peer-reviewed, pre-agreed nature was difficult. Many factors contributed to the fact that there simply was a lack of people who could provide income. Hence the «Research» section, which was much easier to write. The long-standing «bias» to periodicals that Krakow's historians had, provoked their sharp reaction as soon as the notebook dedicated to T. Kostiushkows published. Krakow collaborators turned to the newspaper's management with a letter in which, referring to the conditions of 1913, agreed upon forming the Circle. Under these conditions, they set their demands concerning the content of the magazine, based on the vision of his main task in the critical review of Polish science in the field of history. The Krakow editorial committee has always emphasized the dominant significance of reviews, scientific chronicles and bibliographies, and even helped fill up the review column. L. Finkel, who was at that time the head of the Towarzystwa Nystorycznego was forced to defend himself and the editor-in-chief S. Zakshevsky against allegations, the validity of which was not universally acknowledged. «We agree», said L. Finkel, «that the magazine is not what we would like to see, but it is the only way it can be under these conditions. We also agree that the critical informative column is the most important, at least for the time being. The existence of this magazine in the future, its significance as an auxiliary factor in historical work will, to a greater extent, consist of scientific achievements, rather than of reviews. Covering the integrity of the historical movement is our aspiration, but for a long time this desire is only an ideal. It's enough to look at the bibliography of the magazine to see how many important works were not reviewed in the magazine, even at the time of Liske (Modelski, 1937: 192).

Thus, as can be seen from the materials of this edition, the authors who worked with the editorial staff tried to defend the purity of the positivist understanding of the tasks of historical science and, paying homage to the national hero T. Kostiushko, to objectively highlight the challenges of his life path, trying to de-mythologize his image.

Practically at the same time as «Kwartalnikom Historycznym» in Lviv, «Notes of the T. Shevchenko Scientific Society» (1892-1937) were published, which were the printed organ of the Shevchenko Scientific Society and presented the vision of history through the eyes of Ukrainian researchers. This magazine had a well-established, inherent structure at time of publication: several major articles, often with a sequel and chapters: scientific chronicle, sources (miscellanea), criticism, bibliography, reviews. The last two chapters contained reviews of periodicals and editions from Russia, Poland, Hungary, Germany and other countries. The ideas of independence, original authenticity of the Ukrainian people were defended in the writings of the journalists, and important issues of national culture, education and science were discussed.

Taking into account the specifics of the confrontation in Ukrainian-Polish relations at the end of XIX - early XX centuries, the mutual attitude towards each country's heroes of the past was not simple. The personality of T. Kosyushko was also not an exception. For the first time T. Kosciuszko appears on the pages of the journal «Notes of the T. Shevchenko Scientific Society» in 1921 in the research of the scientist-literary critic Vasily Schurat. Interestingly, V. Schurat refused to swear allegiance to the Polish state in 1921, thereby losing the right to hold office and became a teacher and director of a private women's gymnasium of the Vasilian sisters. At the same time he was the first rector of the secret Lviv Ukrainian university (1921 – 1925) and the chairman of the T. Shevchenko Scientific Society (1919 – 1923).

Vasyl Schurat studied the origin of the «Chief of the people», analyzing the latest works on the Polish, Belarusian, and even Lithuanian hero's roots. The main focus of his research was on issues of Ukrainian historiographical tradition, whose representatives were from the middle of the XIX century in T. Kosciuszko's ancestors he tried to find first Greek Catholic, then Orthodox origins (Shchurat, 1921: 231–247).

While analyzing the historiography of the problem, V. Shchurat starts researching the first mention of Kosciuszko's Ukrainian origin. In his opinion, the first public statement about this was in the Parisian magazine «Demokrata Polski» (26/07/1848) during the review of the Slavic congress in Prague, in which Ukrainians who were in the Polish section «noted on the Ukrainian origin of Mikhail Vyshnevetsky and, even Yana Sobieski, could not speak decisively whether Kosciuszko was Polish and not a Ukrainian» (Shchurat, 1921: 232).

Subsequently, in Ukrainian literature, the question of Kosciuszko's origins began to emerge in the 1960's. So in «Annales Ecclesiae-Ruthenae» by M. Garasevich, published in Lviv in 1863, when discussing T. Kosciuszko's appeal from July 4, 1794, to the Ukrainian clergy (which did not mention the Ukrainian nationality) was noted that Kosciuszko – came from the Ukrainian family, although he did not admit it (Shchurat, 1921: 233). V. Schurat believed that this statement was based on «Manifest dzikanów i parochów ritus greco-uniti» a Ukrainian, pastor from Chopovite and a dean from Radomsky Ivan Roha Kosyushko was pronounced on December 22, 1768, before the Grodsk government in Zhytomyr to defend the Greek-Catholic clergy. The same was repeated by M. Malinovsky in his book «Church and State Statutes on the Greek Catholic Ruthenian Ruler in Galicia» (Malinowski, 1861: 890). Kosciuszko's last statement about the appeal stated that he did not want to know about Ukrainians and it struck them all the more because he himself came from the Ukrainian family.

But it was A. Petrushevich who led to a wider spread of this story by repeating it in the publication: «Brief information about the Holmes diocese and its ministers» (Scientific collection of Galitsko-Ruska mattika, Lviv, 1867, issue 1, article 14), and «The Consolidated

Galician-Russian Chronicle» (Lviv, 1896). Here he recited the information from M. Gara-sevich and M. Malinovsky about the immediate ancestors of Kostiuszko, in particular about his father - the Uniate and the grandfather who professed Orthodoxy. Also A. Petrushevich tried to connect with Kostiuszko's Ukrainian Belarusian line, which is understandable in view of his political beliefs. V. Schurat even calls Petrushevich «obeditelym» (a person who brings people together) for who there was no difference between Belarus, Muscovite, and Ukrainian.

V. Schurat, who tried to understand the origins of this Ukrainian myth about the origin of Kostiuszko, believed that it was based only on the fact that at the same time as T. Kostiuszko there was a priest named Ivan Roh Kosciuszko in Volyn. The author, in this case, relies on, as he writes an «accidentally found document» – a letter from the archives of the Greek Catholic chapter in Przemysl from dean Alexei Mokhnatsky to Bishop Ivan Snihursky from November 4, 1824 (Shchurat, 1921: 234). As we see from this letter (printed in the journal as an annex to the research of V. Shchurat), the priest encouraged by the bishop to collect monuments of Ukrainian ancestry, the priest hastened to report to his boss that Tadeusz Kostiuszko was the son of Ivan Roha Kostiuszko, pastor from Chopovite and a dean from Radomsky of the Greek Catholic rite.

V. Schurat analyzes this letter in detail and concludes that his information about T. Kostiuszko is unreliable, although, on the other hand these materials are important as they contained quite truthful information. But, obviously, this particular letter became the source which spread the Ukrainian version of the myth about the origin of Kostiuszko. This information spread widely, as there was little information about this in Polish historiography at the time.

He concludes his exploration of V. Shchurat quite voluminous, taking up a whole page, with reflections on the practice of appropriating «someone else's» heroes, which, in the case of T. Kostiuszko manifested in times: «When the aggressiveness of the Poles against the Ukrainians was stronger. The national consciousness of the oppressed must have liked the idea that their stronger opponents can not get ahead on the innovative people of their own nationality, so use the borrowed ... But that is a weak comfort, a weak way to raise national pride. The study of Kostiuszko's origin should serve not for national pride, but only for science, to understand the psyche of the historical unit and people of the historical period» (Shchurat, 1921: 244).

The conclusions. The study of texts on Tadeusz Kostiuszko in the periodicals «Kwartalnik Historyczny» and «Notes of the T. Shevchenko Scientific Society» makes it possible to conclude that the authors of these editions, acting on principles of the positivist methodology, consistently de-mythologizing the image of the Polish national hero and tried to defend the objectivism of historical science, even if it contradicted the state of affairs at the moment and the political challenges of time.

BIBLIOGRAPHY

Dembiński, 1897 – Dembiński B. [Рец.:] К. [Т. Korzon]. Kościuszko. Biografia z dokumentów wysnuta. Kraków, 1894 // Kwartalnik Historyczny. 1897. S. 857–864.

Болдырь, Чернов, 1996 – Болдырь С. П., Чернов Е. А. Историографический образ: опыт расширения методологического арсенала науки истории исторического познания // Українська історична наука на порозі XXI. Харківський історіографічний збірник. Х.: Авеста, 1996. Вип. 2. С. 91–102.

Kolbuszewska, 2007 – Kolbuszewska J. Twórczość recenzyjna Tadeusza Korzона na łamach «Kwartalnika Historycznego» [w:] Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. , t. 5, pod red. J. Maternickiego, Rzeszów 2007, s. 263.

Korzon, 1889 – Korzon T. [Рец.:] Zur Geschichte der Räumung Belgiens und des polnischen Aufstandes (17–4) nach Lacy's Vorträgen und den Kaiservon Dr. H. R. v. Zeissberg // *Kwartalnik Historyczny*. 1889. S. 585–588.

Korzon, 1908 – Korzon T. [Рец.:] Kozłowski W. Pobyt Kościuszki i Niemcewicza w Ameryce w latach 1737 i 1738 rr. // *Kwartalnik Historyczny*. 1908. S. 469–473.

Korzon, 1912 – Korzon T. [Рец.:] Kozłowski W. Pierwszy rok służby amerykańskiej Kościuszki (18.10.1776 – 17.10.1777); Kościuszko w West-Point; ostatnie lata amerykańskiej służby Kościuszki (1781 – 1784) // *Kwartalnik Historyczny*. 1912. S. 188–203.

Korzon, 1917 – Korzon T. *Vademecum Kościuszkowskie: Przewodnik dla kompilatorów czyli Biografii Tadeusza Kościuszki* // *Kwartalnik Historyczny*. 1917. S. 376–425.

Kozłowski, 1898 – Kozłowski W. Kościuszko, Kozłataj i Rewolucya Francuska // *Kwartalnik Historyczny*. 1898. S. 818–842.

Malinowski, 1861 – Malinowski M. Die Kirchen- und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholisch Ritus der Ruthenen in Galizien. – Lemberg: Drukerei des Stauropigianischen Instituts, 1861. 890 s.

Modelski, 1937 – Modelski T. E. Towarzystwo Historyczne 1914 – 1924 // *Kwartalnik Historyczny*. 1937. S. 41–88.

Sprawozdania, 1895 – Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // *Kwartalnik Historyczny*. 1895. S. 190–193.

Sprawozdania, 1901 – Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego od 16 listopada 1901 r. // *Kwartalnik Historyczny*. 1901. S. 617–618.

Śreniowska, 1964 – Śreniowska K., Kościuszko. Kształtowanie poglądów na bohatera narodowego 1794 – 1894. Warszawa, 1964. S.100–101.

Леонтьева, 2011 – Леонтьева О. Б. Историческая память и образы прошлого в российской культуре XIX – начала XX в. Самара, 2011. 448 с.

Нора, 1999 – Нора П. Проблематика мест памяти [Электронный ресурс] // Франция-память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок. СПб., 1999. С. 17–50. URL: <http://ec-dejavu.ru/m-2/Memory-Nora.html> (дата звернення: 21.08.2018).

Посохов, 2013 – Посохов С. И. Историографические образы: вариант деконструкции (на материалах историографии российских университетов) // *Электронный научно-образовательный журнал «История»*. 2013. Т. 4. Выпуск 2 (18) [Электронный ресурс]. URL: <http://history.jes.su/s207987840000479-5-1> (дата звернення: 28.06.2017).

Репина, 2004 – Репина Л.П. Историческая память и современная историография // *Новая и новейшая история*. 2004. № 5. С. 33–45.

Рикёр, 2004 – Рикёр П. *Память, история, забвение*. М., 2004. 728 с.

Хальбвакс, 2005 – Хальбвакс М. Коллективная и историческая память [Электронный ресурс] / пер. с фр. М. Габовича // *Память о войне 60 лет спустя: Россия, Германия, Европа*. М., 2005. URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html> (дата звернення: 21.08.2018).

Щурат, 1921 – Щурат В. Українські традиції про походження Костюшка / В. Щурат // *Записки НТШ*. Львів, 1921. Т. 131. – С. 231–247.

X., 1889 – X. [Рец.:] Baudouin R. de Courtenay. Nowe materialy do życia Kościuszki // *Kwartalnik Historyczny*. 1889. S. 592–593.

REFERENCES

Boldyr, Chernov, 1996 – Boldyr S. P., Chernov E. A. Istoriograficheskiy obraz: opyt rasshireniya metodologicheskogo arsenalu nauki istorii istoricheskogo poznaniya [Historiographical image: the experience of expanding the methodological arsenal of the science of the history of historical knowledge] // *Ukrainska istorychna nauka na porozhi XXI v. Kharkivskiy istoriohrafichnyi zbirnyk*. Kh.: Avesta, 1996. Vyp. 2. S. 91–102.

Dembiński, 1897 – Dembiński B. [Рец.:] K. [T. Korzon]. Kościuszko. Biografia z dokumentów wysnuta. Kraków, 1894 [Kosciuszko. Biography created on the basis of documents] // *Kwartalnik Historyczny*. 1897. S. 857–864.

Khalbvaks, 2005 – Khalbvaks M. Kollektivnaya istoricheskaya pamyat [Collective and historical memory] [Elektronnyi resurs] / per. s fr. M. Gabovicha // Pamyat o voyne 60 let spustya: Rossiya. Germaniya. Evropa. M. 2005. URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html> (data zvernennia: 21.08.2018).

Kolbuszewska, 2007 – Kolbuszewska J., Twórczość recenzyjna Tadeusza Korzона na łamach «Kwartalnika Historycznego» [Review activity of Tadeusz Korzon in the pages of the «Kwartalnik Historyczny»] [w:] Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. , t. 5, pod red. J. Maternickiego, Rzeszów 2007, s. 263.

Korzon, 1889 – Korzon T. [Pełn:] Zur Geschichte der Räumung Belgiens und des polnischen Aufstandes (17–4) nach Lacy's Vorträgen an den Kaiser von Dr. H. R. v. Zeissberg [The history of the evacuation of Belgium and the Polish uprising] // Kwartalnik Historyczny. 1889. S. 585–588.

Korzon, 1908 – Korzon T. [Pełn:] Kozłowski W. Pobyt Kościuszki i Niemcewicza w Ameryce w latach 1737 i 1738 rr. [The stay of Kościuszko and Niemcewicz in America in the patches 1737 and 1738.] // Kwartalnik Historyczny. 1908. S. 469–473.

Korzon, 1912 – Korzon T. [Pełn:] Kozłowski W. Pierwszy rok służby amerykańskiej Kościuszki (18.10.1776 – 17.10.1777); Kościuszko w West-Point; ostatnie lata amerykańskiej służby Kościuszki (1781 – 1784) [The first year of the American service of Kosciuszko (18.10.1776 – 17.10.1777); Kosciuszko in West-Point; the last patch of the American service of Kosciuszko (1781 – 1784)] // Kwartalnik Historyczny. 1912. S. 188–203.

Korzon, 1917 – Korzon T. Vademecum Kościuszkowskie: Przewodnik dla kompilatorów czyli Biografia Tadeusza Kościuszki [Kosciuszko Vademecum: the guide for compilers or Biography Tadeusz Kosciuszko] // Kwartalnik Historyczny. 1917. S. 376–425.

Kozłowski, 1898 – Kozłowski W. Kościuszko, Kołłątaj i Rewolucya Francuska [Kosciuszko, Kołłątaj and the French Revolution] // Kwartalnik Historyczny. 1898. S. 818–842.

Leont'eva O. B. Istoricheskaya pamyat' i obrazy proshlogo v rossijskoj kul'ture XIX – nachala XX v. [Historical memory and images of the past in Russian culture of the XIX – early XX century.] Samara, 2011. 448 c.

Malinowski, 1861 – Malinowski M. Die Kirchen- und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholisch Ritus der Ruthenen in Galizien [Church and state statutes concerning the Greek-Catholic rite Ruthenians in Galicia]. Lemberg: Drukerei des Stauropigianischen Instituts, 1861. 890 s.

Modelski, 1937 – Modelski T. E. Towarzystwo Historyczne 1914 – 1924 [Historical Society 1914 – 1924] // Kwartalnik Historyczny. 1937. S. 41–88.

Nora. 1999 – Nora P. Problematika mest pamyati [Elektronnyi resurs] [The problem of memory places] // Frantsiya-pamyat / P. Nora. M. Ozuf. Zh. de Pyuimezh. M. Vinok. SPb. 1999. S. 17–50. URL: <http://ec-dejavu.ru/m-2/Memory-Nora.html> (data zvernennia: 21.08.2018).

Posokhov, 2013 – Posokhov S. I. Istoriograficheskiye obrazy: variant dekonstruktsii (na materialakh istoriografii rossiyskikh universitetov) [Historiographic images: a variant of deconstruction (on materials of historiography of Russian universities)] // Elektronnyy nauchno-obrazovatelnyy zhurnal «Istoriya». 2013. T. 4. Vypusk 2 (18). URL: <http://history.jes.su/s207987840000479-5-1> (data zvernennia: 28.06.2017).

Repina, 2004 – Repina L. P. Istoricheskaya pamyat i sovremennaya istoriografiya [Historical memory and modern historiography] // Novaya i noveyshaya istoriya. 2004. № 5. S. 33–45.

Riker, 2004 – Riker P. Pamyat. istoriya. zabveniyе [Memory, history, oblivion]. M., 2004. 728 s.

Shchurat, 1921 – Shchurat V. Ukrainski tradytsii pro pokhodzhennia Kostiushka [Ukrainian tradition about Kosciuszko's origin] // Zapysky NTSH. Lviv, 1921. T. 131. S. 231–247.

Sprawozdania, 1895 – Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego [Reports of the meetings of the Historical Society] // Kwartalnik Historyczny. 1895. S. 190–193.

Sprawozdania, 1901 – Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego od 16 listopada 1901 r. [Reports of the meetings of the Historical Society] // Kwartalnik Historyczny. 1901. S. 617–618.

Śreniowska, 1964 – Śreniowska K., Kościuszko. Kształtowanie poglądów na bohatera narodowego 1794-1894 [Kosciuszko. Shaping views on the national hero]. Warszawa, 1964. S.100–101.

X., 1889 – X. [Pełn:] Baudouin R. de Courtenay. Nowe materiały do życia Kościuszki [New materials to life Kosciuszko] // Kwartalnik Historyczny. 1889. S. 592–593.

*Стаття надійшла до редакції 17.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 25.11.2018 р.*

UDC 378(477.43)“192/193”
DOI 10.24919/2519-058x.9.150370

Diana YABLONSKA,
orcid.org/0000-0002-9138-2766
postgraduate student of the Department of History of Ukraine
Kamyanets-Podilsky National Ivan Ogiienko University
(Ukraine, Kamyanets-Podilskiy) dianayblonska@meta.ua

KAMYANETS-PODILSKIY INSTITUTE OF PUBLIC EDUCATION (1921 – 1930): DEVELOPMENT, ACTIVITY AND REORGANIZATION

The main thesis of the article is the formation, activity and reorganization of the Kamyanets-Podilsky Institute of Public Education as one of the Soviet scientific and educational centers of the 1920s. The attention was paid to the purpose, tasks and work of the faculties of vocational education and social education, their contribution to the training of teaching staff for the region and republic. The publication's purpose. On the basis of archival and published sources and works of domestic historians, highlight the main processes associated with the existence of Kamyanets-Podilskiy IPE. Methodology. When writing our work, we used the following principles of historical research: historicism, objectivity, alternativeity, and systemicity. Various methods of conducting the research were also used, namely: historical-comparative, synthesis, biographical, retrospective, chronological, terminological and complex analytical. Scientific novelty. The main thesis of the article is the first comprehensive research on the founding and operation of the Kamyanets-Podilskiy IPE, representing a new system of training pedagogical staff for a comprehensive school. Conclusions. Thesis general structure of higher education, organization of educational process, research and public work of IPE is shown.

Key words: Kamyanets-Podilskiy Institute of Public Education, structure, training, research work, public activity, faculty of vocational education, faculty of social education, teachers, students.

Діана ЯБЛОНСЬКА,
аспірант кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
(Україна, Кам'янець-Подільський) dianayblonska@meta.ua

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1921 – 1930): УТВОРЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РЕОРГАНІЗАЦІЯ

У статті висвітлюється утворення, діяльність та реорганізація Кам'янець-Подільського інституту народної освіти як одного із радянських наукових та освітніх центрів 1920-х років. Звернено увагу на мету, завдання та роботу факультетів професійної освіти та соціального виховання, їх внесок у підготовку педагогічних кадрів для регіону і республіки. Мета роботи. На основі архівних і опублікованих джерел та праць вітчизняних істориків висвітлити основні процеси, пов'язані з існуванням Кам'янець-Подільського ІНО. Методологія. При написанні роботи нами було використано наступні принципи проведення історичного дослідження: історизму, об'єктивності, альтернативності та системності. Використовувалися такі методи проведення дослідження, як історико-порівняльний, синтезу, біографічний, ретроспективний, хронологічний, термінологічний та комплексно-аналітичний. Наукова новизна. Полягає у комплексному дослідженні процесу заснування і діяльності Кам'янець-Подільського ІНО як осередку нової системи підготовки педагогічних кадрів для загальноосвітньої школи. Зроблено нову оцінку діяльності цього вишу в контексті вищої педагогічної освіти УСРР у 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. Зазначено, що він прийшов на зміну одному

з перших державних українських університетів, певний час продовжував окремі започатковані ним традиції, об'єднував навколо себе визначних науковців України та виховав провідних педагогів, незважаючи на важкий політичний період. Уперше досліджено структуру вишу, його керівний склад, розкрито організацію навчального процесу, який відповідав вимогам більшовицького режиму. Висновки. Зроблено підсумок дослідженню, який включає усі основні аспекти діяльності вишу: управлінський, структурний, навчально-виховний, науково-дослідний та громадський.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський інститут народної освіти, структура, навчання, науково-дослідна робота, громадська діяльність, факультет професійної освіти, факультет соціального виховання, викладачі, студенти.

Problem statement. The functioning of institutions of higher education in Ukraine in the 1920s was under total Soviet control, and therefore any kind of manifestation of their independence was perceived by the authorities as an expression of «anti-Soviet». Under the conditions of the dictatorship of the party-Soviet elite, it was impossible to develop Ukrainian education. It is no coincidence that this regime eliminated the Ukrainian university in 1921, which was preparing national conscious intellectuals. The Kamyanets-Podilskiy Institute of Public Education, which existed for decades and had a different task from the predecessor, was founded on its base.

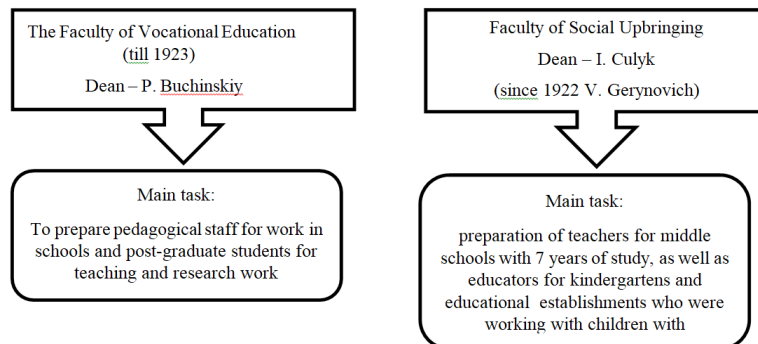
The analysis of sources and recent researches. An important contribution to the study of the history of Kamyanets-Podilskiy IPE belongs to modern scientists, such as: O. M. Zavalniuk, A. G. Filinuk, A. O. Kopylov, S. A. Kopylov, O. B. Komarnitskiy, L. V. Bazhenov, V. S. Prokopchuk, etc. However, not all questions are fully explained. So, it is worth continuing this work, paying attention to aspects that have not been studied yet.

The publication's purpose. The purpose of our article is on the basis of archival and published sources and works of national historians to highlight the main processes connected with the existence of the Kamyanets-Podilskiy IPE.

Statement of the basic material. The defeat of the Ukrainian Revolution in the autumn of 1920 negatively affected the fate of the Kamyanets-Podilskiy State Ukrainian University – the new government turned it into a branch institute – the Institute of Theoretical Sciences (ITS). And in February 1921, this university was reorganized into two independent institutes – public education and agricultural (Butsenko, 1925: 2).

Kamyanets-Podilskiy IPE consisted of two faculties: vocational education and social upbringing (Pic. 1). Both were formed by the order of the political commissar S. Chaly. The Faculty of Vocational Education was founded on May 18, 1921, on the basis of two departments of the Soviet Kamyanets-Podilskiy University – physics and mathematics and socio-historical (social and humanitarian) (DAKhO. S. 302. D. 3. C. 5. Sh. 21зв.). The Faculty of Social Upbringing started its work on November 1, 1921. Its foundation got a widespread support from the teachers of the Institute and future students (DAKhO. S. 302. D. 1. C. 50. Sh. 47).

The department of vocational education was led by the dean office, which included, faculty bureau, two secretaries, a bookkeeper, an assistant bookkeeper, two clerks. The economic part was one to the whole institute (DAKhO. S. 302. D. 3. C. 5. Sh. 24–24зв.). There were 8 sections (mathematics, physics, chemistry, biology, geology, geography, historical-social sciences and philology), student communities (studcom), student groups and 5 groups (geographic, biological, pedagogical, literary and communist for non-party students), joint for two faculties, where scientific collaboration between professors and students was conducted (DAKhO. S. 302. D. 3. C. 5. Sh. 32).

Pic. 1. The main tasks of the faculties of Kamyanets-Podilskiy IPE

The Faculty of Social Upbringing combined a boarding school for practitioners and an orphanage, the education in which was aimed to be exemplary educational work of similar institutions of higher education (DAKhO. S. 302. D. 1. C. 50. Sh. 47). This was the whole essence of this educational unit, which was originally considered as a pedagogical laboratory.

After the official opening of the faculties, a lot of people entered right away – there were more than 500 people. In order to enter, in particular to the faculty of vocational education, it was necessary to undergo an interview (DAKhO. S. 302. D. 1. C. 254. Sh. 7). During the enrollment, the preference was given to children of workers and peasants (applications of other people were considered after them).

Lectures at the Faculty of Professional Education began on November 1, 1921, after the end of the field works (Gerynovich, 1927: 17), and on the other Faculty from December 1, 1921 (DAKhO. S. 302. D. 1. C. 50. Sh. 47_{3B}). Throughout the course, the faculties cooperated together. An example of this was the joint classes on such disciplines as «Machine Study» under the direction of Professor M. Khvedyorov, «History of Culture» – Professor V.I. Butakova and others (DAKhO. S. 302. D. 1. C. 50. Sh. 49_{3B}). The teaching staff of the two faculties had often changed, which was explained by the difficult financial situation of teachers and the Soviet total control over them (DAKhO. S. 302. D. 3. C. 5. Sh. 20).

The material base of the Faculty of Professional Education was presented by the variety of laboratories (chemical, physics with a mechanical office) and study rooms (artistic, statistics, astronomical and astronomical observatory, zoological, zoo technical, mineralogy and geology, botanical) (DAKhO. S. 302. D. 1. C. 395. Sh. 116). The mechanical room was responsible for repairing the entire equipment (DAKhO. S. 302. D. 3. C. 5. Sh. 23). We should also mention Library, as a separate unit, which was general (for the whole institute), meaning for students and individuals (for each office and laboratory) – the teaching staff (DAKhO. S. 302. D. 1. C. 395. Sh. 53). The latter was used only by the teachers of higher education, and in general, there were 10 professional education courses at the faculty. The general library served both faculties and consisted mainly of books that were donated to the University as a present for its opening (1918). Both libraries felt the acute shortage of necessary scientific and educational literature. Teachers gave the library books from their own bookshelves, but this was not a common practice. Students acquired professional and socio-political knowl-

edge to a large extent thanks to the text of lectures, which teachers multiplied by typewriters (Kamyanets-Podilskiy, 2003: 45).

Since the beginning of the IPE, the position of rector was occupied by the biologist S. D. Sidoryak, who did not have the proper skills and skills of the manager. Because of this he was not respected in the scientific and pedagogical team. Very soon he was replaced by P. G. Klepatsky who was a well-known ethnographer, specialist in the history of Ukraine and general history (Kopylov, 1998: 209–210). Under Soviet government, he conducted a retrospective analysis of historical and cultural monuments, defined specific measures for their protection and preservation. Since June 7, 1922 he was the head of Archival Administration of Kamyenets-Podilskiy district (Kopylov, Zavalniuk, 1999: 41–42).

Bolshevik repressive policies negatively affected the work of the university (nearly 500 students were expelled because they didn't pass the «academic cleansing», Ukrainian scientists such as M. Dray-Khmara, M. A. Grinchenko P. V. Klymenko, C. Rusov, etc. were dismissed) (DAKhO. S. 302, D. 1, C. 41, Sh. 25).

The management of the IPE also fall under some changes. The rector P. G. Klepatsky couldn't stay at the rector's position, in September 30, 1922, at the election of the head of the education establishment, he had not received enough votes and was forced to leave the city (Zavalnyuk, Komarnitsky, 2012: 16), and the victory went to P. M. Buchinsky (Zavalnyuk, Komarnitsky, 2008: 15). At this position, the 70-year-old zoologist professor worked only for one year, and then applied for release due to the deterioration of his health (Melnyk, Filinuk, 1998: 32). On October 23, 1923, 40-year-old professor of geography V. O. Gerynovich became the new rector (Komarnitsky, 2017: 32).

At the end of 1922 a reform of the structure of the Kamenets-Podilsky IPE took place. According to the decision of the Presidium of the Ural branch of the People's Commissariat of Education of the USSR, the higher educational institution was transformed into an educational institution of social education with two divisions: preschool and middle-school (on the basis of mathematical, natural sciences and socio-economic sciences with the introduction of specialization in II-III courses). It's task was to train educators for kindergartens, orphanages and teachers of seven-year schools (DAKhO. S. 302. D. 1. C. 395. Sh. 117). In the context of these tasks structural and organizational changes were made: in 1923 the faculty of vocational education was liquidated, and the departments were created, each of them engaged in the training of teachers of different spheres (Zavalnyuk, 2004: 190). The institute had grown substantially, according to the staff number and student contingent after joining local pedagogical courses named after M. P. Drahomanov which were disbanded from Vinnitsa IPE. Thus, in Kamyanets-Podilskiy there was only one institution for pedagogical education in Podillya, and it was difficult only to provide such a large region with personnel (Kamyanets-Podilskiy, 2003: 49).

IPE perfected its work. Under the direct guidance of V. O. Gerynovich a curriculum that consisted of three cycles was developed: social education, socio-economic and general education. A lot of attention was paid to the study of humanities and natural sciences (Zavalnyuk, 2008: 9).

The educational process lasted for three years (Table 1), during which the specialists of different specialties were trained in different departments and sections (Melnyk, Filinuk, 1998: 34).

Table 1

Educational process in Kamyanets-Podilskiy IPE

Course	Title	Task
I	Propadevtic (concerned students of all departments and sections)	Students studied: introduction to social education, pedagogy, Alphabet of occupation, social upbringing (seminar), history of culture and national economy, as well as the basics of Soviet construction.
II	Pedagogical training	Studying anatomy of the child, psychology and history of pedagogical theory and practice
III	Education of pedagogical and socio-political disciplines	Practical orientation of teaching and methodical preparation of students.
	Pedagogical practice (June-July)	Conducting practical and pedagogical classes in educational and social education institutions, excursions to manufactures and work in the institute of householding.

While working in Kamyanets-Podilskiy IPE V. O. Gerynovich was researching and popularizing in the local press and scientific publications geology, economic geography, history, archeology of Podillya and contributed to the development of the local country study movement. Already in June 1925 Kamyanets-Podilskiy Local History Society was established on the basis of IPE, headed by the rector (Nesterenko, 1997: 32).

In 1925 – 1926 the institute switched to a four-year educational plan for specialists. The academic year lasted 44 weeks, each of which consisted of 36 academic hours. During three years studying was carried out according to the established plan, and in the fourth year the students acquired specialization in 4 cycles of sciences: socio-economic, biological, physical-mathematical and preschool. Coursework was obligatory, in the final course – candidate's work, which aimed to determine the competence and readiness of future specialists for independent work in specialization. After two years of internship, the graduates completed a qualifying work, on the basis of which they were given the appropriate qualification (DAK-hO. S. 302, D. 1, C. 10, Sh. 58).

In the institute, active scientific work was carried out, mainly at the expense of the research department, which was divided into two sections: culture (led by Prof. I. A. Lyubarsky) and economics of agriculture (Prof. V. O. Gerinovich). The first of these was divided into two subsections – 1) history and archeology, 2) linguistics, literature and art; in another section there were three subsections: 1) biology, 2) zoology and 3) geology. In different periods, the department was successfully led by Y. D. Stashevsky, P. V. Klymenko and since 1925 – Professor I. A. Lyubarsky (since 1925), Professor F. A. Kondratsky (from 1927) (DAK-hO. S. 302, D. 2, C. 953, Sh. 5). The composition of this department was initially small, it included such experienced scientists as Y. D. Stashevsky, Y. Y. Sitsinsky and others. In the future, the growth of this team was observed – in early 1924 there were already 38 people. Among them there were both lecturers and postgraduates (DAK-hO. S. 302, D. 2, C. 953, Sh. 1).

The scientific activity of the department was provided by the study of problems in fundamental and applied sciences. An important place in the scientific research was dedicated to the local country study topics, which were aimed to studying Ukrainian issues, as well as material and spiritual culture of the region. According to this, ethnographic expeditions

were carried out in the villages of our region, relevant conferences, seminars and articles were published in newspapers and in the number of scientific works (TDAVO. S. 166, D. 2, C. 1166, Sh. 10).

In 1922, with the efforts of teachers and students of IPE created a botanical garden (DAKhO. S. 302, D. 3, C. 3, Sh. 310), where scientific experiments for recreation the flora of Ukraine, and systematization of plants in groups which were typical for Podillya, Polissya, Prykarpattya, Step and Carpathians were performed (Gerynovich, 1926). At the same time, the Kamyanets-Podilskiy State Archive was created, and all the documents were arranged (Borisevich, 1997: 29).

In 1927 the organizational changes of the department took place. From now on, it consisted of three sections: agriculture, nature, culture, as well as four subsections – botanical, zoological, zootechnical and photo equipment (DAKhO. S 302, D. 2, C. 953, Sh. 5).

On January 1, 1928, V. O. Geriiovich was fired from the rector's position also with more than 10 IPE teachers (Zavalnyuk, Petrov, 1991: 179). Subsequently Volodymyr Oleksandrovykh took the post of deputy director of the Geographical Institute in Kharkiv (Nesterenko, 1998: 43). Executing the duties of the rector of the Kamyanets-Podilskiy IPE from January 1928 was F. A. Kondratsky, and from December 1928 he became the rector (DAKhO. S. 302, D. 2, C. 244, Sh. 9). Leading the higher educational establishment, he faced difficulties in restructuring the higher education system (Melnyk, Filinuk, 1998: 38), he was forced to comply with the orders of the People's Commissariat of Defense, and in 1929 he was engaged in the discovery of «unworkable elements» among the students and teaching staff (Nesterenko, 1997: 34). At the same time, the rector directed his activity to improve the organization of the educational process, to increase the scientific potential of higher education, although he did not engage in scientific work himself (Prokopchuk, 2008: 20). He took care about the growth of the library stock, the library's staff, and encouraged the exchange of literature with the leading educational institutions of the Ukrainian SSR (Prokopchuk, 2008: 27).

On September 1, 1930, the Kamyanets-Podilskiy IPE was reorganized into the Institute of Social Education, which had only one faculty in its structure. The training period was preliminary (Prokopchuk, 2008: 34). F. Kondratsky was appointed as a director of the new higher education establishment, but he only stayed on this post until April 26, 1931.

Conclusions. Unwillingness of the Soviet regime to include in the new model of higher education the previous university system led to the elimination of universities, their autonomy, in particular, Kamyanets-Podilskiy University. Instead, the Institute of Public Education appeared, which inherited from the predecessor only part of the faculty and part of the student contingent. Educational programs and the educational process undergone a decisive adjustment, which was not always rational explanation. The instability of the new higher school was associated with experiments that were periodically conducted on its structure and nomenclature of training, as well as the interference with its internal life of the repressive organs. This led to the loss of a significant proportion of teachers and students referred to «non-working elements». Through the reform of the network of higher educational institutions, Kamyanets-Podilskiy IPE was the only one higher specialized school in the Podillya region for a long time, which the authorities have not yet decided to eliminate, given its previous history.

BIBLIOGRAPHY

- ДАХМО – Державний архів Хмельницької області.
- ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
- Борисевич, 1997 – Борисевич С. О. Становлення державного архіву в Кам'янці-Подільському (1922 – 1923) рр. // Кам'янецьчина в контексті історії Поділля. Науковий збірник. Кам'янець-Подільський, 1997. Т.1. С. 29.
- Буценко, 1925 – Буценко О. П'ята річниця заснування Інституту Народної Освіти. Червоний кордон. 1925. 18 листоп. № 162. С. 2.
- Геринович, 1926 – Геринович В. О. Про археологічні розвідки в с. Кадіївцях Довжоцького та в с. Велика Мушка Китайгородського районів // Червоний кордон. 1926. 2 верес. № 66 (237). С. 4.
- Завальнюк, 2004 – Завальнюк О. М. В. О. Геринович – приват-доцент Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919 – 1921) // Історія України: маловідомі імена, події, факти: збірник наукових статей. Київ, Інститут історії України НАН України, 2004. Вип. 25. С. 183–193.
- Завальнюк, 2008 – Завальнюк О. М. Геринович Володимир Олександрович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 28 с.
- Завальнюк, Комарницький, 2008 – Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Бучинський Петро Миколайович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 32 с.
- Завальнюк, Петров, 1991 – Завальнюк О. М., Петров М. Б. Винним себе визнав (В. О. Геринович) // Репресоване краєзнавство (20 – 30-ті роки). К., 1991. С. 179.
- Завальнюк, Комарницький, 2012 – Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918 – 2011 рр.): історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. 340 с.
- Кам'янець-Подільський, 2003 – Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. Кам'янець-Подільський, Оіюм, 2003. 408 с.
- Комарницький, 2017 – Комарницький О. Б. Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920 – 1930-х рр.: монографія. Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. 984 с.
- Копилов, Завальнюк, 1999 – Копилов А. О., Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський український університет: від ідеї заснування до ліквідації (1917 – 1921 рр.) // Український історичний журнал. 1999. № 4. С. 41–50.
- Копилов, 1998 – Копилов С. А. П. Клепатський: Кам'янецький період діяльності (1919 – 1921 рр.) // Освіта, наука та культура на Поділлі: зб. наук. праць / [редкол.: А. О. Копилов (відп. ред.), І. С. Винокур, О. М. Завальнюк (заступ. відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1998. Т. 1. С. 209–214.
- Мельник, Філінюк, 1998 – Мельник Е. М., Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та утрати (1921 – 1930 рр.) // Освіта, наука та культура на Поділлі: зб. наук. праць / [редкол.: А. О. Копилов (відп. ред.), І. С. Винокур, О. М. Завальнюк (заступ. відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1998. Т. 1. С. 28–40.
- Нестеренко, 1997 – Нестеренко В. А. Репресії проти діячів науки і освіти в Кам'янці-Подільському у 20–30-ті роки ХХ ст. // Кам'янецьчина в контексті історії Поділля: наук. зб. / [редкол.: Л. В. Баженов, С. О. Борисевич, І. С. Винокур та ін.]. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1997. Т. 1. С. 33–35.
- Нестеренко, 1998 – Нестеренко В. А. Політичні репресії на Кам'янецьчині в 30-ті рр. // Кам'янецьчина в контексті історії Поділля: наук. зб. / [редкол.: Л. В. Баженов, І. С. Винокур, Г. Б. Грубі та ін.]. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1998. Т. 2. С. 43–45.
- Прокопчук, 2008 – Прокопчук В. С. Кондрацький Франц Андрійович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 72 с.

REFERENCES

- DAKhO – Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi oblasti [State Archive of Khmelnytsky Region].
- TDAVO – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the Supreme Governance and Management of Ukraine].
- Borisevich, 1997 – Borisevich C.O. Stanovlennia derzhavnoho arkhivu v Kamiansi-Podilskomu (1922 – 1923) rr. [The formation of the state archive in Kamyants-Podilsky (1922 – 1923)] // Kamianechnyna v konteksti istorii Podillia. Naukovi zbirnyk. Kamianets-Podilskiy, 1997. T. 1. S. 29. [in Ukraine].
- Butsenko, 1925 – Butsenko O. Piata richnytsia zasnuvannia Instytutu Narodnoi Osvity [Fifth Anniversary of the Institute of Public Education] // Chervonyi kordon. 1925. 18 lystopada. № 162. S. 2. [in Ukraine].
- Gerynovich, 1926 – Gerynovich V. O. Pro arkeolohichni rozvidky v s. Kadyivtsiakh Dovzhotskoho ta v s. Velyka Mushka Kytaihorodskoho raioniv [About archaeological intelligence in the village Kadyivtsi Dovzhotsky and in the village Great Mushka Kitayagorodsky Districts] // Chervonyi kordon. 1926. 2 veresnia. № 66 (237). S. 4. [in Ukraine].
- Zavalnyuk, 2004 – Zavalnyuk O. M. V. O. Gerynovich – pryvat-dotsent Kamianets-Podilskoho derzhavnoho ukrainskoho universytetu (1919 – 1921) [V. O. Gerinovich is a private associate professor of the Kamyants-Podilsky State Ukrainian University (1919 – 1921)] // Istorii Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty: zbirnyk naukovykh statei. Kyiv, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2004. V. 25. S. 183–193. [in Ukraine].
- Zavalnyuk, 2008 – Zavalnyuk O. M. Gerynovich Volodymyr Oleksandrovych – rektor Kamianets-Podilskoho instytutu narodnoi osvity [Gerynovich Volodymyr Alexandrovich – the rector of the Kamyants-Podilsky Institute of Public Education]. Kamianets-Podilskiy: Aksioma, 2008. 28 s. [in Ukraine].
- Zavalnyuk, Komarnitsky, 2008 – Zavalnyuk O. M., Komarnitsky O. B. Buchynskiy Petro Mykolaiovych – rektor Kamianets-Podilskoho instytutu narodnoi osvity [Buchynskiy Petr Nikolayevich – rector of the Kamyants-Podilsky Institute of Public Education]. Kamianets-Podilskiy: Aksioma, 2008. 32 s. [in Ukraine].
- Zavalnyuk, Petrov, 1991 – Zavalnyuk O. M., Petrov N. B. Vynnym sebe vyznav (V. O. Gerynovich) [Guilty himself admitted (V. O. Gerynovich)] // Represovane kraieznavstvo (20 – 30-ti roky). K., 1991. S. 179. [in Ukraine].
- Zavalnyuk, Komarnitsky, 2012 – Zavalnyuk O. M., Komarnitsky O. B. Kamianets-Podilskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka (1918 – 2011 rr.): istorychnyi narys. [Kamyants-Podilsky National Ivan Ogiienko University (1918 – 2011): historical essay]. Kamianets-Podilskiy: Aksioma, 2012. 340 s. [in Ukraine].
- Kamenets-Podilskiy, 2003 – Kamianets-Podilskiy derzhavnyi universytet: mynule i sohodennia [Kamenets-Podilskiy State University: Past and Present]. Kamianets-Podilskiy: Oiiium, 2003. 408 s. [in Ukraine].
- Komarnitsky, 2017 – Komarnitsky O. B. Studenty-pedahohy u modernizatsii vyshchoi osvity radianskoi Ukrainy u 1920 – 1930-kh rr.: monohrafiia [Students-teachers in the modernization of higher education of Soviet Ukraine in the 1920 – 1930's: monograph]. Kamianets-Podilskiy: TOV «Drukarnia «Ruta», 2017. 984 s. [in Ukraine].
- Kopylov, Zavalnyuk, 1999 – Kopylov A. O., Zavalnyuk O. M. Kamianets-Podilskiy ukrainskyi universytet: vid idei zasnuvannia do likvidatsii (1917 – 1921 rr.) [Kamenetz-Podolsky Ukrainian University: From the idea of founding to liquidation (1917 – 1921)] // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 1999. № 4. S. 41–50. [in Ukraine].
- Kopylov, 1998 – Kopylov S. A. P. Klepatskyi: Kamianetskyi period diialnosti (1919 – 1921 rr.) [P. Klepatsky: Kamianetsky period of activity (1919 – 1921 gg.)] // Osvita, nauka ta kultura na Podilli: zbirnyk naukovykh prats. Kam`ianets-Podilskiy, Oiiium, 1998. T. 1. S. 209–214. [in Ukraine].
- Melnyk, Filinuk, 1998 – Melnyk E. M., Filinuk A. G. Kam`ianets-Podilskiy instytut narodnoi osvity: rozvytok, dosiahnennia ta utraty (1921 – 1930 rr.) [Kamyants-Podilsky Institute of Public

Education: Development, Achievements and Losses (1921 – 1930s)] // *Osvita, nauka ta kultura na Podilli: zbirnyk naukovykh prats. Kam`ianets-Podilskyi, Oiium, 1998. T. 1. S. 28–40. [in Ukraine].*

Nesterenko, 1997 – Nesterenko V. A. Represii proty ditiachiv nauky i osvity v Kamiansi-Podilskomu u 20–30-ti roky XX st. [Repressions against the figures of science and education in Kamyanets-Podilsky in the 20–30's of the twentieth century] // *Kam`ianechchyna v konteksti istorii Podillia: nauk. zb. / [redkol.: L. V. Bazhenov, S. O. Borysevych, I. S. Vynokur ta in.]. Kam`ianets-Podilskyi: Oiium, 1997. T. 1. S. 33–35. [in Ukraine].*

Nesterenko, 1998 – Nesterenko V. A. Politychni represii na Kam`ianechchyni v 30-ti rr. [Political repressions on Kamyanetschina in the 1930's.] // *Kam`ianechchyna v konteksti istorii Podillia: nauk. zb. / [redkol.: L. V. Bazhenov, I. S. Vynokur, H. B. Hrubii ta in.]. Kam`ianets-Podilskyi: Oiium, 1998. T. 2. S. 43–45. [in Ukraine].*

Prokopchuk, 2008 – Prokopchuk V. S. Kondratskyi Frants Andriiovych – rektor Kam`ianets-Podilskoho instytutu narodnoi osvity. [Kondratsky Franz Andreyevich – rector of the Kamyanets-Podilsky Institute of Public Education]. *Kam`ianets-Podilskyi: Aksioma, 2008. 72 s. [in Ukraine].*

*Стаття надійшла до редакції 28.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 4.12.2018 р.*

UDC 902. 028. 42 (091)
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150351

Valeriy SAYENKO,
orcid.org/0000-0002-9837-0733
Head of the Archaeological Group of Tokmak Regional Museum
(Ukraine, Tokmak) saykolaksay@gmail.com

Nataliia SHESTAKOVA,
orcid.org/0000-0002-3499-6964
free historian
(Ukraine, Kyiv) hold9on@gmail.com

THE HISTORY OF STUDY OF SCIENTIFIC ACTIVITY OF O. TERENOZHKIN

The article reviews the publications which described and analysed the scientific biography of the prominent scientist Oleksiy Terenozhkin, its outcomes and achievements. His works continue to be in the focus of constant attention, however, the deserving, proper estimation of the high-valuable scientific heritage and contribution of O. Terenozhkin hasn't been done – based on the previous surveys and considering the recent modern achievements and discoveries in the areas of his scientific interests. The necessity of the special study of the scientist's heritage is provoked and driven by the insufficient research as well as presentation of this important subject in the domestic historiographic literature. The purpose of the research – to analyze the publications devoted to the different facets of scientific activity of the prominent historian and archeologist Oleksiy Terenozhkin. The scientist is the founder of the scientific school of the explorers of Scythian history in Ukraine, he's completed the systematic research of the origin, history and culture of the Scythian's and the nations populated the territory of Ukraine in pre-Scythian period, proved the continual ethnic-cultural succession of the population of the Right-bank forest-steppe region of Ukraine, starting from the Bronze Age up to the Early Slavs cultures including. The methodology of the research is based on the principles of historicism, systematic approach and the fundamentals of «intellectual history». The scientific novelty – the detailed analysis of all the publications related to the biography and researches of O. Terenozhkin has been made for the first time ever. It emphasized the absence of the generalized and integrating studies which thoroughly cover and elucidate the results of archeological and historical heuristic he's been carrying out for almost sixty years and which provide comprehensive, careful analysis of his findings, discoveries and elaborations in the several areas of ancient history of nations which populated Black Sea costs, Dnieper Ukraine territory, Volga region, territories of East European Plain near Ural Mountains and several regions of Central Asia. Conclusions. The analytical studies aimed at the comprehension of the scientist's work and its contribution, at the investigation of his intellectual biography could be split at three stages: 1) During the lifetime (from middle of 1920th up to the end of 1970th). 2) «The period of conferences» devoted to the anniversaries of Oleksiy Ivanovich (1980th and 1990th). 3) The period of the start of writing of thematic and detailed summarizing articles with the subject of the scientific biography of O. Terenozhkin, the analysis of his works and surveys in the context of nowadays' practice of the research in the areas of his professional specialization; of the publishing of biographical sources documents (since 1999 to the present). Thus, as for now we have to a certain extent representative historiography which includes both the biographical articles and the individual articles covering the studies of separate historical periods by O. Terenozhkin, his exploration of specific complexes of sources in the process of research of separate archaeological cultures in question. Nevertheless, the real comprehension and recognition of scientific heritage of the O. Terenozhkin, its impact on the further development of the history science in Ukraine require literally several solid monographic studies.

Key words: O. Terenozhkin, Historiography, Scythians, Cimmerians, Ukrainian History, History of Central Asia, History of Archeology.

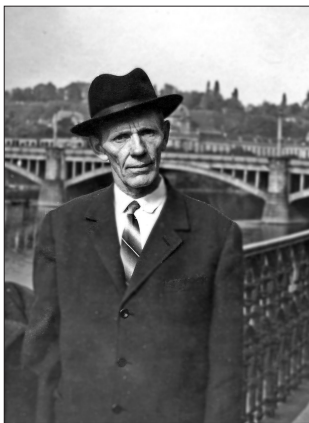
Валерій САЄНКО,
керівник Археологічної групи Токмацького краєзнавчого музею
(Україна, Токмак)

Наталія ШЕСТАКОВА,
вільний історик (Україна, Київ)

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ О. ТЕРЕНОЖКІНА

Мета дослідження – зробити аналіз публікацій, присвячених різним аспектам наукової діяльності видатного археолога Олексія Тереножкіна. Вчений є засновником української школи скифології, він провів системне вивчення історії скіфів та передскіфського періоду, прослідкував безперервну спадкоємність населення в правобережному Лісостепу від епохи бронзи до ранньослов'янських культур. Методологія дослідження спирається на принципи історизму, системності та на засади «інтелектуальної історії». Наукова новизна. Вперше зроблений аналіз усіх публікацій, присвячених біографії та дослідженням О. Тереножкіна. Наголошено на відсутності узагальнюючих праць, де б висвітлювалися результати проведеної О. Тереножкіним протягом майже шестидесяти років археологічної евіристики, де був би зроблений всебічний аналіз його доробку в кількох галузях стародавньої історії народів Надчорномор'я, Подніпров'я, Поволжя, Приуралля та кількох регіонів Центральної Азії. Висновки. В осмисленні доробку вченого, у вивченні його інтелектуальної біографії можна виокремити три періоди: 1) Прижиттєвий (сер. 1920-х – 1970-і рр.). 2) «Період конференцій» до ювілеїв Олексія Івановича (1980-ті – 1990-ті рр.). 3) Початок написання тематичних та докладних узагальнюючих статей, присвячених науковій біографії О. Тереножкіна, аналізу його робіт в контексті сучасного стану розробок проблематики; публікації біографічних джерел (з 1999 р. по сьогодні). Отже, існує до певної міри представницька історіографія, яка складається як з біографічних статей, так і присвячена вивченню О. Тереножкіним окремих історичних періодів, його роботи над комплексами джерел у процесі дослідження певних археологічних культур. Натомість належне висвітлення та осмислення наукового спадку вченого, впливу його публікацій на подальший розвиток історичної науки в Україні потребує, без перебільшення, кількох ґрунтовних монографічних досліджень.

Ключові слова: О. Тереножкін, історіографія, скіфи, кіммерійці, історія України, історія Середньої Азії, історія археології.

**O. Terenozhkin in Praga,
1961**

Statement of the basic material. The interest of Oleksiy Terenozhkin sparkled and provoked him to start his first searches in the area of archaeology in Transvolga, in the period of the bloom and boost of local history studies of particular regions throughout the country. In his twelve, being schoolboy, he discovered a few ancient settlements of Bronze Age. Oleksiy conducted explorations of the historical monuments in and near the town where he lived, so in a period of between year of 1923 and 1926 up to the one third of all the exhibits of local museum was collected personally by him or upon his participation.

As he believed, the first actually substantial practical experience the future scientist received via participating in the archaeological expedition carried out by Higher ethnologic-archaeological courses of local history studies in Samara city. In autumn of 1926 O. Terenozhkin entered the archaeological sub-division of this educational institution.

In 1928 Oleksiy continued the study in historical-archaeological sub-division of ethnologic faculty of First Moscow State university. The famous scientists V. Gorodcov and Yu. Got'e taught there that time, both of them significantly contributed to the development of archaeology as science in the university. Sure, O. Terenozhkin was a disciple of archaeological-historical school of V. Gorodcov (first tutor of Oleksiy, V. Gol'msten, was a student of V. Gorodcov as well).

As early as being a student, Oleksiy started to participate in the expeditions to Central Asia and now he's considered to be the one of pioneers of archaeological study of Northern Kyrgyzstan. During his vacation in 1929, Oleksiy carried out archeological explorations in Kyrgyzstan by his own, travelling across the country on a donkey. Upon the return to Moscow, O. Terenozhkin commenced to work in the archaeological department of the city's historical museum. But the year of 1929 became the «year of large radical change» in USSR – a «new economic policy» faced new and further restrictions and cutting down, the pressure on the science of history was intensified as well. The local history studies (which originated and formed the interest of O. Terenozhkin in archeology) were annihilated as well. Oleksiy experienced a lot of problems and troubles by himself – in February of 1930 he was expelled from the Moscow university upon the denunciation of the fellow student of Terenozhkin's concealed ineligible social origin «from traders». Certainly, the fact impacted very negatively both the scientific work and the prospects of career development of the young scientist.

In summer of 1930 he went still second time to North Kyrgyzstan to make plans of huge medieval fortresses in the valley of Talas river. Upon the completion of expedition, O. Terenozhkin was forced to depart for the territory to the east of the Ural Mountains to work as a manager of local history study museum in Alapaevsk town in Sverdlovsk area.

After the return to Moscow, he worked for some time as the research fellow of Moscow regional museum. In November of 1931 the young historian was accepted for employment in human resources department of «Soviet All-Union voluntary society of proletarian tourism and excursions». Also in the beginning of his scientific career O. Terenozhkin had big chances to start working in Mongolia where he planned to go to combine the work in museum institutions and archaeological excavations.

In 1932 the scientist conducted the archaeological explorations across the valley of Ural river, the next year he took part in the archaeological expedition which studied the sites of ancient settlements in the upper reach of this river. In 1934 O. Terenozhkin participated in the survey in Khwarazm in the expedition led by M. Voevodsky. The major object of that study was the medieval settlement site of Zamakhshar which contained the well preserved fortification constructions.

Summarizing the interests and «passions» of his early period of professional activity, Oleksiy Ivanovich wrote the article devoted to the settlements of late Bronze Age in Transvolga (not published) and since that time started to focus and specialize in medieval history and archeology. Terenozhkin entered the post-graduate study in Moscow division of State Academy of material culture history where he studied up to 1939 but didn't write Ph.D. thesis. In the line with the general focus and interests of historical publications of that time, the subject of his thesis was to be the periodization of the cultures which had developed in the steppe areas of Kazakhstan and Zhetysu («Seven Rivers» in Persian). Based on the work «The Essay of Zhetysu's history» of historian Vasily Bartold, the scientist for the first time ever created the holistic archeological and historical periodization of Zhetysu – the state established in the VI – III B.C. by Sakas.

In the years before World War II O. Terenozhkin systematically exerted all the efforts to specialize in the study of the ancient settlement sites and monuments of Khwarazm. After participating in the related expedition of M. Voevodsky in 1934, Oleksiy got back there again in 1937. During three months he alone as a scientist (accompanied by wage workers only) carried out the excavations and explorations of significant scope and coverage – this time at right bank of Amu Darya river, in particular, in Berkut-Kala. He revealed several tens of feudal fortresses of different size, collected and attributed a lot of material things and stuff dated by the beginning of A. D. – earlier the sites, monuments and things related to the cultures which preceded the Arabian one were actually unknown in this territory. This success was enabled by his preliminary deep analysis of the topographic maps where the ancient ruins were marked. This expedition carried out by O. Terenozhkin by himself initiated the further renowned long-term researches.

Nevertheless, gradually the scientist was eliminated from the key roles in the study of Khwarazm, the relationship with the official manager of newly-formed Khwarazm expedition S. Tolstov became much worse; as mentioned O. Terenozhkin, Tolstov had obstructed his preparation of Ph.D. thesis which was to be based on the findings and materials of Berkut-Kala site dated by VII – VIII A.D. Pushed by the above reasons, in the beginning of 1939 the disgraced «supporting» scientist moved to Tashkent. Still, he published five scientific articles related to the exploration, the history and culture of Khwarazm.

After the transfer to Tashkent, O. Terenozhkin started to study the new archeological object – the fortress dated by VI – VIII A.D. located at Ak-Tepe hill in the suburb of Tashkent. In the next year, 1941, the scientist had time to complete the second season of excavations of the fortress – and in the autumn of 1941 he was drafted. During the World War II Oleksiy was a member of the headquarters staff of 4th Guards Army which had the vast battle experience from Stalingrad to Vienna; Oleksiy was decorated with the military order and medals. In the years of 1943 – 1945 he took part in writing the history of his combat unit. The entire military epic was issued in Vienna in 1945 and became actually the first documentary story devoted to World War II which was published. This book «The battle operations path of N. Guards Army from Stalingrad to Vienna» caused the discontent of Joseph Stalin personally so the publishing of military memoir literature of former Soviet warriors about WW2 was slowed down for many years.

During the war time the scientist missed a lot his adored professional activity, so, having seized every convenient opportunity, he visited museums, looked for the remains of ancient pottery in the trenches. In Vienna Oleksiy found the famous Austrian archaeologist Franz Hancar, so then called on him, attended to him and helped with foodstuff.

In the beginning of September in 1945 O. Terenozhkin was demobilized and returned to Tashkent, to Institute of history and archaeology of Academy of Sciences of Uzbek Soviet Republic. Three years of persistent excavation works at the hill of Afrasiab (in 1945 – 1947) resulted in obtaining the key materials for historical-archeological periodization of Samarkand city. Earlier the excavations in that area had been conducted in the dilettantish way – by curved and chaotic trenching with the only aim of revealing of valuable ancient things; the findings as well as the trenches themselves had been not almost documented. The results of research carried out by the scientist enabled him to extend the age of Samarkand, to prolong the period of the city existence and functioning. O. Terenozhkin asserted that Samarkand had arisen up in the place of the site of Afrasiab ancient settlement as early as the period of power of Achaemenid Empire, means in VI B.C.

In 1947 and 1948 he also participated in the excavations of Panjakent which were carried out by the expedition from Leningrad and which revealed the famous wall paintings.

In 1948 two turning-point, determinant lucky events happened in the life of Oleksiy Ivanovich. He met Varvara Andriivna Illinska who arrived to Samarkand to learn the archeological sites of Central Asia. She would become his wife, colleague and like-minded friend for the whole life. Just she persuaded Terenozhkin to move to Ukraine and take part in archeological researches in its territory. The second long- and well-deserved success was the defence of Ph. D. thesis with the subject «Sogdia and Chach» in Leningrad. In the Ph. D. thesis O. Terenozhkin suggested the archeological periodization starting from Bronze Age (middle of XV B.C.) to the beginning of conquest by the Mongol Empire. Despite the difficult stratigraphy, he perfectly elaborated the chronology and proved much elder age of Sogdia civilization than it had been believed before; the discovery deserved the wide publicity and strong emphasizing during the celebration of 2 500 years anniversary of Samarkand's foundation.

The scientist also prepared the part of monograph devoted to his surveys in Afrasiab (he wrote preamble and three chapters about the excavations in the years of 1945 – 1947). Though the move to Ukraine and the remoted distance to the site and subject of this research forced Oleksiy Ivanovich to stop the further elaboration of the topic.

So the year when Terenozhkin defended Ph. D. thesis and was lucky to gain the position of the department's leader in the Institute of Archeology of Academy of Sciences of Ukrainian Soviet Republic was the turning-point in his scientific career. In December of 1948 O. Terenozhkin arrived to Ukraine as sophisticated, competent professional respected and honoured by many other prominent scientists. Though at that moment he had no experience in the archeological research of Ukrainian sites and monuments while joined the circle of local specialists in this area. Terenozhkin took over the heading up the division of Scythian and Classical antiquity (since 1968 it was renamed to the department of Early Iron Age) and continuously has been leading its activities for more than 30 years.

During the short time period O. Terenozhkin mastered the new for him subject of research of Eastern-European pre-Scythian historical period. Despite the complication of absolutely new for him scientific areas and topics, he undertook the carrying out of the related exploration and excavations with the striking energy.

In 1949 the scientist distinguished and separated Chornolis archeological culture (Black Forest Culture), proved its connection with the earlier cultures of Bronze Age. In 1950th he reasoned the connection and strong association of the monuments of Chernogorovka and Novocherkassk cultures (ca. 900 to 650 B.C.) in the steppe part of Eastern Europe (predominantly in Ukraine and Russia) with Cimmerians culture.

In 1958, in ten years from the beginning of his annual researches of pre-Scythian historical period in forest-steppe territories of Dnieper Ukraine, O. Terenozhkin defended the thesis to obtain a degree of the Doctor of History Science with the subject «Pre-Scythian historical period in near the Dnieper forest-steppe region of Right-bank Ukraine» in Moscow in the Institute of Archeology of Academy of Sciences of USSR and then issued the monograph based on the thesis. Up to the present days the monograph is considered to be the one of the most thorough, important and influential studies of pre-Scythian period, despite later the new publications on this subject enabled specifying of the insight and comprehension of that historical period.

O. Terenozhkin carefully learned the monuments of Hallstatt and La Tène cultures of Central Europe when made the scientific mission trip to Czechoslovakia in October of 1961. In 1965 the scientist participated in the First International conference with the subject of the

archeology of Slavs' cultures conducted in Poland. One of his most important ideas and beliefs was the conclusion and conviction regarding the strong, inherent local origin and the ethnic-cultural succession of the population of the Right-bank forest-steppe region of Ukraine, starting from Trzciniec and Komarovska cultures of Bronze Age up to Zarubintsy culture including. This population, according to Terenozhkin's persuasion, was to be closely related with the Early Slavs.

In 1965 Oleksiy Ivanovich published his conceptual article «The fundamentals of the chronology of the pre-Scythian period» where he analyzed the sites of settlement and monuments of steppe and forest-steppe territories, partly – also of Polesia, from Volga region up to Danube and suggested their ethnic-cultural determination.

The scientist has been carried out the expeditionary activities of archeological excavations constantly almost without pauses during 25 years. He organized the Scythian Dnieper Right-bank expedition (later renamed as «Middle Dnieper» expedition) that has been executing large-scope explorations and excavations of pre-Scythian and Scythian sites of settlement, hillforts and burial places monuments in Cherkasy, Kirovohrad and Kyiv regions of Ukraine for many years. Also O. Terenozhkin headed Volyn expedition in 1959 and Kyiv-Polesia expedition in 1960, expanding the area of his exploratory activities to the west and north.

During the protective excavations, the expeditions led by Oleksiy Ivanovich finally researched big barrow with burials of pit grave culture Watch-Tower Grave (1949), excavated the elite Scythian burial mounds Glevaha near Kyiv (1949 – 1950) and Melitopol (1954), the Scythian barrows near Kirovo village (Dnipropetrovsk region).

Terenozhkin led and took part in the large-scale excavations before the new big objects construction: carried out by Molochansk expedition (1951 – 1952), Kremenchuk expedition (1956) and Kyiv expedition (1960) – which worked preliminary in the areas of the further inundation enforced by the construction of hydroelectric power station; by Southern-Ukrainian expedition (Terenozhkin headed there the division in Chaplynka), Scythian Steppe expedition (1964 – 1966), Northern-Rohachyk expedition (1967 – 1969), Kakhovka (Kherson) expedition (in 1969 and 1973) – their activities were respectively necessitated by land-reclamation projects or mining works. The finding and achievements resulted by these explorations greatly enhanced and enriched the source base of archeology of various chronological, historical periods – from the Eneolithic to the late Middle Ages.

The professor brought up the scientific school of the explorers of Scythian history in Ukraine. The success of excavations of Scythian burial mound Haymanova Grave was also significantly underpinned by the professional experience and organizational skills of Oleksiy Ivanovich. In 1971 the one of the most celebrated and prolific Scythian barrows – Tovsta Mogyla («Thick Grave») – was explored and thoroughly researched by the expedition headed by B. Mozolevskiy – the one of the best disciples of O. Terenozhkin.

Since the year of 1974 the scientist has been focusing on the completion and upgrading of his books and articles with the subject of Cimmerians' and Scythians' history. Yet elaborating the topics related to pre-Scythian historical period in Ukrainian forest-steppe territories, since the years of 1950th O. Terenozhkin has started simultaneous gathering the materials of the archeology of pre-Scythian history of Southern areas of Eastern Europe. His monograph «The Cimmerians» was published in 1976, it was considered by the scientist himself as the most important result and the major insight of his researches and studies in Ukraine.

O. Terenozhkin conjointly with his wife have been continuing the analysis, elaboration

and writing of planned fundamental work on archeology and history of Scythia in three volumes. Actually, the all the books on the Scythians' history have been written by the scientist in the co-authorship with Varvara Illinska (who fully shared his scientific views): the respective chapters of «The Essays of Ancient History of Ukrainian Soviet Republic» (1957), the chapters of the book «The Archeology of Ukrainian Soviet Republic» in three volumes which was published in Russian and Ukrainian (languages) in 1971 and 1986 and, finally, the monograph «Scythia in VII – IV century B.C.» (1983). The only two first publications were issued during the lifetime of Oleksiy Ivanovich and Varvara Andriivna.

The scientist researched and elaborated the subjects of the Scythians origin, the background and the expansion of their culture, Scythians' ethnical geography, social relations and the formation of their state. He believed the Scythia had been the state formed by different ethnoses within steppe and forest-steppe areas and united under the governance of Iranian-language Scythians which migrated from Central Asia.

O. Terenozhkin continued working up to the last months of his life. Among the last ones he produced the articles «The Scythian issue» (published in 1987 only), «Die Kimmerier und ihre Kultur» (1980), «The cauldron from Yagorlyk» (published in 1982) and the review of the monograph of M. Hriaznov «Arzhan – the royal barrow of early Scythian historical period» (1982). In general, Terenozhkin was the author of more than 100 scientific publications, including several books.

In the end of summer of 1980 Oleksiy Ivanovich visited Samarkand as the parting journey in his life.

The scientist died on May 19, 1981 at his 74. He rests beside Varvara Andriivna at Berkovtysi cemetery. Their son, sculptor Andriy Illinskiy, created the artistic tombstone above their graves with the stylistic techniques of Scythian and Classical antiquity arts.

The tradition to honour the memory of O. Terenozhkin by the conferences at his anniversaries has developed for the last 30 years. The first representative scientific conference, devoted to the work and heritage of O. Terenozhkin, was organized in 1987 in Kirovohrad thanks to the care of his disciples N. Bokiy and B. Mozolevskiy. The second conference was conducted in 1992 in Melitopol, the 3rd one – in 1997 in Kyiv, in The Museum of Historical Treasures of Ukraine, the 4th and 5th ones, in 2007 and 2017, in Chyhyryn.

Though as for now, we have no generalizing, integrating, synthesizing studies on the intellectual biography of O. Terenozhkin which thoroughly cover and elucidate the results of archeological heuristic he's been carrying out for almost sixty years (field researches, the work with the written sources in the stocks and archival depositories of scientific institutions and museums, etc) and which provide comprehensive, detailed analysis of his findings, discoveries and elaborations in the several areas of ancient history of nations which populated Black Sea costs, Dnieper Ukraine territory, Volga region, territories of East European Plain near Ural Mountains and several regions of Central Asia. Just a few articles related to historiographic analysis of the scientific heritage and biographical context of creative work of O. Terenozhkin were issued by today.

Generally, the analytical studies aimed at the comprehension of the scientist's work and its contribution, at the investigation of his intellectual biography could be split at three stages:

1. During the lifetime (from middle of 1920th up to the end of 1970th).
2. «The period of conferences» devoted to the anniversaries of Oleksiy Ivanovich (1980th and 1990th).
3. The period of the start of writing of thematic and detailed summarizing articles with the subject of the scientific biography of O. Terenozhkin, the analysis of his works and surveys in

the context of nowadays' practice of the research in the areas of his professional specialization; of the publishing of biographical sources documents (since 1999 to the present).

The first stage covers the whole period of scientific activity of O. Terenozhkin. It consists of four types of scientific works:

- a. The reviews of his publications or references to them in the articles and books of other scientists (the development of his ideas or polemics with him);
- b. The issues of bibliographical directories of archeological literature;
- c. The personal informational summaries;
- d. The articles written in honour of Terenozhkin to his anniversary dates.

We could add to the above list the materials published in the press – the articles in newspapers and professional journals – authored by Oleksiy Ivanovich or by other persons about his studies (researches) in expeditions. Some journalistic texts contain extremely interesting facts and lively details which were almost not presented in other types of sources.

The reviews could be relatively split to published and archival ones. The reviews of theses (Ph. D. and doctoral) and of monographs before the issuing were obligatory but were not published.

Several issues of bibliographical directories of the articles and books on archeology of Ukraine include the lists of publications authored by O. Terenozhkin. All these issues were arranged by I. Shovkopljas personally or under his management (Shovkopljas, 1957; 1969; Shovkopljas, Dmitrenko, 1989).

The personal informational summaries of O. Terenozhkin are presented in «Ukrainian Soviet encyclopaedia» and other encyclopaedic publications. B. Lunin wrote biographic-bibliographical article about Oleksiy Ivanovich for the book of biographic essays about the men of science (mainly historians) of Uzbekistan in three volumes (Lunin, 1977: 161–163).

The articles «in honour» were the publications which provided already generalized, more integrated picture of the scientist's activities, despite in a bit limited presentation. But no such article at all was published in archeological periodicals or other related literature neither in Moscow nor in Kyiv by 50th anniversary of O. Terenozhkin despite the evident, doubtless achievements of the scientist which attained to the state and even world level, among them, besides all other, were distinguished the recent excavations of the glorious burial mound in Melitopol which provided extremely interesting, rich and significant findings (1954) and the valuable participation in the creation of «The Essays of Ancient History of Ukrainian Soviet Republic» (1957).

The article «in honour» to 60th anniversary of O. Terenozhkin was written by O. Leskov to be published in journal «Soviet Archeology» (Leskov, 1967). This author worked then in the department led by O. Terenozhkin and was one of the key professionals, was held in sincere respect by his manager as quickly advancing scientist and talented organizer of expeditionary researches. O. Leskov provided in general complete enough biographic information, described the development of professional competence and scientific career, the achievements in theoretical elaborations and ideas as well as in expedition activities, organizational and editorial work.

The article to 70th anniversary was authored by the celebrated scientists B. Mozolevskiy and Ye. Chernenko, the best disciples and simultaneously the best friends of O. Terenozhkin at that time, and was issued in 1978 in Ukrainian serial periodical «The Archeology» (Mozolevskiy, Chernenko, 1978).

In tragic year of 1981, when Oleksiy Ivanovich passed to his rest, the obituary was published in journal «Soviet Archeology»; it was signed «by the archeologists specialized in

the Scythians' studies» and was very likely created by B. Mozolevskiy and Ye. Chernenko (Aleksey, 1981).

The «period of conferences» (1980 – 1990th) could be considered as the second stage of the study of scientific activity of O. Terenozhkin. The period is represented by the published materials of the collected articles and brief outline reports to the anniversaries of the scientist; they covered the wide variety of subjects: from actually scientific biography, historiographic analysis and learning of the subjects of his professional interest and evolving his ideas and theories up to the studies and further elaborations of the subjects of his professional interest by other scientists (the contemporaries and working later).

The first from the range of such conferences was conducted in 1987 in Kirovohrad (nowadays – Kropyvnytskyi) in the teacher's training college where worked the one of disciples of O. Terenozhkin – N. Bokiy. S. Berezanskaya (1987) presented the paper on the research by the scientist of the ancient sites and monuments of Bronze Age, B. Mozolevskiy, V. Murzin and Ye. Chernenko – delivered the papers on his studies of the Scythians' history (Mozolevskiy et al., 1987). The lectures in the conference resulted in the publishing of brief outline reports in two parts, also there was planned to issue the collected articles in honour of O. Terenozhkin, the materials for the collection were gathered by B. Mozolevskiy who headed the sub-division (sector) of the History of the Scythians and the Sarmatians (former department of Early Iron Age) in the Institute of Archeology of Academy of Sciences.

The second conference in honour of Terenozhkin (85th anniversary) was held in 1992 in Melitopol thanks to the organizational initiative of B. Mykhaylov, the director of the historic reserve «Kamyana Mohyla». 89 papers with the subject of the archeology and history of the Cimmerians and the Scythians were published (Kimmeriytsy, 1992) but no one of them was related to the biographical or historiographical survey of the scientific career and professional development of the actual person whose jubilee was «celebrated».

The 3rd conference devoted to O. Terenozhkin was arranged in 1997 by the associates of The Museum of Historical Treasures of Ukraine. The papers delivered were then collected in the separate issue of «Museum Herald» (1998) and included, in particular, the article by V. Murzin «The founder of Ukrainian scientific school of the explorers of the Scythians' history» (Murzin, 1998), the article by I. Cherniakov about the study of the Cimmerians' history by Terenozhkin (Cherniakov, 1998) and the memoirs of V. Vinogradov (1998).

The Institute of Archeology of Academy of Sciences of Ukraine as well devoted one of its quarterly issues to the honour and memory of O. Terenozhkin before his 90th anniversary, in 1996. The issue was opened by the biographical-historiographical article of V. Murzin «O. I. Terenozhkin – the outstanding researcher and explorer of the Scythian culture» (Murzin, 1996). All other 14 articles and one review presented the subject of the Scythians' archeology, history and culture and were authored by the researches from the scientific institutions of Ukraine (Ye. Baturevych, S. Bessonova, V. Bilozor, K. Buniatian, V. Zubar, G. Kovpanenko, S. Makhortykh, B. Mozolevskiy, S. Okhotnikov, S. Polin, S. Skoriy, O. Fialko, Ye. Chernenko), Germany (R. Rolle), Russia (M. Vakhtina, G. Smirnova) – all the above authors were either disciples of O. Terenozhkin or his colleagues-contemporaries or even already disciples and colleagues of actually his disciples and colleagues.

Two papers authored by O. Terenozhkin were published that time: the article «The subject of the Scythians» (Terenozhkin, 1987) and monograph «The burial mound in Melitopol» (Terenozhkin, Mozolevskiy, 1988). B. Mozolevskiy produced the publication which described the exploration and findings of the burial mound in Melitopol – based on the report of

O. Terenozhkin, having added his own analysis of burial implements and accessories, burial constructions and funeral ceremonial.

The scientific-popular book «The Scythian Steppe» by B. Mozolevskiy contains as well a plenty of interesting biographical episodes grounded on the stories by Oleksiy Ivanovich and the details of expedition activities, in particular – related to the circumstances of finding of the hiding-place of Scythian burial mound Haymanova Grave (Mozolevskiy, 1983: 95–145), as well as the article Ye. Chernenko (1990) «What the photos reminded».

Some biographical notes about O. Terenozhkin were written in 1990th (Mezentseva, 1997; Merpert, 1996), the one of them was published in English-language «Encyclopedia of Ukraine» (1993).

The third stage (1999 – 2018).

Nobody has created purposely the meaningful and valuable study of the scientific biography, historiographic comprehension and recognition of scientific work and heritage of O. Terenozhkin for more than 35 years after his decease, except for several articles of biographical-historiographical nature devoted to his anniversaries. This could be partly explained by the reason that this task is almost unrealizable to complete highly professionally for a historian who just specialized exceptionally in historiographic researches as requires exhaustive expert knowledge of archeological specificity. The task is additionally complicated by the specificity of O. Terenozhkin as the scientist of encyclopaedic knowledge who studied the wide range of subjects of ancient history and archeology of different historical periods across almost all the territory of the Eurasian Steppe, the forest-steppe territories in Ukraine and the bordering territories of Central Europe. The complication of the subject is evidenced by the fact that the huge scope and the diversity of the extraordinary and multifaceted career of O. Terenozhkin within the overall process of development of archeological science during 60 years (from 1920th up to 1980th) prevented the creation of the respective significant analytical, integrated studies despite the greatly enlarged popularity of the history of archeology among the professional archeologists. The historiographic comprehension and proper estimation of the scientist's heritage require to be thoroughly, professionally researched in several monographies or theses preceded by the respective specialized articles.

The start of this 3rd stage could be timed with the last years of 1990th and to a certain extent actually with the activities of V. Yu. Murzin during the period of his leading the department of Early Iron Age in the Institute of Archeology. The article «Regarding the history of study of the burial mound in Melitopol» authored by A. Illinskiy (son of O. Terenozhkin) and V. Murzin revealed (for the scientific community) the very interesting epistolary documents from the private archive of O. Terenozhkin (Illinskiy, Murzyn, 1999).

The activity of O. Terenozhkin during his holding the position of the leader of the department of Early Iron Age in the Institute of Archeology of Academy of Sciences of Ukrainian Soviet Republic was described in the articles devoted to the anniversaries of this department (Skory, 2005a; 2005b; 2015). N. Havryliuk (2007), V. Riabova and I. Cherniakov (2007), S. Skory (2007a) wrote the articles in honour of the scientist to his 70th anniversary.

Six papers covered in more details the different facets and periods of the scientific activities of O. Terenozhkin and were presented in the conference in Chyhyryn conducted in 2007. The collected papers of the conference were opened by the biographical-historiographic article about the scientist authored by S. Skory (2007b). The leading Ukrainian specialist in the history of Late Bronze Age V. Otruschenko expounded the contribution of the scientist to the research of the Bronze Age monuments and findings in the territories of Volga Region and

Ukrainian steppe, of the Cimmerians' history and culture. The author emphasized the role of Oleksiy Ivanovich as the actual founder of the scientific school of explorers of the Srubnaya culture (Timber-grave culture) in 1960-1970th; the school is represented by O. Leskov, M. Cherednichenko, V. Otroschenko and their disciples (Otroschenko, 2007). The other articles were devoted to the activities of the scientist in local history studies and his works in museums (Shevchenko, 2007), his explorations in Central Asia (Inevatkina, 2007), the communication with other scientists (Vinogradov, 2007), the studies of the sites and monuments located in Chyhyryn region (Brel, 2007).

The very interesting biographical materials and details from the private archive of O. Terenozhkin were gathered in the book edited by A. Illinskiy «From the life of Oleksiy Terenozhkin (written personally by his hand, collected by his son)» (Iz zhizni, 2006).

Since the beginning of 2000th, several researchers have commenced to systematically survey the scientific biography of O. Terenozhkin. Besides V. Murzin (Illinskiy, Murzyn, 1999; Murzin, 2013a; Murzin, 2017) and S. Skory (2007a; 2007b; 2010; Skory, Sayenko, 2017a; 2017b), the series of articles of various focuses in the subject for the last decade (2007 – 2017) were written by O. Brel, M. Hrechshkina, A. Illinskiy, V. Sayenko and N. Suleymanova.

O. Brel described the archeological explorations of the scientist in Chyhyryn district (Brel, 2007; 2011; 2015; 2017). M. Hrechshkina surveyed the early period of archeological interests and researches of O. Terenozhkin in Transvolga Region, Kyrgyzstan, Khwarazm and other regions of Central Asia (Hrechshkina, 2010; 2011a; 2011b; 2012).

A. Illinskiy created in the co-authorship two publications about the history of exploration of the burial mound in Melitopol (Illinskiy, Murzyn, 1999; Illinskiy, Sayenko, 2015a). The interesting facts regarding the scientific career and development of O. Terenozhkin and B. Mozolevskiy were depicted in the article based on their correspondence (Illinskiy, Sayenko, 2015b).

V. Sayenko (2014a; 2016) researched the family story of clans of Terenozhkin and Illinska; this story could be the subject of separate monograph or thesis. Three other articles related to the activities of O. Terenozhkin in the archeological explorations, local history studies and the work in museum institutions in Volga Region (Sayenko, 2012; 2014b). V. Sayenko described the episode (unknown before) about the plans of the scientist to study the ancient history of Mongolia he had pinned hopes in the beginning of 1930th. He also created three articles in the style of «comparative biographies» which illustrated the personal relationship of O. Terenozhkin with B. Grakov, B. Rybakov, I. Fabricius and elucidated the similarities and differences in the scientific views, ideas and approaches of Oleksiy Ivanovich versus each of the ones of above listed scientists (Sayenko, 2015; 2017a; 2017b).

The relationship of O. Terenozhkin with S. Tolstov and the contribution of each of them to the exploration of Khwarazm were analyzed in the articles and monograph of I. Arzhantseva (2013; 2014; 2016: 13–30, 198–199).

N. Suleymanova, the director of the museum of local history studies in Pugachov town where O. Terenozhkin had begun his scientific biography, wrote a lot of informational (Suleymanova, 2009) and scientific reports about the history of the museum's development, the related activities of O. Terenozhkin and K. Zhuravlev (Suleymanova, 2012; 2013).

V. Murzin authored the memoirs book «About the archeology with a smile», the many pages in it are devoted to Oleksiy Ivanovich and Varvara Andriivna, including the biographical essay about the scientist containing the interesting extracts of his tales (Murzin, 2013: 10–12, 15–40, 43–61, 62–66).

The short articles about O. Terenozhkin have been created and included regularly to the various informational, referential and encyclopaedic publications.

The conference devoted to 110th anniversary of O. Terenozhkin (held in 2017 in Chyhyryn) acted as the influential and significant forum of discussing the topics of the archeology and ancient history of the nations which populated Eurasian Steppe and the bordering territories in the past. The detailed biographical review of O. Terenozhkin's life, professional career and achievements as well as a number of articles describing the different facts of his scientific activities and biography were published in the collection of papers of the conference (in particular: Brel, 2017; Murzin, 2017; Murzin, 2017).

The publishing of both complete set of works and selected collected works of O. Terenozhkin is still actual burning task with the highly demanded outcome. The only two articles of the scientist were reissued nowadays: «Regarding the ethnic origin of the tribes in Scythians' period in near the Dnieper forest-steppe region of Right-bank Ukraine» and «Sogdia and Chach» (Antologiya 1996).

We forecast that the researches of the scientific biography of O. Terenozhkin and the ones which contain the historiographical analysis of various facets of his activities will be regularly created in the near years, in particular, the related thorough monographs. As well, the extensive epistolary heritage of the scientist is to be carefully gathered, processed, analyzed and published with the proper comments and reference materials (Sayenko, Tupchienko, 2018).

BIBLIOGRAPHY

- Алексей, 1981 – Алексей Иванович Тереножкин [некролог] // СА. 1981. № 2. С. 297–298.
- Антология, 1996 – Антология советской археологии. Т. III (1941 – 1956). М., 1996. 260 с.
- Аржанцева, 2013 – Аржанцева И. А. Имперская археология и археологические империи: советская Хорезмская археологическая экспедиция // Этнографическое обозрение. 2013. № 4. С. 65–87.
- Аржанцева, 2016 – Аржанцева И. А. Хорезм. История открытий и исследований. Этнографический альбом. Ульяновск: «Артишок», 2016. 288 с.
- Березанская, 1987 – Березанская С. С. А. И. Тереножкин исследователь бронзового века на Украине // Киммерийцы и скифы: Тез. докл. всесоюз. семинара, посв. памяти А. И. Тереножкина. Ч. 1. Кировоград, 1987. С. 57.
- Брель, 2007 – Брель О. В. Олексій Іванович Тереножкін – дослідник археологічної спадщини Чигиринщини // Ранній залізний вік Євразії: до 100-річчя від дня народження О. І. Тереножкіна. К. – Чигирин, 2007. С. 17–19.
- Брель, 2011 – Брель О. О. І. Тереножкін – дослідник археологічної спадщини Чигиринського краю // Актуальні проблеми історії, археології та етнології. Вип. 3. Одеса, 2011. С. 97–99.
- Брель, 2015 – Брель О. В. Внесок О. І. Тереножкіна у вивчення археологічної спадщини Чигиринського краю // Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: збірник матеріалів конф. Ч. 2. Суми: СумДУ, 2011. С. 10–15.
- Брель, 2016 – Брель О. В. Давньо-слов'янські пам'ятки Чигиринщини у археологічних дослідженнях О. І. Тереножкіна // Старожитності раннього залізного віку. / АДІУ. Вип. 2 (19). К., 2016. С. 505–508.
- Виноградов, 1998 – Виноградов В. Б. Строки из писем года, «похожего на удивительный» // Музейні читання: Матеріали конф., присв. 90-літтю О. І. Тереножкіна: Музей іст. коштовностей України. К., 1998. С. 13–16.
- Виноградов, 2007 – Виноградов В. Б. Не забывается такое никогда // Ранній залізний вік Євразії ... К. – Чигирин, 2007. С. 21–22.
- Гаврилюк, 2007 – Гаврилюк Н. А. Сто лет полета // АДУ 2005 – 2007. К., 2007. С. 504–508.
- Гречишкіна, 2010 – Гречишкіна М. В. Археологічні дослідження О. І. Тереножкіна в Середній Азії (1929 – 1941 рр.) // Археологія. 2010. № 2. С. 102–107.

- Гречишкіна, 2011a – Гречишкіна М. В. Ранній етап наукових досліджень А. І. Тереножкина // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 965: Сер. Історія. Вип. 43. Харків, 2011. С. 211–218.
- Гречишкіна, 2011b – Гречишкіна М. В. А. І. Тереножкин – малоизвестные факты научной биографии (1930 – 1935 гг.) // История археологии: личности и школы. СПб, 2011. С. 141–144.
- Гречишкіна, 2012 – Гречишкіна М. В. Археолого-краєведческие исследования Алексея Ивановича Тереножкина в Пугачевском уезде Самарской губернии (1920-е гг.) // Пятые всероссийские краеведческие чтения. М., 2012. С. 321–324.
- Из жизни, 2006 – Из жизни Алексея Тереножкина (написано его рукой, собрано его сыном) / ред. С. А. Скорый. К., 2006. 112 с. 15 илл.
- Іллінський, Мурзін, 1999 – Іллінський А. О., Мурзін В. Ю. До історії вивчення Мелітопольського кургану // Археологія. 1999. № 3. С. 97–108.
- Іллінський, Сасенко, 2015a – Іллінський А. О., Сасенко В. М. Історія дослідження Мелітопольського кургану і пам'яткоохоронний контекст // Проблеми вивчення та охорони пам'яток первісного мистецтва півдня Європи. Запоріжжя, 2015. С. 37–39.
- Іллінський, Сасенко, 2015b – Іллінський А., Сасенко В. Листи Бориса Мозолевського до Олексія Тереножкина і Варвари Іллінської // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Випуск 19. Львів, 2015. С. 287–294.
- Іневаткіна, 2007 – Іневаткіна О. Н. Алексей Иванович Тереножкин в Средней Азии. Труд и интуиция // Ранній залізний вік Євразії ... К. – Чигирин, 2007. С. 15–16.
- Киммерійці, 1992 – Киммерійці и скифы. – Тез. докл. конф. пам'яті А. І. Тереножкина. – Мелітополь, 1992. 97 с.
- Лесков, 1967 – Лесков А. М. К 60-летию А. И. Тереножкина // СА. 1967. № 4. С. 190–193.
- Лунін, 1977 – Алексей Иванович Тереножкин / Библиографические очерки о деятелях общественных наук Узбекистана. / Сост. Б. В. Лунин. Т. II. Ташкент, 1977. С. 161–163.
- Мезенцева, 1997 – Мезенцева Г. Г. Тереножкин Олексій Іванович (1907 – 1981) / Дослідники археології України: Енциклопедичний словник-довідник. Чернігів, 1997. С. 127.
- Мерперт, 1996 – Мерперт Н. Я. А. И. Тереножкин // Антология советской археологии. Т. III (1941 – 1956). М., 1996. С. 251.
- Мозолевський, 1983 – Мозолевський Б. М. Скіфський степ. К., 1983. 200 с.
- Мозолевський, Черненко, 1978 – Мозолевський Б. М., Черненко Є. В. Олексій Іванович Тереножкин: (До 70-річчя від дня народження) // Археологія. 1978. Вип. 125. С. 112–113.
- Мозолевський та ін., 1987 – Мозолевський Б. Н., Мурзін В. Ю., Черненко Є. В. А. І. Тереножкин как исследователь скифской проблемы // Киммерійці и скифы: Тез. докл. Ч. I. Кировоград, 1987. С. 35.
- Мурзін, 1996 – Мурзін В. Ю. О. І. Тереножкин – видатний дослідник скіфської культури // Археологія. 1996. № 4. С. 49.
- Мурзін, 1998 – Мурзін В. Ю. Засновник київської школи скіфознавства О. І. Тереножкин // Музейні читання. К., 1998. С. 58.
- Мурзін, 2013a – Мурзін В. Ю. Тереножкин Олексій Іванович // Енциклопедія історії України: у 10 т. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. / Т. 10: Т – Я. К., 2013. С. 57.
- Мурзін, 2013b – Мурзін Ю. В. Об археологии с улыбкой. К., 2013. 224 с.
- Мурзін, 2016 – Мурзін В. Ю. Мои первые встречи с Алексеем Ивановичем Тереножкиным // Старожитності раннього залізного віку. / АДІУ. Вип. 2 (19). К., 2016. С. 20–23.
- Отрощенко, 2007 – Отрощенко В. В. О. І. Тереножкин як дослідник бронзової доби в Степовій Україні // Ранній залізний вік Євразії ... К. – Чигирин, 2007. С. 13–14.
- Отрощенко, 2016 – Отрощенко В. В. Остання стаття Олексія Івановича Тереножкина // Старожитності раннього залізного віку / АДІУ. Вип. 2 (19). К., 2016. С. 509–514.
- Рябова, Черняков, 2007 – Рябова В. О., Черняков І. Т. Розповіді в картинках про бойові подвиги скіфів (до 100-річчя з дня народження О. І. Тереножкина) // Праці центру пам'яткознавства. Вип. 11. К., 2007. С. 161–173.
- Сасенко, 2012 – Сасенко В. М. Археологічно-краєзнавча і музейна діяльність О. І. Тереножкина у 1920-ті роки та її вплив на його подальший науковий шлях // Музейний Вісник: ЗКМ. № 12. Запоріжжя, 2012. С. 184–196.

Сасенко, 2014a – Сасенко В. М. Матеріали до сімейної історії родини Тереножкіних // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів: Інститут української археографії та джерелознавства НАН України. Т. 29. К., 2014. С. 401–416.

Сасенко, 2014b – Сасенко В. М. Ad fontes: Про те, як Олексій Тереножкін захопився археологічними дослідженнями // Scriptorium nostrum. 2014. № 1. С. 83–106.

Сасенко, 2015 – Сасенко В. Порівняльні життєписи: Борис Миколайович Граков та Олексій Іванович Тереножкін // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Вип. 19. Львів, 2015. С. 123–135.

Сасенко, 2016 – Сасенко В. М. Матеріали до біографії І. І. Тереножкіна в архівних збірках України // Професор С. Л. Франкфурт (1866 – 1954) – видатний вчений-агробіолог: Мат. конф. Ч. 2. К., 2016. С. 238–240.

Сасенко, 2017a – Сасенко В. Наукові долі О. І. Тереножкіна та Б. О. Рибакіна або історія одного листа, написаного до самого себе // Scriptorium nostrum. 2017. № 1 (7). С. 50–86.

Сасенко, 2017b – Сасенко В. О. І. Тереножкін та І. В. Фабриціус: конфлікт особистостей чи наукових шкіл? // Scriptorium nostrum. 2017. № 2 (8). С. 262–283.

Сасенко, 2017c – Сасенко В. Монгольський напрям у науковій біографії Олексія Тереножкіна. // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Вип. 21. Львів, 2017. С. 101–108.

Сасенко, Тупчієнко, 2018 – Сасенко В. М., Тупчієнко М. П. Епістолярна спадщина Н. М. Бокій в особистому архіві О. І. Тереножкіна // Наукові записки. Серія: Історичні науки. Вип. 23. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 33–41.

Скорый, 2005a – Скорый С. А. 60 лет отделу скифо-сарматской археологии Института археологии НАН Украины: история, итоги, перспективы // Археологические вести. СПб, 2005. № 12. С. 251–261.

Скорый, 2005b – Скорый С. А. Відділ скифо-сарматської археології: історія, підсумки, перспективи // Археологія. 2005. № 1. С. 3–15.

Скорый, 2007a – Скорый С. А. Олексій Іванович Тереножкін – видатний археолог ХХ ст. (до 100-річчя від дня народження) // Археологія. 2007. № 4. С. 3–11.

Скорый, 2007b – Скорый С. А. Алексей Иванович Тереножкин – выдающийся археолог современности // Ранний железный век Евразии ... К. – Чигирин, 2007. С. 10–12.

Скорый, 2010 – Скорый С. А. Выдающийся археолог Алексей Иванович Тереножкин: к 100-летию со дня рождения // Археологические вести. Вып. 16. СПб., 2010. С. 290–300.

Скорый, 2015 – Скорый С. А. К 70-летию Отдела археологии раннего железного века Института археологии НАН Украины // Старожитності раннього залізного віку. Вип. 2 (15). К., 2015. С. 6–8.

Скорый, Сасенко, 2017a – Скорый С. А., Сасенко В. Н. К 110-летию со дня рождения профессора Алексея Ивановича Тереножкина // Старожитності раннього залізного віку. / АДГУ. Вип. 2 (23). К., 2017. С. 8–19.

Скорый, Сасенко, 2017b – Скорый С. А., Сасенко В. М. Професор Олексій Іванович Тереножкін (до 110-річчя від дня народження) // Археологія. 2017. № 4. С. 49–60.

Сулейманова, 2009 – Сулейманова Н. И. А. И. Тереножкин – первый археолог г. Пугачева // «Новое время»: газета. № 37 от 23 сентября 2009 г.

Сулейманова, 2012 – Сулейманова Н. И. А. И. Тереножкин и К. И. Журавлев – великие провинциалы // Самарский край в истории России. Вып. 4: Материалы конференции. Самара, 2012. С. 173–176.

Сулейманова, 2013 – Сулейманова Н. И. Алексей Иванович Тереножкин – начало археологической деятельности // Археология Восточно-Европейской степи. Вып. 10. Саратов, 2013. С. 44–49.

Тереножкин, 1987 – Тереножкин А. И. Скифский вопрос // Скифы Северного Причерноморья. К., 1987. С. 3–12.

Тереножкин, Мозолевский, 1988 – Тереножкин А. И., Мозолевский Б. Н. Мелитопольский курган. К., 1988. 264 с.

Черненко, 1990 – Черненко С. В. Про що нагадали фотографії // Археологія. 1990. № 3. С. 92–95.

Черняков, 1998 – Черняков І. Т. О. І. Тереножкін на перехресті проблем киммерійської археології // Музейні читання. К., 1998. С. 9–13.

Шевченко, 2007 – Шевченко Н. П. Краснзнавча та музеєзнавча діяльність О. І. Тереножкіна // Ранній залізний вік Євразії. К. – Чигирин, 2007. С. 19–20.

Шовкопляс, 1957 – Шовкопляс І. Г. Археологічні дослідження на Україні (1917 - 1957): Огляд вивчення археологічних пам'яток. К., 1957. 424 с.

Шовкопляс, 1969 – Шовкопляс І. Г. Розвиток радянської археології на Україні 1917 – 1966. Бібліографія. К., 1969. 344 с.

Шовкопляс, Дмитренко, 1989 – Археология Украинской ССР: Библиографический указатель 1918 – 1980 / Сост. И. Г. Шовкопляс, Н. Г. Дмитренко. К.: Наукова думка, 1989. 560 с.

Arzhantseva, 2014 – Arzhantseva I. Terenozhkin and Tolstov: Faustian Bargains in Soviet Archaeology // Археологічні та лінгвістичні дослідження: Матеріали Гумбольдт-конференції (Сімферополь – Ялта, 20–23 вересня 2012 р.) К., 2014. С. 44–56.

REFERENCES

Aleksey, 1981 – Aleksey Ivanovich Terenozhkin [Aleksey Ivanovich Terenozhkin]: nekrolog. SA. 1981. № 2. S. 297–298. [in Russian]

Antologiya sovetskoy arkheologii [Anthology of Soviet archeology]. Т. III (1941 – 1956). М., 1996. 260 s. [in Russian]

Arzhantseva, 2013 – Arzhantseva I. A. Imperskaya arkheologiya i arkheologicheskie imperii: sovetskaya Khorezmskaya arkheologicheskaya ekspeditsiya [Imperial archeology and archeological empires: the Soviet Khwarazm archeological expedition]. Etnograficheskoe obozrenie. 2013. № 4. S. 65–87. [in Russian]

Arzhantseva, 2016 – Arzhantseva I. A. Khorezm. Istoriya otkrytiy i issledovaniy. Etnograficheskii album. [Khwarazm. History of discoveries and explorations. Ethnographic album]. Ulyanovsk: ООО «Artishok», 2016. 288 s., 654 ill. [in Russian]

Berezanskaya, 1987 – Berezanskaya S. S. A. I. Terenozhkin issledovatel bronzovogo veka na Ukraine [A. I. Terenozhkin – the researcher of the Bronze Age period in Ukraine]. Kimmeriytsy i skify: Tez. dokl. vsesoyuzn. seminaru, posv. pamyati A. I. Terenozhkina. Ch. 1. Kirovograd, 1987. S. 57. [in Russian]

Brel, 2007 – Brel O. V. Oleksii Ivanovych Terenozhkin – doslidnyk arkheolohichnoi spadshchyny Chyhyrynshchyny [Oleksiy Ivanovich Terenozhkin – the researcher of the archeological heritage of Chyhyryn district]. Rannii zaliznyi vik Yevrazii: do 100-richchia vid dnia narodzhennia O. I. Terenozhkina. K. – Chyhyryn, 2007. S. 17–19. [in Ukrainian]

Brel, 2011 – Brel O. O. I. Terenozhkin – doslidnyk arkheolohichnoi spadshchyny Chyhyrnskoho kraiu [O. I. Terenozhkin – the researcher of the archeological heritage of the Chyhyryn region]. Aktualni problemy istorii, arkheolohii ta etnolohii. Vyp. 3. Odesa, 2011. S. 97–99. [in Ukrainian]

Brel, 2015 – Brel O. V. Vnesok O. I. Terenozhkina u vyvchennia arkheolohichnoi spadshchyny Chyhyrnskoho kraiu [The contribution of O. I. Terenozhkin to the study of the archaeological heritage of Chyhyryn district]. Suspilno-politychni protsesy na ukrainskykh zemliakh: istoriia, problemy, perspektyvy: zbirnyk materialiv konf. Ch. 2. Sumy: SumDU, 2011. S. 10–15. [in Ukrainian]

Brel, 2017 – Brel O. V. Davno-slov'ianski pam'iatky Chyhyrynshchyny u arkheolohichnykh doslidzhenniakh O. I. Terenozhkina [Ancient Slavic sites of sttlement and monuments of Chyhyryn disteit in archeological studies of O. I. Terenozhkin]. Starozhytnosti rannoho zaliznogo viku. ADIU. Vyp. 2 (23). K., 2017. S. 505–508. [in Ukrainian]

Vinogradov, 1998 – Vinogradov V. B. Stroki iz pisem goda, «pokhozhego na udivitelnyy» [The lines from the letters of the year “looking like awesome”]. Muzeyni chitannya: Materiali konf., prisiv. 90-littyu O. I. Terenozhkina: Muzey ist. koshtovnostey Ukraïni. K., 1998. S. 13–16. [in Russian]

Vinogradov, 2007 – Vinogradov V. B. Ne zabyvaetsya takoe nikogda [Unforgettable ever]. Rannii zaliznyi vik Evraziï ... K. – Chigirin, 2007. S. 21–22. [in Russian]

Gavrilyuk, 2007 – Gavrilyuk N. A. Sto let poleta [One hundred years of flight]. ADU 2005-2007. K., 2007. S. 504–508. [in Russian]

Hrechyshkina, 2010 – Hrechyshkina M. V. Arkheolohichni doslidzhennia O. I. Terenozhkina v Serednii Azii [Archaeological research carried out by O. I. Terenozhkin in Central Asia (1929 – 1941)]. Arkheolohiia. 2010. № 2. S. 102–107. [in Ukrainian]

Grechishkina, 2011a – Grechishkina M. V. Ranniy etap nauchnykh issledovaniy A. I. Terenozhkina [Early period of scientific research of A. I. Terenozhkin]. *Visnik Kharkivskogo natsionalnogo universitetu imeni V. N. Karazina* № 965: Ser. Istoriya. Vip. 43. Kharkiv, 2011. S. 211–218. [in Russian]

Grechishkina, 2011b – Grechishkina M. V. A. I. Terenozhkin – maloizvestnye fakty nauchnoy biografii (1930 – 1935 gg.) [A. I. Terenozhkin – Little known facts of the scientific biography (1930 – 1935)]. *Istoriya arkhologii: lichnosti i shkoly*. SPb, 2011. S. 141–144. [in Russian]

Grechishkina, 2012 – Grechishkina M. V. Arkheologo-kraevedcheskie issledovaniya Alekseya Ivanovicha Terenozhkina v Pugachevskom uезде Samarskoy gubernii (1920-e gg.) [Archaeological studies of Alexei Ivanovich Terenozhkin in Pugachev district of Samara province (1920s)]. *Pyatye vserossiyskie kraevedcheskie chteniya*. M., 2012. S. 321–324. [in Russian]

Iz zhizni, 2006 – Iz zhizni Alekseya Terenozhkina (napisano ego rukoy, sobrano ego synom) [From the life of Aleksey Terenozhkin (written by his own hand, collected by his son)]. Red. S. A. Skory. K., 2006. 112 s. 15 ill. [in Russian]

Illinskyi, Murzyn, 1999 – Illinskyi A. O., Murzyn V. Yu. Do istorii vyvchennia Melitopolskoho kurhanu [The history of the study of burial mound in Melitopol]. *Arkheolohiia*. 1999. № 3. S. 97–108. [in Ukrainian]

Illinskyi, Sayenko, 2015a – Illinskyi A. O., Sayenko V. M. Istoriia doslidzhennia Melitopolskoho kurhanu i pam'iatkookhoronnyi kontekst [The history of the survey of the burial mound in Melitopol and the context of the archeological monuments' protection]. *Problemy vyvchennia ta okhorony pam'iatok pervisnoho mystetstva pivdnia Yevropy*. Zaporizhzhia, 2015. S. 37–39. [in Ukrainian]

Illinskyi, Sayenko, 2015b – Illinskyi A., Sayenko V. Lysty Borysa Mozolevskoho do Oleksii Terenozhkina i Varvary Illinskoi [Letters of Boris Mozolevsky to Oleksiy Terenozhkin and Varvara Ilinska]. *Materialy i doslidzhennia z arkhelohii Prykarpattia i Volyni*. Vypusk 19. Lviv, 2015. S. 287–294. [in Ukrainian]

Inevatkina, 2007 – Inevatkina O. N. Aleksey Ivanovich Terenozhkin v Sredney Azii. Trud i intuitsiya [Aleksey Ivanovich Terenozhkin in Central Asia. The work and the intuition]. *Ranniy zaliznyi vik Evrazii ... K. – Chigirin*, 2007. S. 15–16. [in Russian]

Kimmeriytsy, 1992 – Kimmeriytsy i skify [Cimmerians and Scythians]: Tez. dokl. Melitopol, 1992. 97 s. [in Russian]

Leskov, 1967 – Leskov A. M. K 60-letiyu A. I. Terenozhkina [To the 60th anniversary of A. I. Terenozhkin]. *SA*. 1967. № 4. S. 190–193. [in Russian]

Lunin, 1977 – Lunin B. V. Aleksey Ivanovich Terenozhkin [Aleksey Ivanovich Terenozhkin]. *Bibliograficheskie ocherki o deyatel'nykh obshchestvennykh nauk Uzbekistana*. T. II. Tashkent, 1977. S. 161–163. [in Russian]

Mezentseva, 1997 – Mezentseva N. N. Terenozhkin Oleksii Ivanovich (1907 – 1981) [Terenozhkin Oleksiy Ivanovich (1907 – 1981)]. *Doslidnyky arkhelohii Ukrainy: Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Chernihiv, 1997. S. 127. [in Ukrainian]

Merpert, 1996 – Merpert N. Ya. A. I. Terenozhkin [A. I. Terenozhkin]. *Antologiya sovetskoy arkhologii*. T. III (1941 – 1956). M., 1996. S. 251. [in Russian]

Mozolevskiy, 1983 – Mozolevskiy B. M. Skifskiy step. [Scythian Steppe]. K., 1983. 200 s. [in Ukrainian]

Mozolevskiy, Chernenko, 1978 – Mozolevskiy B. M., Chernenko Ye. V. Oleksii Ivanovich Terenozhkin: (Do 70-richchia vid dnia narodzhennia) [Oleksiy Ivanovich Terenozhkin: (To the 70th anniversary)]. *Arkheolohiia*. 1978. Vyp. 125. S. 112–113. [in Ukrainian]

Mozolevskiy ta in., 1987 – Mozolevskiy B. N., Murzin V. Yu., Chernenko Ye. V. A. I. Terenozhkin kak issledovatel skifskoy problemy [A. I. Terenozhkin as the researcher of the Scythians' subject]. *Kimmeriytsy i skify: Tez. dokl. Ch. 1. Kirovograd*, 1987. S. 35. [in Russian]

Murzin, 1996 – Murzin V. Yu. O. I. Terenozhkin – vydatnyi doslidnyk skifskoi kultury [O. I. Terenozhkin is the prominent researcher of the Scythian culture]. *Arkheolohiia*. 1996. № 4. S. 49. [in Ukrainian]

Murzin, 1998 – Murzin V. Yu. Zasnovnyk kyivskoi shkoly skifoznavstva O. I. Terenozhkin [The founder of the Kiev's School of the Scythians' Studies O. I. Terenozhkin]. *Muzeini chytannia*. K., 1998. S. 58. [in Ukrainian]

Murzin, 2013a – Murzin V. Yu. Terenozhkin Oleksii Ivanovich [Terenozhkin Oleksiy Ivanovich]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. T. 10: T – Ya*. K., 2013. S. 57. [in Ukrainian]

- Murzin, 2013b – Murzin Yu. V. Ob arkeologii s ulybkoy. [About the archeology with a smile]. K., 2013. 224 s. [in Russian]
- Murzin, 2017 – Murzin V. Yu. Moi pervye vstrechi s Alekseem Ivanovichem Terenozhkinym [My first meetings with Alexey Ivanovich Terenozhkin]. Starozhitnosti rannogo zaliznogo viku. ADIU. Vip. 2 (23). K., 2017. S. 20–23. [in Russian]
- Otroshchenko, 2007 – Otroshchenko V. V. O. I. Terenozhkin yak doslidnyk bronzovoi doby v Stepovii Ukraini [O. I. Terenozhkin as the researcher of the Bronze Age period in the steppe regions of Ukraine]. Rannii zaliznyi vik Yevrazii ... K. – Chyhyryn, 2007. S. 13–14. [in Ukrainian]
- Otroshchenko, 2017 – Otroshchenko V. V. Ostannia stattia Oleksiia Ivanovycha Terenozhkina [The last article by Oleksiy Ivanovich Terenozhkin]. Starozhytnosti rannoho zaliznogo viku. ADIU. Vip. 2 (23). K., 2017. S. 509–514. [in Ukrainian]
- Riabova, Cherniakov, 2007 – Riabova V. O., Cherniakov I. T. Rozpovidi v kartynkakh pro boiovi podvyhy skifiv (do 100-richchia z dnia narodzhennia O. I. Terenozhkina) [The Stories with the illustrations about the feats of arms of the Scythians (to 100th anniversary of O. I. Terenozhkin)]. Pratsi tsentru pam'iatkoznavstva. Vyp. 11. K., 2007. S. 161–173. [in Ukrainian]
- Sayenko, 2012 – Sayenko V. M. Arkheolohichno-kraieznavcha i muzeina diialnist O. I. Terenozhkina u 1920-ti roky ta yii vplyv na yoho podalshyi naukovyi shliakh [Archaeological, ethnographic and museums' activities of O. I. Terenozhkin in the 1920s and their influence on his further scientific path]. Muzeinyi Visnyk: ZKM. № 12. Zaporizhzhia, 2012. S. 184–196. [in Ukrainian]
- Sayenko, 2014a – Sayenko V. M. Materialy do simeinoi istorii rodyny Terenozhkinych [The materials regarding the family history of Terenozhkin clan]. Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv: Instytut ukrainskoi arkeohrafii ta dzhereloznavstva NAN Ukrainy. T. 29. K., 2014. S. 401–416. [in Ukrainian]
- Sayenko, 2014b – Sayenko V. M. Ad fontes: Pro te, yak Oleksii Terenozhkin zakhopyvsia arkeolohichnymy doslidzhenniamy [Ad fontes: How Oleksiy Terenozhkin became keen on archaeological researches]. Scriptorium nostrum. 2014. № 1. S. 83–106. [in Ukrainian]
- Sayenko, 2015 – Sayenko V. Porivnialni zhyttiepysy: Borys Mykolaiovych Hrakov ta Oleksii Ivanovych Terenozhkin [The comparative biographies: Borys Mykolaiovych Hrakov ta Oleksiy Ivanovych Terenozhkin]. Materialy i doslidzhennia z arkeolohii Prykarpattia i Volyni. Vyp. 19. Lviv, 2015. S. 123–135. [in Ukrainian]
- Sayenko, 2016 – Sayenko V. M. Materialy do biohrafii I. I. Terenozhkina v arkhivnykh zbirkakh Ukrainy [The materials to the biography of I. I. Terenozhkin in the archival collections of Ukraine]. Profesor S. L. Frankfurt (1866 – 1954) – vydatnyi vchenyi-ahrobioloh: Mat. konf. Ch. 2. K., 2016. S. 238–240. [in Ukrainian]
- Sayenko, 2017a – Sayenko V. Naukovi doli O. I. Terenozhkina ta B. O. Rybakova abo istoriia odnogo lysta, napysanoho do samoho sebe [The scientific careers of O. I. Terenozhkin and B. O. Rybakov or the history of the one letter written to himself]. Scriptorium nostrum. 2017. № 1 (7). S. 50–86. [in Ukrainian]
- Sayenko, 2017b – Sayenko V. O. I. Terenozhkin ta I. V. Fabrycius: konflikt osobystosti chy naukovykh shkil? [O. I. Terenozhkin and I. V. Fabricius: the conflict of the persons or the scientific schools?]. Scriptorium nostrum. 2017. № 2 (8). S. 262–283. [in Ukrainian]
- Sayenko, 2017c – Sayenko V. Monholskyi napriam u naukovii biohrafii Oleksiia Terenozhkina. [Mongolian direction in the scientific biography of Oleksiy Terenozhkin]. Materialy i doslidzhennia z arkeolohii Prykarpattia i Volyni. Vyp. 21. Lviv, 2017. S. 101–108. [in Ukrainian]
- Sayenko, Tupchienko, 2018 – Sayenko V. M., Tupchienko M. P. Epistoliarna spadshchyna N. M. Bokiiv v osobystomu arkhivi O. I. Terenozhkina [The epistolary heritage of N. M. Bokiiv in the personal archive of O. I. Terenozhkin]. Naukovi zapysky. Serii: Istorychni nauky. Vyp. 23. Kropyvnytskyi: RVV TsDPU im. V. Vinnychenka, 2018. S. 33–41. [in Ukrainian]
- Skory, 2005a – Skory S. A. 60 let otdelu skifo-sarmatskoy arkeologii Instituta arkeologii NAN Ukrainy: istoriya, itogi, perspektivy [60-th anniversary of the department of Scythian-Sarmatian archeology of the Institute of Archeology, National Academy of Sciences of Ukraine: History, Results, Perspectives]. Arkheologicheskie vesti. SPb, 2005. № 12. S. 251–261. [in Russian]
- Skory, 2005b – Skory S. A. Viddil skifo-sarmatskoi arkeolohii: istoriia, pidsumky, perspektyvy [The department of Scythian-Sarmatian archeology: the history, the results, the prospects]. Arkheolohiia. 2005. № 1. S. 3–15. [in Ukrainian]

Skory, 2007a – Skory S. A. Oleksii Ivanovych Terenozhkin – vydatnyi arkhеолог XX st. (do 100-richchia vid dnia narodzhennia) [Oleksiy Ivanovich Terenozhkin – the celebrated archeologist of the twentieth century. (to the 100th anniversary of birth)]. *Arkheolohiia*. 2007. № 4. S. 3–11. [in Ukrainian]

Skory, 2007b – Skory S. A. Aleksey Ivanovich Terenozhkin – vydayushchiysya arkhеолог sovremennosti [Alexey Ivanovich Terenozhkin – the prominent archeologist of the present]. *Ranniy zalizniy vik Evrazii ... K. – Chigirin*, 2007. S. 1–12. [in Russian]

Skory, 2010 – Skory S. A. Vydayushchiysya arkhеолог Aleksey Ivanovich Terenozhkin: k 100-letiyu so dnia rozhdeniya [The eminent archeologist Aleksey Ivanovich Terenozhkin: to the 100th anniversary]. *Arkheologicheskie vesti*. Vyp. 16. Spb., 2010. S. 290–300. [in Russian]

Skory, 2015 – Skory S. A. K 70-letiyu Otdela arkhеологii rannego zheleznogo veka Instituta arkhеологii NAN Ukrainy [To the 70th anniversary of the Department of Archeology of the Early Iron Age Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *Starozhitnosti rannogo zaliznogo viku*. Vip. 2 (15). K., 2015. S. 6–8. [in Russian]

Skory, Sayenko, 2017a – Skory S. A., Sayenko V. M. Profesor Oleksii Ivanovych Terenozhkin (do 110-richchia vid dnia narodzhennia) [Professor Oleksiy Ivanovich Terenozhkin (to the 110th anniversary of his birth)]. *Arkheolohiia*. 2017. № 4. S. 49–60. [in Ukrainian]

Skory, Sayenko, 2017b – Skory S. A., Sayenko V. N. K 110-letiyu so dnia rozhdeniya professora Alekseya Ivanovicha Terenozhkina [To the 110th anniversary of professor Alersey Ivanovich Terenozhkin]. *Starozhitnosti rannogo zaliznogo viku*. ADIU. Vip. 2 (23). K., 2016. S. 8–19. [in Russian]

Suleymanova, 2009 – Suleymanova N. I. A. I. Terenozhkin – perviy arkhеолог g. Pugacheva [Terenozhkin – the first archaeologist of Pugachev town]. «Novoe vremya»: gazeta. № 37 ot 23 sentyabrya 2009 g. [in Russian]

Suleymanova, 2012 – Suleymanova N. I. A. I. Terenozhkin i K. I. Zhuravlev – velikie provintsialy [A. I. Terenozhkin and K. I. Zhuravlev – the great provincials]. *Samarskiy kray v istorii Rossii*. Vyp. 4: Materialy konferentsii. Samara, 2012. S. 173–176. [in Russian]

Suleymanova, 2013 – Suleymanova N. I. Aleksey Ivanovich Terenozhkin – nachalo arkhеологической deyatel'nosti [Alexey Ivanovich Terenozhkin – the beginning of archaeological activity]. *Arkheologiya Vostochno-Yevropeyskoy stepi*. Vyp. 10. Saratov, 2013. S. 44–49. [in Russian]

Terenozhkin, 1987 – Terenozhkin A. I. Skifskiy vopros [The subject of the Scythians]. *Skify Severnogo Prichernomor'ya*. – K., 1987. S. 3–12. [in Russian]

Terenozhkin, Mozolevskiy, 1988 – Terenozhkin A. I., Mozolevskiy B. N. Melitopolskiy kurgan [The burial mound in Melitopol]. K., 1988. 264 s. [in Russian]

Chernenko, 1990 – Chernenko Ye. V. Pro shcho nahadaly fotohrafii [What the photos reminded]. *Arkheolohiia*. 1990. № 3. S. 92–95. [in Ukrainian]

Cherniakov, 1998 – Cherniakov I. T. O. I. Terenozhkyn na perekhresti problem kimmeriiskoi arkhеологii [O. I. Terenozhkin at the crossroad of the topics of Cimmerian archeology]. *Muzeini chytannia*. K., 1998. S. 9–13. [in Ukrainian]

Shevchenko, 2007 – Shevchenko N. P. Kraieznavcha ta muzeieznavcha diialnist O. I. Terenozhkina [The activities of of O. I. Terenozhkin in local history studies and in museum institutions]. *Ranniy zalizniy vik Yevrazii*. K. – Chyhyryn, 2007. S. 19–20. [in Ukrainian]

Shovkoplyas, 1957 – Shovkoplyas I. H. Arkheolohichni doslidzhennia na Ukraini (1917 – 1957): Ohliad vyvchennia arkhеологichnykh pamiatok [Archaeological research in Ukraine (1917 – 1957): The overview of the study of archaeological sites]. K., 1957. 424 s. [in Ukrainian]

Shovkoplyas, 1969 – Shovkoplyas I. H. Rozvytok radianskoj arkhеологii na Ukraini 1917 – 1966. Bibliohrafiia [The development of Soviet archeology in Ukraine from 1917 to 1966. Bibliography]. K., 1969. 344 s. [in Ukrainian]

Shovkoplyas, Dmitrenko, 1989 – Arkheologiya Ukrainy SSR: Bibliograficheskiy ukazatel 1918 – 1980 [Archeology of the Ukrainian SSR: Bibliographic Index 1918 – 1980]. Sost. I. G. Shovkoplyas, N. G. Dmitrenko. K.: Naukova dumka, 1989. 560 s. [in Russian]

Arzhantseva, 2014 – Arzhantseva I. Terenozhkin and Tolstov: Faustian Bargains in Soviet Archaeology. Arkheolohichni ta lnhvistychni doslidzhennia: Materialy Humbolt-konferentsii (Simferopol – Yalta, 20–23 veresnia 2012 r.) K., 2014. S. 44–56. [in English]

*Стаття надійшла до редакції 27.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 05.12.2018 р.*

UDC 94(477.83)«1941/1944»
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150354

Mykola HALIV,

orcid.org/ 0000-0001-7068-3124

*Ph D (Education), Associate Professor of the Department of History of Ukraine,
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) halivm@yahoo.com*

Anna OHAR,

orcid.org/ 0000-0002-4917-8008

*Ph D (Philology), Senior lecturer of the Department of Philological Sciences and
Techniques of Teaching in Elementary School,
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Ukraine) annaogar@ukr.net*

POLISH TEACHERS IN EASTERN GALICIA UNDER THE NAZI OCCUPATION (1941 – 1944)

The aim of the research is to analyze the social situation of Polish teachers in Eastern Galicia during the Nazi occupation (1941 – 1944). The research methodology is based on the principles of historicism, system-formation, scientific character, verification, the author's objectivity, moderated narrative constructivism, and the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and specially-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic, etc.) methods. The scientific novelty. The number of Polish teachers, their social and financial situation in Eastern Galicia during the years of Nazi occupation is being explored for the first time in this article. Conclusions. Thus, the number of Polish teachers in Eastern Galicia was inferior to the Ukrainian ones, however, some time even increased quantitatively, reaching peak numbers in late 1942. Subsequently, due to the closure of schools and difficult material conditions, its number decreased. The financial situation of the teacher was extremely unsatisfactory – his salary varied within 200 zł. that by that time, in the conditions of inflation, high cost and curtailment of trade, was absolutely insufficient to provide even basic human needs in food, clothing and housing. Despite difficult economic and political circumstances, Polish teachers took an active part in the activities of the Polish underground (in the system of «secret training»), the struggle against the Nazi regime, in particular saving the Galician Jews from genocide.

Key words: *Polish teachers, Eastern Galicia, Nazi occupation, social status, «secret training», salvation of Jews.*

Микола ГАЛІВ,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Україна) halivm@yahoo.com*

Анна ОГАР,

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філологічних
дисциплін та методики їх викладання у початковій школі
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Україна) annaogar@ukr.net*

ПОЛЬСЬКЕ ВЧИТЕЛЬСТВО СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ В УМОВАХ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1944)

Мета дослідження – проаналізувати соціальне становище польських учителів Східної Галичини у роки нацистської окупації (1941 – 1944). Методологія дослідження спирається на принципи історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, поміркованого нарративного конструктивізму, а також на використання загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методів. Наукова новизна полягає у тому, що вперше в історіографії історії освіти з'ясовано кількість польських вчителів, їх соціальне і матеріальне становище у Східній Галичині в роки нацистської окупації. Висновки. Встановлено, що на жовтень 1941 р. в дистрикті «Галичина» налічувалося 720 польських початкових шкіл різних рівнів. У них працювали 2079 учителі. На початку наступного навчального року (1942/1943) кількість польських шкіл в галицькому дистрикті зростає до 868, а вчителів – до 2550. Зростання числа польського вчительства в початкових школах Східної Галичини відбувалося навіть попри звільнення з роботи у 1941/1942 навч. році 442 та арешт п'яти вчителів-поляків. Таке швидке заповнення вакантних вчительських місць пояснюється, очевидно, великою кількістю безробітних польських учителів, особливо педагогів середніх шкіл, які втратили роботу з огляду на заборону гітлерівськими властями відкривати в дистрикті «Галичина» польські гімназії. У 1943 – 1944 р. через закриття шкіл і важкі матеріальні умови його кількість зменшувалася. Задля характеристики соціального становища польського вчительства у зазначений період розкрито його матеріальне забезпечення. Останнє складалося з оплати праці (грівми та харчовими карточками), забезпечення вчителів земельними наділами (у селах) і помешканнями (у селах та містах), продовольчої та грошової допомоги з боку Польських допомогових комітетів. Матеріальне становище вчителя було вкрай незадовільним – його заробітна платня коливалася в межах 200 зл., що на той час, в умовах інфляції, дорожнечі і згорання торгівлі, виявилось абсолютно недостатнім для забезпечення навіть основних потреб людини в їжі, одязі і житлі. Попри складні економічні і політичні обставини польські вчителі брали активну участь у діяльності польського підпілля (у системі «таємного навчання»), боротьбі проти нацистського режиму, зокрема рятуючи галицьких євреїв від геноциду.

Ключові слова: польські вчителі, Східна Галичина, нацистська окупація, соціальне становище, «таємне навчання», порятунок євреїв.

Problem statement. The study of the position of the Polish population in Eastern Galicia during the years of German invasion requires the analysis of not only social strata (e.g. the intellectual class), but also of socio-professional groups, teachers in particular. It should be noted that, unlike their colleagues from the Polish lands, which were occupied by German troops in September 1939, the Polish teachers of Eastern Galicia were first influenced by Soviet educational, social, economic reforms, and also repressions in 1939 – 1941. Therefore, from the middle of 1941 they had to adapt to the Nazi «new order».

Analysis of the research. Considerable attention is paid to the history of the Polish school period of Nazi occupation by Polish scientists, in particular M. Walczak (Walczak, 1974), G. Hryciuk (Hryciuk, 1994), J. Krasuski (Krasuski, 1977), E. Król (Król, 1979), P. Majewski (Majewski, 2005), P. Matusak (Matusak, 1997), J. Świeboda (Świeboda, 1976) et al. In their works, the situation of Polish teaching during World War II is often considered in general – within the limits of the description of the entire education system in occupied Poland, without proper attention to the conditions of Eastern Galicia. Some aspects of the problem are disclosed in the works of the Ukrainian researchers N. Antoniuk (Antoniuk, 1997), M. Haliv (Haliv, 2010), H. Stefaniuk (Stefaniuk, 2004) et al. They focused on Ukrainian school and, accordingly, Ukrainian teaching. Therefore, the social situation of the Polish teachers in Eastern Galicia during the Nazi occupation was not the subject of a separate study.

The aim of the article is to analyze the social situation of Polish teachers in Eastern Galicia during the Nazi occupation (1941 – 1944).

The research methodology is based on the principles of historicism, system-formation, scientific character, verification, the author's objectivity, moderated narrative constructivism, and the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and specially-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic, etc.)

Presentation of the main material. Eastern Galicia was captured by German troops from 22 June to mid-July 1941. Despite the desire of Ukrainian political forces (first of all OUN – Organization of Ukrainian Nationalists) to form their own state on these lands, the German government, headed by A. Hitler, decided to attach the mentioned territory to the General Province of Krakow (hereinafter – GP), which happened on August 1, 1941. On the territory of Eastern Galicia a separate district of «Galicia», which was divided into counties and the German civil administration (in particular, in the field of education) were formed. The latter determined the beginning of the first academic year on October 1, 1941 in the conditions of the German «new order» and restored the former Polish structure of the three-stage primary (general) schooling, which operated in the rest of the GP territory (Naperedodni, 1941: 1).

Local teachers were subject to the requirements of the GP. The German authorities needed a loyal teacher first of all. Anyone, who wished to remain a teacher or obtain a teaching position, was required to sign the oath: «I swear to the führer of the German Reich and the people, Adolf Hitler, to be faithful and obedient, to abide by the laws and faithfully perform my official duty, so help me God» (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 90. S. 86).

The problem of teaching staff at that time was quite acute. In the autumn of 1941 nearly 4,000 primary schools were opened in the district of «Galicia». For the education of children 7 thousand teachers were required at once. However, only about 5 thousand of them started to work. Such state, as noted by N. Antoniuk, was caused by the number of factors. First of all by the fact, that in Soviet times the school authorities filled teachers' positions with people of different professions without pedagogical education, partly teachers from the Eastern lands, and the rest of the so-called «teachers» were prepared at short-term courses. The German school authorities did not recognize the pedagogical qualifications of such teachers. But, to open public schools, it is allowed to take anyone who graduated from at least the Polish gymnasium with the so-called «Mala matura» (six-classes gymnasium of the ancient type, the eighth class of the Soviet secondary school and more) or those who have completed three years of teachers' training college (Teachers' Seminary). All of them were considered as «accessory teachers» (Antoniuk, 1997: 41).

In the Galician district three groups of primary schools on the national basis were formed: Ukrainian, Polish and German. Jewish education ceased to exist because of the Nazi policy of «solving the Jewish question». Secondary education in Eastern Galicia was represented by ten Ukrainian high schools, which were maintained by the state (GP) and the public. The Polish population of the Galician district remained without secondary schools (Antoniuk, 1997: 43).

On October 1941 there were 720 Polish primary schools of different levels in district «Galicia». 102 606 students studied and 2079 teachers worked there (Król, 1979: 139). Therefore, there were 49 students per teacher in average. And if to consider that school attendance was not high (in Polish schools of Eastern Galicia 1941/1942 academic year – 78 % (Król, 1979: 139)), in fact, the teacher dealt with a much smaller number of students each day.

In general, such indices were typical for almost every suburb of the district «Galicia». For example, in October 1941 on the territory of Sambir county in 27 Polish schools there worked 109 teachers, they were teaching 5480 students (Shkoly, 1941: 3). Therefore, there were about 50 children per teacher. This state of facts lasted in the county until at least September 1943, where at that time 109 teachers (53 men and 56 women) worked in 28 schools (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 90. S. 59, 81) (the rate of students per 1 teacher has not changed). A similar situation was observed in the county of Stryi, where as of February 1942, 95 teachers taught about 5,000 children in 38 Polish schools, which means that there were 52 students per teacher (Narodnie shkilnytstvo, 1942: 3). The number of teachers in the Polish schools of Drohobych county remained significant. For example, on November 17, 1941 in 27 schools 85 teachers worked (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 3. S. 16–17). During the first academic year there was an increase in the teaching staff of Polish schools: on July 22, 1942 101 teachers worked there, teaching 4462 students (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 90. S. 91). Thus, there were 44 students per teacher.

We should note that in the Galician district the number of students per teacher in Polish schools was lower than in other regions of GP. So, at the end of 1942 in Polish primary schools of Radomsky, Warsaw, Krakow and Lublin districts this ratio made approximately 74 to one. This condition was associated with a significant decrease in the number of Polish teachers due to dismissals and targeted repressions. For example, in 1941/42 academic year 624 teachers were dismissed from the Polish primary schools of the Krakow district and 38 teachers were arrested (Król, 1979: 115, 134).

At the beginning of the next academic year (1942/1943) the number of Polish schools in the Galician district increased to 868, students – to 119 790, and teachers – to 2550 (Król, 1979: 139). As you can see the increase in the number of Polish teachers in primary schools in Eastern Galicia occurred even despite the dismissal of 442 Polish teachers from work and the arrest of five of them in 1941/1942 academic year (Król, 1979: 134). This rapid filling of teacher vacancies is probably due to the large number of unemployed Polish teachers, especially secondary school teachers, who have lost their jobs because of the prohibition by the Hitler authorities to open Polish gymnasiums and seminaries in the Galician district.

Some of the Polish teachers, especially those in rural schools, were involved in the training of students of the so-called compulsory one-or two-year agricultural schools. As of December 1942, in the Galician district, there were 175 Polish compulsory agricultural schools, where 760 teachers worked, teaching 10,300 students (Król, 1979: 152).

The German educational authorities, since 1943, gradually reduced the number of Polish schools. In particular, in Drohobych county they planned that in 1942/43 academic year, after the closure of the school in Neidorf, 93 teachers will work in Polish primary schools (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 90. S. 91). However, in fact, two schools were closed, and the number of teachers decreased to 87 people: 17 teachers worked at 15 schools of the I degree, 7 – at two schools of the II degree, 63 – at eight schools of the III degree (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 90. S. 87).

On March 27, 1943, 86 teachers worked in the Polish schools of Drohobych county (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 2. S. 51–55), 37 – in schools of Borislav, 22 – in Drohobych, 8 – in the village of Rykhtychi (together with Khatky). There were 4 teachers at school of Medenychi village, 2 teachers per each of Lypovets, Solonsko, Truskavets, 1 teacher per each of Voloshcha-Zady, Pidbuzh, Letnia, Skhidnytsia, Haii-Potik, Stebnyk, Maidan. They all possessed a full teaching qualification, so there weren't «accessed teachers» in the county

of Polish schools. Some schools have almost kept their teaching staff until the end of the occupation. For example, as of June 1944, 12 teachers worked in Drohobych school № 4 with the Polish language of education (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 2. S. 142).

We should note that not all teachers of Polish schools were Poles by nationality. In particular, such Ukrainian teachers as Olexander Rabii, Mykhailo Dvorian, Mykola Bairak, Olha Bilas, Mariia Dutsiak, Vasyl Ivanenko worked at three Polish seven-year primary schools of Drohobych (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 3. S. 16–17).

A part of teachers-POLES took an active part in the system of «secret training» organized by the Polish underground activity which captured almost all counties of the Galician district, except for county of Zalizhchyky, Kosiv, Sniatyn, Horodenka, Tlumach and Zhydachiv (Krasuski, 1977: 200). Considering the repression of the Hestapo, «secret training» in Eastern Galicia experienced a shortage of teaching staff. Yet, according to the Polish historian J. Krasuski, in the Galician district they attracted to the work of secret school «complements» around 260 teachers and 1,500 students in 1941/1942 academic year, 280 teachers and 2000 students in 1942/1943 academic year and 1,000 teachers and 6,000 pupils in 1943/1944 academic year (Krasuski, 1977: 202). The system of «secret training» of Polish children provided them with primary and secondary education at the level of gymnasium and lyceum. A great amount of teachers worked outside the clandestinely organized educational system, giving lessons to some students at home, and therefore, were not exposed to the danger as if to compare with teachers of secret «complements».

Some Polish teachers also worked in German schools, the development of which was especially taken care of by the occupation authorities. However, in these institutions, Polish teachers were employed only if they received the status of «volksdeutsch». In particular, two teachers: Carolina Vilinska and Wilhelmina Trylovska worked at the German school of Boryslav. They both alternately headed the school, until the autumn of 1942, when a German teacher from Stanislaw Hugo Heinz took the post of the head of the institution. By the way, according to the documents of Drohobych «schulamt» (school administration) on May 4, 1943, both teachers were notable for their pedagogical skills (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 90. S. 94).

To characterize the social status of Polish teachers in this period we should disclose its material support. The latter consisted of remuneration (money and food cards), provision of teachers with land plots (in villages) and apartments (in villages and cities), food and monetary assistance from the Polish benefits committees.

In determining wages, the German authorities primarily focused on the amount of wages that a particular teacher received by August 31, 1939. Considering this, Polish teachers were in a slightly better position than the Ukrainian ones, who in interwar Poland often could not even find a job, or worked at small rural schools, receiving low wages. On this occasion, the newspaper «Stryiski Visti» (February 19, 1942) wrote: «Also under the review of the size of payments Polish teachers have better position than the Ukrainian ones, because during the Poland times Ukrainian teachers were offended, and the German authorities recognize the payments up to 31.8.39 year» (Narodnie shkilnytstvo, 1942: 3). Thus, pre-war wages of public school teachers («etatovi» – staff teachers and «provizorychni» – teacher-trainees) according to position categories by the so-called system PBO (Polnische Besoldungordnung – Polish rules paid) were restored. According to it, teachers belonging to the lowest, XII-th group, could receive 100 zł. monthly., to the XI-th group – 170 zł., in the X-th group – 200 zł., to the IX-th group – 255 zł., to the VIII-th group – 315 zł., to the VII-th group – 380 zł., to the VI-th group – 500 zł. Belonging to the highest, V-th group, gave the right to receive

770 zł., but in all Galician district there weren't officials of such group even among teachers-roles (Visnyk, 1943: 38; Król, 1979: 156–157). In district «Galicia» as of June 1942 among 2,149 teachers-roles to the V-th group belonged – 0, to the VI-th – 99, to the VII-th – 503, to the VIII-th – 391, to the IX-th – 700, to the X-th – 456, to the XI-th and the XII-th – 0 people (Król, 1979: 157). The PBO scale gave the right to the leaders of the folk schools of the II degree to apply for a monthly surcharge of 50 zł., heads of schools of the III degree – 70 zł. It also provided for «applications» to pay for the apartment – from 15 zł. 74 gr. up to 72 zł. per month (depending on the length of service, place of work and marital status of course) (Visnyk, 1943: 38–39).

Since many young teachers have not had experience in schools of interwar Poland (or had little one), by the German authorities was introduced the tariffication scale – TO-I (Tarifordnung). It included six position groups. For example, the V-th group included teachers aged 19–40 years with education at the level of the teacher's seminary, three years of teaching experience, one year of which was during the existence of Poland. This enabled them, depending on their age and the type of school in which they worked, to receive 229 – 315 zł. (Visnyk, 1943: 38).

In general, teachers received an average of 200 zł. So, 8 – 10 November 1941 teachers of Sambir county were paid for 200 zł. royalty-free salaries (almost 100 thousand zł. for all) (Persha platnia, 1941: 4). For comparison, the school inspectors earned 300 – 500 zł., teachers of German schools – 1000 zł., and the employees of school administration (including school counsellors) – 2000 zł. per month (Król, 1979: 156).

An interesting document came till our time – a statement on the remuneration of teachers of Polish schools in Drohobych county on November 17, 1941, the vast majority of teachers received salaries from 170 to 380 zł., only Mykola Bayrak from Drohobych earned 500 zł. So, 8 teachers received 170 zł., in particular, Bronislava Budzuliak, Joseph Budzuliak (Haii Vyzhni), Corneliia Dolska (Dobrohostiv), Mariia Dutsiak (Ulychne), Stephaniia Popel (Nahuievychi), Antonina Pototska (Lypovets). 18 teachers received the salaries of 380 zł., in particular Leokadiia Vinnytska (Luzhok Dolishnyi), Joseph Polianskyi (Boryslav), Honorata Vynnytska (Nahuievychi), Mykhailo Kovaliv (Bronytsia), Helena Korlatovych (Drohobych), etc. They were often paid for 200, 255, 315 zł. (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 3. S. 16–17). As of March 27, 1943, among 86 teachers of Polish schools of Drohobych county, only three belonged to the scale of TO-I (V-th group), while others received salaries under the system of PBO (the X-th group – 12, the IX-th – 23, the VIII-th – 12, the VII-th – 27, the VI-th – 9, the V-th – 0 people) (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 2. S. 51–54). Most, therefore, were classified as X–VIII-th groups, which made it possible to receive the same 200 – 315 zł.

The remuneration by grocery cards started in late 1941. For Example, in Drohobych it was introduced on December 1, 1941, a new card food system was introduced. Food rations were divided into two categories: basic and additional. The first were received by all employees of the city (including teachers), the second – by persons working in institutions A and B (important enterprises, institutions, governments, etc.). To receive appropriate products (bread, meat, sugar, coffee, etc.) the employed drohobychers had to show the form that certifies that they are registered in Labour Government (Hladylovych, 1941: 4; Oholoshennia, 1942: 4). Therefore, in December 1941, the residents of the city received the main food aisle, which consisted of 6 kg of bread, 800 grams of sugar, 400 grams of flour, 400 grams of meat and 80 grams of coffee (or coffee substitute) per person (Vydacha, 1941: 1). Gradually, the size of food rations decreased.

In rural areas, each teacher received an allotment of land, mainly from the piece of land that was assigned to school. So that the teacher could use the school grounds, he needed the permission of the German Land inspection of a particular neighbourhood. For example, the officials of Drohobych «schulamt» in July 1942 addressed to the Land Office in Drohobych with the request to allow teachers to use the garden and the field near the schools. Since there was no reaction, in September 1942 the second appeal was filed, to which 92 requests from teachers (the Ukrainians and the Poles) for land allotment were attached. However, only a small part of the proposals was taken into account (DALO. F. R-1926. D. 1. C. 90. S. 87). Since Polish teachers mostly held positions in urban schools, land plots were available only to their rural counterparts. However, this did not save them from poverty.

The real value of teachers' «earnings», which were paid late and incomplete, systematically decreased. Increased inflation, together with the violation of the exchange «city-village» led to a sharp increase in prices, especially for the essentials. Since the system of card provision was not sufficient, and the German authorities constantly rejected requests for the additional portion of products, teachers were forced to resort to the services of the black market (Król, 1979: 158).

In such difficult conditions, many Polish teachers of Eastern Galicia took part in the activities of the Polish underground, as well as the salvation of the Jews from the Nazi genocide. Among them are teachers Antoni Mitronga, Danuta Bazarnik, Yanina Levandovska (Lviv), Valeriia Dubis (Boryslav), Yatsentii Miklashevskiy (Brody), Sofia Bednarska (Horodok), Mariia Strutynska (Drohobych), Vanda Chabai (Kolomyia), Iryna Tsepinska (Lelekhivka, Yavoriv county), Bronislava Hanska (Pidhaitsi), Leopold Piasetskyi (Khodoriv) (Pravednyky, 2016: 161, 165–166, 168, 171, 175, 179–180, 186, 213). Almost all of them survived the occupation times, with the exception of M. Strutynska, who in early 1944 was executed by the Nazis for harbouring the Jews (Budzyński, 2005: 215).

The conclusions. Thus, the number of Polish teachers in Eastern Galicia was inferior to the Ukrainian ones, however, some time even increased quantitatively, reaching peak numbers in late 1942. Subsequently, due to the closure of schools and difficult material conditions, its number decreased. The financial situation of the teacher was extremely unsatisfactory – his salary varied within 200 zł. that by that time, in the conditions of inflation, high cost and curtailment of trade, was absolutely insufficient to provide even basic human needs in food, clothing and housing. Despite difficult economic and political circumstances, Polish teachers took an active part in the activities of the Polish underground (in the system of «secret training»), the struggle against the Nazi regime, in particular saving the Galician Jews from genocide.

BIBLIOGRAPHY

- Антонюк, 1997 – Антонюк Н. В. Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1939 – 1944 роки). Львів, 1997. 232 с.
Видача, 1941 – Видача цукру і муки // Вільне слово. 1941. № 65 (6 грудня). – С. 1.
Вісник, 1943 – Вісник Українського Центрального Комітету. 1943. Ч. 4/42 (1 квітня).
Галів, 2010 – Галів М. Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939 – 1944 рр. Дрогобич: ПП «Коло», 2010. 337 с.
Гладилович, 1941 – Гладилович А. Нова карткова система харчування // Вільне слово. 1941. № 63 (1 грудня). С. 4.
ДАЛО – Державний архів Львівської області.
Напередодні, 1941 – Напередодні навчального року // Самбірські вісті. 1941. Ч. 14 (21 вересня). С. 1.

- Народне шкільництво, 1942 – Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. 1942. № 13 (19 лютого). С. 3.
- Оголошення, 1942 – Оголошення (харчові картки видаються в міському харчовому відділі) // Дрогобицьке слово. 1942. № 36 (24 березня). С. 4.
- Перша платня, 1941 – Перша платня вчителів // Самбірські вісті. 1941. Ч. 29 (13 листопада). С. 4.
- Праведники, 2016 – Праведники народів світу: Довідник / За ред. І. Я. Щупака. Дніпро: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2016. 224 с.
- Стефанюк, 2004 – Стефанюк Г.В. Шкільництво в Західній Україні під час німецької окупації (1941–1944 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2004. 215 с.
- Школи, 941 – Школи в Самбірщині // Самбірські вісті. 1941. Ч. 25 (30 жовтня). С. 3.
- Budzyński, 2005 – Budzyński W. Miasto Schulza. Warszawa, 2005. 453 s.
- Hryciuk, 1994 – Hryciuk G. Polacy w Małopolsce Wshodniej wobec okupacji niemieckiej. Przyczynek do prób wprowadzenia “elastycznego kursu” w Dystrykcie Galicji w latach 1943 – 1944 // Acta Universitatis Wratislaviensis: Historia, CXVI: Polska – Kresy – Polacy. Studia Historyczne. Wrocław, 1994. S. 307 – 316.
- Krasuski, 1977 – Krasuski J. Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939 – 1945. Wydanie drugie, rozszerzone. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977. 411 s.
- Król, 1979 – Król E.C. Polityka hitlerowska wobec szkolnictwa polskiego na terenie Generalnej guberni (1939 – 1945). Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1979. 243 s.
- Majewski, 2005 – Majewski P. Wojna i kultura: instytucje kultury polskiej w okupacyjnych realiach Generalnego Gubernatorstwa 1939 – 1945. Warszawa: Trio, 2005. 431 s.
- Matusak, 1997 – Matusak P. Edukacja i kultura Polski Podziemnej 1939 – 1945. Siedlce, 1997. 562 s.
- Świeboda, 1976 – Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty w latach okupacji hitlerowskiej w powiecie przemyskim // Rocznik komisji nauk pedagogicznych PAN. 1976. T. XIX. Cz. X. S. 183 – 193.
- Walczak, 1974 – Walczak M. Nauczyciele wielkopolscy w latach wojny i okupacji 1939 – 1945. Poznań: Instytut Zachodni, 1974. 203 p.

REFERENCES

- Antoniuk, 1997 – Antoniuk N. V. Ukrainiske kulturne zhyttia v Heneralnii Hubernii (1939 – 1944 roky) [Ukrainian cultural life in the General Province (1939 – 1944)]. Lviv, 1997. 232 s. [in Ukrainian].
- Vydacha, 1941 – Vydacha tsukru i muky [The giving of sugar and flour] // Vilne slovo [Free word]. 1941. № 65. – S. 1. [in Ukrainian].
- Visnyk, 1943 – Visnyk Ukrainskoho Tsentralnoho Komitetu [Bulletin of the Ukrainian Central Committee]. 1943. Ch. 4/42. [in Ukrainian].
- Haliv, 2010 – Haliv M. Mizh serpomolotom i svastykoiu: osvita na Drohobychchyni u 1939 – 1944 rr. [Between the sickle-hammer and the swastika: education in Drohobych region in 1939 – 1944.]. Drohobych: PP «Kolo», 2010. 337 s. [in Ukrainian].
- Hladylovych, 1941 – Hladylovych A. Nova kartkova systema kharchuvannia [New Card System of nourishment] // Vilne slovo [Free word]. 1941. № 63. S. 4. [in Ukrainian].
- DALO – Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [State Archive of Lviv Region]. [in Ukrainian and German].
- Naperedodni, 1941 – Naperedodni navchalnoho roku [On the eve of the school year] // Sambirski visti [Sambir News]. 1941. Ch. 14. S. 1. [in Ukrainian].
- Narodnie shkilnytstvo, 1942 – Narodnie shkilnytstvo v Stryiskii okruzi [Elementary school in the Stryi county] // Stryiski visti [Stryi News]. 1942. № 13. S. 3. [in Ukrainian].
- Oholoshennia, 1942 – Oholoshennia (kharchovi kartky vydaiutsia v miskomu kharchovomu viddili) [An announcements (food cards are issued in the city food department)] // Drohobychske slovo [Drohobych word]. 1942. № 36. S. 4. [in Ukrainian].

Persha platnia, 1941 – Persha platnia vchyteliv [The first salary of teachers] // Sambirski visti [Sambir News]. 1941. Ch. 29. S. 4. [in Ukrainian].

Pravednyky, 2016 – Pravednyky narodiv svitu: Dovidnyk [The Righteous Among the Peoples of the World: A Handbook] / Za red. I. Ya. Shchupaka. Dnipro: Ukrainyskyi instytut vyvchennia Holokostu «Tkuma», 2016. 224 s. [in Ukrainian].

Stefaniuk, 2004 – Stefaniuk H.V. Shkilnytstvo v Zakhidnii Ukraini pid chas nimetskoj okupatsii (1941–1944 rr.): Dys... kand. ist. nauk [Schooling in Western Ukraine during the German Occupation (1941-1944): dissertation]. Ivano-Frankivsk, 2004. 215 s. [in Ukrainian].

Shkoly, 1941 – Shkoly v Sambirshchyni [Schools in Sambir county] // Sambirski visti [Sambir News]. 1941. Ch. 25. S. 3. [in Ukrainian].

Budzyński, 2005 – Budzyński W. Miasto Schulza [The city of Schulz]. Warszawa, 2005. 453 s. [in Polish].

Hryciuk, 1994 – Hryciuk G. Polacy w Małopolsce Wshodniej wobec okupacji niemieckiej. Przyczynek do prób wprowadzenia «elastycznego kursu» w Dystrykcie Galicji w latach 1943 – 1944 [Poles in Eastern Małopolska against the German occupation. A contribution to the attempts to introduce a «flexible course» in the «Galicia» district in 1943 – 1944] // Acta Universitatis Wratislaviensis: Historia, CXVI. Wrocław, 1994. S. 307 – 316. [in Polish].

Krasuski, 1977 – Krasuski J. Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939 – 1945 [Secret Polish education during the Nazi occupation 1939 – 1945]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977. 411 s. [in Polish].

Król, 1979 – Król E.C. Polityka hitlerowska wobec szkolnictwa polskiego na terenie Generalnej guberni (1939 – 1945) [Hitler's policy towards Polish education in the General Province (1939 – 1945)]. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1979. 243 s. [in Polish].

Majewski, 2005 – Majewski P. Wojna i kultura: instytucje kultury polskiej w okupacyjnych realiach Generalnego Gubernatorstwa 1939 – 1945 [War and culture: institutions of Polish culture in the occupation realities of the General Province 1939 – 1945]. Warszawa: Trio, 2005. 431 s. [in Polish].

Matusak, 1997 – Matusak P. Edukacja i kultura Polski Podziemnej 1939 – 1945 [Education and culture of Polish Underground in 1939 – 1945]. Siedlce, 1997. 562 s. [in Polish].

Świeboda, 1976 – Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty w latach okupacji hitlerowskiej w powiecie przemyskim [Outline of the history of secret education in the years of Nazi persecution in the Przemyśl county] // Rocznik komisji nauk pedagogicznych PAN [Yearbook of the educational sciences commissions of the Polish Academy of Sciences]. 1976. T. XIX. Cz. X. S. 183 – 193. [in Polish].

Walczak, 1974 – Walczak M. Nauczyciele wielkopolscy w latach wojny i okupacji 1939 – 1945 [Teachers from Wielkopolska during the war and occupation 1939 – 1945]. Poznan: Instytut Zachodni, 1974. 203 p. [in Polish].

*Стаття надійшла до редакції 15.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 25.11.2018 р.*

УДК 94(73) – 054.73 (=411.16) «1944/1945»
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150367

Ірина РАДЧЕНКО,
orcid.org/0000-0003-4522-1344
аспірантка кафедри всесвітньої історії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
науковий співробітник Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума»
(Україна, Дніпро) irisha_89@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ УРЯДОВОЇ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ВІЙСЬКОВИХ БІЖЕНЦІВ: ЄВРЕЙСЬКИЙ АСПЕКТ (1944 – 1945)

Мета дослідження – характеристика діяльності Комісії з питань військових біженців щодо надання порятунку єврейському населенню у країнах Європи протягом 1944–1945 рр. Методологія дослідження спирається на принципах історизму, системності, науковості, а також на використання загальнонаукових методів (аналізу і синтезу, індукції та дедукції) та спеціально-історичних (методи історіографічного та джерелознавчого аналізу, історико-системний, історико-генетичний). Наукова новизна полягає у тому, що вперше у вітчизняній історіографії на основі виключно зарубіжних архівних матеріалів з'ясована роль Комісії з питань військових біженців у процесі допомоги та порятунку євреїв Європи, охарактеризовані основні напрямки діяльності цієї установи на останньому етапі Другої світової війни. Висновки. Комісія з питань військових біженців (WRB) була першою урядовою агенцією, яка надавала допомогу та порятунок єврейському населенню в роки Голокосту. Вона була створена указом Президента Ф. Д. Рузвельта у 1944 р. у відповідь на масові запити американських єврейських товариств щодо надання допомоги та порятунку їх європейських братів. WRB вдалося налагодити ефективну взаємодію з різними установами (JDC, ICRC, WJC, JA, «Vaad Haatzala») по всьому світу. Основними видами діяльності WRB були: 1) видача спеціальних ліцензій на гуманітарну діяльність інших установ; 2) передача коштів посередникам для здійснення допомоги та порятунку; 3) надання харчів, одягу, медикаментів постраждалим особам; 4) видача віз для подальшого візду за кордон; 5) організація еміграції. Завдяки цим видам діяльності, WRB вдалося рятувати десятки тисяч цивільних осіб (переважно євреїв) у європейських країнах. Проте, враховуючи, що WRB розпочала свою роботу лише у 1944 р., коли переважна частина єврейського населення у Європі була знищена, можемо припустити, що рятувальні дії Комісії могли бути більш продуктивними, якщо б вона функціонувала на початку Другої світової війни. Із закінченням війни у Європі у 1945 р., в діяльності WRB більше не було потреби, та вона була скасована у вересні 1945 р.

Ключові слова: Комісія з питань військових біженців, США, єврейські біженці, міжнародні організації, Голокост.

Iryna RADCHENKO,
Graduate student, World History Department
at Oles Honchar Dnipro National University,
Research associate at «Tkuma» Ukrainian Institute for Holocaust Studies
(Ukraine, Dnipro), irisha_89@ukr.net

ACTIVITIES OF THE USA GOVERNMENTAL WAR REFUGEE BOARD: JEWISH ASPECT (1944 – 1945)

The purpose of the study – to describe the War Refugee Board's activities concerning the providing of salvation to the Jewish population in European countries during 1944 – 1945. The methodology of the study is based on the principles of historicism, consistency, science, as well as on the use of general

scientific methods (analysis and synthesis, induction and deduction) and special-historical (historiographical and source-analysis analysis, historical-systemic, historical-genetic methods). The novelty is that, firstly, in the national historiography on the basis of exclusively foreign archival materials, the role of the WRB in the process of assistance and rescue of European Jews is clarified; main directions of this institution's activity in the last stage of the World War II are described. Conclusions. The WRB was the first government agency for helping and rescuing the Jews during the Holocaust. The organization was established by Executive Order by President F. D. Roosevelt in 1944, as response on mass requests of American Jewish societies to provide aid and rescue their European brethren. The WRB managed to establish effective interaction with various institutions (the JDC, ICRC, WJC, JA, «Vaad Haatzala») around the world. The main activities of the WRB were: 1) the issuance of special licenses for the humanitarian activities of other institutions; 2) transfer the funds to intermediaries for assistance and rescue; 3) provision of food, clothing, medicines to victims; 4) issuing visas for further travel abroad; 5) organization of emigration. Through these kinds of activities, the Board managed to save tens of thousands of civilian persons (mostly Jews) in European countries. But, considering the fact, that the WRB began its work only in 1944, when the main part of Jewish population in Europe was exterminated, we can assume that the rescue activities of the agency could be more productive, if it functioned from the beginning of the World War II. With the end of war in Europe in 1945, the activity of the WRB was no longer needed, and the organization was dissolved in September 1945.

Key words: War Refugee Board, USA, Jewish refugees, international organizations, Holocaust.

Постановка проблеми. Значна кількість єврейського населення континенту Європи була знищена нацистською Німеччиною та її союзниками, проте тисячі врятованих євреїв з різних країн є доказом діяльності різних міжнародних організацій, однією з яких стала Комісія з питань військових біженців – War Refugee Board (далі – WRB), створена урядом США у 1944 р.

Сучасні фахівці з історії Голокосту продовжують робити акцент на дослідженнях саме процесу знищення єврейського населення. Порятунком, наданий різними міжнародними установами, особливо не приймається до уваги через диспропорцію між кількістю загиблих та кількістю врятованих євреїв Європи. Тим не менш, це питання є вкрай важливим у вивченні історії Голокосту, адже торкається такого значущого аспекту Голокосту як виживання через порятунок.

Аналіз досліджень. Питання створення Комісії з питань військових біженців вивчалось переважно західними дослідниками. У зарубіжній історіографії найбільш виразно це питання висвітлено у роботах Р. Ербельдінг (Erbelding, 2018), М. Пенковера (Penkower, 1988). Ці автори багато уваги приділяють саме дипломатичним перемовинам напередодні утворення цієї установи (дискусіям між урядовцями США, міжнародними єврейськими агенціями, ін.), оскільки, як і кожна урядова інституція, Комісію було створено після цілої низки кулуарних перемовин і домовленостей між високопосадовцями США. Проте, автори доволі побіжно говорять про ті операції, які WRB здійснив самостійно чи взаємодіючи з іншими установами.

Окремо відзначимо роботу ізраїльського дослідника Є. Бауера (Bauer, 1987), присвячену діяльності відомої міжнародної установи – JDC¹, яка тісно співпрацювала з WRB під час проведення певних операцій. Діяльність WRB представлена неповно і лише у взаємодії з єврейським комітетом. Дослідниця Д. Офер (Ofer, 1990) підіймає питання допомоги Єврейської агенції у здійсненні єврейської еміграції до Палестини впродовж війни. Зазначимо, що авторка достатньо детально говорить про ту чи іншу операцію з надання допомоги чи порятунку, проте роль WRB применшена – мож-

¹ Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет (англ. American Jewish Joint Distribution Committee, JDC) – благодійна єврейська організація, створена у 1914 р. з метою допомоги євреям у всьому світі.

ливо, через «пізню» активізацію урядової організації у процес допомоги – лише з 1944 р.

Певну інформацію щодо утворення WRB містить низка робіт, присвячених темі Голокосту в цілому. Так, наприклад, Л. Лондон (London, 2003), В. Рубінштейн (Rubinstein, 1997), Д. Вайман (Wuman, 2007) говорять про зовнішню політику британського та американського урядів, торкаючись саме реакції як на події Голокосту, так і, власне, створення Комісії як наслідок тих реакцій у західному суспільстві. Робота Д. Горного (Gornu, 2012), присвячена відображенню подій Голокосту в єврейській пресі тих років, показує, зокрема, тривалий процес обговорення урядовцями США створення агенції з порятунку.

Зауважимо, що жодної роботи, присвяченої Комісії або іншій міжнародній інституції із порятунку євреїв Європи в роки Голокосту у *вітчизняній* історіографії немає. Отже, розкриття цього питання шляхом залучення матеріалів із зарубіжних архівів є нагальним у сучасній історичній науці.

Для дослідження були використані *документи* з бібліотек Ф. Рузвельта, Г. Трумена, які містять спеціальні колекції про створення та діяльність WRB у 1944 – 1945 рр., функціонування інших установ, які співпрацювали з Комісією (JDC, ICRC², WJC³, JA⁴ тощо). Це, переважно, офіційні документи – звіти, службові телеграми, меморандуми. Зважаючи на характер створення, діяльності WRB як урядової агенції, повністю підзвітної президенту США, залучення саме офіційної документації дозволяє створити уявлення про поточну діяльність агенції, основні рятувальні операції, проблеми, які поставали перед нею на певному етапі тощо.

Мета статті полягає у характеристиці діяльності Комісії з питань військових біженців з надання порятунку єврейському населенню у країнах Європи протягом 1944 – 1945 рр.

Виклад основного матеріалу. Отже, WRB була створена у 1944 р., але історія її створення бере свій початок ще у 1942 р. На той момент масове знищення єврейського населення у СРСР вже майже були завершено, натомість в інших країнах Європи «остаточне вирішення єврейського питання» вже було розпочато. Лише з 1942 р. уряди західних країн через дипломатичні канали стали отримувати звістки про знищення єврейського населення Європи. Це, зокрема, підтверджують численні документи (звіти WJC, нота польського уряду у вигнанні до західних держав із даними про масове знищення євреїв). Так, 17 грудня 1942 р. спільна декларація союзників (Об'єднаних націй), зроблена одночасно у Лондоні, Вашингтоні та Москві офіційно підтвердила, що нацисти здійснюють систематичні масові вбивства єврейських цивільних осіб, згідно політики знищення європейського єврейства (London, 2003: 203.)

Зауважимо, що до цього часу допомога євреям надходила від різних міжнародних агенцій, зокрема JDC, ICRC, WJC, OSE⁵ (у Франції), AFSC⁶ тощо. Але це була фра-

---

² Міжнародний Комітет Червоного Хреста (International Committee of the Red Cross, ICRC) – найстаріша міжнародна гуманітарна організація з надання допомоги «усім постраждалим, незалежно від етнічної, релігійної приналежності».

³ Всесвітній Єврейський Конгрес (World Jewish Congress, WJC) – єврейська сіоністська політична організація, яка в роки Голокосту активно надавала порятунок та сприяла єврейській еміграції до Палестини.

⁴ Єврейська агенція (Jewish Agency, JA) – єврейська установа, створення для сприяння еміграції усіх євреїв до Палестини.

⁵ Товариство допомоги дітям (Œuvre de Secours aux Enfants, OSE) – французька єврейська гуманітарна організація.

⁶ Американський комітет Друзів на службі суспільству (American Friends Service Committee, AFSC) – організація, афілійована з Релігійними товариством Друзів (Квакерів), яка працює на захисті миру та соціальної справедливості у США та світі.

гментарна допомога, яка істотно не могла поліпшити стан цивільного населення, яке потерпало від страждань. До того ж, це були ініціативи приватних кіл (донорів, переважно заможне американське єврейство, яке надавало різні кошти на порятунок європейського єврейства); уряди західних країн, як правило, не брали в них участь.

Перші суттєві спроби донести інформацію західному суспільству (і, передусім, урядам цих країн) про ті події, що відбувалися у Європі, датуються початком 1943 р. 21 січня 1943 р. посол США у Швейцарії Леланд Гаррісон направив телеграму № 482 для президента Американського Єврейського Конгресу Стівена Вайса з передачею до Державного секретаря США Самнера Веллеса, в якій Герхард Рігнер, секретар WJC у Швейцарії, звітував про «6 тис. євреїв, яких щодня вбивають в одному польському місті; євреї Берліна вже на порозі власного кінця; зі 136 тис. євреїв, депортованих до «Трансїстрії», 60 тис. вже померло»⁷. Веллес передав цю телеграму С. Вайсу, і Американський Єврейський конгрес вже готував масовий мітинг за негайний порятунок західними союзниками євреїв Європи на «Медісон-сквер-гарден» у Нью-Йорку, що відбувся 1 березня 1943 р. та зібрав близько 70 тис. осіб (єврейського та неєврейського населення) (Penkower, 1988: 127.).

Після цих подій активізувалася діяльність WJC, до якої підключилися і чиновники Державного Департаменту США, американські дипломати у Швейцарії, Іспанії та представники інших міжнародних організацій (Penkower, 1988: 127–129).

Важливою подією міжнародного масштабу, підсумки якої сприяли утворенню WRB, стала Бермудська конференція (квітень 1943 р.) між США та Великою Британією. І, хоча, в цілому, вона була невдалою (представниками США та Великої Британії були не ключові дипломати; конференція швидше за все мала заспокоїти західне суспільство у тому, що допомога цивільному населенню Європи продовжує поступати), проте вона поставила ключове питання – долі військових біженців. Зазначимо, що основним очікуванням від конференції було надання всім євреям, що перебували під нацистською окупацією, статусу військовополонених (Gorny, 2012: 160). Але на практиці цього не відбулося. Тож американське єврейство ініціювало «власну» конференцію – Надзвичайну конференцію щодо порятунку євреїв Європи. Фактично, це була зустріч групи Пітера Бергсона⁸ у Нью-Йорку в липні 1943 р. Напередодні був виданий меморандум «Надзвичайної конференції щодо порятунку євреїв Європи: проект програми та її цілі», що не містив жодних посилань на американську організацію, лише «пропозицію урядам про створення Агенції Об'єднаних Націй для порятунку мільйонів євреїв, що залишалися живими», дотичного тому, що було запропоновано ведучими єврейськими групами за рік до цього. В основі її вже були «звичні» питання: «пряма допомога у наданні їжі та одягу євреям Європи», «масовий вихід євреїв з Європи», ін. (Rubinstein, 1997: 107–109). Результатом Надзвичайної конференції стало створення комітету із відповідною назвою, який очолював П. Бергсон. У свою чергу, цей комітет, використовуючи усі доступні йому засоби (передусім, факт дружби Бергсона із багатьма представниками влади США), намагався чинити тиск у питанні створення нової агенції з надання допомоги та порятунку євреїв Європи, якою став WRB (Rubinstein, 1997: 110). Зрештою, це вдалося. Вже 13 січня 1944 р. активна група американських високопосадовців – Генрі Моргентау, Джон Пелл та ін. – направили президенту Рузвельту «Звіт мовчазної згоди уряду Рузвельта у вбив-

⁷ Насправді, телеграма Г. Рігнера була відправлена ще у серпні 1942 р. Проте уряди західних країн, а також представники американського єврейства (наприклад, той же С. Вайс) зустріли цю інформацію з недовірою. Проте, коли звістки про знищення євреїв вже почали поширюватися по всім каналам дипломатичного зв'язку, почала надходити певна реакція урядовців США.

⁸ Пітер Бергсон (псевдонім Гілея Кука) – активіст ревізіоністського сіонізму, політик, член Іргуну (сіоністської напіввійськової організації, яка діяла у Палестині впродовж 1930-х – 1940-х рр.).

стві євреїв». Цей документ, де-факто, став останньою крапкою у прийнятті рішень про створенні WRB (Erbelding, 2018: 12–15), який було засновано указом Президента США Ф. Д. Рузвельта 22 січня 1944 р. задля допомоги беззахисним біженцям (зокрема, євреям) «як інтегральної частини глобальної війни проти нацистів». Указ містив наступне: «Політикою цього уряду є прийняття усіх заходів із порятунку жертв ворожої агресії, які знаходяться у невідкладній небезпеці смерті та надання таким жертвам всієї необхідної допомоги та порятунків відповідно до успішного проведення війни» (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I: 1–3). Цей указ забезпечив Комісію усіма повноваженнями, необхідними для проведення її діяльності.

Про важливий характер агенції свідчив її склад: Державний секретар, Секретар Казначейства, Секретар по справам війни, вищі офіцери Кабінету – всі ці особи були напряму відповідальні перед Президентом США (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I: 1). Основними функціями WRB були визначені: «розвиток планів та програм інаугурації ефективних заходів щодо порятунку, транспортування, підтримки й допомоги жертвам ворожих репресій; створення тимчасових притулків для таких біженців» (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I: 2). Перед Комісією були поставлені завдання залучати до співробітництва з питань допомоги та порятунку військовим біженцям зарубіжні уряди та міжнародні організації (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I: 13).

Особливу важливість представляє положення щодо представництв WRB за кордоном: «...певні кроки зроблені для створення Спеціальних представників Комітету у стратегічних місцях: Туреччині, Швейцарії, Швеції, Португалії, Великій Британії, Італії та Північній Африці. Ці представники отримали дипломатичний статус та були уповноважені як Спеціальні аташе по справах військових біженців із поважною місією Державного Департаменту США...» (History of the WRB with Selected Documents. Vol. I: 3).

Основні кошти надходили від Держдепу та інституцій, які фінансувалися або були підпорядковані США; проте чимало грошей отримувала WRB через різні приватні організації (донорів), які розподіляв через різні установи, державні та недержавні.

Для кращого розуміння діяльності WRB слід відмітити механізм його взаємодії з різними установами, благодійними агенціями.

Так, відразу після створення, представники WRB запросили Генрі Емерсона, директора IGCR⁹, до Вашингтону на консультацію. Впродовж цього візиту була досягнута угода щодо робочих стосунків між двома установами. Крім того, WRB отримав \$ 2 млн. від Президентського надзвичайного фонду за плату. Комісія витратила більшість цих коштів на операції з порятунку біженців у Франції, Угорщині, Румунії, використовуючи у якості своїх агентів представників іншої, єврейської, організації – JDC (History of the WRB with Selected Documents. Vol. III. Memorandum from the Director of the Intergovernmental Committee dated April 14, 1944: 1289–1292; Memorandum to the Director of the Intergovernmental Committee dated April 17, 1944: 1293).

Представництва ICRC були також запрошені до співпраці: вони отримували від WRB, головним чином, гуманітарну допомогу (речі, ліки), яку поширювали на ворожій території, а також слугували каналом комунікації з нацистськими чиновниками (History of the WRB with Selected Documents. Vol. III. Cable № 279 to Bern dated January 27, 1944: 1185).

---

⁹Міжурядовий комітет по справах біженців (Intergovernmental Committee on Refugees, IGCR) – організація, організована у Лондоні у серпні 1938 р. у результаті Євіанської конференції 1938 р.

Приблизно \$ 20 млн. з приватних фондів було ліцензовано Управлінням казначейства США для передачі за кордон приватним організаціям з надання допомоги, діяльність яких координувалася представниками WRB. Понад \$ 15 млн. було надано JDC; понад \$ 1 млн. від «Vaad Haatzala»¹⁰ та понад \$ 300 тис. – для WJC (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I: 6).

Програми, заплановані та розроблені WRB, реалізовувались одночасно в трьох напрямках. По-перше, це були заходи, спрямовані на порятунок біженців від переслідувань та загибелі шляхом їхньої евакуації з території ворога у безпечний притулок. По-друге, цільові психологічні заходи, які мали впливати на гітлерівські сили, особливо їх підлеглих і супутників, не співпрацювати в нацистській політиці переслідування та знищення меншин та звірства проти євреїв та інших цивільних осіб. По-третє, були засоби, за допомогою яких WRB намагалася отримати кращі умови для депортованих і затриманих у нацистських концентраційних таборах та підтримувати їхнє життя до остаточного порятунку чи звільнення (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I: 8).

Фінансування рятувальних операцій за рахунок коштів, що перемішувались з держав-членів, стало можливим завдяки значній зміні політики Казначейства та Держдепу безпосередньо перед заснуванням WRB. Було вирішено, що уряд Сполучених Штатів дозволить встановленим приватним установам переказувати кошти від США їхнім представникам у нейтральних країнах для фінансування рятування переслідуваних народів, які знаходилися під нацистським контролем. Для покриття всіх таких переказів була розроблена основна казначейська ліцензія Департаменту торгівлі. Ця ліцензія дозволила забезпечити необхідне спілкування, зокрема, з представниками міжнародних організацій на території ворога та фінансування рятувальних операцій за визначеними методиками, призначеними для того, щоб не принести ніякої фінансової вигоди ворогу. Після створення WRB всі запити на отримання ліцензій цього типу були передані через неї і видавалися лише за її рекомендаціями, забезпечивши координацію всіх програм порятунку (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I: 8–9).

Охарактеризуємо основні операції з порятунку єврейського населення, проведених WRB за участі її представництв у тій чи іншій країні Європи. Протягом діяльності Комісії (1944 – 1945) було здійснено декілька десятків операцій по всій Європі, багато з яких були направлені саме на порятунок євреїв. Проте, зауважимо, що багато рятувальних місій мали на меті надати порятунок загалом постраждалому цивільному населенню Європи. І в таких випадках важко виокремити «єврейську» складову. Тож спробуємо показати ті операції, які мали безпосереднє відношення до європейського єврейства.

Відразу після свого створення, однією з перших країн, де Комісія розпочала свою діяльність, стала *Туреччина*. Спеціальним представником WRB було обрано Айру Хіршмана (певний час його заступав Герберт Кацкі), який разом із американським послом Лоуренсом Штейнхардтом проводили усі перемовини з турецькою владою стосовно біженців з Європи (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I. Cable № 120 to Ankara dated February 12, 1944: 456). Попередня система евакуації біженців до цієї країни (а в подальшому – до Палестини) була недостатньо ефективною: для евакуації подавалися відбіркові списки осіб з Болгарії, Румунії та Угорщини, які мог-

¹⁰ «Ваад Хаатзала» (Vaad Haatzala) – єврейська добровільна агенція, заснована Союзом ортодоксальних рабинів у США та Канаді, діяльність якої була зосереджена навколо перебудови єврейського життя серед інтернованих осіб.

ли отримати транзитну візу для в'їзду до Туреччини, та встановлювалася квота – до 9 осіб на тиждень. Тож відразу після свого призначення, А. Хіршман разом із представниками інших міжнародних агенцій (JDC, ICRC, «Vaad Haatzala») та дипломатичними працівниками розпочали перемовини щодо організації евакуації цивільного населення.

Ще на початку діяльності Комісії спеціальна ліцензія була надана JDC від Департаменту Казначейства, яка дозволяла контактувати з особами на ворожій території, проводити необхідні фінансові транзакції, що мали відношення до порятунку осіб з ворожої території. Переказ коштів на суму \$ 50 тис. було підтверджено для представника JDC в Туреччині та використано для транспортування біженців з Туреччини до Палестини. Інші перекази (загалом, на \$ 641 353) були зроблені JDC до Палестини як відшкодування JA в Єрусалимі за кошти, витрачені на евакуацію біженців з Балкан до Палестини (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. II. Cable № 532 to Ankara dated June 17, 1944: 547–548). Зазначимо, що це були не одиничні приклади взаємодії різних установ у плані фінансової допомоги єврейському населенню Європи.

Евакуація болгарських та румунських євреїв до Палестини забрала багато часу через постійні перемовини дипломатів, представників міжнародних організацій щодо транспортування (закупка судна, яке могло б якнайбільше перевезти євреїв до Палестини, ін.) (Ofer, 1990: 267–280). Урешті-решт, ці питання були вирішені більш-менш у позитивному, для єврейських біженців, ключі. Загалом, згідно даним щодо операцій з порятунку до та через Туреччину (наприкінці 1944 р.), 6 527 біженців мали змогу перетнути Туреччину на шляху до Палестини (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. II. Dispatch № 808 from Ankara dated October 4, 1944: 756–758). Більшість з цих біженців були з Румунії, але також значна кількість польського, словацького, русинського, угорського походження, яким вдалося переїхати до Румунії (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 5. Vol. III. Cable № 130 from Ankara dated January 25, 1945: 44).

Одним із центрів діяльності WRB в Європі стала *Швейцарія*. Вибір цієї країни, на думку лідерів WRB, пояснювався 4(!) факторами: *географічним*: нейтральна країна у центрі ворожої та окупованих ворогом територій; *політичним*: потужний захист інтересів багатьох воюючих урядів; *традиційним*: Швейцарія грала міжнародну гуманітарну роль, продовжуючи надавати притулок багатьом біженцям (політичним чи етнічним), тож, очікувалось, що вона буде підтримувати свій інтерес до долі жертв нацистських переслідувань й репресій; *фінансовим*: країна представляла собою найбільш практичний канал для великих грошових сум, необхідних для рятувальних операцій (History of the WRB with Selected Documents. Vol. I: 43).

Зазначимо також, що велике значення мало те, що у Швейцарії була розташована штаб-квартира ICRC, який мав дуже точні та повні дані стосовно біженців по всій Європі, використання яких було запорукою отримання біженцями допомоги від міжнародних установ (у першу чергу, від WRB).

Враховуючи ці моменти, не виглядає дивним обрання спеціальним представником WRB в Швейцарію Розуелла Макклелланда – людини, яка мала значний досвід роботи в якості волонтера (зокрема, в AFSC) та, відповідно, вже мала контакти з багатьма міжнародними гуманітарними організаціями (Baueg, 1987: 404–408).

Зазначимо, що істотною проблемою для швейцарської влади було розуміння терміну «політичні біженці». У лютому 1944 р. від посла Гаррісона у Берні було отримано попередній звіт щодо ситуації з біженцями у Швейцарії та прагнення швейцарської федераль-

ної влади допомогти у вирішенні проблеми. Понад 70 тис. біженців були вже вміщені у Швейцарії, а також було підраховано, що щодня прибували від 90 до 100 осіб (History of the WRB with Selected Documents. Vol. II. Cable № 941 from Bern dated February 15, 1944: 531–532). Вже 4 березня 1944 р. посол Гаррісон передав до WRB звіт від швейцарського уряду щодо проблем із біженцями у цій країні, що відображав політику Швейцарії щодо політичних біженців (точніше, їх певних категорій), які могли бути прийняті та розміщені у цій країні: майбутні матері; літні особи разом з їхніми дружинами / чоловіками; немовля та юнаки; особи, які мали близьких родичів у Швейцарії; жінки, які втратили швейцарську національність через шлюб; хворі. Проте вже у наступних звітах категорії осіб, яким дозволявся в'їзд до країни, зменшилися до трьох: люди похилого віку, жінки з неповнолітніми дітьми, особи, які мали родичів у Швейцарії (History of the WRB with Selected Documents. Vol. II. Cable № 1304 from Bern dated March 4, 1944: 533–535).

Продовжуючи вирішувати дану проблему, Л. Гаррісон звернувся до МЗС Швейцарії із пропозицією розглядати в якості «політичних біженців» наступні категорії осіб: євреї без громадянства; єврейські громадяни Німеччини та її сателлітів; громадяни держав Об'єднаних Націй, на той момент окупованих німцями (History of the WRB with Selected Documents. Vol. II. Cable № 983 to Bern dated March 24, 1944: 536–537).

Упродовж дискусій між Виконавчим директором WRB та швейцарським послом у Вашингтоні, посол США Гаррісон та представник WRB Макклелланд були запрошені ініціювати неформальну дискусію з проблеми біженців з МЗС Швейцарії; було підкреслено внесок Швейцарії (вже зроблений та який мав бути зроблений у майбутньому) у вирішенні проблеми. Було зазначено, що керівники WRB будуть дуже вдячні за отримання від уряду Швейцарії, неформально та конфіденційно, будь-яких пропозицій майбутніх спільних дій у вирішенні проблем (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 5. Vol. III. Cable № 2221 to Bern dated June 30, 1944: 467–468; Cable № 8272 from Bern dated December 21, 1944: 643–645).

Численні звіти, направлені Макклелландом у листопаді 1944 – червні 1945 рр. показують, яка кількість наданих WRB коштів була використана різними єврейськими та неєврейськими організаціями. Ці кошти були реалізовані на таку допомогу: заходи тимчасової підтримки; виготовлення фальшивих документів; транспортування; інші кошти, що забезпечували переховування та різні операції для перетину кордонів (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Box 2, American Jewish Joint Distribution Committee / Miscellaneous. Folder 2: 72).

Прикладом ефективною роботи з порятунку єврейського населення Європи швейцарським офісом WRB (за підтримки «Ге-Халуца»¹¹) була проведена операція у Польщі, Угорщині та балканських країнах. Так, WRB було виділено фінансові кошти на організацію втечі 2000 осіб до Румунії, 250 – до Словаччини, 500 – до Північної Югославії. Певні кошти допомогли у підтримці та захисті єврейської молоді у переховуванні в Будапешті, Празі, Братиславі й Берліні, а також у втечі невеличкої групи з Берліну до Швейцарії у березні 1945 р. (History of the WRB with Selected Documents. Vol. I: 54–55).

Однією з найуспішніших операцій стала евакуація єврейських дітей з Франції. Ще на початку 1944 р. WRB отримав велику кількість звітів із приватних ресурсів щодо 8–10 тис. єврейських дітей, залишених батьками через депортацію та інші причини. З метою реалізації цієї програми WRB тісно співпрацював з JDC. Зусиллями організацій, урядів США та Швейцарії, вже у березні 1944 р. було надано підтвердження

¹¹ «Ге-Халуц» – єврейський молодіжний рух, який готував молодь до життя у сільськогосподарських поселеннях у Палестині.

на видачу імміграційних віз США 4 тис. особам впродовж першої половини 1944 р. Проте через певні труднощі (жваве обговорення викликало питання: чи були сиротами залишені діти або все ж таки вони мали родичів), процес еміграції істотно уповільнився. Активне сприяння у питанні евакуації дітей відіграли уряди південноамериканських країн, Канади та інших держав, які зменшили обмеження на в'їзд до своїх країн (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 3. Vol. II. Memorandum from the United States Embassy in Ottawa dated February 15, 1944: 27–29; Cable № 1215 to Rio de Janeiro dated April 14, 1944: 61).

У серпні 1944 р., через початок депортацій угорських євреїв до таборів смерті, американські консули у Швейцарії отримали дозвіл на видачу віз дітям, що прибували з Угорщини (близько 5 тис.). Перед цим швейцарський уряд проінформував свого посла у Будапешті про те, що Швейцарія підготує тимчасовий притулок 8 тис. особам, які мають сертифікати Палестини, але вони поки не можуть туди в'їхати.

В цей же час було розпочато операції з евакуації євреїв з концентраційних таборів Берген-Бельзен, Терезієнштадт до Швейцарії, а невдовзі (завдяки зусиллям представників WRB), – до Палестини (History of the WRB with Selected Documents. Vol. II. Cable № 913 from Bern dated February 9, 1945: 604–605).

На початку 1945 р. Макклелланд звітував про те, що німецький уряд повідомив ICRC про згоду на виїзд з Німеччини певних категорій затриманих осіб, непридатних для праці (в основному, літніх людей – понад 65 років, незалежно від статі, а також жінок та дітей). Звіт продемонстрував принципову згоду Німеччини «репатріювати» певні категорії безробітного цивільного населення. WRB запропонувала, щоб вантажівки, доступні для поставок посилок військовополоненим, були використані на своєму зворотному шляху до Швейцарії для евакуації таких затриманих осіб. У цілому, було погоджено про евакуацію затриманих осіб французької та бельгійської національності, і лише шляхом обміну на подібні німецькі групи, утримувані Бельгією та Францією (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. I. Cable № 1092 to Bern dated March 16, 1945: 51–53). Зауважимо, що у документі не було відзначено, чи були затримані особи євреями або не євреями, що ускладнює розуміння того, чи можна вважати дану операцію власне «єврейською».

Одним із центрів для передачі коштів, необхідних для допомоги та порятунку, місцем концентрації евакуйованих осіб з Норвегії, Данії, Фінляндії, Польщі та країн Балтії, стала *Швеція*. Представником WRB було назначено Айвера Олсена, який отримав \$ 200 тис. на рятувальні операції, які він здійснював (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 61 Administrative Matters – Personnel – Olsen Iver C. Letter to John W. Pehle, October 12, 1944: 6–15).

Однією з найбільш успішних проектів у Швеції була американська програма порятунку та допомоги у Норвегії. У червні – грудні 1944 р. понад 6 тис. осіб з цієї країни були евакуйовані до Швеції (History of the WRB with Selected Documents. Vol. II. Cables № 2652, 3199, 3864, 4348, 4620, 463 from Stockholm dated July, 1944 – February 1945: 625–629, 632). З січня 1945 р. стало можливим задіяти комфортабельні кораблі для організованих евакуацій, і впродовж перших 4 місяців 1945 р. приблизно 4500 біженців були перевезені зі Швеції до Норвегії (History of the WRB with Selected Documents. Vol. II. Reports from Lars Evensen to Representative Olsen dated May 25 and June 8, 1945: 636–637) (як можна здогадатися, у цю кількість входили не лише норвезькі євреї).

У цей же час урядом Швеції була ініційована одна із найуспішніших програм з надання допомоги єврейському населенню Угорщини за участі WRB, JDC, а також

шведських дипломатів. Для її реалізації було обрано Рауля Валленберга, шведського бізнесмена. Коли ситуація з євреями Угорщини істотно погіршилася, JDC отримав ліцензію на відправку \$ 100 тис. до Швеції, і ці гроші були надані представником WRB А. Олсеном Р. Валленбергу для операцій з допомоги та порятунку в Угорщині. Для цього Валленберг закупував низку будинків у Будапешті, які позначалися як «безпечні будинки» під захистом шведського уряду. Так, згідно документу: «... JDC отримав ліцензію на відправку \$ 100 тис. до Швеції, і ці кошти стали доступними представником Комісії Олсеном для Валленберга для здійснення операцій із порятунку та допомоги в Угорщині... Програма видачі шведських захисних паспортів, переховування євреїв у шведських захисних будинках призвели до того, що приблизно 20 тис. євреїв перебували під шведським захистом...» (F. D. Roosevelt Library. Henry Morgenthau Jr. Papers. Box 169, Joint Distribution Committee, 1933 – 1944. Folder 1: 159). У січні 1945 р. Валленберг зник. Вочевидь, він був викрадений співробітниками радянського СМЕРШу та перевезений до в'язниці на Луб'янці, де помер у 1947 р.

Шведський офіс WRB продовжував свою діяльність і після зникнення Валленберга. Були проведені рятувальні операції з евакуації євреїв з Румунії, Болгарії до Туреччини; евакуйовані данські та норвезькі євреї й перевезені до Швеції; звільнені жінки (в тому числі, єврейки) з концентраційного табору Равенсбрюк та організовано їхню евакуацію до Швейцарії (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. III. Dispatch №3223 from Stockholm dated April 24, 1944: 235).

Ще однією країною, звідки WRB переправив євреїв із Європи у безпечні регіони, стала *Італія*, переваги якої були зумовлені її географічним розташуванням та можливістю організувати евакуацію цивільного населення через середземноморські порти. Спеціальним представником WRB було призначено Леонарда Акермана (спочатку він був представником Комісії у Північній Африці), який мав відповідати за питання з біженцями в Італії, Корсиці, Сардинії, Югославії та інших прилеглих територій (в тому числі, Північну Африку) (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. II. Cable № 612 to Algiers dated February 26, 1944; Cable № 1086 to Algiers dated April 13, 1944: 124; 133). Однією з перших операцій, проведених WRB в регіоні, стала допомога та евакуація біженців з о. Раб (біля узбережжя Хорватії) до території, контрольованої югославськими партизанами (History of the WRB with Selected Documents. Vol. I: 99). Цікаво, що згідно отриманим JDC звітам, югославські партизани також допомагали в отриманні певних продовольчих пакунків євреям у контрольованій нацистами частині Хорватії (Там само). На той момент значною проблемою було перенаселення певних пунктів для біженців, зокрема на півдні Італії, куди прибували біженці з Югославії. За погодженням з низкою організацій і, передусім, з президентом Ф. Рузвельтом, було прийнято рішення, що «в'їзд біженців до Італії заборонено за жодних обставин» (F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB. Folder 34. Vol. II. Cables № 1373 and 1795 to Algiers dated May 6 and June 6, 1944: 147; 149). Проте остаточно це питання не вдалося вирішити, перемовини продовжувалися і в подальшому.

У зв'язку із завершенням Другої світової війни необхідність у WRB як агенції з надання порятунку постраждалому цивільному населенню зникає. За наказом президента США Г. Трумена № 9614 від 14 вересня 1945 р., діяльність Комітету була припинена, «всі справи мали бути завершені не пізніше 30 червня 1946 р.» (H. S. Truman Library. Executive Order by President Harry S. Truman, № 9614, September 14, 1945. Available at: <https://trumanlibrary.org/executiveorders/index.php?pid=379>).

Висновки. WRB був першою урядовою агенцією, яка надавала допомогу та порятунків єврейському населенню в роки Голокосту. Завдяки особам-засновникам (Д. Пеллу, Г. Моргентау та ін.), представникам в інших країнах (Р. Макклелланду, Р. Валленбергу, А. Олсену, А. Хіршману), Комісії вдалося наладити ефективну взаємодію з різними установами (приватними та державними, єврейськими та міжнародними) по всьому світу. Серед країн, з якими співпрацювала WRB – JDC, ICRC, WJC, JA, «Vaad Haatzala», ін. Основні види діяльності WRB:

- видача спеціальних ліцензій Комісії на гуманітарну діяльність інших установ;
- передача коштів представникам WRB або посередникам – лідерам інших агенцій, які отримали ліцензії (дозвіл) оперувати коштами WRB (а відповідно, уряду США);
- надання продуктів харчування, одягу постраждалим цивільним особам (у тому числі, євреям);
- видача віз (передусім – американських) для подальшого виїзду євреїв з «транзитного» пункту (Швейцарії, Іспанії, Португалії, Туреччини) до США, Канади, країн Південної Америки, Палестини;
- власне еміграція (супроводження, транспортування) до безпечних місць.

Враховуючи початок діяльності WRB лише на останньому етапі війни (з 1944 р.), коли масове винищення єврейського населення Європи майже було завершено, оцінювати ступінь ефективності WRB (порівняно з іншими організаціями, які розпочали свою діяльність напередодні Голокосту) є невірним та некоректним. Тому в даному випадку звернемося до фінального звіту з діяльності WRB, де зазначено наступне: «Коли війна в Європі нарешті завершилася, специфічне завдання, покладене на WRB було виконано. Досягнення Комісії не можуть бути оцінені завдяки статистичним даним. Проте, результатом порятунку численними міжнародними організаціями були сотні тисяч людей, в тому числі десятки тисяч врятованих завдяки діяльності саме WRB». Деякі західні дослідники оперують даними про порятунок «приблизно 200 тис. євреїв та мінімум 20 тис. неєвреїв (Wyman, 2007: 11).

Зауважимо, що у втіленні кожної операції WRB вельми важливу роль відіграли особистості – лідери / представники Комітету в певних країнах Європи. Саме від їхніх здібностей залежало більшість організаційних моментів в операціях. Такими були: А. Хіршман у Туреччині, Р. Макклелланд у Швейцарії, І. Олсен та Р. Валленберг у Швеції тощо.

Слід підкреслити, що багато питань з діяльності WRB залишається ще недостатньо вивченими. До них, зокрема, належить визначення загальної кількості врятованих осіб (єврейське та неєврейське населення), необхідне для розуміння ролі, яку зіграла Комісія у порятунку цивільного населення Європи. З огляду на те, що «єврейський» аспект фігурував не завжди в документах WRB, визначення кількості врятованого саме єврейського населення є практично неможливим. Окрему проблему становить залучення документів з європейських архівів, які поки що недостатньо використані дослідниками при висвітленні діяльності власне американських організацій (WRB, JDC тощо). Важливим питанням залишається використання мемуарних джерел лідерів WRB, інших установ, для уявлення про порятунок європейського єврейства, і, зокрема, діяльність міжнародних організацій.

BIBLIOGRAPHY

- Bauer, 1987 – Bauer Y. American Jewry and the Holocaust: The American Jewish Joint Distribution Committee, 1939 – 1945. Detroit: Wayne State University Press, 1987. 574 p. [in English]
- Erbelding, 2018 – Erbelding R. Rescue Board: The Untold Story of America's Efforts to Save the Jews of Europe. New York: Doubleday, 2018. 384 p. [in English]
- Franklin D. Roosevelt Presidential Library & Museum. Records of the War Refugee Board, 1944 – 1945 (далі – F. D. Roosevelt Library. Records of the WRB). [in English]
- Gorny, 2012 – Gorny Y. The Jewish Press and the Holocaust, 1939 – 1945: Palestine, Britain, the United States, and the Soviet Union. New York: Cambridge University Press, 2012. 285 p. [in English]
- Harry S. Truman Library and Museum administered by the National Archives and Records Administration (далі – H. S. Truman Library). [in English]
- History of the WRB, 1946 – History of the War Refugee Board with Selected Documents. Washington, D. C.: War Refugee Board, 1946. Volumes I–III, 1433 p. [in English]
- London, 2003 – London L. Whitehall and the Jews, 1933 – 1948: British Immigration Policy, Jewish Refugees and the Holocaust. Cambridge University Press, 2003. 332 p. [in English]
- Ofer, 1990 – Ofer D. Escaping the Holocaust: Illegal Immigration to the Land of Israel 1939 – 1944. New York: Oxford University Press, 1990. [in English]
- Penkower, 1988 – Penkower M. The Jews Were Expendable: Free World Diplomacy and the Holocaust. Detroit: Wayne State University Press, 1988. 432 p. [in English]
- Rubinstein, 1997 – Rubinstein W.D. The Myth of Rescue: Why the Democracies Could Not Have Saved More Jews From the Nazis. London; New York: Routledge, 1997. [in English]
- Wayman, 2007 – Wayman D. The Abandonment of the Jews: America and the Holocaust 1941 – 1945. The New Press; Complete Numbers Sta edition, 2007. 458 p. [in English]

*Стаття надійшла до редакції 25.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 25.11.2018 р.*

UDK 94(477.83)«1945/46»
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150359

Vasyl ILNYTSKYI,
orcid.org/0000-0002-4969-052X
PhD hab. (History), Associate Professor, Head of the Ukraine's History Department of
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com

REVISITING THE FUNCTIONING OF THE UKRAINIAN INSURGENT MOVEMENT IN TV 22 «BLACK FOREST» (1945 – 1946)

The purpose of the study is to supplement the available information about the structure, staffing, special features of functioning one of the most important components of the UPA links – TV-22 «Black Forest» (1945 – 1946). The research methodology is based on the principles of historicism, consistency, scientific character, verification, author's objectivity, moderate narrative constructivism, as well as on the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systematic) methods. Scientific novelty lies in the fact that the document on the functioning of one of the most important structural units of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) – Military Region (Ukrainian: Taktychnyi vidtynok) 22 «Black Forest» (report on the activities of Taktychnyi vidtynok 22 «Black Forest» (May 1945)) and the extract from the report of «sotnyk» (brigade commander) Kostiantyn Pryimak-«Pidhirskyi» (January 4, 1946) are introduced into scientific circulation for the first time. Conclusions. Therefore, each, even the smallest document can significantly help researchers to identify the person, known only for the pseudonym; to reveal the scale of the struggle in certain regions; to establish the detailed circumstances of a particular event. Particular scientific interest has the study of the history of military departments and sub-departments, which were directly fighting against all occupiers. Published documents significantly complement the picture of the Military Region (Ukrainian: Taktychnyi vidtynok) 22 «Black Forest». At the same time, we should note that the published documents are an important source of a comprehensive study of the Ukrainian liberation movement as a whole, the functioning of TV-22 «Black Forest», in particular:

Key words: UPA, Ukrainian liberation movement, TV-22 «Black Forest», structure.

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,
доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
vilnickiy@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ У ТВ 22 «ЧОРНИЙ ЛІС» (1945 – 1946)

Мета дослідження – доповнити наявну інформацію про структуру, кадрове наповнення, особливості функціонування однієї з найважливіших складових ланок УПА – ТВ-22 «Чорний ліс» (1945 – 1946). Методологія дослідження спирається на принципах історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, поміркованого нарративного конструктивізму, а також на використання загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методів. Наукова новизна полягає у тому, що вперше вводяться до наукового обігу документ про функціонування одного із найважливіших структурних одиниць Української повстанської армії – Тактичний відтінку 22 «Чорний Ліс» (звіт із діяльності Тактичного відтінку 22 «Чорний Ліс» (травень

1945 р.) та виписка із звіту соєнного Костянтина Приймака-«Підгірського» (за 4 січня 1946 р.). Висновки. Отже, кожен, навіть найменший за об'ємом документ може суттєво допомогти дослідникам ідентифікувати, відому лише за псевдом особу, розкрити масштаби боротьби в окремих регіонах, встановити детальні обставини окремої події. Особливий науковий інтерес становить вивчення історії діяльності бойових відділів і підвідділів, які вели безпосередню боротьбу проти усіх окупантів. Опубліковані документи суттєво доповнюють картину функціонування Тактичного відтинку 22 «Чорний ліс». Водночас відзначимо, що публіковані документи є важливим джерелом до комплексного дослідження українського визвольного руху загалом, закономірностей функціонування ТВ-22 «Чорний ліс», зокрема.

Ключові слова: УПА, український визвольний рух, ТВ 22 «Чорний ліс», структура.

The statement of the problem. By opening access to archival institutions in Ukraine the scientific interest in the study of topics that were previously submitted one-sidedly and in the study of which there is a number of «blank pages» has greatly increased. The relevance of the study of such topics is enhanced by constant attempts to submit falsified, distorted information about a particular historical phenomenon / event. The functioning of the Ukrainian liberation movement refers to such complex topics. It should be mentioned that the source of research of the Organization of Ukrainian Nationalists / OUN (Ukrainian: Організація Українських Націоналістів, ОУН) and the Ukrainian Insurgent Army / UPA (Ukrainian: Українська повстанська армія, УПА) is constantly growing, and not only in connection with the declassification of archival funds, but also through frequent discoveries of complexes of underground and insurgent documents in recent years.

To trace the complete way of fighting of any department or subdivision from creation to dissolution is a rather complicated task, on the solution of which it is necessary to work for more than one year. Information about the composition of the rebel combat units is collected bit by bit. And the problem is not only in identifying the pseudonym of the fighter, but also his reliable identification, the establishment of all biographical information and the like. This is especially difficult to do it in the period of 1944–1946. Since the elimination of large rebel units was mainly carried out by People's Commissariat of Internal Affairs / NKVS (Ukrainian: Народний комісаріат внутрішніх справ, НКВС) together with military units, the task was not to carefully cultivate and identify UPA riflemen, but only to find their location, and then organise their encirclement and destruction. In the following years (1947–1949), the situation has changed – rebel units decreased in number, became more maneuverable, used the tactic of deep conspiracy and, therefore, Soviet enforcement authorities had to conduct a careful cultivation of units and, accordingly, in documents, you can find a lot number of identified riflemen.

The analysis of sources and recent researches. There is no separate comprehensive study that would address the overall functioning of TV-22. Petro Sodol reveals the issues of personnel and structure of departments and sub-departments of the UPA in 1943–1949, in particular TV-22 «Black Forest» in his directory (Sodol, 1994; Sodol, 1995). Opening access to previously inaccessible archival funds created conditions for the emergence of a synthesis of research on the history of the OUN and UPA activities by A. Kentii, Y. Kyrychuk, I. Patryliak, A. Rusnachenko, D. Vedeneev and H. Bystrukhin, V. Serhiichuk (Rusnachenko, 2002; Vedeneev, Bystrukhin, 2007; Kentii, 1999; Kyrychuk, 2003; Patryliak, 2012). A collective, final monograph of the working group on the study of the OUN and UPA activities, which contains sections on the Sovietisation of Western regions (OUN and UPA, 2005) is rather important in the highlighting of this problem. Documents and recollections that reveal certain aspects of functioning the Military Region TV-22 «Black Forest» in volumes 18 and

19 of the fundamental series «Litopys UPA» / «Chronicles of the UPA» (Litopys UPA, 1990; Litopys UPA, 1992). Valuable documents are published in the collections ordered by V. Serhiichuk (Serhiichuk, 2005). In addition, the materials on TV-22 contain a serial publication prepared by scientists of the Carpathian national University named after V. Stefanyk (Ukrainian national liberation movement, 2009; Ukrainian national liberation movement, 2010).

The study of the rebel movement was carried out by Hrigoriy Demian, Ihor Andrukhiv and Anatolii Frantsuz (Demian, 2000; Andrukhiv, Frantsuz, 2001; Andrukhiv, Frantsuz, 2008). Fragments of the biographies of the management team of the rebel departments are represented in the regional researches of the UPA activities by Oleksandr Ishchuk (Ishchuk, 2010), Dmytro Prodanyk (Prodanyk, 2011), Mykola Kohut (Kohut, 1999; Kohut, 2001; Kohut, 2002; Kohut, 2003). Biographical essays on the life and activities of the rebel movement commanders and workers of the Military Region (Ukrainian: Taktychnyi vidtynok) 22 «Black Forest» were written by Ihor Andrukhiv and Stepan Havryliuk (Andrukhiv, Havryliuk, 2008), Petro Arsenych (Arsenych, 2007), Yosyp Hiletskyi (Hiletskyi, Slyvka, Slyvka, 2009), Olexandra Svarchuk (Nadvirnianshchyna, 1992), Mykhailo Zelenchuk (Zelenchuk, 1992), Ivan Kmetiuk (Kmetiuk, 2012), Nestor Myzak (Myzak, 2011), Mykola Sishchuk (Sishchuk, 2009), Ivan Tymiv (Tymiv, 2011). A significant number of scientific studies on the history of the Ukrainian liberation movement, which covered some aspects of the problem, do not give reasons to talk about the presence of its comprehensive scientific procession. There remains a huge number of unknown documents on the structure and personnel of TV-22 «Black Forest». The identification and introduction into scientific circulation of them will allow us to prepare a comprehensive, generalizing study on this issue.

The article's purpose is to supplement the available information about the structure, staffing, special features of functioning one of the most important components of the UPA links – TV-22 «Black Forest» (1945 – 1946).

The statement of the basic material. In the structure of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) the Military Region (Ukrainian: Taktychnyi vidtynok) 22 «Black Forest» played a special place, it was assigned to perform important tasks.

In January 1945 in TV-22 «Black Forest» there operated the following «kurins» (in Ukrainian «курени» means *battalions*): **Kurin «Skazheni» (since 05.1945 «Pidkarpatskyi»**, the commander Vasyl Andrusiak-«Rizun»; sotnia «Zmii» (*author's note: in Ukrainian «сотня» («sotnia») means an administrative-territorial and military unit; part of the regiment*), the commander Mykola Korzh-«Sokil»; sotnia «Chorni Chorty imeni Hamalii», the commander Dmitro Dziurak-«Pyrih»; sotnia «Siri», the commander Volodymyr Chavirak-«Chornota»; **Kurin «Dzvony»**, the commander Petro Melnyk-«Khmara»; sotnia «Strila», the commander Mykhailo Petrash-«Javir»; sotnia «Zavedii», the commanders Mykhailo Oryshchuk-«Boiko», Pavlo Kohuch-«Pavlo»; sotnia «Zalizni», the commander Mykhailo Olezniuk-«Oleh»; **Kurin «Smertonosti»**, the commander Khimenets Oleksii-«Blahyi»; sotnia «Mesnyky», the commander Mostyskyi Bohdan-«Vershnyk»; sotnia «Zviri», the commander Danylo Rudak-«Chorny»; sotnia «Lebedi», the commander «Shum»; **Kurin «Syvulia»**, the commander «Iskra»; sotnia «Verkhovyntsi», the commander Vasil Yaskiv-«Bobyk»; sotnia «Bystri», the commander Sviatoslav Pakholkiv-«Dudenko»; sotnia «?», the commander Petro Tryniak-«Chaika» (broken in 7.01.1945); **Kurin «Beskyd»**, the commander Luka Hrynishak-«Dovbush»; sotnia «Hutsuly», the commander Ivan Fedorak-«Kruk»; sotnia «Zeleni», the commander Mykola Svidruk-«Zavziaty» (HDA SBU. F. 2-N. An. 55 (1953). File 5. T. 1. P. 54–55).

In February 1945, TV-22 was reorganized, the essence of it was that sotnia of «Chornota» was taken from kurin «Prut» to kurin «Dzvony» (commander «Khmara»). However, before that, in December 1944, a platoon commander («chotovyi») «Chornota» (V. Chaviak) became «sotnyk» (*author's note: in Ukrainian «чотовий» («chotovyi») means a platoon commander; «сотник» («sotnyk») – a sotnia commander*). On October, 14 1944 a platoon commander P. Vatsyk-«Prut» became the leader of sotnia «Zmii» (Litopys UPA, 1992: 77). In January 1945, sotnyk «Prut» became the combat commander («kurinnyi») instead of wounded «Rizun», a platoon commander Mykola Korzh-«Sokil» became sotnyk instead of «Prut». On January 21, 1945 sotnyk «Boiko» died in the battle because of a heart attack, so a platoon commander «Pavlo» became sotnyk (sotnia «Zavedii»). On April 7, 1945 sotnyk «Pavlo» was wounded and «Morozenko» became the casual sotnyk. Later, Fedir (Mykhailo) Hrechaniuk-«Brovko» was appointed as a new sotnyk (he was originally from County Tlumach, aged over 30 years). 3 sotnia «Chorni Chorty», the commander «Pyrih» (Litopys UPA, 1992: 98). So sotnia «Zmii», the commander Mykola Korzh-«Sokil» (04.1945), had the following composition: 1 platoon (chota), commander Vasyl Kovalchuk-«Borodatyi»; 2 platoon (chota), the commander Petro Slobodian-«Khmara», and in August 1945 he became the instructor of military training; 3 platoon (chota), commander Volodymyr Posatskyi-«Zhurba» (Konyk), was removed from the position in July 1945.

In March 1945 kurin of «Rizun» was divided into two: 1 kurin «Prut» – «Skazheni»; 2 kurin of «Khmara» – «Dzvony». Kurinnyi «Rizun» became the commander of TV-22. On April, 6 1945 kurinnyi «Khmara» was wounded in kurin «Dzvony» and «Chornota» became kurinnyi; 1 sotnia, the commander Mykhailo Korzak-«Saper»; 2 sotnia, the commander Mykhailo Petrash-«Javir»; 3 sotnia, the commander Yosyp Yurtsuniak-«Vovk».

There has preserved the report TV-22 «Black Forest» for April 1945, which presents a list of all departments of the UPA: 1) kurin «Pidkarpatskyi» (to 04.1945 «Skazheni») (a) sotnia «Zmii», the commander Mykola Korzh-«Sokil»; b) sotnia «Zavedii», the commander «Pavlo»; c) sotnia «Chorni Chorty imeni Hamalii», the commander «Pyrih»); 2) kurin «Dzvony», the commander «Khmara» (a) sotnia «Yavir»; b) sotnia «Cornota»; c) sotnia «Zalizni», the commander «Oleh»); 3) kurin «Smertonosti» (a) sotnia «Vershnyk»; b) sotnia Mykola Pleniuk-«Bukovynets»; c) sotnia «Chornyi»); 4) kurin «Syvulia», the commander «Iskra» (a) sotnia «Nechai»; b) sotnia (?); 5) kurin «Verkhovyntsi», the commander «Dovbush» (a) sotnia «Kruk»; b) sotnia «Zavziatyi») (HDA SBU. F. 13. File 376. T. 66. P. 109). Thus, the forces of the group «Black Forest» consisted of 5 kurins composed in 13 sotnias of the UPA. If a sotnia of this period consisted of about 150 people, it is about 2 000 riflemen.

In the 4th quarter of 1945 the Military Region «Black Forest» included 13 sotnias (with numbers from 69 to 80 and 80A). At the same time in TV-22 «Black Forest» there were changes, according to which it included: commander Andrusiak-«Rizun», 1 kurin «Dzvony», the commander Petro Melnyk-«Khmara», then «Chornota» (1 sotnia 72 «Strila», the commander Mykhailo Petrash-«Javir», military counselor «Pisnia»; 2 sotnia 73 «Lebedi», the commander Mykola Pleniuk-«Bukovynets», military counselor Yaroslav Zhanyik-«Potikha»; these two sotnias raided in Transcarpathia; 3 sotnia 74 «Siri», the commander «Chornota», Mykhailo Korzak-«Saper», military counselor «Yura»). 2 Kurin «Smertonosti», the commander «Chornyi» (1 sotnia 75 «Zviri», the commander «Hroza», military counselor «Vynnychenko»; 2 sotnia 76 «Zalizni», the commander Fedir Kovalchuk-«Bohun», Ivan Andriychuk-«Vykhor», military counselor «Svyatoslav»; 3 sotnia 77 «Mesnyky» the commander «Pavlo», military counselor «Letun»); 3 kurin «Syvulia», the commander «Iskra» (1 sotnia

78 «Verkhovnytsi», the commander Vasyl Husak-«Vyvirka»; 2 sotnia 79 «Bystri», the commander «Bobyk» in these two sotnias, military counselor «Vykhор»); 4 kurin «Beskyd», the commander «Dovbush» (1 sotnia 80 «Hutsuly», the commander Mykhailo Borysiuk-«Tur», military counselor «Tygr»; 2 sotnia 80A «Zeleni», the commander Petro Mulyk-«Shablia», military counselor (?); 5 kurin «Pidkarpatskyi», the commander «Prut» (a) sotnia 69 «Zmii», the commander Mykola Korzh-«Sokil»; b) sotnia 70 «Zavedii», the commander «Pavlo», Fedir (Mykhailo) Hrechaniuk-«Brovko», «Buria»; c) sotnia 71 «Chorni Chorty imeni Hamalii», the commander «Pyrih») (HDA SBU. F. 13. File 398. T. 1. P. 132). Totally 13 sotnias of the UPA acted on 09–10.1945. That means that TV-22 «Black Forest» survived in the battles with NKVS best of all. It retained 5 kurins in 13 sotnias. Of course, the number of riflemen in sotnias significantly decreased as a result of the fighting (HDA SBU. F. 13. File 398. T. 1. P. 133, 143).

As of September 1945, there were some changes in TV-22: 1 kurin «Dzvony», the commander «Khmara» (1 sotnia «Strila», the commander Mykhailo Petrash-«Javir»; 2 sotnia «Siri», the commander «Chornota»; 3 sotnia «Lebedi», the commander Yosyp Yurtsuniak-«Vovk»); 2 kurin «Smertonostsi», the commander «Chornyi» (09.1945): (1 sotnia «Zviri», the commander «Hroza»; 2 sotnia «Zalizni», the commander Fedir Kovalchuk-«Bohun»; 3 sotnia «Mesnyky» the commander «Pavlo»); 3 kurin «Syvulia» (1 sotnia «Verkhovyntsi», the commander «Bobyk»; 2 sotnia «Bystri», the commander Ivan Andriychuk-«Vykhор»); 4 kurin «Beskyd», the commander «Dovbush» (1 sotnia «Zeleni», «Tur» (Kruk) (he was shot by Security Service); 2 sotnia «Hutsuly» – Orlyk-«Dub». In April 1945, «Zavziaty» was the commander); 5 kurin «Pidkarpatskyi», earlier «Skazheni», the commander «Prut» (being a part of 3 sotnias), he was in the raid Poland-Slovakia (HDA SBU. F. 13. File 376. T. 66. P. 149).

Volodymyr Chaviak-«Chornota»'s sotnia was attached to kurin «Khmara», and in December of the same year sotnyk «Chornota» took over the command of kurin (HDA SBU. F. 5. File 67488. T. 2. P. 69–69 P.T.O.). P. Melnyk was transferred to Kolomyia TV-21 «Hutsulshchyna» for the position of the head (HDA SBU. F. 5. File 67488. T. 2. P. 45; Літопис УПА, 1992: 100). It should be noted that in April 1945, the report still used the name «Black Forest Group» (kurin «Skazheni» was also mentioned in this report) (HDA SBU. F. 13. File 376. T. 66. P. 109), and since May 1945 they began to use the name of TV UPA, and kurin «Skazheni» was renamed into «Pidkarpatskyi». On May 10, 1945 they held a meeting of the district leadership of the OUN and the leaders of the UPA of Black Forest (Melnyk, 2014: 124–125). Instead of the broken kurin «Blahyi» kurin of the commander «Chornyi» was organized. The last consisted of one sotnia of «Chornyi», to which one sotnia «Oleh» was added (114 warriors as of 25.02.1945 (HDA SBU. F. 13. File 376. T. 68. P. 248–249)) from kurin «Dzvony». The platoon commander Mykhailo Korzak-«Saper» formed 3rd sotnia of kurin «Dzvony» (06.1945) (Melnyk, 2014: 125–126).

In the report for September, 1945 TV-22 «Black Forest» it was noted that the ensign («khorunzhyi» – junior commander) «Khmara»'s kurin had such structure: 1 sotnia «Strila», the commander Mykhailo Petrash-«Javir»; 2 sotnia «Siri», the commander «Chornota»; 3 sotnia «Lebedi», the commander Yosyp Yurtsuniak-«Vovk» (HDA SBU. F. 13. File 376. T. 66. P. 149); kurin «Smertonostsi», the commander «Chornyi»; 1 sotnia «Zviri», the commander Mykhailo Tarnavskyi-«Hroza»; 2 sotnia «Zalizni», the commander Fedir Kovalchuk-«Bohun»; 3 sotnia «Mesnyky» the commander «Pavlo» (HDA SBU. F. 13. File 376. T. 66. P. 149).

In the context of the above, we summarize that even the smallest reporting document of any rebel unit, which was hitherto unknown, is really of great importance to clarify not only the structure and personnel, but also the scale of the actions. Sometimes such documents «emerge» in cases in which you do not even hope to find the source. Among these «unexpected» findings there are the documents we publish – a report on the activities of the Military Region (Taktychnyi vidtynok) 22 «Black Forest» (May 1945) and an extract from the report of «sotnyk» (brigade commander) Kostiantyn Pryimak-«Pidhirskyi» (January 4, 1946). These documents have been preserved in Russian-speaking translation accomplished by the head of the 1st Department 2nd Section Ukr «SMERSH» 4th Ukrainian front Guards Major Dvornyi. The author of the first document is the commander of TV-22 (spring 1945 – 02.1946) Vasyl Andrusiak-«Rizun»¹, of the second one – sotnyk of kurin «Skuby» Kostiantyn Pryimak-«Pidhirskyi»².

The conclusions. Therefore, each, even the smallest document can significantly help researchers to identify the person, known only for the pseudonym; to reveal the scale of the struggle in certain regions; to establish the detailed circumstances of a particular event. Particular scientific interest has the study of the history of military departments and sub-departments, which were directly fighting against all occupiers. Published documents significantly complement the picture of the Military Region (Ukrainian: Taktychnyi vidtynok) 22 «Black Forest». At the same time, we should note that the published documents are an important source of a comprehensive study of the Ukrainian liberation movement as a whole, the functioning of TV-22 «Black Forest», in particular.

The document is for the first time entered into the scientific circulation in the source language. In the publication the lexicon, author's and editorial features of the text of the source is as much as possible preserved. The personal and geographical names are presented without any changes. Only the most evident grammatical flaws have been subjected to corresponding corrections. The document is accompanied with the legend constituting the document's place of preservation (the archive's name, the number of the fund, description, case, pages).

¹ Андрусак Василь Васильович («Чорний», «Різьбяр», «Різун», «Трегит»; 15.01.1915, м. Снятин Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. – 24.02.1946, між сс. Грабівка Калуського р-ну та Глибоке Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався у Снятинській державній гімназії (1925 – 1933). Член Юнацтва ОУН (1932), «Пласту», «Просвіти». Заарештований, виключений із гімназії (1933). Секретар адвокатської кантори с. Снятин Івано-Франківської обл. (1935). Голова «Соколу» на Снятинщині (кін. 1930-х рр.). Провідник Снятинського повітового проводу ОУН (1936). Працював вчителем. Заарештований НКВД (5.10.1939). Через шість місяців звільнений через брак доказів і в серпні 1940 р. перебрався за кордон. У складі легіону «Роланд» (05.1941). Провідником Снятинського повітового проводу ОУН (осінь 1941 – ?). Окружний провідник ОУН Коломиїщини, згодом став членом обласного штабу. У липні 1943 р. командував бойвою УНС, з листопада – сотнею «Змії». Командир куреня УПА «Скажені» ТВ-22 «Чорний ліс» (поч. 1944). Командир ТВ-22 (весна 1945 – 02.1946). Військовий референт Станіславського окружного проводу ОУН (1945 – 02.1946). Загинув у бою з рейдовою групою 215-го СП ВВ НКВД у 8-му кварталі Чорного лісу. Автор роботи «Як перемагати» (1945 р.). Нагороджений Золотим хрестом бойової заслуги 2-го класу (наказ ч. 1/45 від 25.04.1945 р.) та Золотим хрестом бойової заслуги 1-го класу (наказ ч. 1/46 р. від 15.02.1946 р.), срібною зіркою за поранення. Хорунжий (наказ ч. 2/44 від 26.01.1944 р.), сотник (наказ ГВШ УПА ч. 3/45 від 10.10.1945 р. з дня 31.08.1945 р.), майор (наказ ГВШ УПА ч. 1/46 від 15 лютого 1946 р. підвищений до звання майора з дня 22 січня 1946 р.), полковник (наказ ГВШ УПА ч. 2/46 від 10.10.1946 р. з дня 24.02.1946 р.).

² Приймак Костянтин («Підгірський»; 1923, с. Молодятин Коломиїського р-ну Івано-Франківської обл. – 02.07.1948, біля с. Кривопілля Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.). Випускник гімназії м. Коломия Івано-Франківської обл., студент Віденського університету. Член ОУН. Вивезений до Німеччини на примусові роботи (1942). Проїшов військовий вишкіл у таборі УНС (1943). Створив у с. Молодятин Коломиїського р-ну Івано-Франківської обл. теренову бойову, яка воювала з німцями. Потрапив до мадярського полону. Чотовий у сотні імені Симона Петлори, яка входила до куреня «Перемога» (осінь 1944 – 02.1945). Командир сотні в цьому ж курені (02 – 09.1945). Сотенний сотні імені Івана Гонти у курені «Гайдамаки» (09 – 10.1945). Сотенний сотні «Березівська» куреня «Карпатський». Переведений на Буковину для військового вишколу стрільців для УПА (весна 1946). Організаційний референт Косівського надрайонного проводу ОУН (05 – 09.1947). Провідник Косівського надрайонного проводу ОУН (09.1947 – 07.1948). Старший булавний, хорунжий (наказ ч. 3/45 від 10.10.1945 р.), поручник (наказ ч. 1/46 від 15.02.1946 р.). Фігурант агентурної справи «Ядро».

BIBLIOGRAPHY

- Андрухів, Гаврилюк, 2008 – Андрухів І., Гаврилюк С. Тисмениця. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 486 с.
- Андрухів, Француз, 2001 – Андрухів І., Француз А. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939 – 1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Рівне–Івано-Франківськ: Видавнича фірма «Талія», 2001. 335 с.
- Андрухів, Француз, 2008 – Андрухів І., Француз А. Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939 – 1959 роки: історико-правовий аспект. Документи і матеріали. Івано-Франківськ: Нова зоря, 2008. 448 с.
- Арсенич, 2007 – Арсенич П. Діяльність УПА та збройного підпілля ОУН на Прикарпатті / До 65-річчя створення УПА. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2007. 216 с.
- Веденєєв, Биструхін, 2007 – Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945 – 1980-ті роки: Монографія. Київ: К.І.С., 2007. 568 с.
- ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України.
- Гілецький, Сливка, Сливка, 2009 – Гілецький Й., Сливка Л., Сливка Р. Богородчанський край: З минулого в сучасність. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. 128 с.
- Дем'ян, 2000 – Дем'ян Г. Бандерівці. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2000. Кн. 1. 130 с.
- Зеленчук, 1992 – Зеленчук М. Останні салви: 50-річчя УПА. Київ, 1992. 35 с.
- Ішук, 2010 – Ішук О. Життя та доля Михайла Дяченка-«Марка Боєслава». Літопис УПА. Серія «Події і люди». Кн. 9. Торонто-Львів: Літопис УПА, 2010. 140 с.
- Кентій, 1999 – Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946 – 1956 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.
- Киричук, 2003 – Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.
- Кметюк, 2012 – Кметюк І. Зродились ми великої години. Надвірна: ПрАТ «Надвірнянська друкарня», 2012. 228 с.
- Когут, 1999 – Когут М. Повстанська доля Байрака. Дрогобич: Відродження, 1999. 48 с.
- Когут, 2001 – Когут М. Герої не вмирають... Кн. 1. Дрогобич: Відродження, 2001. 62 с.
- Когут, 2002 – Когут М. Герої не вмирають... Кн. 2. Калуш: Арттекс, 2002. 72 с.
- Когут, 2003 – Когут М. Герої не вмирають... Кн. 4. Нарис, спогади. Калуш: Арттекс, 2003. 52 с.
- Літопис УПА, 1990 – Літопис Української Повстанської Армії. Т. 18: Група УПА «Говерля». Документи, звіти та офіційні публікації / [упоряд. Петро Содоль]. Торонто: Видавництво «Літопис УПА», 1990. Кн. 1. 328 с.
- Літопис УПА, 1992 – Літопис Української Повстанської Армії. Т. 19: Група УПА «Говерля». Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру / [упоряд. Петро Содоль]. Торонто–Львів: Видавництво «Літопис УПА», 1992. Кн. 2. 360 с.
- Мельник, 2014 – Мельник Петро сотник УПА П. Хмара. В огні повстання. УПА на відтинку Чорного Лісу (1943 – 1945). Перша частина / [упор. Степан Лесів, Ярослав Коретчук]. Калуш: Видавництво «Карпатський акцент», 2014. 272 с.
- Мизак, 2011 – Мизак Н. УПА-«Захід» і збройне підпілля ОУН у боротьбі за Українську 9 Самостійну Соборну Державу у 1942-1960 рр. Чернівці-Торонто: Прут, 2011. 436 с.
- Надвірнянщина, 1992 – Надвірнянщина: хресна дорога народного болю / упоряд. Зварчук О.; за ред. Довгана Я. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 568 с.
- ОУН і УПА, 2005 – Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси / [за ред. С. Кульчицького]. Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. 496 с.
- Патриляк, 2012 – Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939 – 1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.
- Проданик, 2011 – Проданик Д. Шлях боротьби Василя Сенчака-«Ворона». Літопис УПА. Серія «Події і люди». Кн. 15. Торонто-Львів: Літопис УПА, 2011. 128 с.
- Русначенко, 2002 – Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 –50-х роках. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

- Сергійчук, 2005 – Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939 – 1955 рр. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.
- Сішук, 2009 – Сішук М. Мовою сердець і документів. Дрогобич: ПП «Швидкодрук», 2009. 512 с.
- Содоль, 1994 – Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–1949: Довідник перший. Нью-Йорк: Пролог, 1994. 199 с.
- Содоль, 1995 – Содоль П. Українська Повстанча армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк: Пролог, 1995. 295 с.
- Тимів, 2011 – Тимів І. Бортники і Тлумаччина 1939 – 1959 рр.: дослідження, документи, матеріали. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. 491 с.
- Український національно-визвольний рух, 2009 – Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / [відп. ред. проф. Микола Кугутяк]. Т. 2. Івано-Франківськ: КПФ «ЛІК», 2009. Кн. 1: 1939 – 1945. 600 с.
- Український національно-визвольний рух, 2010 – Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / [відп. ред. проф. Микола Кугутяк]. Т. 2. Івано-Франківськ: КПФ «ЛІК», 2010. Кн. 2: 1945 – 1946. 696 с.

REFERENCES

- Andrukhiv, 2008 – Andrukhiv I., Havryliuk S. Tysmenytsia [Tysmenytsia]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2008. 486 s.
- Andrukhiv, Frantsuz, 2001 – Andrukhiv I., Frantsuz A. Stanislavshchyna: dvadtsiat buremnykh lit (1939 – 1959). Suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz [Stanislavshchyna: twenty violent years (1939 – 1959). Socio-political, historical and legal analysis]. Rivne–Ivano-Frankivsk: Vydavnycha firma «Talia», 2001. 335 s.
- Andrukhiv, Frantsuz, 2008 – Andrukhiv I., Frantsuz A. Pravda istorii. Stanislavshchyna v umovakh teroru i represii: 1939 – 1959 roky: istoryko-pravovyi aspekt. Dokumenty i materialy [The truth of history. Stanislavshchyna under terror and repression: 1939 – 1959: historical and legal aspect. Documents and materials]. Ivano-Frankivsk: Nova zoria, 2008. 448 s.
- Arsenych, 2007 – Arsenych P. Diialnist UPA ta zbroinoho pidpillia OUN na Prykarpatti / Do 65-richchia stvorennia UPA [Activities of the UPA and the armed underground of the OUN in the Carpathian region / to the 65th anniversary of the UPA]. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2007. 216 s.
- Viedienieiev, Bystrukhin, 2007 – Viedienieiev D., Bystrukhin H. Dvobii bez kompromisiv. Protyborstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii [An Uncompromising Combat. The Opposition of Special Subdivisions of OUN with Soviet Special Operations Forces]. 1945 – 1980-ti roky. Kyev: K.I.S., 2007. 568 s. [in Ukrainian].
- HDA SBU – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral State Archive of Security Service of Ukraine]. [in Ukrainian].
- Hiletskyi, Slyvka, Slyvka, 2009 – Hiletskyi Y., Slyvka L., Slyvka R. Bohorodchanskyi kraj: Z mynuloho v suchasnist [Bohorodchanskyi region: From the past to the present]. Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2009. 128 s.
- Demian, 2000 – Demian H. Banderivtsi [Banderivtsi]. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 2000. Kn. 1. 130 s. [in Ukrainian].
- Zelenchuk, 1992 – Zelenchuk M. Ostanni salvy: 50-richchia UPA [The last salvos: the 50th anniversary of the UPA]. Kyiv, 1992. 35 s.
- Ishchuk, 2010 – Ishchuk O. Zhyttia ta dolia Mykhaila Diachenka-«Marka Boieslava» [The life and fate of Mykhailo Diachenko-«Marko Boieslav»]. Litopys UPA. Seriiia «Podii i liudy». Kn. 9. Toronto-Lviv: Litopys UPA, 2010. 140 s.
- Kentii, 1999 – Kentii A. Narys borotby OUN–UPA v Ukraini (1946–1956 rr.) [On functioning of UPA departments in Chernivtsi land; An outline of the struggle of OUN-UPA in Ukraine (1946 – 1956)]. Kyiv, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. 111 s. [in Ukrainian].
- Kyrychuk, 2003 – Kyrychuk Yu. Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokov XX stolittia: ideolohiia ta praktyka [Ukrainian Nationalist Movement of 1940s – 1950s: Ideology and Practice]. Lviv, Dobra sprava, 2003. 464 s. [in Ukrainian].
- Kmetiuk, 2012 – Kmetiuk I. Zrodylys my velykoi hodyny [We were born in the big hour]. Nadvirna: PrAT «Nadvirnianska drukarnia», 2012. 228 s.
- Kohut, 1999 – Kohut M. Povstanska dolia Bairaka [The insurgent destiny of Bairak]. Drohobych, Vidrodzhennia, 1999. 48 s. [in Ukrainian].

Kohut, 2001 – Kohut M. Heroi ne vmyraiut... [Heroes Do Not Die] Kn. 1. Drohobych: Vidrodzhennia, 2001. 62 s. [inUkrainian].

Kohut, 2002 – Kohut M. Heroi ne vmyraiut... [Heroes Do Not Die] Kn. 2. Kalush: Arteks, 2002. 72 s. [inUkrainian].

Kohut, 2003 – Kohut M. Heroi ne vmyraiut... [Heroes Do Not Die] Kn. 4. Narys, spohady. Kalush: Arteks, 2003. 52 s. [inUkrainian].

Litopys UPA, 1990 – Litopys Ukrainskoi Povstanskoï Armii / uporiad. Petro Sodol. Toronto, Litopys UPA, 1990. T. 18: Hrupa UPA «Hoverlia». Dokumenty, zvity ta ofitsiini publikatsii [The UPA group «Hoverlia»: documents, reports and official publications]: Kn. 1. 328 s. [in Ukrainian].

Litopys UPA, 1992 – Litopys Ukrainskoi Povstanskoï Armii / uporiad. Petro Sodol. Toronto, Lviv, Litopys UPA, 1992. T. 19: Hrupa UPA «Hoverlia». Spomyny, statti ta vydannia istorychno-memuarnoho kharakteru [The UPA group «Hoverlia»: reminiscences, articles and publications of historical-memoirs character]: Kn. 2. 360 s. [in Ukrainian].

Melnyk, 2014 – Melnyk Petro sotnyk UPA P. Khmara. V ohni povstannia. UPA na vidtynku Chornoho Lisu (1943 – 1945) [Melnyk Petro sotnyk of the UPA P. Khmara. In the fire of the uprising. The UPA on the sector of Chornyi Lis (Black Forest) (1943 – 1945)]. Persha chastyna / [upor. Stepan Lesiv, Yaroslav Koretschuk]. Kalush: Vydavnytstvo «Karpatskyi aktsent», 2014. 272 s.

Myzak, 2011 – Myzak N. UPA-«Zakhid» i zbroine pidpillia OUN u borotbi za Ukrainku 9 Samostiinu Sobornu Derzhavu u 1942 – 1960 rr. [The UPA-West and the armed underground of the OUN in the fight for Ukrainian Independent State in 1942 – 1960]. Chernivtsi-Toronto: Prut, 2011. 436 s.

Nadvirnianshchyna, 1992 – Nadvirnianshchyna: khresna doroha narodnoho bolii [Nadvirnianshchyna: the way of the cross of people's pain] / uporiad. Zvarchuk O.; za red. Dovhana Ya. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2008. 568 s.

OUN i UPA, 2005 – Orhanizatsiia Ukrainskykh Natsionalistiv i Ukrainka Povstanska Armii. Istorychni narysy [The Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army] / [za red. S. Kulchytskoho]. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2005. 496 s. [in Ukrainian].

Patryliak, 2012 – Patryliak I. «Vstan i borys! Slukhai i vir...»: ukrainske natsionalistychnе pidpillia ta povstanskyi rukh (1939 – 1960 rr.) [«Stand up and fight! Listen and believe...»: the Ukrainian nationalist underground and insurgent movement (1939 – 1960)]. Lviv: Chasopys, 2012. 592 s.

Prodanyk, 2011 – Prodanyk D. Shliakh borotby Vasylia Senchaka-«Vorona» [Vasyl Senchak-«Vorona»'s way of struggle]. Litopys UPA. Serii «Podii i liudy». Kn. 15. Toronto-Lviv: Litopys UPA, 2011. 128 s.

Rusnachenko, 2002 – Rusnachenko A. Narod zburenyi: Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini y natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940 – 50-kh rokakh [The Revolted People: National liberation movement in Ukraine and national resistance movements in Belarus', Lithuania, Latvia, and Estonia in the 1940s – 1950s]. Kyiv, Universytetske vydavnytstvo «Pulsary», 2002. 519 s. [in Ukrainian].

Serhiichuk, 2005 – Serhiichuk V. Ukrainskyi zdvyh: Prykarpattia [the Ukrainian revolt: Sub-Carpathia]. 1939 – 1955 rr. K.: Ukrainka Vydavnycha Spilka, 2005. 840 s.

Sishchuk, 2009 – Sishchuk M. Movoiu serdets i dokumentiv [With the language of hearts and documents]. Drohobych: PP «Shvydkodruk», 2009. 512 s.

Sodol, 1994 – Sodol P. Ukrainka Povstancha Armii [Ukrainian Insurgent Army]. 1943 – 1949: Dovidnyk pershyi. Niu-York: Proloh, 1994. 199 s. [inUkrainian].

Sodol, 1995 – Sodol P. Ukrainka Povstancha armii [Ukrainian Insurgent Army] 1943 – 1949. Dovidnyk druhyi. Niu-York, 1995. 295 s. [in Ukrainian].

Tymiv, 2011 – Tymiv I. Bortnyky i Tlumachchyna 1939 – 1959 rr.: doslidzhennia, dokumenty, materialy [Bortnyky and Tlumachchyna 1939 – 1959: studies, documents, materials]. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2011. 491 s.

Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh, 2009 – Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh na Prykarpatti v XX stolitti. Dokumenty i materialy [Ukrainian national liberation movement in the Carpathian region in the twentieth century. Documents and materials] / [vidp. red. prof. Mykola Kuhutiak]. T. 2. Ivano-Frankivsk: KPF «LIK», 2009. Kn. 1: 1939 – 1945. 600 s.

Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh, 2010 – Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh na Prykarpatti v XX stolitti. Dokumenty i materialy [Ukrainian national liberation movement in the Carpathian region in the twentieth century. Documents and materials] / [vidp. red. prof. Mykola Kuhutiak]. T. 2. Ivano-Frankivsk: KPF «LIK», 2010. Kn. 2: 1945 – 1946. 696 s.

**ЗВІТ ІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТАКТИЧНОГО ВІДТИНКУ 22 «ЧОРНИЙ ЛІС»
(ТРАВЕНЬ 1945 Р.)**

Група «ЧЕРНЫЙ ЛЕС»

Перевод с украинского

ОТЧЕТ ЗА МАЙ МЕСЯЦ 1945 года

Курень «ДЗВОНЫ» командир «ХМАРА»³.

Первая сотня под командованием «ЧЕРНОТЫ» провела бой у села Кремидово, Галицкого района, с отрядом истребителей, проводившими облаву. Истребителей и коммунистов было около 80 чел.

Они были разбиты и разбежались. На поле боя осталось 10 убитых и много раненых. Захвачено – 10 винтовок и 2 автомата ППШ. Бой проведен 22 мая 1945 года.

25 мая 1945 года четовый «ЯВИР»⁴ из 11 сотни куреня «Дзвонь», провел 3-х часовой бой в селе Каменка Надворьянского района. Большевики, напавшие на село и производившие аресты, были рассеяны сильным огнем 2-х чет.

Убито 20 человек, ранено 15. Под сильным огнем прибывшего резерва большевиков четы отступили в лес. Трофеев не захвачено, с нашей стороны потерь нет.

21 мая 1945 года 2-я чета, 2-й сотни, под командованием «ИЖАКА»⁵ напали на истребителей, которые грабили жителей села Браткивцы Станиславского района. Истребителей было около 50 ч. и они были разгромлены.

На поле боя истребители оставили 5 чел. убитыми. Взято 5 винтовок. В чете один легко раненый.

³ Мельник Петро Васильович («Верх», «Хмара», «Ручай», «П-44»; 10.10.1910, с. Камінне Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – 27.04.1953, с. Лосва Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив 7 кл. школи с. Камінне Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. (1919 – 1924). Працював у сільському господарстві (1924 – 1926). Начався на слосара автовідділу, працював помічником слосара автовідділу (1930 – 10.1931). Служив у кавалерії польської армії, старший стрілець (1931 – 1933). Працював слосарем (1933 – перша пол. 1934). Працював у млині с. Камінне Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. (1934 – 1939). Член «Пласту», «Просвіти». Член ОУН (літо 1937). Мобілізований до польської армії (1939). Поранений під Іданськом, потрапив у полон, працював на різноманітних роботах (09.1939 – 12.1940). Навчався на 3-х місячних курсах у підстаршинській школі м. Довідень (01 – 03.1941). Унтерофіцер легіону ДУН «Роланд» (04 – 10.1941) та батальйону №201 (10.1941 – 12.1942). Дезертирував (01.1943). Військовий референт Галицького повітового проводу ОУН (01.1943 – ?). Охоронець І. «Белєйовича-Дзвінчука» (03 – 06.1943). У 1943 р. вступив до УНС у Бібречьких лісах пройшов вишкіл (06.1943). Призначений сотенним «Сіроманці» перейшов у Калуську округу (06 – 10.07.1943). Господарчий сотні «Яструба» (07 – 08.1943). Інструктор-вишкільник у сотні Василя «Андруска-Різуна» (08 – 12.1943). Стрілець у сотні «Різуна» (12.1943 – 04.1944). Сотенний у курені «Різуна» (04 – 06.1944). Командир сотні «Стріла» ТВ-22 «Чорний ліс» (07 – 12.1944). Командир куреня «Дзвонь» ТВ-22 (12.1944 – 12.1945). Під час рейду куреня отримав поранення і відійшов на лікування (6.04.1945 р.). Командир ТВ-21 «Гуцульщина», військовий референт Коломийського окружного проводу ОУН (01.1946 – 09.1949). Можливо, організаційний референт Коломийського окружного проводу ОУН (весна 1949 р.). Командував рейдом відділу УПА на терени Румунії (06 – 07.1949). Провідник Надвірнянського надрайонного проводу ОУН (07.1950 – 08.1951). Організаційний референт Станиславського окружного проводу ОУН (07 – 08.1951). 14.08.1951 р., біля с. Камінне Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. захоплений у полон АБГ УМІБ. Завербований «Тарас». Втік з полону 26.04.1952 р. Нагороджений Бронзовим хрестом бойової заслуги (14.01.1945) і Срібним хрестом бойової заслуги 1-го класу (ч. 1/46 від 15.02.1946 р. з дня 8.02.1946 р.). Хорунжий (ч. 2/44 від 26.01.1944 р. з дня 15.04.1945), поручник (наказ ч. 3/45 від 10.10.1945 р. з дня 31.08.1945 р.), сотник (наказ ч. 1/46 від 15.02.1946 р. з дня 22.01.1946).

⁴ Петраш Михайло Карлович («Явір»; 1922, с. Тязів Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл. – 30.06.1946, с. Тязів Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.). Освіта 6 класів. Член товариств «Сокол» та «Просвіта». Член ОУН (1941). В УДП (12.1941 – 11.1943). Переходить зі своїм поліцейним відділом до лав УНС (15.11.1943). Ройовий у інтендантському відділі командира «Сірка». Четовий сотні «Стріла» Петра Мельника-«Хмари» (07.1944 – 01.1945). Командир сотні «Стріла» куреня «Дзвонь» ТВ-22 (01.1945 – 06.1946). Нагороджений Бронзовим хрестом бойової заслуги наказом КВШ УПА ч. 20 від 15.08.1946 р. з дня 15.06.1946 р.). Старший вистун, хорунжий (31.08.1945), поручник (наказ ч. 1/46 від 15.02.1946 р. з дня 22.01.1946 р.). Одружений із Варварою Маланюк-«Русалкою» (літо 1945). Похований у с. Павлівка Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.

⁵ Карабин Степан («Іжак»; 1922, с. Хриплин тепер у складу Івано-Франківської міської ради – 9.01.1947, с. Хриплин тепер у складу Івано-Франківської міської ради). Четовий сотні «Дружинники» (поч. – 07.1944). Четовий сотні «Стріла» куреня «Дзвонь» ВО-4 (07.1944 – 1946).

3-я сотня, под командованием «БОГУНА»⁶ из куреня «ДЗВОНЫ», 2-я чета той же сотни, под командованием «СЫЧА»⁷, провели 2 мая 1945 года бой в селе Тязев Станиславского района со спецгруппой в количестве 15 человек, которая прибыла производить аресты.

После 3-х часового боя спецгруппа уничтожена, взяты 3 винтовки.

Отличился ройовой «НАЛИВАЙКО», который умелым подходом к каменному дому, и забросал гранатами большевиков, сопротивлявшихся отчаянно.

7 мая 1945 года та же самая чета напала на большевиков с. Ямница, которые прибыли грабить жителей. Убито 3 человека, остальные рассеяны.

Курень «СМЕРНОНОСЦЕВ» – куренной «КАРМЕЛЮК»⁸.

Сотня имени Алега под командованием «БОГУНА»⁹ и командира «ВЫВЕРКИ»¹⁰ 19 мая 1945 года вели бой со спецгруппой 150 человек, производившую облаву в селах – Гостев и Кривотули, а также проверку прилегающего леса.

Бой длился около 3-х часов. Ураганным огнем наших пулеметов большевики панически бежали, оставив на поле боя 10 убитых и 15 раненых.

Героической смертью в бою погиб сотник «ОЛЕГ»¹¹.

⁶ Ковальчук Федір Онуфрійович («Богун»; 1923, с. Вікторів Галицького р-ну Івано-Франківської обл. – 08.03.1946, с. Вікторів Галицького р-ну Івано-Франківської обл.). Служив у Польському війську (підхорунжий). Здобував фах ветеринара у м. Прага (Чехія). У легіоні «Роланд» і 210 батальйоні штурманшафту (04.1941 – 12.1942). В УНС (1943). Бунчужний відділу «Сіроманці» (03.1943). Вишкільний інструктор і чотовий куреня «Чорні чорти» імені Є. Коновальця (08 – 09.1943). Ройовий, чотовий сотні «Залізни» (1944 – 1945). Сотенний сотні «Залізни» куреня «Смертоносці» ТВ-22 «Чорний ліс» (05.1945 – 1946). Старший булавний (наказ ч. 3/45 від 10.10.1945).

⁷ Дейчаківський Антон («Сич»; 1922, с. Ямница Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл. – 17.06.1945, с. Ямница Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив школу с. Ямница Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл. Зварювальник у залізничних майстернях м. Івано-Франківськ (1941 – 1942). В УНС (1943). У ВОП В. Андрусіяка-«Різуна». Стрільць сотні «Змії», відтак ройовий. Чотовий сотні ТВ-22 «Чорний ліс» ВО-4 (1945). Булавний УПА. При переході р. Дністер біля с. Ямница захоплений і розстріляний у рідному селі.

⁸ Трач Христофор Йосипович («Кармелюк», «Дон»; 17.06.1921, с. Княгинин Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл. – 19.08.1949). В 1928 р. сім'я переїжджає до с. Ямниці Тисменицького району. Навчався у гімназії м. Станіславів (? – 1939), відтак у педагогічній школі у м. Івано-Франківськ (1939 – ?). Завербований органами НКВС агент «Толя» (осінь 1940). В УДП (1941 – 1943). Закінчив поліцейну школу в м. Львові, старшина УДП. Член ОУН. В УПА із зими 1944 р. Чотовий сотні «Дружинники» командира «Черника» (весна 1944 р.). У рейдому загоні на Перемишлю. Чотовий новосформованої сотні «Дружинники-2» (07 – осінь 1944). Отримав призначення до штабу куреня «Смертоносці» (осінь 1944). Отримав завдання працювати агентом-внутрішником (кінець 04.1945). Командир куреня «Смертоносці» (04 – 08.1945). Бунчужний штабу ТВ-22 УПА «Чорний Ліс» (08.1945 – ?). Відсторонений від виконання обов'язків бунчужного і забраний архів ТВ (08.1946). Переховується конспіративно у с. Ямница і м. Станіслав (1948). Впорядковував архіви ТВ-22 «Чорний ліс» (літо 1948). Член Тлумачького надрайонного проводу ОУН (1948). Заступник організаційного провідника Станіславівського окружного проводу ОУН. Член Товмацького (Тлумачького) надрайонного проводу ОУН (1948 – 08.1949). Взятий на переслуховування СБ ОУН (кінець 1948). Старший булавний (наказ ГВШ УПА ч. 3/45 від 10.10.1945 р. з дня 10.10.1945 р.). Розстріляний СБ за підозрою у зраді. Фігурант АС «Керівники».

⁹ Ковальчук Федір Онуфрійович («Богун»; 1923, с. Вікторів Галицького р-ну Івано-Франківської обл. – 08.03.1946, с. Вікторів Галицького р-ну Івано-Франківської обл.). Служив у Польському війську (підхорунжий). Здобував фах ветеринара у м. Прага (Чехія). У легіоні «Роланд» і 210 батальйоні штурманшафту (04.1941 – 12.1942). В УНС (1943). Бунчужний відділу «Сіроманці» (03.1943). Вишкільний інструктор і чотовий куреня «Чорні чорти» імені Є. Коновальця (08 – 09.1943). Ройовий, чотовий сотні «Залізни» (1944 – 1945). Сотенний сотні «Залізни» куреня «Смертоносці» ТВ-22 «Чорний ліс» (05.1945 – 1946). Старший булавний (наказ ч. 3/45 від 10.10.1945).

¹⁰ Гусак Василь Васильович («Вивірка»; 1913, с. Саджава Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. – 09.01.1946, с. Лесівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.). Член УНС (1943). Після проходження вишколу в старшинській школі «Греггіт». Чотовий у сотні «Месники» куреня «Смертоносці» групи «Чорний ліс» (1944 – 03.1945), командир сотні «Верховинці» у курені «Сивуля» ТВ-22 «Чорний ліс» (осінь 1945 – 01.1946). Нагороджений Бронзовим хрестом бойової заслуги (1946). Старший булавний (наказ ГВШ УПА ч. 3/45 від 10.10.1945 р.), поручник (наказ наказ ГВШ УПА ч. 1/46 від 15.02.1946 р. з дня 9.01.1946 р.). Похований на цвинтарі с. Лесівка Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.

¹¹ Оленюк Михайло Дмитрович (Іванович) («Ігор», «Олег»; 1919, с. Старий Угринів Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 18.05.1945, Гуківський ліс біля с. Гостів Тлумачького р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив народну школу у с. Старий Угринів Калуського р-ну Івано-Франківської обл. (1930), відтак у м. Калущ. Член «Просвіти», товариства «Луг». Перебуває за кордоном (1939 – 1941). У м. Краків пройшов військовий вишкіл ОУН (1941). В УДП (1941 – 1943). В УНС інструктор-вишкільник (літо 1943). У сотні «Змії»

3-я сотня под командованием «БУКОВИНЦЯ»¹² из куреня «СМЕРТНОСЦЕВ» и 1-я чета под командованием «ГОРЛОРИЗА»¹³ 20 мая 1945 года совершила налет на с. Добровляны на квартире 45 большевиков. Большевиков разбили, троє истребителей сдались живыми, захвачено 3 ППШ.

24 мая 1945 года та же чета совершила налет на группу истребителей в селе Подмехайля, Калужского района. Истребители в количестве 30 чел. разбежались, а 4 человека взяли в плен, захвачено 4 винтовки.

Однако большевики вновь создали в селе отряд истребителей.

25 мая 1945 года та же чета вновь напала на эту группу истребителей в количестве 40 человек и 5 человек советских работников. Истребители разбежались. Захвачено – 1 пулемет, ППШ и 3 винтовки. Убито – 8 истребителей и двух большевиков. 3 истребителя и 2 советских работника тяжело ранены.

Курень «СЫВУЛЯ» под командованием «ИСКРЫ».

Первая чета первой сотни под командованием четового «НЕЧАЯ»¹⁴, организовала засаду на большевиков по шоссе Надворная-Станислав, вблизи села Гвоздь. Уничтожено 1 автомашина, убито 3 человека работника НКВД и 3 человека ранено, трофеев не взято.

10 мая 1945 года та же чета организовала засаду на шоссе Надворная-Солотвино вблизи села Бабче.

Проведен бой с сотней большевиков и истребителей, которые шли на облаву в село.

Убито 6 большевиков и 6 человек истребителей взято в плен. Захвачено 11 винтовок, с нашей стороны потерь не было.

11-го мая 1945 года большевики в количестве 3000 человек окружили р-н Солотвино и попутно прочесывали лес.

2 куреня спецгруппы стремились окружить курень под командованием «ИСКРЫ» и уничтожить его.

Курень под умелым командованием командира, уклоняясь от боев вышел из окружения. При перестрелке с большевиками убито 3 чел. большевиков.

Наши потери: 1 убит, один легко ранен.

23 мая 1945 года уничтожена узкоколейная железная дорога Кривец-Майдан, по которой подъезжали большевики на облаву.

Несмотря на это большевики численностью до 200 человек начали наступать на курень «Искры». Отступая сотня в районе села Крычка-Манява организовала засаду на большевиков. В результате засады 8 человек НКВД-истов убито и много ранено.

Наши потери – 1 легко ранен.

28 мая 1945 года вторая чета под командованием четового «КАМЕНЬ» организовала засаду на большевиков на шоссе Надворная – Станислав у села Гвоздь.

В результате нападения уничтожена автомашина, убито 11 человек, взято в плен 6 человек. Захвачено 4 пистолета, 11 ППШ и 6 винтовок.

Среди убитых – майор, капитан старший сержант и 7 человек рядовых.

25 мая 1945 года чета 2-й сотни организовала засаду на шоссе Солотвин – Станислав у с. Заричья.

Уничтожена автомашина, убито 15 НКВД-истов. Взяты трофеи.

командира «Різуна» (осінь 1943 – весна 1944). Політвиховник сотні, згодом – четовий четвертої чоти сотні «Змії» (01 – 03.1944). Закінчив старшинську школу «Олені-1» (весна – літо 1944). Четовий сотні «Месники» (літо – жовтень 1944). Очолив новосформовану сотню «Залізни» куреня «Смертоносці» (10.1944 – 02.1945), відтак сотня ввійшла до складу куреня «Дзвони» (02 – 05.1945). Булавний, старший булавний, хорунжий (наказ ГВШ УПА з дня 15.04.1945 р.). Наприкінці квітня 1945 р. сотня перейшла до складу куреня «Смертоносці». Похований у с. Гостів Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.

¹² Пленок Микола Іванович («Буковинець», «Геник», «Партизан»; 1924(1923), с. Тисьменичани Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – 24.07.1949, с. Пасіків Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався в Станіславській торговельній школі. Член «Пласту». Член ОУН. Борець УНС (07.1943). Ройовий, четовий, заступник командира сотні куреня «Дзвони» (1944 – 1945). Командир сотні «Лебеді» (1945), відтак сотні «Стріла» куреня «Дзвони» ТВ-22 «Чорний ліс» (1946 – 1947). Провідник Лисецького районного проводу ОУН (? – 07.1949). Старший булавний (наказом ГВШ УПА ч. 3/45 від 10.10.1945 р.). Старший булавний, хорунжий УПА (наказ ГВШ УПА ч. 1/48 від 12.06.1948 з дня 14.10.1947).

¹³ Горлоріз» (? – ?). Четовий сотні «Лебеді» ТВ-22 «Чорний ліс» ВО-4 (1945).

¹⁴ Можливо, це Ференцюк Олекса («Нечай»; ? – 06.07.1945, Манявський ліс). Четовий відділу «Сивуля» ТВ-22 «Чорний ліс».

Курень под командованием «ДОВБУША»¹⁵.

Чета 1-й сотни под командованием четового «КОТА» 17 мая 1945 года напала на г. Надворная на группу из 50 человек. После короткой перестрелки убито 8 большевиков и 3 истребителя, захвачено 8 ППШ и 1 пулемет.

Чета 2-й сотни под командованием «ТУРА»¹⁶ напала 25 мая на истребителей в селе Пниве Надворнянского района.

Истребители численностью в 30 человек разбежались, из этого числа 8 человек взято в плен. Захвачено 8 ППШ.

18 мая 1945 года та же чета организовала засаду на узкоколейную железную дорогу Надворная-Рафайлов.

Убито 7 человек, среди них 3 человека коммунистов, машина повреждена.

ВЫВОДЫ:

Большевистские погранотделы в районах Рафайлова, Надворная, Делятин, где действует курень «ДОВБУША», сосредоточили большие силы с задачей разгромить курень. Но под умелым командованием командира «ДОВБУША» курень связывает большевистские силы в горах.

Курень разбит на четы и рои которым поставлена задача – беспокоить врага.

Блокаду указанных районов большевики начали с начала мая 1945 года.

Сотня под командованием сотенного «ЧЕРНОГО»¹⁷ в мае месяце не действовала.

П. 7.УІ.-45 г.

«РЕЗУН»

Перевел с украинского:

НАЧАЛЬНИК 1 ОТД 2 ОТДЕЛА УКР «СМЕРШ»

4 УКРАИНСКОГО ФРОНТА ГВ МАЙОР

/ДВОРНЫЙ/

Приватний архів В. Ільницький. Ф. Архіву СМЕРШу ПрикВо.

Т. 3. Арк. 49–52.

¹⁵ Гринішак Лука Михайлович («Довбуш», «СД-5», «1426», «156»; 1917(1918), с. Зелена Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – 30.05.1956, м. Київ). Член «Просвіти», організатор товариства «Січ» у с. Зелена. Член ОУН (1942). Станичний с. Зелена Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. (літо 1942 – літо 1943). Бере участь у Карпатській Україні (1939). Секретар гміни Зелена (1942 – 1944). Провідник Надвірнянського районного проводу ОУН (1943). Організаційний референт Надвірнянського повітового проводу ОУН (1943 – 05.1944). В УПА з травня 1944 р., четовий сотні «Іскри», командир сотні «Довбуша», командир куреня «Бескид» ТВ-22 «Чорний ліс» 4 ВО «Говерля» (1945 – 1946). Референт СБ Надвірнянського надрайонного проводу ОУН (не пізніше 06.1948 – 09.1951). Член охорони «Грома» (07.1952 – 05.1954). Провідник Надвірнянського надрайонного проводу ОУН (05.1953 – 05.1954). Захоплений у полон 15.09.1951 р. біля с. Чорний Потік Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл., 3 січня 1952 р. під час чекістсько-військової операції втік і повернувся в підпілля, вдруге полонений 12 травня 1954 р. Завербований «Зелений», «Зеленський». Одружений з Ганною Попович («Ружа») (1937). Засуджений 9 – 16.02.1956 р. Військовим трибуналом Прикарпатського військового округу до ВМП, розстріляний у Лук'янівській в'язниці. Старший булавний (08.1944), хорунжий (наказ ГВШ УПА підвищений до звання з дня 15.04.1945 р.), сотник (наказ ГВШ УПА ч. 1/46 від 15.02.1946 р. з дня 22.01.1946 р.). Нагороджений Бронзовим хрестом бойової заслуги (1.02.1945 р.). Фігурант АС «Переправа», «Рафайлівці»

¹⁶ Борисюк Михайло («Тур»; ? – 19.11.1946, с. Зелена Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.). Командир сотні «Гуцули» куреня «Бескид» ТВ-22 «Чорний ліс» ВО-4 (осінь 1945 – ?). Старший булавний (наказ КВШ УПА ч. 6 від 15.12.1946 р. з дня 14.10.1946 р.), хорунжий (наказ ГВШ ч. 1/48 від 12.06.1948 р. з датою старшинства 19.11.1946 р.)

¹⁷ Рудак Данило Васильович (Дмитрович) («Чорний»; 1916, с. Назавизів Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – 16.08.1948, с. Острина Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.). Освіта неповна середня, закінчив механічні курси, професійний шофер. Підстаршина в Польській армії (1938 – 1939). Член «Просвіти». Член ОУН (1936). Потрапив до німецького полону. У легіоні (04.1941 – 12.1942). Служить при допоміжній поліції у м. Галичі, м. Станіслав. (1943 – 1944). Перекладач при станиці УДП в м. Станіславів (1943). Переходить в УНС (1943). У сотні «Дружинники» куреня «Скажені» виконує функції ройового розвідника, бунчужного сотні (весна – липень 1944), пізніше четового у рейді до Перемишани. Командир сотні «Дружинники-2» (08.1944). Сотню перейменовують на «Звірі», яка входить до куреня «Смертоносці» (10.1944). Сотенний сотні «Звірі» (11.1944 – 04.1945). Призначений командиром куреня «Смертоносці» (04.1945 – осінь 1946). Нагороджений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (22.01.1946), Срібним Хрестом бойової заслуги 2-ої кляси (Наказ УПА-Захід № 20/46 від 15.08.1946 р.). Старший булавний, хорунжий (наказ ч. 3/45 від 10.10.1945 р. з дня 31.08.1945 р.), сотник (наказ ч. 1/46 від 15.02.1946 р. з дня 22.01.1946 р.). Організаційний референт Товмаського (Тлумацького) надрайонного проводу ОУН (осінь 1946 – 08.1948). Одружений мав двох дітей.

The document 2

**ВИПСКА ІЗ ЗВІТУ СОТЕННОГО КОСТЯНТИНА
ПРИЙМАКА-«ПІДГІРСЬКОГО» (ЗА 4 СІЧНЯ 1946 Р.)**

Перевод с украинского

ВЫ П И С К А

из «тактического отчета» сотника «Пидгирского» от 4.I.46 г. за период от 15.12-45 по I.I.-46 г.

«...3. Привожу случай, имевший место 3 января 1946 года около ставки отдела / место дислокации банды – примечание переводчика/ в с. Черные Ославы.

Перед вечером 2 января 1946 г. по донесению разведки проследовала одна автомашина по дороге Яблонув в Делятин.

Ночью мы совершили переход, изменив место дислокации из Баны-Березовая в Черные Ославы.

Разведка, высланная на ночь сообщила, что автомашина при об'езде разрушенного моста застряла, ехавшие на ней уши в село на ночевку.

Утром я выслал одно отделение /»Рий»/ под командованием сотника «Соловья» с задачей выследить ехавших и захватить их живыми. Произошел следующий случай: в доме недалеко от места нашей дислокации остановился офицер /»старшина»/ со своей женой и ад'ютантом. Шофер офицера /»старшины»/ находился у автомашины на расстоянии 300 метров. Окружив дом и, выдавая себя за большевистский погранотряд НКВД, заявили чтобы сложили оружие.

Офицер исполнил наше требование, эго жена закричала: «Это бандеровцы, не сдавайся...!» Ад'ютант также не хотел выйти из комнаты. Таким образом жертвами пали – жена офицера и его ад'ютант – автоматчик. Офицера /»старшину»/ взяли живьем. Его награбленные вещи забрали. Остался только шофер, который бежал от автомашины. Мы немедленно отступили, ибо разведка сообщила, что в соседнем селе большевики.

Автомашина осталась не уничтоженной.

Как оказалось мы захватили гвардии-майора /начальник штаба дивизии по связи/ из гор. Черновцы.

Приняв нас за погранотряд НКВД, майор рассказал о своей части – зенитной артиллерии, дислоцирующейся в г. Черновцы вблизи погранотряда НКВД и рассказал о совместной борьбе с бандами.

После узнав кто мы – оправдывался, заявляя, что никогда не принимал участия в борьбе против бендеровцев.

О своей жене рассказал, что она комсомолка, русская и, что ему ее жаль. Майор по национальности русский. Продолжительный разговор, протокол и соответствующий подход привели ни к чему. Твердо стоял на своем, и между прочем утверждал, что Украина может самостоятельно существовать только в Союзе со своим старшим братом – Россией. Доказывал, что правительство Украинской Советской Социалистической Республики действительно отражает интересы украинского народа и т.д.

Надеясь на то, что через него можем добыть хорошие сведения и возможно проведем акты/ нападение – примечания переводчика/ и в то же время не имея возможности доставить Вам или референтуре «СБ» этого «пролетарского майора», я был вынужден решать вопрос о нем сам, согласовав этот вопрос с командирами отделений сотни /»зи старшинами виддиду» – дословно/.

Итак, даю пояснения: его жену убили, за то что он очень возмушался, ад'ютанта также, вещи ликвидировали.

Таким образом, имея в виду его признания, упорно коммунистический взгляд, я был вынужден его ликвидировать /убить – примечания переводчика/. Кроме того мы не были убеждены, что он не принимал активного участия в борьбе с революционным движением и уничтожении украинского народа.

Освободить его для пропаганды невозможно, ибо это была бы не пропаганда, а уничтожение сил руками НКВД, т.е. совершить измену.

Направляю командировку и документы.

Следует указать, что майор следовал в город Станислав. Со слов майора, когда узнал что мы не погранотряд НКВД, чувствовалось, что он принимал бы активное участие в борьбе с революционным движением.

Захвачено: ППШ, Пистолет /Вальтер/, и радиоаппарат без аккумулятора, батарей и антенны.

Обуви 5 пар. Одежды – два комплекта мужской, три комплекта женской, белья 8 пар.

Подпись – сотник «ПИДГИРСКИЙ»

Перевел с украинского:

ВР НАЧАЛЬНИКА І ОТД 2 ОТДЕЛА УКР «СМЕРШ»
ПРИК. ВО ГВАРДИИ МАЙОР

/ Д В О Р Н Ы Й /

-яс-8

Приватний архів В. Ільницький. Ф. Архіву СМЕРШу ПрикВо.

Т. 3. Арк. 61–63.

*Стаття надійшла до редакції 24.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 3.12.2018 р.*

UDK 94(477.8) 329.614 «1948 – 1949»
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150352

Yaroslav ANTONIUK,
orcid.org/0000-0002-9419-5990
Candidate of Historical Sciences,
employee of the Branch State Archive
of Security Service of Ukraine (Ukraine, Kyiv)
history.volyn@gmail.com

STEPAN BANDERA'S SAFEGUARDS: ACHIEVEMENTS AND DEFEATS (1945 – 1959)

The purpose of the study is to elucidate the structure principles and activities of the security units which served for the leader of the overseas part of Organization of the Ukrainian Nationalists (hereinafter – ZCh OUN), Stepan Bandera. Another task of this publication is to analyze planned and committed attempts on his life. The methodology of the research is based on a combination of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systematic) methods with the principles of historicism, systemicity, scientism and verification. The scientific novelty of the study is that for the first time in Ukrainian liberation movement historiography the structure and peculiarities of the functioning of the ZCh OUN leader's security guards have been clarified, on the basis of previously unknown archival documents. The coverage of this topic not only supplements the biographical research devoted to Stepan Bandera but also considers the recondite episodes of the ZCh OUN Security Service (hereinafter – SB) activity. Conclusion. The analysis of Stepan Bandera security guards' activity reveals both its advantages and disadvantages acquired during its advance. It was ascertained that the security unit was a part of the SB ZCh OUN. The first guard-commander was Mykhailo Baniias – «Grytsko», he headed several junior guards. After him, the previously mentioned post was temporarily occupied by: Andriy Pelenychka – «Plevak», Yaroslav Bychkovych and Myron Karpynets. Vasyl Zbrozhyk – «Gayokha» was the last Bandera's security guard supervisor; Vasyl Shushko was his last personal guardian, Vasyl Skolozdra was his driver and Dmytro Myskiv was his family security guard. Notwithstanding certain specialization pattern, the security guards functions were not quite clear and often duplicated. During 15 years of work, the SB ZCh OUN had succeeded in neutralizing more than five assassinations attempts on Stepan Bandera. Nevertheless, given the inadequacy of forces and capabilities, the confrontation between SB and KGB (Committee for State Security of the Soviet Union) could not have lasted for too long.

Key words: security, Security Service, OUN Overseas Security Service, KGB agents, assassinations, public trial, provocations.

Ярослав АНТОНЮК,
кандидат історичних наук,
співробітник Галузевого державного архіву
Служби безпеки України (Україна, Київ)
history.volyn@gmail.com

ОХОРОНА СТЕПАНА БАНДЕРИ: УСПІХИ ТА НЕВДАЧІ (1945 – 1959)

Мета дослідження полягає в з'ясуванні принципів будови та діяльності підрозділу охорони лідера Закордонних частин Організації українських націоналістів (далі – ЗЧ ОУН) Степана Бандери. Іншим завданням публікації є аналіз запланованих та здійснених щодо нього замахів. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових (аналізу, синтезу, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичного, історико-типологічного, історико-системно-

го) методів з принципами історизму, системності, науковості та верифікації. Наукова новизна полягає у тому, що вперше в історіографії українського визвольного руху на основі невідомих раніше архівних документів з'ясовано структуру та особливості роботи охорони провідника ЗЧ ОУН. Розкриття цієї проблеми не лише доповнює біографічні дослідження присвячені Степану Бандері, а й висвітлює маловідомі сторінки діяльності Служби безпеки (далі – СБ) ЗЧ ОУН. Висновки. Аналізуючи діяльність охорони Степана Бандери можна стверджувати, що у своєму розвитку вона мала як негативні так і позитивні сторони. З'ясовано, що даний підрозділ входив до складу СБ ЗЧ ОУН. Першим керівником охорони був Михайло Баняс – «Грицько», який мав у своєму підпорядкуванні кількох людей. Після нього згадану посаду на короткий час займали: Андрій Пеленичка – «Плевак», Ярослав Бичкович та Мирон Карпинець. Останнім керівником охорони Бандери був Василь Зброжик – «Гайоха», особистим охоронцем – Василь Шушко, водієм – Василь Сколозdra, а охоронцем сім'ї – Дмитро Миськів. Незважаючи на певну спеціалізацію, функції охоронців не були чіткими та нерідко дублювалися. Впродовж 15 років, СБ ЗЧ ОУН вдалося нейтралізувати більше п'яти замахів на Степана Бандеру. Проте, за умов неспівмірності сил та можливостей, згадане протистояння не могло тривати надто довго.

Ключові слова: охорона, Служба безпеки, Закордонні частини ОУН, агенти КДБ, замах, публічний суд, провокації.

Problem statement. Despite the considerable scientific attention of historians to Stepan Bandera's outstanding figure, a large amount of the OUN leader's lifetime episodes remain under-researched up until now. The functioning of his personal security guards, who were a part of the OUN Overseas Security Service (hereinafter referred to as the SB ZCh OUN), is one of those less clarified subjects. The recognition of that direction of OUN Overseas Security Service activities complements the general vision of the security services development of the Ukrainian liberation movement in exile.

The publication's purpose. The purpose of the article is to analyze the organizational peculiarities of Stepan Bandera security. Moreover, the measures which were taken to prevent attacks on him and analysis of the terrorist act committed by the KGB agent, Bohdan Stashynsky.

The analysis of sources and recent researches. We may identify the books of the SB ZCh OUN referent Stepan Mudryk – «Mechnyk» (1993, 1996, 1999) as the publications that partly cover the subject. They review Stepan Bandera's security staff, the ways attacks on him were neutralized and also analyze the causes of the ZCh OUN leader assassination. The similar issues are raised in the books written by Ruslan Chastiy (2007) and Mykola Posivnych (2008). To a large extent, they rely on the already mentioned Stepan Mudrik research. The historian from Munich – Reinhard Heydenreuter (2007) – has published a study of the preparation and assassination of Stepan Bandera. The research basis is contained in the memoirs of Vasyl Shushko (2000, 2004, 2005), who was a security guard, as well as in the collection of documents edited by Volodymyr Viatrovych, Sergiy Kokin, Volodymyr Serhiychuk and Natalia Serdiuk (2009).

Statement of the basic material. The first measures to protect the OUN leaders were taken from the very beginning of the OUN establishment. Depending on the necessity and possibilities, they ranged from one guard to a division of 50 soldiers. The aforementioned boiwka (group of soldiers), in case of a necessity, attempted to delay the enemy's attack, giving their leader an opportunity to escape from the hostile environment. The protection of the OUN underground leadership was mainly executed by the Security Service (SB). The Security Service was responsible for the security of Stepan Bandera, an OUN leader, who had been released from the concentration camp Sachsenhausen, and settled in Munich (Bayern, Germany) together with his family.

Stepan Mudryk recalled the establishment of the SB ZCh OUN subdivision in October 1945: «It was a closed sector to which were called the most entrusted people with the experience needed for the purpose (Mudryk, 1996: 10) .... Those were the modest people with a great faith in the Ukrainian truth and Ukrainian state, who lived at that time in very difficult material shortages» (Viedienieiev, Lysenko, 2009: 141).

At the time, the SB ZCh OUN network was divided into three sectors. One of them, the «internal activities», was led by Ivan Kashuba – «Chad», who was, among the other tasks, responsible for the protection of the ZCh OUN leadership (Viedienieiev, Lysenko, 2009: 141). Stepan Bandera was the most prominently guarded person. A specially appointed commandant, who had several inferior soldier assistants, was responsible for protection of Stepan Bandera. Initially, this position was occupied by Mykhailo Baniias – «Grytsko» (HDA SBU. F. 6. Spr. 56232. Ark. 59). His life was almost unknown. He was born on November 2, 1914 in Kolodnytsia village of Stryi county. «Grytsko» had been a part of the OUN underground from his adolescence. He participated in battles with Hungarians for Carpatho-Ukraine. In the autumn of 1939, he remained in the underground and was a part of the boiwka (Homziak, Prodanyk, 2015: 339). Later he participated in the protection of the OUN propaganda subdivision head in Lviv region, Mykola Levytskyi – «Zhubera» (Moroz, 2014). After departing for Germany in autumn 1945, Mykhailo Baniias supervised the security of Bandera. According to the version of Myron Matvieiko – «Usmikh», who was a SB leader arrested by KGB, the reason for Baniias dismissal from the post was scandalous. Ostensibly, Bandera tried to rape his guard's wife (HDA SBU. F. 6. Spr. 56232. Ark. 43). However, more likely Matvieiko had made up that story, trying to please his investigators.

The next supervisor of Bandera's guards was an Adjutant Andriy Pelenychka – «Plevak» (Stepan Bandera u dokumentakh, 2009: 88), and his successor was an interpreter Yaroslav Bychkovych. In 1950, Yaroslav Bychkovych was replaced by a former runner Myron Karpynets. At the time, Bandera was actually left without security guards. When the US military arrested Karpynets for illegal weapons possession, the OUN commander remained absolutely unprotected. That is why, as a means of self-defense, Bandera had always carried a pistol (HDA SBU. F. 6. Spr. 56232. Ark. 57–58).

Eventually, the situation with Bandera's security staff had improved as Vasyl Zbrozhyk – «Gayokha», «Zenko», «Vladko», became his security supervisor. He was born in 1925 in Vasyliiv Velykyi village which was a part of Ulguvek commune of Tomashiv county of Lublin Voivodeship. His father had gone to work and stayed in Canada back in the 1920s (Vasyl Zbrozhyk, 1998: 14–15). Starting from 1943 Zbrozhyk had been in the OUN underground. He was a member of the SB boiwka, which was led by Volodymyr Melnychuk – «Yasen». After the «Wisla» campaign in 1947, Zbrozhyk moved to Warmian-Masurian Voivodeship. According to his combat mission assigned to him by Leon Lapinskyi – «Zenon», a head of SB Zakerzonia, on August 14, 1950, he led a group of couriers to West Germany (Hałagida, 2005: 100). After that, he illegally crossed the border with Poland and regularly delivered underground mail, literature and radio stations. At the same time, Zbrozhyk's mother, wife and daughter remained in Warmian-Masurian Voivodeship. In 1953, he was arrested by the German police and sent to jail for several months. As a result, he had contracted tuberculosis and was no longer able to work as a leader in courier groups. After that, he became a head of Bandera's security staff. He had several inferior security guards and his own office in Munich on Zeppelin Strasse street, № 67. According to the KGB appearance description from December 12, 1956, Vasyl Zbrozhyk was as follows: «tall, thin, with oval face, black wavy hair, black eyes, long nose and small

mustache, had two golden teeth in the right upper jaw and a small scar on the back side of his neck, wore glasses in the dark yellow frame and a massive ring with a large square stone on his left hand» (HDA SBU. F. 16. Spr. 909. Ark. 132–133).

Vasyl Shushko was the last personal guard of Bandera. He was born on April 19, 1922 in Babyntsi village of Borshchiv district of Ternopil region. He joined the OUN network while studying at Zalishchyky trade school. In 1940, he became a head of the OUN Youth sub-district. Nevertheless, owing to war, Vasyl was sent to Germany as a forced labourer. After the war, in the camp for displaced people in Augsburg (Austria), he had re-established his connections with the OUN underground once again (Shushko, 2004: 5). In 1949, Shushko passed the military training led by the ZCh OUN in the forest near Deggendorf. The underground members with a great combat experience were the trainers there: Colonel Yevgen Pobigushchyi – «Ren», commander of the raiding hundred of soldiers «Gromenko» and others (Shushko, 2000: 93–34). On recalling his training, Shushko wrote: «The guard should be able to perform different tasks. Therefore, I studied at various courses: for turner, bricklayer, carpenter and even firefighter. In order to obtain a decent education, I entered the political economy studies in the University of Munich, using the help of Ukrainian professors in exile. I also studied the civil law» (Mandzii, 2004: 4). During 1952, Shushko had been preparing to depart to Ukraine as an emissary. However, unexpectedly he had fallen ill and was treated for tuberculosis. When Shushko had recovered, he became a personal guardian of Stepan Bandera (Shushko, 2005: 6).

Vasyl Skolozdra – «Grabenko», was a personal driver and a security guard of the OUN leader (HDA SBU. F. 2. Spr. 2874. Ark. 208). He was born on November 13, 1919 in Veryn village, Mykolayiv district, Lviv region. Starting from his youth he took part in the OUN underground movement. In autumn 1939, Skolozdra traveled to Poland. In the spring of 1941, he returned to Western Ukraine under an alias «Solovei», holding a position of a junior officer and heading 300 soldiers unit. Since September 1943, he commanded a hundred of soldiers in UPA troops of the Khmelnytskyi detachment of the «Zagrava» (Volyn) Military District, and from September 1945 – a tactical subdivision №14 «Asphalt». On January 22, 1946, he received a title of the UPA junior officer, and on September 5, 1946, he was awarded the Bronze Cross of Combat Merit. Since the summer of 1946 – a sergeant of special assignments at the Lviv regional network «Buh-2». He served as a guardian of the UPA commander Roman Shukhevych. During August-September of 1948, «Grabenko» Skolozdra had been performing runner's functions connecting with the leadership of the ZCh OUN. From 1949 he lived in Munich and worked as Bandera's security guard. To rescue his family from persecution by the Soviet authorities, Skolozdra changed his surname to Ninovskyi. Since then he had been relentlessly following Bandera everywhere. He was next to the leader at business meetings, visits to shops and during his rest in the family circle. He accompanied his leader to the office or apartment. He came inside first and, only after assuring that it was safe inside, made a sign that Bandera could come in (Farion, 2008: 4). Beginning from 1950, «Ninovskyi» drove his chief in a new black «Opel Captain» (Dzhuhalo, 1973: 11).

Dmytro Myskiv was a security guard of the Bandera's family (HDA SBU. F. 2. Spr. 2874. Ark. 275). He was born on November 9, 1907 in Gaivoronka village, Terebovlia district, Ternopil region. Since 1948 he was a member of the 300 soldiers unit called «Lisovi Choroty» and also headed the «Plast» cells in West Germany. As an entrusted person, Myskiv always accompanied the family of the ZCh OUN leader. For example, on October 12–14, 1959, together with Bandera, his wife Yaroslava, daughters Lesya and Natalia, he made a tourist trip

to the Alps. In addition to that, Myskiv was depicted with them in a photo in Venice (Faizulin, Hinda, 2015: 131).

The main task of the Bandera's security guards was to prevent attempts on his life. The number of assassination attempts was so considerable, that residents of the house № 67 on Zeppelin Strasse street were protesting, due to the repeated explosions on the ground floor. For security reasons, they rented for the ZCh OUN leader a house in Braybrook on Ammersee lake.

On January 3, 1947, the SB discovered a Soviet agent in Bandera's environment – it was a runner, Theodor Moroz alias as «Yaroslav» (Viedienieiev, Bystrukhin, 2007: 226, 474). During the interrogation, the agent admitted that his recruitment took place in Kyiv (HDA SBU. F. 6. Spr. 56232. Ark. 34). The main task, which was assigned to him by the MGB staff, was Bandera's assassination (Mudryk, 1993: 11). His terrorist attack committing should have been looked like a «conflict settling» between the OUN overseas cell leaders (Haidenroiter, 2007: 216).

In early 1948, the captain of the Armia Krajowa, Zhabski, arrived in Germany from Poland. It was enclosed, owing to the inspection performed by the SB ZCh OUN, that in fact that person was a Ukrainian from Peremyshl region by the name Volodymyr Stelmashchuk (Mudryk, 1993: 11). Several emigrants recognized his identity. It was promptly clarified that Stelmashchuk-Zhabski led a sabotage and terrorist group consisting of the MGB agents. SB agents detected that they often rode a car and a motorcycle near Sankingw village near the forest on Starnberg lake shore, where Bandera lived at those times (Rozvidka i proty rozvidka, 1958: 110–114). The aforementioned circumstance demanded to take an immediate action against Stelmashchuk-Zhabski. Bandera's security guards had blocked the road to the suspicious car in which they caught four young people. They were warned: «We know what you want here. Soon you and your boss, who lives with a fake name, will get acquainted with us more closely». After those events, the Stelmashchuk's group disappeared from Munich (Mudryk, 1993: 55–56). Two years later, the SB learned that the MGB bodies had been preparing a new attempt on Bandera's life in Prague. Therefore, they significantly strengthened the security and changed his place of residence again (Posivnych, 2008: 63).

The ZCh OUN leader protection remained an important SB task. In the autumn of 1952 two agents, Czech Gorst Lehuda and German Lehman, arrived to Munich from the MGB base in Karlshorst (East Berlin), their task was to liquidate Bandera (Mudryk, 1993: 11). Nevertheless, they were detected and arrested by the SB agents. After their interrogation, the Soviet agents were handed over to the German police (Mudryk, 1999: 65).

A year later, an MDB agent – German Stephan Lipgolts, arrived to Munich with the same task, he was a native of Stara Oleksandrivka village of Rozhyshche district, Volyn region (Posivnych, 2008: 65). He tried to enter Ukrainian emigration environment and gather information about the life style and places for Bandera to stay. However, he was instantaneously revealed the SB agents who took him under observation. Only in 1957, the MGB agent understood that circumstance and left Germany (Chastyi, 2007: 352).

At the same time an event directly related to the further Bandera death had occurred. On the staircase of the editorial board building of the «Ukrainskyi samostiinyk» magazine in Munich on October 12, 1957, the KGB agent Bohdan Stashynsky killed a leader of «dviikari», Lev Rebet, using a special gas device (Ukrainska Holovna Vyzvolna Rada, 2009: 20). Medical expertise claimed a heart disease to be the cause of death (Patriyaliak, 2011: 626). It was quite meaningful that right before his death, Lev wanted to resign from his political ac-

tivities and emigrate to the United States. In order to have an opportunity at first to financially support his family, he had been learning to become a turner. However, at the last moment, he was persuaded by his wife, Daryna, not to leave Munich (Posivnych, Brelus, 2013: 63).

At the end of 1957, the SB agents learned that Nykyfor Gorbatiuk, an emigrant from Podillya (who arrived in 1923), had been interested in the Bandera's family for a long time. In the past he was a member of different groups for immigrants such as «Ostrianytsa», «Hulaia», and also «Vilne Cozastvo». He stayed in touch with his old friend, a former colonel Sukhoruchko, who lived in the Czech Republic. In October 1958 Gorbatiuk disappeared from Munich.

In early 1959, an immigrant, Vintsyk, who was interested in Stepan Bandera's children, had been taken under an observation by the SB agents. As a representative of a Czech firm, he arrived in a car, with a number plate «W 418651», from Vienna to Munich. Vintsyk discovered a school address where Andrii, a 13-year-old Bandera's son, had been studying. The last time he came to Munich on March 26, 1959, he was arrested by the German police owing to information provided by the SB (Chastyi, 2007: 353–357).

On October 2, 1959, a KGB agent, Stanislav Zazhytsky, got in touch with SB staff (Mudryk, 1993: 37–38). On his own initiative, he confessed that there was an instruction recently issued in Moscow for a liquidation of Yaroslav Stetsko and Stepan Lenkavsky, and the SB leader Ivan Kashub was demanded to be seized and brought to East Germany. As for Bandera's case, Zazhytsky informed that his assassination had been already carefully prepared and would be committed in a couple of days. The latest technical means would be used to execute that assassination (Chastyi, 2007: 353–357).

After a meeting on the issue had been held in Munich, the OUN leadership decided to temporarily relocate Bandera to Spain. Notwithstanding the OUN leadership arguments, Bandera disagreed to move to Spain (Hunas, 2017: 4). Stepan Bandera did not like to feel danger and be in a constant presence of security guards (HDA SBU. F. 6. Spr. 56232. Ark. 59). In September 1959, he categorically refused to increase the security measures against the assassination threat. Regardless that refusal, the SB staff had still taken certain actions. They checked all Bandera security guards and created a detailed day schedule with locations he needed to be and transport he should use (Flys, 2008: 4).

At the time, another attempt on his life was committed. On the streets of Munich while he was riding in his car, an oncoming car unexpectedly crushed at a full speed into his vehicle and then quickly disappeared. An instant before the collision, his driver Vasyl Skolozdra turned the steering wheel to the right and took a blow on himself. In that situation Bandera remained intact but his driver was hospitalized with broken ribs and a loss of blood (Farion, 2008: 4).

However, on October 15, 1959, Bandera neglected his safety again. He had a lunch and, without informing his guards, he used his own car to go to the market together with his secretary, Yevgeniya Matvieiko. He tasted plums there and bought some tomatoes for fermentation. After that, he brought «Ms. Genia» to the ZCh OUN Bureau on Zeppelinshtrasse street, № 67 and without leaving the car, unexpectedly drove to Kraitmarshtrasse street, where he rented an apartment (Flys, 2008: 4).

Right at that time, the KGB agent Stashynsky had been already waiting for him to show up on the staircase. The same as in Lev Rebet assassination case, the terrorist attack was carried out by a gas device wrapped in a newspaper. At first, investigators considered a crack in the skull, which was a result of a fall, to be a cause of Bandera's death. Then their

conclusion was changed according to the followed expertise reports. His sudden death was explained to be caused by a paralysis of the heart as a consequence of rheumatism (Chastyi, 2007: 358–359).

The KGB tried to use that situation for their own benefit. They started rumors which circulated in the emigration environment. Those rumors allegedly supposed that the Bandera assassination had been committed by the Minister of Refugees of the Federal Republic of Germany, Theodor Oberländer (Viedienieiev, Bystrukhin, 2007: 157). On October 20, 1959, the «Red Star» newspaper wrote on that matter, and two days later – «Komsomolskaya Pravda» (Mudryk, 1993: 71).

After Bandera's death Stepan Lenkavsky was selected to become a new head of the ZCh OUN network (HDA SBU. F. 13. Spr. 372. T. 101. Ark. 278–279). He immediately implemented a series of measures to enhance security. He forbade couriers to dispatch to Ukraine and increased the SB influence. In November – December 1960, the SB leader Ivan Kashuba conducted a review of the ZCh OUN leading staff. However, a new leader Mykhailo Hnypiuk – «Bovch», soon replaced Kashuba, even though he continued to play an important role in SB (HDA SBU. F. 13. Spr. 372. T. 102. Ark. 84).

During October 8–19, 1962, a public trial on Bohdan Stashynsky took place in Karlsruhe town. The day before, he and his German wife escaped to West Berlin and surrendered themselves to the Americans. All of the Ukrainian emigration members were observing that resonant case. The broadcasts of the court hearings were conducted in Ukrainian on the «Voice of America» radio station (November 18, 1961), The «Voice of the USA» (November 20, 1961) and «Svoboda» (November 22, 1961) (ASZRU. F. 13. Spr. 376. T. 6. Ark. 198–208).

In an attempt to prevent a flurry of criticism, in 1961, on the KGB command, the Canadian Slavic Committee in Toronto published a book «The Truth About Who Really Assassinated Stepan Bandera. Black Acts of the Galen's Intelligence». It provided a «version» of the KGB agent Stefan Lippolts that the attack supposedly involved the Galen's intelligence services, Oberländer and a guard Dmytro Myskiv but Stashynsky's case was a fabrication made by Western intelligence services (Kipiani, 2012). On October 13, 1962, the KGB agents organized a «press conference» in East Berlin. On that pretended conference Stefan Lippolts again claimed that Bandera was poisoned by Dmytro Myskiv, who was supposedly executed by SB agents. This provocation brought an immediate reaction from the ZCh OUN side made in the newspaper «Path of Victory». It was clearly stated that at the time of Bandera's death Myskiv had been in Rome. He had learned about the event over the phone and on the same day traveled back to Munich by a high-speed train (ASZRU. F. 13. Spr. 376. T. 6. Ark. 195–197). Apparently, that KGB provocation undermined health of an already aged Myskiv (Hordasevych, 2009: 33). He died on March 27, 1960 in Munich and was solemnly buried at the Waldfriedhof Cemetery, along with other prominent OUN figures (Kravchenko, 2013: 4).

The further life of Bandera's murderer, Bohdan Stashynsky, was quite good. The Federal Court recognized the Soviet Union authorities and its current leader, Mykyta Khrushchov, to be the main culprit that caused the crime. Therefore, as a crime executor, Stashynsky received only 8 years of imprisonment. Nevertheless, due to the fact that he had been cooperating with the US intelligence, he did not serve his term till the end. After only four years of «cooperation», by the Americans assistance, Stashynsky settled under a new name in the Republic of South Africa and married a woman from Durban city (Ex – KGB agent).

The Bandera's guard – Mykhailo Baniias, emigrated to Canada and settled in Winnipeg in 1948. He was a member of the society of former UPA soldiers in Canada. In particular,

on November 4, 1983, he participated in the Presidium of the Congress of Ukrainian Canadians as its representative. Mykhailo Baniias died on June 14, 1985 in Winnipeg (Homziak, Prodanyk, 2015: 339).

Vasyl Skolozdra emigrated to the United States, where he engaged into an active social work among the Ukrainian emigration members. He died on November 3, 1987 in Miami (Farion, 2008: 4).

Vasyl Shushko – «Zbrozhek», started his own business after Bandera's death. He successfully constructed the buildings of the Olympic Center in Munich. At the same time, he studied for a doctoral program at the Ukrainian Free University. Afterwards, he emigrated to Canada. In 1992, together with his German wife, Marianna Shushko, he visited his native village. He donated money for creation of a new iconostasis in the Babynets Church of the Holy Trinity. From his donations were built: a chapel of The Intercession of the Theotokos and a figure of the Mother of God in the center of the village. In 2000, in Lviv, Shushko published a book of memoirs «Task completed» (Klochynska, 2003: 5). He always believed that Ukraine would become a strong and prosperous state. He stated: «All the difficulties are a temporary phenomenon. The main thing is that we have got what we have been fighting for centuries – our freedom». Vasyl Shushko died on April 18, 2006 in Munich (Vidiishov u zasvity, 2006: 15). According to his last will, his body was taken to his native village and buried near the graves of his parents (Kostiv-Huska, 2007: 11).

In conclusion, the analysis of Stepan Bandera security staff activities demonstrates that both its advantages and disadvantages. Its emergence commenced immediately after the OUN leader had been released from the German concentration camp. It was a part of the Security Service of the ZCh OUN, which was responsible for the protection of leading personnel. The ZCh OUN Security Service was engaged in issues of conspiracy, selection of guards and their checking. The number of Bandera guards and their professional level depended on many circumstances. In general, there were just a few guards protecting Bandera. They were recruited from the former couriers and adjutants who were trusted by Bandera. The others were employed from the OUN officers who had an experience of guarding the underground leaders in Ukraine. It is known that there were certain qualifications of Stepan Bandera's guards: a guard-commander, a personal driver and a family guard. However, their functions were not clear and often duplicated. The main task of the ZCh OUN leader's security guards was to protect their leader from attempts on his life. Nevertheless, the confrontation with the purposeful measures of the mighty KGB could not last too long. All in all, Stepan Bandera was killed by Soviet agent Bohdan Stashynsky. That assassination affected not only the further development of the SB ZCh OUN but also the entire Ukrainian liberation movement.

BIBLIOGRAPHY

- АСЗРУ – Архів Служби зовнішньої розвідки України
Василь Зброжик, «Зенко», «Владко» – вояк УПА. Львів, 1998. 60 с.
Веденєєв, Биструхін, 2007 – Веденєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945 – 1980-ті роки. Київ, К.І.С., 2007. 568 с.
Веденєєв, Лисенко, 2009 – Веденєєв Д., Лисенко О. Організація українських націоналістів і зарубіжні спецслужби (1920 – 1950-ті рр.) // Український історичний журнал. 2009. № 3. С. 132–146.
Відійшов у засвіти святої пам'яті Василь Шушко // Шлях Перемоги. 2006. 10 травня. С. 15.
ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України.

- Гайденойтер, 2007 – Гайденойтер Р. Підготовка та здійснення замаху на Степана Бандеру 1959 р. в дзеркалі мюнхенських поліцейних актів // Український визвольний рух: наук. зб. Львів, 2007. Збірник 11. С. 211–220.
- Hałagida, 2005 – Hałagida I. Prowokacja «Zenona». Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954). Warszawa, INP, 2005. 318 s.
- Гомзяк, Проданик, 2015 – Гомзяк І., Проданик Д. Товариство колишніх вояків Української повстанської армії в Канаді. Історія в «обіжниках» (1952 – 1993). Торонто, Львів, Літопис УПА, 2015. Том 51. 533 с.
- Гордасевич, 2009 – Гордасевич Г. Замах на Незалежність // Військо України. 2009. № 10. С. 31–33.
- Гунас, 2017 – Гунас А. Степан Бандера: нові вражаючі подробиці // Експрес. 2017. 31 березня. С. 4.
- Джугало, 1973 – Джугало С. За лаштунками вертепу ЗЧ ОУН. Київ, Товариство Україна, 1973. 44 с.
- Ex – KGB agent reported in S. Africa. Central Intelligence Agency. URL: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90-00552R000605700086-1.pdf>
- Кіпіані, 2012 – Кіпіані В. «Правда про те, хто насправді вбив Степана Бандеру. Чорні діла геленівської розвідки». URL: <http://www.istpravda.com.ua/reviews/2012/02/26/74548/>
- Клочинська, 2003 – Клочинська М. Охоронець Степана Бандери написав книжку // Експрес. 2003. 8 березня. С. 5.
- Костів-Гуска, 2007 – Костів-Гуска Г. Посмертна згадка славної пам'яті Василя Шушка // Шлях Перемоги. 2007. 30 травня. С. 11.
- Кравченко, 2013 – Кравченко Я. Український некрополь у Мюнхені // День. 2013. 21 жовтня. С. 4.
- Мандзій, 2004 – Мандзій І. Особистий охоронець Степана Бандери Василь Шушко: «Такі люди, як Бандера, народжуються раз на сто років» // Вільне життя. 2004. 20 листопада. С. 4.
- Мороз, 2014 – Мороз В. Микола Левицький – «Жубер». URL: <http://ukrnationalism.com/history/826-mykola-levytskyi-zhuber.html>
- Мудрик, 1993 – Мудрик С. Служба безпеки революційної ОУН у боротьбі з НКВД-НКГБ-КТБ. Тернопіль, 1993. 84 с.
- Мудрик, 1996 – Мудрик С. Закордонні частини ОУН: внутрішні справи і діяльність в еміграції (причинки до історії). Львів, Галицька видавнича спілка, 1996. 110 с.
- Мудрик, 1999 – Мудрик С. Спогади про Степану Бандеру. Львів, Галицька видавнича спілка, 1999. 48 с.
- Патриляк, 2011 – Патриляк І. Ребет Лев // Політична енциклопедія. Ред. кол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ, Парламентське видавництво, 2011. С. 626
- Посівнич, 2008 – Посівнич М. Степан Бандера – життя, присвячене свободі. – Торонто; Львів: Літопис УПА, 2008. 110 с.
- Посівнич, Брелюс, 2013 – Посівнич М., Брелюс В. Нарис життя Дарії Ребет – «Орлян». Торонто; Львів: Літопис УПА, 2013. Книга 26 (події і люди). 110 с.
- Розвідка і проти розвідка (Короткий нарис опрацьований Службою Безпеки). Вишкільні матеріали. З курсу влаштованого проводом ЗЧ ОУН. Кн. 2. Мюнхен, Видання організаційно-кадрової референтури, 1958. 144 с.
- Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1959). Редакційна рада: В. В'ятрович, С. Кокін, В. Сергічук, Н. Сердюк. Київ, ПП Сергійчук М.І., 2009. Т. 3. 647 с.
- Українська Головна Визвольна Рада / Упорядники: П. Й. Потічний, М. Посівнич. Торонто-Львів, Літопис УПА, 2009. Книга 7 (події і люди). 135 с.
- Файзулін, Гінда – Файзулін Я., Гінда В. Україна у вогні минулого століття: постаті, факти, версії. Харків, Клуб сімейного дозвілля, 2015, 252 с.
- Фаріон, 2008 – Фаріон І. «Щоб врятувати Бандеру, удар авто прийняв на себе» URL: <http://archive.li/dpcg4>

- Флис, 2008 – Флис С. Патріот з Дори – співробітник Провідника ОУН // Галичина. 2008. 7 серпня. С. 4.
Частий Р. Степан Бандера: мифы, легенды, действительность. Харьков, Фолио, 2007. 382 с.
Шушко, 2000 – Шушко В. Завдання виконав. Львів, Місіонер, 2000. 307 с.
Шушко, 2004 – Шушко В. «Як особистому охоронцю, Бандера довіряв мені абсолютну» // Місто. 2004. 18 серпня. С. 5.
Шушко, 2005 – Шушко В. Я був особистим охоронцем Степана Бандери // Нова доба. 2005. 21 січня. С. 6.

REFERENCES

- ASZRU – Arkhiv Sluzhby zovnishnoi rozvidky Ukrainy [Archive of the Foreign Intelligence Service of Ukraine]. [in Russian]
- Vasyl Zbrozhyk, «Zenko», «Vladko» – voiak UPA [Vasyl Zbrozhyk – «Gayokha», «Zenko», «Vladko» – UPA soldier]. Lviv, 1998. 60 s. [in Ukrainian]
- Viedienieiev, Bystrukhin, 2007 – Viedienieiev D., Bystrukhin H. Dvobii bez kompromisiv. Protystorbovstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii. 1945 – 1980-ti roky [A duel without compromises. The confrontation between the OUN Security Service subdivisions and the Soviet intelligence forces. 1945 – 1980s]. Kyiv, K.I.S., 2007. 568 s. [in Ukrainian]
- Viedienieiev, Lysenko, 2009 – Viedienieiev D., Lysenko O. Orhanizatsiia ukrainskykh natsionalistiv i zarubizhni spetssluzhby (1920 – 1950-ti rr.) [Organization of Ukrainian Nationalists and foreign intelligences (1920 – 1950's)] // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 2009. № 3. S. 132–146. [in Ukrainian]
- Vidiishov u zasvity sviatoi pamiaty Vasyl Shushko [He passed away, dedicated to the holy memory of Vasyl Shushko] // Shliakh Peremohy. 2006. 10 travnia. S. 15. [in Ukrainian]
- HDA SBU – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral State Archive of Security Service of Ukraine]. [in Russian]
- Haidenroiter, 2007 – Haidenroiter R. Pidhotovka ta zdiisnennia zamakhu na Stepana Banderu 1959 r. v dzerkali miunkhenskykh politsiinykh aktiv [Preparation and commission of an assassination attempt on Stepan Bandera life in 1959 displayed in the Munich Police acts] // Ukrainskyi vyzvolnyi rukh: nauk. zb. Lviv, 2007. Zbirnyk 11. S. 211–220. [in Ukrainian]
- Halagida, 2005 – Halagida I. Prowokacja «Zenona». Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950 – 1954) [«Zenon's» provocation. The genesis, course and activity directions of the MBP code-named «C-1» against the Bandera faction of the OUN and the British intelligence (1950 – 1954)]. Warszawa, INP, 2005. 318 s. [in Ukrainian]
- Homziak, Prodanyk, 2015 – Homziak I., Prodanyk D. Tovarystvo kolyshnykh voiakiv Ukrainskoi povstanskoï armii v Kanadi. Istoriia v «obizhnykakh» (1952 – 1993) [Former Ukrainian Insurgent Army Soldiers Society in Canada. History in «obizhnyks» (newsletters) (1952 – 1993)]. Toronto, Lviv, Litopys UPA, 2015. Tom 51. 533 s. [in Ukrainian]
- Hordasevych, 2009 – Hordasevych H. Zamakh na Nezalezhnist [Attempt on Independence] // Viisko Ukrainy. 2009. № 10. S. 31–33. [in Ukrainian]
- Hunas, 2017 – Hunas A. Stepan Bandera: novi vrazhaiuchi podrobytsi [Stepan Bandera: New impressive details] // Ekspres. 2017. 31 bereznia. S. 4. [in Ukrainian]
- Dzhuhalo, 1973 – Dzhuhalo S. Za lashtunkamy vertepu ZCh OUN [ZCh OUN behind the scenes of nativity Scene]. Kyiv, Tovarystvo Ukraina, 1973. 44 s. [in Ukrainian]
- Ex – KGB agent reported in S. Africa. Central Intelligence Agency. URL: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90-00552R000605700086-1.pdf> [in English]
- Kipiani, 2012 – Kipiani V. «Pravda pro te, khto naspravdi vbyv Stepana Banderu. Chorni dila helenivskoi rozvidky» [«The Truth About Who Really Assassinated Stepan Bandera. Black Acts of the Galen's Intelligence»]. URL: <http://www.istpravda.com.ua/reviews/2012/02/26/74548/> [in Ukrainian]
- Klochynska, 2003 – Klochynska M. Okhoronets Stepana Banderu napysav knyzhku [Guardian of Stepan Bandera wrote a book] // Ekspres. 2003. 8 bereznia. S. 5. [in Ukrainian]

Kostiv-Huska, 2007 – Kostiv-Huska H. Posmertna zghadka slavnoi pamiaty Vasyliia Shushka [Posthumous mention about Vasyl Shushko glorious memory] // Shliakh Peremohy. 2007. 30 travnia. S. 11. [in Ukrainian]

Kravchenko, 2013 – Kravchenko Ya. Ukrainyskyi nekropol u Miunkheni [Ukrainian necropolis in Munich] // Den. 2013. 21 zhovtnia. S. 4. [in Ukrainian]

Mandzii, 2004 – Mandzii I. Osobystyi okhoronets Stepana Bandery Vasyl Shushko: «Taki liudy, yak Bandera, narodzhuitsia raz na sto rokov» [Personal guardian of Stepan Bandera, Vasyl Shushko: «Such personalities as Bandera are born once in a hundred years»] // Vilne zhyttia. 2004. 20 lystopada. S. 4. [in Ukrainian]

Moroz, 2014 – Moroz V. Mykola Levytskyi – «Zhuber» [Mykola Levytskyi – «Zhuber»]. URL: <http://ukrnationalism.com/history/826-mykola-levytskyi-zhuber.html> [in Ukrainian]

Mudryk, 1993 – Mudryk S. Sluzhba bezpeky revoliutsiinoi OUN u borotbi z NKVD-NKHB-KHB [Security Service of Revolutionary OUN in the fight against NKVD-NKHB-KHB]. Ternopil, 1993. 84 s. [in Ukrainian]

Mudryk, 1996 – Mudryk S. Zakordonni chastyny OUN: vnutrishni spravy i diialnist v emihratsii (prychynky do istorii) [OUN overseas parts: internal affairs and activities in emigration (preconditions to history)]. Lviv, Halytska vydavnycha spilka, 1996. 110 s. [in Ukrainian]

Mudryk, 1999 – Mudryk S. Spohady pro Stepanu Banderu [Memories about Stepan Bandera]. Lviv, Halytska vydavnycha spilka, 1999. 48 s. [in Ukrainian]

Patryliak, 2011 – Patryliak I. Rebet Lev [Rebet Lev] // Politychna entsyklopediia. Red. kol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. Kyiv, Parlamentske vydavnytstvo, 2011. S. 626. [in Ukrainian]

Posivnych, 2008 – Posivnych M. Stepan Bandera – zhyttia, prysviachene svobodi [Stepan Bandera, a life dedicated to freedom]. – Toronto; Lviv: Litopys UPA, 2008. 110 s. [in Ukrainian]

Posivnych, Brelius, 2013 – Posivnych M., Brelius V. Narys zhyttia Darii Rebet – «Orlian» [Essay on the life of Daria Rebet – «Orlian»]. Toronto; Lviv: Litopys UPA, 2013. Knyha 26 (podii i liudy). 110 s. [in Ukrainian]

Rozvidka i proty rozvidka (Korotkyi narys opratsovanyi Sluzhboiu Bezpeky). Vyshkilni materialy. Z kursu vlashtovanoho provodom ZCh OUN [Intelligence and counterintelligence (A brief essay prepared by the Security Service). Training materials. From the course organized by the ZCh OUN]. Kn. 2. Miunkhen, Vydannia orhanizatsiino-kadrovoi referentury, 1958. 144 s. [in Ukrainian]

Stepan Bandera u dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1939 – 1959) [Stepan Bandera in the documents of the Soviet state security bodies (1939 – 1959)]. Redaktsiina rada: V. Viatrovych, S. Kokin, V. Serhichuk, N. Serdiuk. Kyiv, PP Serhiichuk M.I., 2009. T. 3. 647 s. [in Ukrainian]

Ukrainska Holovna Vyzvolna Rada [Ukrainian Supreme Liberation Council] / Uporiadnyky: P. Y. Potichnyi, M. Posivnych. Toronto-Lviv, Litopys UPA, 2009. Knyha 7 (podii i liudy). 135 s. [in Ukrainian]

Faizulin, Hinda – Faizulin Ya., Hinda V. Ukraina u vohni mynuloho stolittia: postati, fakty, versii [Ukraine in the fire of the last century: figures, facts, versions]. Kharkiv, Klub simeinoho dozvillia, 2015, 252 s. [in Ukrainian]

Farion, 2008 – Farion I. «Shchob vriatuvaty Banderu, udar avto pryiniav na sebe» [«To save Bandera he took a car blow on himself»]. URL: <http://archive.li/dpcg4> [in Ukrainian]

Flys, 2008 – Flys S. Patriot z Dory – spivrobotnyk Providnyka OUN [Patriot from Dora – employee of the OUN Leader] // Halychyna. 2008. 7 serpnia. S. 4. [in Ukrainian]

Chastyi, 2007 – Chastyi R. Stepan Bandera: myfu, lehendy, deistvytelnost [Stepan Bandera: myths, legends, reality]. Kharkov, Folyo, 2007. 382 s. [in Russian]

Shushko, 2000 – Shushko V. Zavdannia vykonav [Task completed]. Lviv, Misioner, 2000. 307 s. [in Ukrainian]

Shushko, 2004 – Shushko V. «Iak osobystomu okhorontsiu, Bandera doviriav meni absolutno» [«As a personal bodyguard, Bandera absolutely trusted me»] // Misto. 2004. 18 serpnia. S. 5. [in Ukrainian]

Shushko, 2005 – Shushko V. Ya buv osobystym okhorontsem Stepana Bandery [I was a personal guardian of Stepan Bandera] // Nova doba. 2005. 21 sichnia. S. 6. [in Ukrainian]

*Стаття надійшла до редакції 30.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 6.12.2018 р.*

УДК 94(477.83 – 21) «1947»: 930.253
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150366

Ruslana POPP,
orcid.org/0000-0002-5370-1770
PhD in History, Associate Professor of Ukraine Modern History Department
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) *ryslana_popp@ukr.net*

THE ACTIVITIES OF THE MILITARY TRIBUNAL OF THE MIA TROOPS OF DROHOBYCH REGION (1947): DOCUMENTARY EVIDENCE

The aim of the study is to publish and analyze the document on the activities of the Military Tribunal of the MIA troops of Drohobych region in 1947, to show the importance of its scientific use. Methodology is based on the principles of historic, systemic and scientific character; verification, author's objectivity, moderate narrative constructivism, use of general scientific methods (analysis, synthesis, generalization) and specially-historical (historical-genetic, historical and typological, historical and systematic) methods. Scientific novelty lies in the fact that the document on the activities of the Military Tribunal of the MIA troops of Drohobych region in 1947 is published for the first time. In modern historiography this issue is still studied too little. It is shown that the document provides information about the nature of charges, system and terms of punishment, regulatory field, which is extremely important for the objective coverage of the repressive policy of the Stalinist totalitarian regime in Drohobych region in early post-war years. Summary. The document is an important source that helps to recreate the methods of imposing the totalitarian regime in Drohobych region in the early post-war years. It shows that the restoring Soviet authorities relied on the system of punitive-repressive bodies, whose main task was to fight the Ukrainian liberation movement and local population, which supported it. Participation, assistance, support of the OUN and UPA, and just unwillingness to be a snitch, was punished very strictly, for at least 10 years of imprisonment and more, persons who have escaped a forced labour mobilization were subjected to harassment. To a separate category of those who were brought to criminal responsibility belonged employees the military officers of the Soviet punitive-repressive bodies. The number of convicts and the length of sentences indicate the scale of violations among law enforcement officers.

Key words: Drohobych region, Military Tribunal, repressive and punitive bodies, Ukrainian liberation movement, labour mobilization.

Руслана ПОПП,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) *ryslana_popp@ukr.net*

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ ВІЙСЬК МВС ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (1947): ДОКУМЕНТАЛЬНЕ СВДЧЕННЯ

Мета дослідження – опублікувати та проаналізувати документ про діяльність Воєнного трибуналу військ МВС Дрогобицької області за 1947 рік, показати важливість його наукового використання. Методологія дослідження спирається на принципах історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, поміркованого нарративного конструктивізму, а також на використання загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методів. Наукова новизна полягає у тому, що вперше опубліковано документ про діяльність Військового трибуналу військ МВС Дрогобицької області у 1947 р. Це ще мало досліджена проблема в сучасній історіографії. Показано, що документ дає відомості про характер звинувачень, систему та терміни покарань, нормативне

поле, що є надзвичайно важливо для об'єктивного висвітлення репресивної політики сталінського тоталітарного режиму в Дрогобицькій області у перші повоєнні роки. Висновки. Представлений документ є важливим джерелом, що допомагає відтворити методи насадження тоталітарного режиму на Дрогобищині у перші повоєнні роки. Він показує, що радянська влада, яка відновлювалася в регіоні спиралася на систему карально-репресивних органів, основним завданням яких була боротьба з українським визвольним рухом і місцевим населенням, яке його підтримувало. Участь, допомога, підтримка ОУН та УПА і просто недоноцицтво, каралося дуже суворо, не менше 10 років позбавлення волі і більше, переслідуванню піддавалися і особи, які уникали примусової трудової мобілізації. Окремою категорією тих кого притягали до карної відповідальності були працівниками та військові радянських карально-репресивних органів. Кількість засуджених і терміни покарань свідчать про масштабність порушень серед працівників силових структур.

Ключові слова: Дрогобицька область, Військовий трибунал, репресивно-каральні органи, український визвольний рух, трудова мобілізація.

Problem statement. In the social and political realities existing in Ukraine today, it is important for us to remember the lessons of history. People in all regions of our state should know about the methods with which the totalitarianism in the Western lands of Ukraine was imposed in early post-war years. In general, Ukrainian society should understand the scale and consequences of the repressions committed by the Stalinist system. The most evidential in this area are the documents that have been kept under the secrecy for many years and in modern conditions they can be attached to the scientific studies.

The analysis of sources and recent researches. Today, there are many scientific studies covering the formation of the Stalinist totalitarian regime in the Western regions of Ukraine in early post-war years. The activities of the Soviet repressive-punitive organs, and their struggle with the national liberation movement in Western Ukraine in early post-war years are discussed in the works of I. Bilas (Bilas, 1994a; 1994b), A. Kentii (Kentii, 1999), Y. Kyrychuk (Kyrychuk, 2000, 2003), S. Makarchuk (Makarchuk, 2002), K. Naumenko (Naumenko, 2009), A. Rusnachenko (Rusnachenko, 2002), V. Serhiichuk (Serhiichuk, 1998, 2005), H. Starodubets (Starodubets, 2013) and others. In his monograph and researches V. Ilnytskyi highlights the formation and activities of the Soviet security forces, their number and use in the fight against the liberation movement in the Carpathian region of the OUN (Ilnytskyi, 2015, 2016, 2014).

The publication's purpose. To publish and analyze the document on the activities of the Military Tribunal of the MIA troops of Drohobych region in 1947, to show the importance of the provided information to determine the methods of repressive and punitive bodies activities, the scale of Stalin's repressions in the region in early post-war years.

Statement of the basic material. After the expulsion of German troops from the territory of Drohobych region the Soviet system restored in this area again. Long before the occupation of the Western region by the Red Army, the government of the USSR launched a large-scale activity as to restoring the «Soviet orders and laws». Powerful repressive apparatus, which was formed in the first months of Soviet power was to become the tool of it (Naumenko, 2009: 598). Punitive-repressive system in the Western regions of Ukraine was represented by: the bodies of the people's Commissariat of Internal Affairs (NKVS), the people's Commissariat of state security (NKDB) and the structure of military intelligence «Death to spies» («OCR SMERSH») etc. Judicial bodies were also the components of this structure: military tribunals, people's courts, high courts and a Special meeting (extrajudicial punitive body). In the post-war years, these bodies were reorganized, but their activities were aimed at supporting and ensuring the functioning of the local state-party apparatus, the implementation of sovietisation activities in all areas.

The Ukrainian liberation movement, supported by the population, was the organizer of the confrontation and struggle with the Soviet totalitarian regime in the region. Significant efforts of the authorities to end with the OUN and UPA in a short time were made in vain. The offered document under the title: «Report on the work of the Military Tribunal in 1947» (is kept in Fund 5001 (Drohobych Regional Committee of the CP(b)U) of the State Archives of Lviv Region, List 9, Case 62 (Memoranda related works and copies of Drohobych Military Tribunal sentences), p. (23–29)) confirms that the struggle against the Ukrainian liberation movement was the main task of Stalin's repressive and punitive apparatus in Drohobych region in 1947. Among the 3,050 people convicted this year by the Military Tribunal of the MIA troops of Drohobych region, the vast majority of 2,753 people (90.6%) were «the mob of the UPA, the OUN and their accomplices» and even those who «did not report about the committed counterrevolution crimes» (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 23, 25). As you can see, the local population was massively got under repressive actions of the punitive system. For the last four months of 1947 most cases were received by the Military Tribunal on the «accomplices of the OUN and UPA» (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 19). These data on the scale of repression against the Ukrainian liberation forces in Drohobych region in comparison with other sources make it possible to recreate the overall picture of the punitive practice of the totalitarian system in the region and the strength of resistance to the Stalinist system.

The document makes it possible to determine that the official accusation against the participants and supporters of the OUN and UPA was the implementation of «counterrevolutionary activities», «treason», they were charged with article 54-1A of the criminal code of the USSR, which provided for the execution, imprisonment with confiscation of all property (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 25, 43). As it can be seen from the document, a separate category – 106 people were convicted according to the order of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of December 26, 1941. «About responsibility of workers and employees of the enterprises of the military industry for unauthorized leaving from the enterprises» (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 24, 26). But in the territory of Drohobych region, there were no enterprises that would fall under the scope of this decree. Therefore, the convicts on this charge, as a rule, were visitors from other regions. They were regarded by the repressive authorities as «deserters», and in fact were subjected to forced labour mobilization, which was committed by the Stalin regime.

The materials of the cases opened on the «mob of the OUN», often did not have sufficient evidence of their «counter-revolutionary» activities, but the punishment should be the most severe. The document clearly defines that the sentences had to be necessarily be 10 years imprisonment or more (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 25). 2 194 people were convicted for ten years, respectively, 133 – for 25 years, 14 – capital punishment (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 25). The practice when members of The Military Tribunal made an attempt to reduce the punishment of 142 persons for belonging and supporting the Ukrainian liberation movement (most likely there was a real reason for that), was recognized as unacceptable (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 26). Despite any circumstances, the bar of 10 years or more remained unchangeable in respect of the participants of the OUN and UPA. In the reports on the activities of the Military Tribunal of the MIA troops of Drohobych region in the first quarter of 1948 it is noted that the penalty of 25 years imprisonment «has become the main and dominant one for supporters of the OUN and UPA» (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 65).

Employees of the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of State Security and police of Drohobych region were also brought to criminal responsibility. In the document there is

no information what crimes were committed by representatives of law enforcement agencies. We find information about it in other sources (Ilnytskyi, 2014). 192 people were convicted, 60 of them received a sentence of imprisonment for five years, 5 people – for up to 25 years. There were offers of conditional punishment and sending to disciplinary battalions (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 27). The number of convicts and terms of punishment indicate the scale of violations among law enforcement officers. And again, the main reason for the crimes committed by the military officers is the lack of proper verification of those who were taken to the security forces. Three policemen were punished for the participation and communication with the OUN and UPA (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 27). Perhaps those were people who under the cover of loyalty to the Soviet government, were employed in Soviet institutions, but then supported the rebels. To prevent violations and intimidating the staff of MIA, MSS and police of Drohobych region open trials were held, during the reporting period, they were 65 (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 28). Most of the punitive and repressive organs employees escaped fair punishment. Overcoming the resistance of Western Ukrainians was more important than the inhumane and immoral actions of those who fought them.

When someone got into the grip of «Stalin's justice» there was almost no chance to be justified. Of the 3,050 people who were prosecuted, 54 were acquitted, i.e. 1.7%. However, after the protest of the Prosecutor of the MIA troops in Drohobych region, the punishment was returned to six of them again. Among 1 326 appealed and protested cases, 89 % were left with no changes, 5% had a reduced penalty (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 25).

Document on the activities of the Military Tribunal of the MIA troops of Drohobych region classified as «secret» was sent on February, 13 1948 to the Secretary of Drohobych Regional Committee of the CP(b)U Comrade Horobets. It proves that the Soviet and party organs of different levels were informed of the extent of repression, coordinated their work with the repressive-punitive organs (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 23).

The document contains rare data on the educational level of The Military Tribunal members. Only two employees had higher legal education, three of them were students of higher educational institutions, court reporters studied at law school and evening secondary school for adults (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 28).

The document raises the issue of living conditions of The Military Tribunal members. They lived in the offices, the courtroom served as a hostel for employees. Appeals to local party bodies had no results. This generally reflects the features of post-war everyday life (SALR. F. P-5001. File 9. Case 62. P. 29).

Conclusions. The presented document is an important source that helps to recreate the methods of the totalitarian regime in Drohobych region in early post-war years. It shows that the Soviet government, which was restored in the region, relied on the system of punitive-repressive bodies, whose main task was to fight the Ukrainian liberation movement and the local population, which supported it. Participation, assistance, support of the OUN and UPA, and even unwillingness to be a snitch, was punished very strictly, for at least 10 years of imprisonment and more, persons who have escaped a forced labour mobilization were subjected to harassment. To a separate category of those who were brought to criminal responsibility belonged employees the military officers of the Soviet punitive-repressive bodies. The number of convicts and the length of sentences indicate the scale of violations among law enforcement officers.

The document

Секретарю Дрогобычского Обкома КП/б/У
тов. ГОРОБЕЦ

ДОКЛАД
О РАБОТЕ ВОЕННОГО ТРИБУНАЛА ВОЙСК МВД ДРОГОБЫЧСКОЙ ОБЛАСТИ
ЗА 1947 год.

Перед оперативным составом Военного Трибунала войск МВД Дрогобычской области были задачи быстрой ликвидации оуновского подполья, проведение жесткой репрессии в отношении изменников Родины бандитов «УПА», оуновцев и их пособников, оказание повседневной помощи командованию органов УМГБ, УМВД, Милиции в укреплении воинской дисциплины среди личного состава, усиления борьбы с нарушением революционной законности.

Важнейшее значение в повседневной работе Военного Трибунала занимали вопросы повышения качества судебного следствия стабильности приговоров, сокращения сроком рассмотрения дел, правильной оценки доказательств проведения профилактических мероприятий по предупреждению преступности среди личного состава УМГБ, УМВД, Милиции.

В производстве Военного Трибунала в 1947 г. находилось 1964 уголовных дела, из которых было рассмотрено по существу 1594 дела, или 81,2 % от общего количества уголовных дел, находившихся в производстве, возвращено на доследование 286 дел или 14%, прекращено и передано по подсудности 26 дел = 1,3% и 58 уголовных дел осталось не рассмотренными на начало 1948 года.

По рассмотренным делам Военным Трибуналом было осуждено 3050 человек и оправдано 54 человека, или 1,7% к количеству осужденных.

Одним из условий ликвидации оуновского подполья, а также преступности среди личного состава работников УМВД, УМГБ и Милиции является своевременное рассмотрение дел в установленный законом двадцатидневный срок.

Решая эту задачу оперативный состав Военного Трибунала добился значительных успехов в деле сокращения сроком от поступления дела до рассмотрения его по существу в судебном заседании.

Этот вывод подтверждается следующими данными о сроках рассмотрения уголовных дел по отдельным видам преступлений.

Характер Преступлений	Всего рассмот рено дел	Из них рассмотрено в срок до				
		До 3 дней.	От 3 дн. до	От 5 дн. до 10	От 10 до 20 дней. 5 дн.	Свыше 20 дн.
1	2	3	4	5	6	7
1. Контрреволю цион. преступл.	1343	30	126	429	584	174
1	2	3	4	5	6	7

2. Военские преступления	106	10	4	31	44	14
3. Прочие преступления, совершенные военнослужащ.	40	6	3	12	13	6
4. По Указу от 26 декабря 1941 г.	105	57	10	15	23	=
ИТОГО:	1594	103	143	477	664	197

Из приведенной таблицы явствует, что Военным Трибуналом в установленный законом срок рассмотрено 87% уголовных дел.

Нарушение сроков по 197 делам обьясняется несвоевременной явкой свидетелей, в отсутствии которых невозможно было рассмотреть дело по существу, несвоевременная доставка арестованных из мест заключения в судебные заседания, этапирование подсудимых из лагерей по делам, приговора по которым были отменены вышестоящей судебной инстанцией.

Решая стоящие задачи оперативный состав Военного Трибунала глубоко и всесторонне изучал материалы предварительного следствия, не допускал необоснованного предания суду лиц, привлеченных к уголовной ответственности.

По делам, находившимся в производстве Военного Трибунала Военным Прокурором войск МВД в 1947 г. был принесен только один протест на определение подготовительного заседания о предании суду. Это обстоятельство свидетельствует о высоком уровне изучения дел к докладам на подготовительном заседании о правильности решений Трибунала о предании обвиняемых суду.

В 1947 г. Военным Трибуналом было возвращено на доследование 286 уголовных дел. Основными мотивами возвращения дел к доследованию были неполнота предварительного следствия, нарушение некоторыми следователями ст. ст. 109, 110 УПК УССР.

Изучение судебной практики по делам, рассмотренным в 1947 году позволяет сделать вывод, что оперативный состав Военного Трибунала в основном правильно решал вопросы виновности, или невиновности подсудимых, объективно оценивал собранные доказательства, обосновывал приговора материалами дела всесторонне проверенными в судебном заседании.

О стабильности приговоров, обоснованности их материалами дела свидетельствуют итоги рассмотрения дел в высших судебных инстанциях по жалобам осужденным и протестами прокурора войск МВД.

В 1947 г. всего было обжаловано и опротестовано 1326 приговоров, из которых утверждено без изменений избранной квалификации и меры наказания 1179 приговоров или 89%, снижена мера наказания в отношении 67 человек осужденных, или 5%, таким образом утверждено 94% всех обжалованных приговоров.

За 1947 г. Военным Трибуналом было оправдано 54 человека. По протесту прокурора войск МВД было отменено 6 оправдательных приговоров, на них 5 рассмотренных под председательством члена Военного Трибунала капитана юстиции т. Бабенкова.

Анализируя судебную работу Военного Трибунала за 1947 г. Можно сделать вывод, что за отчетный период в основном работа оперативного состава была сосредоточена на рассмотрении дел о преступлениях, совершенных оуновским подпольем и их пособников. Из 3050 человек осужденных в 1947 г. было осуждено бандитов УПА, оуновцев их пособников и лиц не доносивших о совершенных контрреволюционных преступлениях 2753 человека или 90,6%.

Задача быстрой ликвидации оуновского подполья определяла и определяет повседневную работу Военного Трибунала и его карательную практику.

Оперативный состав Военного Трибунала в основном правильно решал стоявшие перед ними задачи, проводил последовательную жесткую карательную практику в отношении изменников Родины – бандитов УПА, оуновцев, их пособников и лиц не доносивших о совершенных контрреволюционных преступлениях, а также и в отношении военнослужащих, совершавших те, или иные преступления.

В подтверждение этого привожу данные о карательной практике по отдельным категориям дел.

В 1947 года Военным Трибуналом за совершение контрреволюционных преступлений было осуждено 2755 человека, из них до 3 лет лишения свободы 10 человек,

до 5 лет лишения свободы	139 чел.
До 10 лет =>=	152 чел.
10 лет =>=	2194 чел.
Свыше 10 лет	4 чел.
25 лет =>=	133 чел.
каторжные работы	107 чел.
ВМН	14 чел.

Итого: 2755 чел.

Мера наказания ниже 10 лет в отношении осужденных за совершение контрреволюционных преступлений применялась в отношении лиц, проводивших антисоветскую агитацию, не доносивших о достоверно известных фактах, совершенных и готовившихся к контрреволюционным преступлениям.

В отношении членов «ОУН», бандитов УПА и их пособников, Военный Трибунал как правило избирал меру наказания на срок 10 и выше лет.

Однако необходимо отметить, что в первом полугодии 1947 года некоторые члены Военного Трибунала, как-то: капитан юстиции т. Пархачев и капитан юстиции т. Бабенков по отдельным делам допускали неосновательное применение ст. 46 УК в отношении оуновцев, бандитов УПА и их пособников.

За отчетный период отдельными работниками Военного Трибунала была без достаточных оснований применена ст. 46 УК УССР в отношении 142 осужденных бандитов и членов ОУН.

Это необоснованное применение меры наказания ниже установленного законом предела, было в 4 квартале 1947 г. устранено Военным Трибуналом.

В 1947 г. из 1028 человек осужденных бандитов УПА и членов ОУН было приговорено к лишению свободы на срок 10 лет – 777 человек, на срок свыше 10 лет – 4 человека, на срок 25 лет – 104 человека и к ВМН – 11 человек и к каторжным работам 100 человек.

Таким образом мера наказания свыше 10 лет была применена в отношении 96,9%.

В отношении осужденных бандпособников за отчетный период Военным Трибуналом были назначены следующие размеры и виды мер наказания – лишения свободы на срок 10 лет – 1389 человек, на срок 25 лет – 29 человек, каторжные работы – 6 человек и ВМН – 3 человека. Ст. 46 УК УССР была применена в отношении 108 осужденных.

Значительное место в работе Военного Трибунала занимает дела о преступлениях, совершенных работниками УМГВ, УМВД, Милиции, а в первой половине 1947 г. и военнослужащих Погранотрядов, дела в отношении которых в связи с образованием Военного Трибунала войск МВД Львовского Погранокруга с 3 квартала 1947 г. были переданы в подсудности этого Трибунала.

В отчетном периоде Военным Трибуналом за совершение воинских преступлений было осуждено 192 человека офицеров, сержантов и солдат из личного состава погранотрядов, УМГБ, УМВД и Милиции и за совершение иных преступлений – 36 человек. Кроме этого Военным Трибуналом было осуждено 105 человек за самовольное оставление работы на предприятиях угольной, металлургической и др. отраслях промышленности, на которые распространяется действие Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 декабря 1941 года.

Оказывая повседневную помощь командованию в деле укрепления воинской дисциплины Военный Трибунал по делам о преступлениях, совершенных военнослужащими, назначал такие меры наказания, которые бы обеспечивали ликвидацию преступности. При определении мер наказания Военный Трибунал учитывал личность подсудимых, тяжесть совершенного преступления, степень распространенности данного вида преступлений в подразделениях и органах УМГБ, УМВД, Милиции, обслуживаемых Военным Трибуналом.

В отношении военнослужащих, осужденных за совершение преступлений в 1947 г. Военным Трибуналом были определены следующие меры наказания:

1. Приговорено к условной мере наказания.....	9 человек
2. => к направлению в дисц. батальоны.	19 человек
3. => к лишению свободы до 3-х лет...	60 человек
4. => => до 5 лет ...	45 человек
5. => => до 10 лет ...	32 человека
6. => => на 10 лет....	22 человека
7. => => до 25 лет ...	5 человек

ИТОГО: 192 человека

Анализируя по рассмотренным делам причины совершения преступлений военнослужащими преступность среди военнослужащих УМГБ, УМВД и Милиции является слабым контролем начальников РО МВД за работой своих подчиненных, отсутствие должной проверки принимаемых в органы милиции, в результате иногда на должности уполномоченных, милиционеров принимаются лица, имевшие связь с бандитами УПА, или состоявшие в бандах УПА.

Так например быв. милиционер Нижанковичского РО МВД Дуркин в 1945 г. установил связь с бандитами УПА, два двоюродных брата Дуркина были в банде, которые неоднократно посещали его квартиру. Дуркин без достаточной проверки был принят на должность милиционера, и в конце 1946 г. был разоблачен как бандпособник, однако продолжал в Милиции до июня 1947 г. и только 19 июня был арестован и привлечен к уголовной ответственности.

В Журавновском РО МВД служил уч. уполномоченный бывший бандит УПА сотни «Рек» Захарькив, а в Боринском РО МВД служил милиционером Сипливый С. М., который в 1944 г. находился в банде УПА, а затем находясь на службе в РО МВД систематически поддерживал связь с бандитами, которых снабжал оружием, передал в банду две винтовки и 2 гранаты.

Такие факты имеются и в других РО МВД.

В 1947 г. Военным Трибуналом была проделана значительная работа по активации работы судебных исполнителей, что привело к резкому сокращению неисполненных приговоров о конфискации имущества за 1945, 1946 годы. Всего с августа 1947 г. было исполнено около 3000 предписаний Военного Трибунала о конфискации имущества.

В целях предупреждения преступности среди военнослужащих органов МВД, МГБ, Милиции оперативным составом Военного Трибунала было организовано и проведено 71 беседа на темы об уголовной ответственности за нарушение социалистической и личной собственности, за нарушение караульно-конвойной службы, а также об ответственности за разглашение государственной тайны. Проведено пять занятий с народными заседателями.

Кроме этого Военным Трибуналом было проведено 65 открытых судебных процессов в отношении военнослужащих совершивших преступления.

В целях дальнейшего улучшения качества судебной работы, Военный Трибунал систематически обобщает практику работы по отдельным вопросам. Рассматривая дела о преступлениях военнослужащих оперативный состав Военного Трибунала вскрывая причины, порождающие преступность сигнализирует об этом командованию для принятия необходимых мер к устранению вскрытых недочетов.

Выполняя решение ЦК ВКП/б/ о расширении и улучшении юридического образования и приказ Министра Юстиции о создании условий для учебы оперативного и технического состава в Военном Трибунале один день в неделю отведен для учебы личного состава.

Юридическая подготовка оперативного состава такова:

Члены Военного Трибунала капитан юстиции т. Пархачев и капитан юстиции т. Семенов имеют законченное высшее юридическое образование.

Член Военного Трибунала – капитан юстиции т. Бабенков учится на первом курсе Киевского филиала ВКЗИ.

Члены Военного Трибунала – майор юстиции т. Шевченко и капитан юстиции т. Воронкевич учатся на втором курсе заочного юридического института.

Зам. Председателя ВТ капитан юстиции т. Хрюкин учится на третьем курсе заочного юридического института.

Секретарь судебных заседаний сержант т. Клочко на втором курсе заочной юршколы.

Секретари судебных заседаний ст. лейтенант Шидловский, лейтенант Луданенков и командат – старшина Киркач учатся в вечерней средней школе взрослых.

Оперативный и технический состав Военного Трибунала по своим деловым качествам вполне отвечает тем высоким требованиям, которые предъявляются к работникам Военного Трибунала.

Личный состав Военного Трибунала дисциплинирован, исполнительен, повседневно работает над повышением своих политических и юридических знаний.

Необходимо отметить, что оперативный состав военного Трибунала находится не вполне благоприятных условиях.

Оперативный состав и в частности: зам. Председателя Военного Трибунала капитан юстиции т. Хрюкин, а также майор юстиции т. Шевченко, капитан юстиции Воронкевич и сержант Клочко на протяжении трех месяцев не имеют квартир и живут в служебных кабинетах.

В результате Военный Трибунал лишен возможности работать и проводить судебные заседания в нормальных условиях, так как зал судебного заседания и рабочие кабинеты членов ВТ заняты под общежития семей работников Военного Трибунала.

Я неоднократно обращался в Горисполком, Облсполком по вопросу предоставления квартир, однако положительных результатов до настоящего времени нет.

Председатель Военного Трибунала
войск МВД Дрогобычской области
подполковник юстиции

/Боеничев/

The historical source: ДАЛО. Ф. 5001. Оп. 9. Спр. 62. Арк. 23–29. Оригінал. Машинопис.

BIBLIOGRAPHY

Білас, 1994a – Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Книга перша. Київ: Либідь; Військо України, 1994. 432.

Білас, 1994b – Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953. Суспільно-політичний та історичний аналіз. У двох книгах. Книга друга. Документи та матеріали. Київ: Либідь; Військо України, 1994. 688 с.

ДАЛО – Державний архів Львівської області.

Ільницький, 2016. – Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945 – 1954). Дрогобич, Посвіт, 2016. 696 с.

Ільницький, 2015 – Ільницький В. Радянські карально-репресивні органи: особливості формування в Карпатському краї // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Дрогобич, Посвіт, 2015. Вип. 13. С. 21–45.

Ільницький, 2014 – Ільницький В. Порушення «соціалістичної законності» при утвердженні радянської адміністрації у Карпатському краї ОУН (1945 – 1954) // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2014. Вип. 10. С. 17–28.

Кентій, 1999 – Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946 – 1956 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

Киричук, 2000 – Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40 – 50-х років ХХ століття. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 304 с.

Киричук, 2003 – Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

Макарчук, 2002 – Макарчук С. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА (за матеріалами 1944 – 1945 рр. з Дрогобицької та Львівської областей) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск. 2002. С. 65–91.

Науменко, 2009 – Науменко К. Карально-репресивна система СРСР як головний інструмент радянської Львівщини (1944 – 1953) // Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Львів, Астролябія, 2009, Кн. 1., С. 596–609.

Русначенко, 2002 – Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

Сергійчук, 1999 – Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ: Дніпро, 1998. 944 с.

Сергійчук, 2005 – Сергійчук Володимир. Український здвиг. Т. 3. Прикарпаття. 1939 – 1955. Київ, Українська видавнича спілка, 2005. 840 с.

Стародубець, 2013 – Стародубець Г. Проблема легітимації більшовицько-радянської влади в західноукраїнському регіоні у повоєнний період (1944 – 1946 рр.) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. 2013. Вип. 20. С. 49–53.

REFERENCES

Bilas, 1994a – Bilas I. Represyвно-karalna systema v Ukraini 1917 – 1953. Suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz. [Repressive and punitive system in Ukraine 1917 – 1953. Socio-political, historical and legal analysis]. U dvokh knykh. Knyha persha. Kyiv, Lybid; Viisko Ukrainy, 1994. 432 s. [in Ukrainian]

Bilas, 1994b – Bilas I. Represyвно-karalna systema v Ukraini 1917 – 1953. Suspilno-politychnyi ta istorychnyi analiz. [Repressive and punitive system in Ukraine 1917 – 1953. Socio-political, historical and legal analysis] U dvokh knykh. Knyha druha. Dokumenty ta materialy. Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy, 1994. 688 s. [in Ukrainian]

DALO – Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [State Archives of Lviv Region]

Ilnytskyi, 2016 – Ilnytskyi V. Karpatskyi krai OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945 – 1954). [the Carpathian region of the OUN in the Ukrainian liberation movement (1945 – 1954)] Drohobych, Posvit, 2016, 696 s. [in Ukrainian]

Ilnytskyi, 2015 – Ilnytskyi V. Radianski karalno-represyvni orhany: osoblyvosti formuvannia v Karpatskomu krai. [Soviet punitive-repressive bodies: features of formation in the Carpathian region] // Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych: Posvit. 2015. Vyp. 13. S. 21–45. [in Ukrainian]

Ilnytskyi, 2014 – Ilnytskyi V. Porushennia «sotsialistychnoi zakonnosti» pry utverdzhenni radianskoi administratsii u Karpatskomu krai OUN (1945 – 1954) [Violations of «socialist legality» in the approval of the Soviet administration in the Carpathian region of the OUN (1945 – 1954)] // Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych: Posvit. 2014. Vyp. 10. S. 17–28. [in Ukrainian]

Kentii, 1999 – Kentii A. Narys borotby OUN–UPA v Ukraini (1946 – 1956 rr.) [An outline of the struggle of OUN-UPA in Ukraine (1946 – 1956)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. 111 s. [in Ukrainian]

Kyrychuk, 2003 – Kyrychuk Yu. Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40 – 50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka. [Ukrainian national movement of 40 – 50-ies of XXth century: ideology and practice]. Lviv: Dobra sprava, 2003, 464 s. [in Ukrainian]

Makarchuk, 2002 – Makarchuk S. Radianski metody borotby z OUN i UPA (za materialamy 1944 – 1945 rr. z Drohobyt'skoi ta Lvivskoi oblasti). [Soviet methods of struggle against the OUN and the UPA (materials 1944 – 1945 from Drohobych and Lviv regions)] // Drohobyt'skyi kraieznachnyi zbirnyk. Spetsvyypusk, Drohobych, NVTs «Kameniar». 2002. S. 65–91. [in Ukrainian]

Naumenko, 2009 – Naumenko K. Karalno-represyvna systema SRSR yak holovnyi instrument radianizatsii Lvivshchyny (1944 – 1953) [the Punitive-repressive system of the Soviet Union as the main instrument of Sovietization of Lviv Region (1944 – 1953)] // Reabilitovani istoriieiu. U dvadtsiaty semy tomakh. Lvivska oblast. Lviv, Astroliabiia, 2009. Kn. 1. S. 596–609. [in Ukrainian]

Rusnachenko, 2002 – Rusnachenko A. M. Narod zburenyi: Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini y natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940 – 50-kh rokakh. [People outraged: the National liberation movement in Ukraine and the national resistance movement in Belarus, Lithuania, Latvia, Estonia in 1940 – 50s] Kyiv: Universytetske vydavnytstvo «Pulsary», 2002, 519 s. [in Ukrainian]

Serhiichuk, 1998 – Serhiichuk V. Desiat buremnykh lit. Zakhidnoukrainski zemli u 1944 – 1953 rr. Novi dokumenty i materialy [Ten violent years. Western lands in 1944 – 1953. New documents and materials]. Kyiv, Dnipro, 1998, 944 s. [in Ukrainian]

Serhiichuk, 2005 – Serhiichuk V. Ukrainskyi zdvyh: Prykarpattia [the Ukrainian revolt: Sub-Carpathia]. 1939 – 1955 rr. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 2005. 840 s. [in Ukrainian]

Starodubets, 2017 – Starodubets H. Problema lehitymizatsii bilshovytsko-radianskoi vlady v zakhidnoukrainskomu rehioni u povoiennyi period (1944 – 1946 rr.) [The problem of legitimization of the Bolshevik-Soviet power in the Western region in the postwar period (1944 – 1946 PP.)] // Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»]. Istorychni nauky. 2013. Vyp. 20. S. 49–53. [in Ukrainian]

*Стаття надійшла до редакції 15.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 26.11.2018 р.*

UDK 94 (477.83)
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150364

Vitaliy MASNENKO,
orcid.org/0000-0002-7825-3871
*Ph D hab. (History), Professor, Head of the Department of History of Ukraine,
Bogdan Khmelnytsky National University at Cherkasy (Ukraine, Cherkasy)
masnenko@ukr.net*

THE TEXTBOOK OF N. POLONSKA-VASYLENKO «UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY» IN THE CONTEXT OF METHODOLOGICAL TRADITION OF THE STATEHOOD SCHOOL¹

The aim of the paper is to elucidate the meaningful content of the textbook (lecture notes) written by N. Polonska-Vasylenko «Ukrainian Historiography» and its conformity to the conceptual foundations of the statehood direction in Ukrainian historiography of the post-war period. The research methodology is based on the basic principles of textual analysis and the use of historiographical cognitive methods, in particular historiographical analysis and synthesis, as well as biographical method. Scientific novelty consists in the fact that for the first time the indicated didactic text became the subject of historiographical examination, and a comparative analysis with other historiographical and historical texts of the researcher was conducted. This allowed to broaden the vision of the personality of N. Polonska-Vasylenko as a historian of Ukrainian historical science and a higher education tutor. Thus, the main methodological principles of the state direction of Ukrainian historiography within the emigration of the postwar period were clarified. Conclusions. N. Polonska-Vasylenko's text of «Ukrainian Historiography» is an interesting example of the Ukrainian didactic historical writing, which is based on the state methodological and scholarly traditions. It is characteristic that the author criticizes the previous developments on certain historiographical topics, in particular, the impartiality and objectivity of the chroniclers, ideological constructions of the continuity of the Kyivs'ka Rus' tradition by the Moscow princes, etc. Consideration of Ukrainian historical thought covers a significant chronological range: from the Kyivs'ka Rus' chronicles to scientific works of the early 1970's. To a certain extent, this is a brief essay on the development not only of Ukrainian historiography, but also of source study, especially concerning the medieval and early modern eras. The author also analyzes the intellectual genesis of the great-power Moscow tradition. The text of this manual also reflects the results of a significant part of the previous scientific achievements of the author.

Key words: N. Polonska-Vasylenko, historiography, statehood school, source study, lecture notes, methodological tradition.

Віталій МАСНЕНКО,
*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького (Україна, Черкаси), masnenko@ukr.net*

ПОСІБНИК Н.ПОЛОНСЬКОЇ-ВАСИЛЕНКО «УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ» В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОГО НАПРЯМУ

Мета дослідження полягає у з'ясуванні змістовного та сенсового наповнення конспекту лекцій Н. Полонської-Василенко «Українська історіографія», їхньої відповідності концепту-

¹ Publications are based on the research provided by the grant support of the State Fund For Fundamental Research (project № 77/42-2018)

альним засадам державницького напрямку в українській історіографії повоєнного періоду. Методологія дослідження спирається на основні принципи текстологічного аналізу та використання методів історіографічного пізнання, зокрема історіографічного аналізу та синтезу, а також біографічного методу. Наукова новизна полягає у тому, що вперше вказаний дидактичний текст став предметом історіографічного розгляду, також проведено порівняльний аналіз з іншими історіографічними й історичними текстами дослідниці. Це дозволило розширити уявлення про особу Н. Полонської-Василенко як історика української історичної науки та викладача вищої школи. Тим самим здійснено уточнення основних методологічних засад державницького напрямку української історіографії в еміграції повоєнного періоду. Висновки. Текст Н. Полонської-Василенко «Українська історіографія» – цікавий зразок українського дидактичного історіописання, який ґрунтується на державницькій методологічній і схоларній традиції. Характерно, що авторка критично оцінює попередні напрацювання щодо окремих історіографічних сюжетів. Зокрема, щодо неупередженості й об'єктивності літописців, щодо ідеологічних конструктивів спадкоємності киеворуської традиції московськими князями тощо. Розгляд української історичної думки охоплює значний хронологічний проміжок: від киеворуського літописання до наукових праць початку 1970-х рр. Певною мірою, це короткий нарис розвитку не тільки української історіографії, але й джерелознавства, особливо стосовно середньовічної та ранньомодерної доби. Авторка також аналізує інтелектуальну генезу великодержавницької московської традиції. У тексті цього посібника також відображені результати значної частини попередніх наукових здобутків авторки.

Ключові слова: Н. Полонська-Василенко, історіографія, державницький напрям, джерелознавство, конспект лекцій, методологічна традиція.

Formulation of the problem. At the end of her teaching practice, in 1965 – 1971 N. Polonska-Vasylenko lectured and held seminars of the course of «Ukrainian Historiography» for master and doctoral students of the Philosophy Faculty of the Ukrainian Free University in Munich. As Polonska-Vasylenko herself recalled, in 1965 «by the unanimous decision of the General Assembly of the professors, the UFU renewed its classes», and the lecture time was limited to two summer months (Polonska-Vasylenko, 1971b: 25). From the memories of the UFU students, we can deduce a rather attractive image of our heroine as a professor who successfully combined the professionalism, goodwill and strictness. In particular, L. Vynar recalled: «Natalia Polonska-Vasylenko was popular among the students as a brilliant teacher, and at the same time she had a reputation as a strict professor who demanded a profound knowledge of historical sources and literature. Students adored and admired her and she sincerely took care of them» (Vynar, 1983: 58). Contemporaries also expressed admiration for her talent as a teacher. O. Pritsak recalled the unforgettable moments he experienced while visiting her lecture: «In a rather modest UFU building (on the ground floor of the German public school), in the crowded hall of the students, her powerful voice was clearly heard. She read from memory, and sometimes seeming to fall into the trance, closing her eyes. I remembered a pleasant tone of her voice for the rest of my life. She spoke in Ukrainian language, rich in vocabulary, grammatically correct, but orthoepy was often Russian» (Pritsak, 1993: 6).

The synopsis of her lecture course «Ukrainian Historiography» was published on the rights of the manuscript in the editions of the University (in the series «Scripts № 38»). On the cover of the book there is marked edition of 1971, although in fact the text was published after the death of the author, only in July 1973. As the authors of the publication noted: «The course of Ukrainian historiography» is like an overlay of her historical works – their final synthesis – of Ukrainian history, but also – simultaneously the synthesis of many of her previous works, studios, articles and reviews from the areas of historical science» (Polonska-Vasylenko, 1971a: VII). These notes are interesting not only as a definite result of the historiographical idea of the researcher, but also as an example of a clear general historio-

graphical tradition of the statehood school. It is rather indicative that the representatives of this trend in emigration D. Doroshenko (Doroshenko, 1996), O. Ogloblin (Ogloblin, 1957), B. Krupnytsky (Krupnytsky, 1959) were authors of historic texts that are significant for the Ukrainian historical thought.

Research analysis. N. Polonska-Vasylenko is generally accepted as a representative of statehood direction in Ukrainian historiography. O. Morgun stated in his memoirs: «In her writings, she perceives and unfolds the patriotic state ideology of V. Lypynsky, S. Tomashivsky, D. Doroshenko; in the writings of O. Ogloblyn, B. Krupnytsky, P. Kurinni and N. Polonska-Vasylenko was again «classified» as a statehood school representative» (Morgun, 1983: 52–53). And in her lectures, she presents «the heyday of the sovereign state of Ukraine». According to B. Krupnytsky, N. Polonska-Vasylenko was seen «as a supporter of V. Lypynsky and a representative of the new statehood direction of Ukrainian historiography. History is written in a light and brilliant style. It is no longer a history of battles, social «ruin», but rather a history of some outstanding personalities, in which the author does not forget to emphasize the evolutionary nature of Ukraine's development – where evolution took place» (Omelchenko, 1969: 92). V. I. Ulyanovsky believed that the loyalty to the statehood school allowed Polonska-Vasylenko to realize the conceptual coverage of the history of Ukraine (Ulyanovsky, 1992: XLIV–XLV). I.V. Verba also pointed out that in Polonska-Vasylenko's «History of Ukraine» in two volumes, the researcher «has shown herself as a supporter of the statehood direction in Ukrainian historiography, previously represented by V. Lypynsky» (Verba, 1993: 81). As for the last period of the life and work of the researcher, I. Monolaty and O. Vishavanyuk enrolled it in the Munich State School of Historians (Monolatii, Vishavanyuk, 2001).

The aim of the paper is to elucidate the content of the textbook (lecture notes) written by N. Polonska-Vasylenko «Ukrainian Historiography» and its conformity to the conceptual foundations of the statehood direction in Ukrainian historiography of the post-war period.

Presenting the main material. The synopsis of the lectures by N. Polonska-Vasylenko «Ukrainian Historiography» was copied and edited for publication by Volodymyr Didovych (who was obtaining his Master's degree at that time) (I–III sections) and Bogdan Kuz (IV–VIII sections and names and thematic indexes). At that time, the author, obviously, contacted her students. The evidence can be found in the Archive of the Ukrainian Free University (fund 1, Polonska-Vasylenko (Morgun) Natalia Dmitrievna (1884 – 1973) – historian, archaeologist) namely: three letters of V. Didovych to her are stored, dated 1973, in the last letter to L. Vynar 3 March, 1973 Polonska-Vasylenko also mentioned her cooperation with Didovych (Letters, 1983: 73).

In general, there were 500 copies published. The textbook consisted of: Preface, which included the speech of the rector of the UFU Volodymyr Janiv, which he gave on the fortieth day after the death of the researcher «Prof. Dr. Natalya Dmitriyivna Polonska-Vasylenko and the Ukrainian Free University»; Introduction, five (eight) chapters and four appendices (nominal, thematic and geographic indexes). The total volume of text is 104 + X pages.

A characteristic feature of the textbook is the uneven presentation of the material in different sections and the volume of each in particular. The «first part» of the textbook (chapters I–IV), which covers the development of historical thought of the IX–XVIII centuries, seems to be more detailed. As it was stated in Introduction, the author initially planned to give this chronological section in the form of a notebook, completing it with the review of «History of Ruthenians». Polonska-Vasylenko believed that the second part of historiography could

be used from her textbook «History of Ukraine» (vol. 1, pp. 17–32). Later it was decided to add to this course the «second part», however, in somewhat shortened form (the shortening mainly concerned quoted material), including the sections on historiography in emigration and in Ukraine after the Second World War (Polonska-Vasylenko, 1971a: IX). Therefore, the historiography of the nineteenth and twentieth centuries, almost completely corresponds to the structure in the textbook «History of Ukraine».

Let us take a closer look at the structure and content of the textbook, comparing it with other historiographical texts of the author; «An Essay on the Historiography of Ukraine» (part of the textbook «History of Ukraine»), «Historical Science in Ukraine during the Soviet era and the fate of historians» (1962), «Two concepts of the history of Ukraine and Russia» (1964), etc.

The first chapter of the «The period of Principality» (20 pages) consists of six subchapters: «Chronicles», «Life of the Saints», «Sermons», «Legal Writings», «Graffiti», «Bylyny». It is much more detailed and structurally more complete than the corresponding chapter in «Essay on Historiography of Ukraine». Moreover, the latter contains only a rather brief description of the chronicles.

In our edition, the chronicle tradition of Ukraine-Rus is considered in more detail. Here the author suggests that the chronicle writing on the Ukrainian lands started, at least at the beginning of the tenth century. («Ivan's letter», an alleged chronicle of Askold, etc.). Then the view, which prevailed in the previous Russian and Ukrainian historiographies concerning the impartiality and objectivity of the chroniclers, is refuted. Referring to the innovative research of O. Shakhmatov (in the text – A. Shakhmatov), an attention is paid to the multilayer character of chronicles texts, which consisted of fragments written in different time and their sources i.e. stories and legends. The most famous Russian and Soviet chronicles researchers (T. Sushytsky, M. Prisolkov, A. Cherepnin, A. Nasonov, B. Rybakov, D. Likhachev) are mentioned.

Interestingly, Polonska-Vasylenko proposes to ancient Ukrainian chronicles within 8 consecutive stages of writing. The first of them is the chronicle of the second half of the 9th century, which was not preserved entirely, but some of its fragments are contained in the compilations of the sixteenth century, in particular in the Nikovsky chronicle. The second – the chronicle «The Legend of the Rus Princes» (as it was noted in text – V. M.) may have been written at the end of the X century. The third is the chronicle, which is attributed to Nikon (1039 – 1073). The fourth – the so-called «Initial» chronicle (1073 – 1093).

The fifth considers «The Tale of Bygone Years ...», composed by Nestor Chronicler and written until 1110. The author is quite sympathetic to characterize the figure of Nestor, and the very «Tale» is called the first attempt to present the history of Ukraine in its connection with world's history. The essential disadvantage of this work is that in its text, apart from the Rurik dynasty, the dynasties of Kyi and Askold were deprived of attention they deserved, which artificially restricted the state tradition (Polonska-Vasylenko, 1971a: 5).

The sixth period involves editing the text of Nestor by Abbot Sylvester in honor of Volodymyr Monomakh. The author is skeptical about the talents of the scribe, but agrees that this new version of the chronicle contains valuable materials. The seventh period began with the death of Sylvester in 1116. This includes the edition of the chronicle of Mstyslav written in 1118, which, according to Polonska-Vasylenko, laid the foundation for the Norman theory, since it contained a new concept of the voluntary vocation of the Varangians, their identity with Rus, the power of Rurik, etc. (Polonska-Vasylenko, 1971a: 6–7). And finally, the last

eight period is associated with the so-called Kyiv chronicle, which covers the time span until 1238. Probably the author of this text is the monk of the Kyiv-Pechersk Monastery – Moises. The author also devoted a special place to the Galician-Volyn chronicle (1201 – 1292), the circumstances of its writing and text descriptions were given in peculiarly detailed way.

The text of the lectures deals specifically with the life of the saints, as a valuable addition to the annals. The life of St. Stefan Sourozhsy, Yuri Amastridsky, Boris and Hlib, Theodosius of the Pechersk, Mstyslav the Grand Duke of Kyiv. According to N. Polonska-Vasylenko, «Kyievo-Pecherskyi Pateryk» had the greatest value for history.

Among the sermons, the particular attention is paid to the «Word of Law and Grace» by Metropolitan Hilarion, who is described as the first Metropolitan of Ukraine (Polonska-Vasylenko, 1971a: 14). The uniqueness of this writing is emphasized on, since it has come to us in its original state without any subsequent editing. As prominent preachers there are also mentioned: St. Theodosius of Pechersk, Bishop of Novgorod Luka Zhydyata, Bishop of Turovsky Cyril, Bishop Serapion and others.

The legal monuments of the prince's era are represented by the Rafelstet Customs Statute, the Treaty of Askold with the Byzantine Empire (874), and the subsequent treaties of Oleg and Igor. It is interesting that the author shares the idea of the existence of the system of «Ukrainian law» before «Rus' Justice». The last document is attributed a particularly significant place. In addition, the church decrees of Volodymyr and Yaroslav are also mentioned.

Polonska-Vasylenko draws attention to the new, for her time, interesting group of sources – graffiti on the walls of ancient cathedrals, primarily Kyiv Sofia. They can serve as a vivid correction to already known sources.

The last subchapter «Bylyna» refers to the productive method of the Soviet academician B. Rybakov, who sought to find parallels between the plots / images of the epic poems and the texts of the chronicles. In particular, it is argued: «Bylyny that can be divided into cycles, they serve as a reflexion of a certain time, sometimes illustrate the literary chronicle work, and even help to understand the obscure places of the chronicles» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 19). In addition, «The Tale of Igor's Campaign» is qualified as «the highest achievement of the poetic design of the psychology of the knight era of Ukrainian history».

The laconic second chapter «Grand Duchy of Lithuania» (8 pages) contains three subchapters: «Chronicles», «Legal monuments», «Polemic literature of the XVII – XVIII centuries». Here is a combined version of the history of the state, which, according to the author, was a product of the activity of the Lithuanian princes and Lithuanian tribes, included expansion into the Belarusian and Ukrainian lands with their further incorporation (accession). But the heredity of the Ukrainian princes, the name of the Grand Duchy of Lithuania, the Slavic language and the use of the «Rus' Justice» in the courts remained.

It is noteworthy that here the author, unlike in the «Essay of historiography of Ukraine» does not use the names «Lithuanian-Polish era». Although the chapter itself is about the manifestation of historical thought and after the Union of Lublin, especially it is emphasized in the chapter on polemical literature.

Among the chronicles of this era, the researcher once again mentions Galician-Volyn, which contains information about the Lithuanian princes, in particular, about Vojshelk. Apart from this there are mentioned and briefly described «Chronicle of Avarma» (1495), Supral-sky Chronicle (1520), «Chronicle of Bykhovtsi», «Barkulabivsky Chronicle». The latter is described as «the only Lithuanian chronicle that has Muscovophile orientation». According to N. Polonska-Vasylenko, these texts were «expressions of ideology of the upper class of

society, princes, magnates» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 21). The main purpose of them was to prove that the aristocracy of Grand Duchy of Lithuania is no less superior or important than the Polish one.

Then the increase in the number of chronicles from the end of the seventeenth century is highlighted. The author mentions a compiled collection of «The Chronicles of Volyn and Ukraine» with the notes of B. Balyki, Mezhygirsky Chronicle, Khmelnytsky Chronicle, Lviv Chronicle. Separately, the significance of the Goustinian Chronicle, which is characterized as a «literary and scientific work», is considered. Unlike the «Essay on Historiography of Ukraine,» this group of texts is defined as «coming out of the narrow limits of the chronicles and acquiring the character of a pragmatic history, «warmed» by Ukrainian patriotism» (Polonska-Vasylenko, 1992: 15).

A separate subchapter is devoted to the description of the legal writings of the three editions of the Lithuanian statute, the monuments of Magdeburg Law.

The polemical literature of the seventeenth and eighteenth centuries is also reviewed. The role of Orthodox brotherhoods, schools, printing houses is mentioned. The author draws attention to the most active participants in the polemics Yuri Rogatynsky, Christopher Filaret, Martin Bronevsky, Ipaty Potiy, Ivan Vyshensky, Meletiy Smotrytsky. Separately the scholar emphasizes at the significance of the Kyiv group among whom we can name Elisei Pletenetsky, Zakhariy Kopystensky, Pamvo Berinda, Lavrentiy Zizaniy, Iov Boretsky. It is noted that both sides in the controversy were looking for the roots in the past, historicizing them in their own way. The times of Petro Mohyla (1632 – 1648) is defined as the years of greatness of Ukraine. Among the defining memorials of that time there are mentioned «Sluzhebnyk», «Trebnik», «The Confession of the Orthodox Faith».

In the third chapter «Neighbors of Ukraine» (10 pp.) We have two subdivisions: «Novgorod» and «Rostov-Suzdal, Moscow principality». In the «Essay on Historiography of Ukraine», there is no such section. Instead, the second unit is echoed with another work of Polonska-Vasylenko «Two Concepts of the History of Ukraine and Russia» (1964).

It is noticeable that the author consistently distinguishes Novgorod, which, in her opinion, as well as Kyiv was oriented to the West, from Moscow. In the analysis of the Novgorod chronicles, attention was drawn to the connection of the local chronicle with the Kyiv, actually on the use of the Kyiv annals of 996 – 997 years when the first Novgorod (so-called Ostromyryivsky) chronicle was composed. The general leitmotif of this text is defined as «both anti-princely and anti-Varangian». Subsequently, the Novgorod chronicles, according to Polonska-Vasylenko, were marked by their democracy and special interest in the local features of the Novgorod republic. The championship competition with Kyiv was also typical. At the same time, «Novgorod did not forget the difference between Kyiv Rus and its independent status, and Novgorod never considered itself to be the part of «Rus» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 30).

Instead, the north-eastern lands were clearly lagging behind in their cultural and spiritual development. The author specifically emphasized this significant difference from Rus: «when a refined culture was being created in Novgorod and Ukraine, diplomatic, economic, cultural ties with the great cultures of Europe and Asia were established, the spread of Christianity, the building of temples were at their most intense development, the territory of the future Rostov-Suzdal principality was inhabited by small Finnish tribes» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 31). A special feature of these lands was the continued preservation of paganism. Separate political life of the Rostov principality, according to Polonska-Vasylenko, began only

from Yuriy Dovgoruky. The same view is present in the earlier work of the author – «Two concepts of the history of Ukraine and Russia» (Polonska-Vasylenko, 1964: 6–7). Further separation of Suzdal from Kyiv Rus continues under the rule of Andriy Bogolyubsky. Moreover, according to Polonska-Vasylenko, the latter tried to organize his own general Rus annals, which would have been a continuation of the Kyiv one: «His main idea was that Volodymyr on Klyazma is the center of political life, and the Volodimir princes are the heirs of Kiev. This scheme subsequently moved to the Moscow chronicle and became one of the foundations of the state theory of imperial authority» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 32).

Accordingly, the first north-eastern chronicles – Lavrentievsky and Ipatievsky contained a borrowed «Tale of Bygone Years» with the addition of local texts. But from the end of the fourteenth century the Moscow chronicle tradition begins to dominate, with a claim of the primacy of the Moscow principality (Trinity Chronicle, Polychron of Photius 1418, Moscow «svod», etc.). In addition, Polonska-Vasylenko noted such a feature of the Moscow state tradition as forging: the construction of the legend of the Monomakh regalia and others (Polonska-Vasylenko, 1971a: 33).

Further, the author also briefly summarizes the genesis of the concept «Moscow is the third Rome» of Philotheus, that «became the main slogan of the Moscow principality and kingdom, became mystical and provided the basis for the pursuit of superiority and power of the state» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 34). Among those who developed this idea and turned it into a harmonious concept, a special place belongs to Metropolitan Macarius. In particular, composing «Chetji-Minei» he listed 40 specifically Great Russian saints. Among other works that formed the Great Russia historical scheme, the «Stepenna Knyha» is mentioned. Polonska-Vasylenko gives the following description: «This primitive, unscientific and false from the very beginning writing presented not the history of the people, but only the forged history of the princes and the transition of the prince's power» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 35). Moreover, all the princely families fell apart from the mentioned genealogical tree, except for the branch of the Suzdal princes. At the beginning of the seventeenth century, at the «Time of troubles», the interest in the past increased, but it stuck to the old ideology. The new Romanov dynasty took over the old myths of the «Monomakh tradition» of the Third Rome, the vivid examples of which are «Vremennyk» of I. Timofeev, «New Chronicle» and «History ...» of Fedor Griboyedov.

The fourth and largest section of the manual «The Cossack-Hetman's Age» (28 pages) consists of six subchapters: «Chronicles and Historical Works», «Memories, Memoirs, Diaries», «Life of Saints and Sermons», «Legal Writings», «Economic writings», «Results of the XVIII century».

The first subchapter, in fact, is an expanded and supplemented version of the relevant part of the «Essay on Historiography of Ukraine». At its beginning, the general tendency of the historical writing of that time was highlighted – «the chronicle approaches the historical narrative» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 39). These words concern the works of Leontii Bobylinsky, Panteleimon Kohanovsky, Theodosius Safonovich. The work of the latter, «The Chronicle of the Ancient Writings», was noted separately, as it promotes the idea of the unity of the whole Ukraine. The great significance of Synopsis in 1674 is also marked. Despite the general Moscow ideology of the work, the author observes that the Ukrainian people and Kyiv, as its capital, are still at the center of attention.

«Cossack chronicles» were analyzed in a more detailed way. As for the title itself of this group of works, it is stated that its content does not correspond to its nature completely.

The author of «The Chronicle of Samovydets» – Roman Rakushka-Rakovsky (as in the text R. Rakushka-Romanovsky) merited the particular author's attention. In particular, the ideological beliefs of the «chronicler» are depicted as follows: «He was the convinced monarchist, and equally treated an alliance with either Poland or Moscow. The main thing was that he was the spokesman of the prosperous class of Cossaks; his sympathies belonged to the wealthy Cossacks, not to the Cossacks of the Sich» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 40). Then the following chroniclers are described: Grygory Grabianka and Samilio Velichko. The first is attributed to the opposition of Ukrainian prosperous class of Cossacks. Chronicle of Velychko is defined as one of the most outstanding works on the history of Ukraine: «In fact, this was the first story of the Hetman's Age». In general, according to the author, these three works – «Chronicle of Samovydets» by G. Grabianka S. Velikecka began a new era in the history of Ukraine – the history of the Cossack–Hetman period.

XVIII century is considered as a period of propagation of two versions of historical writing: the Moscow one, focused on proving the heredity of power from Kyiv, and the Cossack version, that developed and deepened the history of Hetman Ukraine, and linked it with the prince's age. Among the representatives of the latter there are named: the anonymous «Short Description of Little Rus'» (1730's), works by Gregory Pokas, Petro Simonovsky, Stepan (Stefan) Lukomsky, Vasyl Ruban, Alexander Rigelman, Jacob Markovich, and Michael Antonovsky. In addition to the information contained in the «Essay on Historiography of Ukraine», there is also the work of Athanasius Shafonsky «Topographical Description of the Chernigov county» (1786).

The revival of interest in Ukraine and its history at the end of the eighteenth century. Is explained by the practical reasons namely the need to prove the origin of the Cossack prosperous class and a to provide a proof of being its descendant. Such archival searches led to the appearance of an entire cohort of «explorers of the past»: Gregory and Vasily Poletika, Fedor Tumansky, Andriy Chepy, Vasyl Lomikovsky, Mykola Bantysh–Kamensky, Bishop Yuri Konytsky. According to the author, an important motive for the search for archival materials was the feeling of patriotism, understanding of national dignity and separation of Ukraine and Great Russia. Moreover, «this feeling was not solely a sign of the spiritual elite, which sought in the archives evidence of their noble origin (Polonska-Vasylenko, 1971a: 44). In support of this rather controversial opinion, there is provided an example of the positions of deputies of the «Katerinovskaya Commission», Cossacks rebels (Dnipro Regiment), etc. Hatred for those who liquidated Zaporizhzhya and the Cossacks was also reflected in folk songs and dumas.

A separate subchapter briefly describes a new group of sources, important for the XVIII century – documents of personal origin: memoirs and diaries. The first memoirs of the Hetman's era were mentioned the pseudo-diaries of Samuel Zorka. There are also mentioned notes by Mykola Khanenko, Yakov Markovich, Petro Apostol, Pylyp Orlyk, Vasily Grigoryovych-Barsky.

The subchapter «The Life of Saints and Sermons» deals with various editions of Kyiv-Pechersk «Paterik». Also referred to as «Teraturhim» by Athanasius Kallopoysky, Metropolitan Dmitro Tuptal's «Chetya Mineya», sermons by Ioanikii Galyatovsky, Lazar Baranovich, Anthony Radilovsky. These texts are interesting as monuments of the Baroque era, which at the same time equaled the level of European models, and were manifestations of original Ukrainian thought.

The «Legal Writings» section contains a description of the Hetman's agreements. Regarding the Pereyaslav Treaty, the author noted: «Despite all attempts of the Moscow government

to transform the agreement into the act of subjection, yet Moscow recognized the hetman and the Vijs'ko Zaporoz'ke as the only state representation of Ukraine, recognized its state independence and independence in external and internal affairs, rights and freedoms of Cossacks and other classes «(Polonska-Vasylenko, 1971a: 51). However, all subsequent agreements with Moscow were based on a false version of the Treaty of Pereyaslav in 1659.

The content of the Hadiach Treaty in 1658 is briefly summarized. It is noted that this treaty, supported by the prosperous class of Cossacks, was not, however, appreciated among the Cossack and peasant masses. But it will remain in the history of Ukraine as one of the most prominent documents.

Among other important documents there is also mentioned the Constitution of 1710 (in the text it is dated 1709), as well as other works by Pylyp Orlyk, a note of the Ukrainian prosperous class of Cossacks in 1762, «The legislation of the Little Rus' people» in 1743, orders to Ukrainian deputies «Commission for the compilation of new laws» of 1767.

Separately, the author refers to the orders and legislative acts of Russian occupiers of Ukraine, in particular, the order to liquidate the Zaporozhian Sich, the enslavement of the peasants of the Dnieper Ukraine, etc.

In the subchapter «Economic Issues» N. Polonska-Vasylenko observes that the XVIII century was the era of the emergence of fundamentally new historical sources, which concerned the statistical accounting of land holdings, economy and population of Ukraine. She provides the rich data collected in the «General Investigations on the Assets of the Regiments» in 1729 and in the «Rumyantsev's Census» of 1765 – 1769 (the text states that the latter is the land registry and the population census in 1783 (?)). The author mentions that a significant part of these materials is still not published.

The last subchapter «The Conclusions of the XVIII Century» is devoted to the analysis of the meaning of «History of Ruthenians» for the development of Ukrainian historical thought and national awareness. In essence, this is a brief presentation of the corresponding article of the author of 1956 – 1957 (Polonska-Vasylenko, 1956) and a review on the second edition of this work edited by O. Ogloblyn (Polonska-Vasylenko, 1957). At the beginning of the subchapter the author states that: «Under the pressure of bloody wars, under the oppression of the invaders, this consciousness of a separate Ukrainian nation crystallized in the XVIII century» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 59). «History of Ruthenians» is qualified as an exceptional piece of Ukrainian historiography, which reflects the growth of national consciousness. A brief history of the study of this historiographical phenomenon, various versions of authorship and time of writing are characterized. At the same time, the author refers to the research of O. Ogloblyn, who attributed authorship to the Ukrainian patriotic circle from Novgorod-Siversk. In the end, Polonska-Vasylenko convinces the readers that: «The essence of the book is not a historical statement, and it was not a description of what happened; it was a book about what the history of Ukraine was supposed to be; it was not the history itself, but a brilliant historical treatise. The sincere belief in the moral power of Ukraine, its right for independence, freedom, hatred towards its oppressors, and respect for the people's sovereignty and the republican system – these are the main features why «History of Ukraine» (as it is in the text – V. M.) merited such an exceptional success» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 62).

The last four chapters of the course of lectures are not divided into subchapters. The text of the course of lectures is almost identical to the presentation of the material in the «Essay on Historiography of Ukraine». The difference lies in the allocation of separate chapters for the historiography of the nineteenth and twentieth centuries (in the Essay they constitute one

subchapter). In addition, as it was already indicated, there are some changes in the structure of material presentation and its reduction (gaps), however the text did not lose the main content.

The fifth chapter «Historiography of the XIX century» provides a brief overview of the Ukrainian historiographical process of that era. Among the prominent historians of the first half of the century there are mentioned D. Bantysh-Kamensky, M. Markevych. The great importance of ethnographic studios of G. Kalinovsky, M. Tseretelev, M. Maksimovych is emphasized. The latter is characterized as the founder of the the Narodniks movement in the history of Ukraine. Another key representative of this flow, according to the author, was M. Kostomarov. Alongside with his most important achievements, there are also mentioned some flaws, in particular, the underestimation of state figures, including Khmelnytsky.

Particular attention is paid to regional studies: especially by M. Zakrevsky, F. Gumilevsky, G. Kvitka, G. Danilevsky, A. Skalkovsky.

In the second half of the nineteenth century – the central place among the historians of Ukraine belongs to V. Antonovych. The author emphasizes that he created the so-called «Kyiv School of Historians», which is marked by solid documentary features (Polonska-Vasylenko, 1971a: 69). In the opinion of the researcher, Antonovich's methodological approaches were crucially important, as he was the first in that time to put knowledge of the pre-history (archeology) into the basis of history. Interestingly, the course of lectures, unlike the «Essay...», does not mention the Polish origin of Volodymyr Antonovych.

In another part there are mentioned achievements and importance of the Dnieper Ukraine historian O. Lazarevsky, one of the best connoisseurs of the Hetmanate. Among the important scientific institutions there are mentioned «Temporary Commission for the analysis of ancient acts», «Historical Society of the Nestor Chronicler», «Kharkiv Historical and Philological Society», «Scientific provincial archival committees».

The appointment of M. Hrushevsky as a head of the department at Lviv University is interpreted as an important event, since the scientist himself started a new era. He gave «the first systematic history of Ukraine». The author emphasizes at the special significance of the new «scheme of the history of Eastern Slavic people» created by him. Methodological approach of Hrushevsky was determined by Ukrainian nationalism.

In the chapter «The Historiography of the twentieth century» the author places herself among the students of the school of M. Dovnar-Zapolsky, who continued the traditions of V. Antonovych (Polonska-Vasylenko, 1971a: 74). Modern Ukrainian researchers also consider N. Polonska-Vasylenko to be one of the brightest representatives of the Kyiv historical and economic school of M. Dovnar-Zapolsky (Verba, Carpus, 2012: 127).

Among other regional centers of research of the history of Ukraine there are mentioned Kharkiv (D. Bagaliy), Odesa (I. Lynnychenko (in the test of lectures, as well as in the Essay, the initiators of Lynnychenko are confused with places – they are filed in the form of his father A.I. Lynnychenko – V. M.) and his student M. Slabchenko), Ekaterynoslav (D. Yavomytsky), Petersburg (O. Efimenko), Kazan (K. Kharlampovych), Moscow (M. Lyubavsky and his student V. Pičeta).

The author notes the significance of M. Hrushevsky's Lviv Historical School and the work of a scientist in the Dnieper Ukraine. The author's vision of the process of formation of the statehood direction in Ukrainian historiography is presented.

The first ten years of Soviet occupation, in the opinion of the researcher, despite the difficult conditions of the Soviet life, were quite fruitful for the development of Ukrainian

historical science. In the main focus of the work there is the Ukrainian Academy of Sciences, founded in 1918, historical institutions of M. Hrushevsky, the department of D. Bagaliy, the commission for the study of the history of Ukrainian law of M. Vasylenko.

At the end of the chapter, the author gives a brief description of the defeat of All-Ukrainian Academy of Sciences in 1930 and its «reformation» into historical institution based on the party principles. More detailed disclosure of the problem in the author's work (Polonska-Vasylenko, 1955, 1958). Separately there is also mentioned the work of Galician historians in the interwar period.

The section «Ukrainian historiography on emigration» is almost identical to the text of «Essays...». There are distinguished two waves of emigration: during the interwar period and during the Second World War.

Within the limits of the first emigrational wave, the main centers of historical work are distinguished: Prague, Berlin, Warsaw, and partly Paris. Among the most prominent historians, D. Doroshenko merits the particular attention. There are also mentioned S. Tomashivsky, V. Lypynsky, V. Prokopovych, A. Shulgin, I. Borschak, V. Bidnov, S. Narizhny, A. Yakovlev, R. Laschenko, I. Lossky as well as historians of the younger generation – M. Antonovych, B. Krupnytsky, D. Olyanchyn (the latter two are described as students of D. Doroshenko).

During the Second World War, the refugees from the occupied territories joined the migrant communities. Among those historians who were forced to flee, the author mentions herself. Europe became the center of scientific work for a while. The Ukrainian Free University was transferred to Munich from Prague, and UFAN and SSS restored their activities. From the end of the 40s, Ukrainian emigration science moved to the United States and Canada. Summing up this chapter, the author observed the great productivity of the work of Ukrainian historians, the domination of the scheme of M. Hrushevsky and the spread of statehood ideology.

The last chapter, «Historical Science under the Soviets after the Second World War», is essentially a concise presentation of the wider work of the author «Historical Science in Ukraine for the Soviet era and the fate of historians» (1962) (Polonska-Vasylenko, 1962). The text of the lectures, with few exceptions, is identical to the corresponding paragraph of «Essays...». In the beginning, there is highlighted a question of the ideological pressure of the Communist Party on Ukrainian historical science (approved by the corresponding decree of the Central Committee of the CP(b)U in 1947). As a result, a new concept, as the researcher claimed, was not only a «step backwards», but «a leap into the past», a return to the times of Karamzin. Moreover, this unscientific ideological structure was propagated on the pages of the Great Soviet Encyclopedia.

The attention was also paid to the fact that Soviet Ukrainian historians were solidifying with this Moscow concept and united to prove its correctness. As an example, there are provided two academic publications – the two-volume «History of the Ukrainian SSR» (1953), «The development of science in the USSR for 40 years» and others. The ideological shortcuts noted by Soviet historiography on Ukrainian historians of previous generations: V. Antonovich, M. Hrushevsky, S. Tomashivsky, D. Doroshenko were noted. This biased historical scheme was also replicated in millions of textbooks in school textbooks on history.

Finally, the author draws the general conclusion that the Communist Party's interference violated the historiographical process and led to distortions in the achievements of not only Ukrainian but also Russian scholars. Thus, «...Soviet historiography returned to the old theories of Russian historiography» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 83).

In accordance with the functional purpose of the textbook, it specifies literature for independent study. It is noteworthy that the latest publications, both diasporic and Soviet, were dated 1971. Scientific literature is represented by several blocks: the main general literature is given after the Introduction (ten major synthetic works on the development of Ukrainian historical science), the specified literature is listed separately after each subchapter. Interestingly, these lists include works by both Ukrainian researchers (including diasporic ones) and the works of Soviet historians. Foreign researchers and historians of Russian emigration are somewhat less represented.

The supplements to the publication are of special interest. Some of them are not typical for historiographic editions. They contain a list of the rulers of the princely age and of government officials, clergy and secular figures of later times. The actual historiographical aspect is represented by the index of historians and scholars that are mentioned in the text. The geographic and thematic index have generally heuristic character.

At the end of the review let us dwell on the clarification of the methodological principles of the text. The loyalty to historiographical tradition of the statehood direction is shown, in particular, by the constant attention of Polonska-Vasylenko to any manifestations of the real or supposed political state life of the Ukrainian community and its reflection in historical thought.

The compilers of the publication already in the introduction noted: «The author ... pays special attention to the continuity of the historical process of Ukraine, the challenges of the Ukrainian people throughout its history ... Even from the division of the course, it is possible to deduce that the author approaches the Ukrainian history and historiography from the position of the historian of the statehood direction, but the at the same time being the adherent of the scientific historiographical concept of prof. M. Hrushevsky concerning the delineation of the history of Ukraine and Russia, which was adopted by the majority of Ukrainian historians at the turn of the XX century – which is maintained by our modern, as well as partly foreign, historiography. This division was carefully followed by the Author in her work» (Polonska-Vasylenko, 1971a: VIII).

Thus, the inattention to the Askold's baptism as revealed by Nestor in «The Tale of the Bygone Years ...» and the excessive belief in the objectivity of the chronicles resulted into the fact that «historians have been ignoring Askold for more than eight centuries and reducing the age of the Ukrainian state (!) for 100 years» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 5). Consequently, the Ukrainian state tradition started in the second half of the nineteenth century. The Cossack chronicles, in the opinion of the author, have begun a panegyric perception of Khmelnytsky era, «which flipped over for 8 years the whole of Ukraine, which gave new administrative forms, a new social system, and, most importantly, the consciousness that Ukraine is a state, and that this state is a direct heir of the great Kyiv era» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 42).

During the first half of the nineteenth century in Ukraine there were several prominent historians «who further interpret the state traditions of the Cossack-Hetman period and «The History of Ruthenians» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 67). Among them the author mentions: D. Bantysh-Kamensky, M. Markevich (in the text of the script he is mistakenly indicated as M. Maksymovych). Instead, Maksimovich himself was described as «the founder of the Narodniks flow in the history of Ukraine» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 67). Another bright representative of this trend was M. Kostomarov. Thus, the Narodniks ideology of these researchers was a kind of a step backwards from the previous statehood direction.

It is clear that M. Hrushevsky «was adherent of Ukrainian populism, which attached more importance to social and economic issues than to national-political» (Polonska-Vasylenko,

1971a: 71). But «from his rather large number of students a significant part of them joined another direction of Ukrainian historiography – the statehood ideology as S. Tomashivsky and others».

The emergence of the actual statehood direction is considered as a complex intellectual procedure, which combines, on the one hand, the negation of the populist trend, and on the other – the new direction «was nurtured on the basis of the scheme of M. Hrushevsky, on the brilliantly proved fact of the continuity of the historical process from the Principality era to the twentieth century...» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 75). Adherents of the new direction (statehood approach) are listed too: F. Umanets, D. Doroshenko, S. Tomashevsky, V. Lypynsky. Interestingly, N. Polonska-Vasylenko puts Lypynsky not in the first position in the process of formation of a new state direction (as demonstrated by the difference from the historiographic scheme of D. Doroshenko).

Summing up the work of Ukrainian historians in emigration, the author stated: «For the most part, Ukrainian historiography in exile made a step back from Populism, and historians adopted the state ideology, following D. Doroshenko, S. Tomashivsky and V. Lypynsky (Polonska-Vasylenko, 1971a: 80).

Considering the peculiarities of «women's writing» (on the methodological approaches to this historiographical phenomenon, see: Androsova-Bida, 2008), which can be found in this textbook on Ukrainian historiography, we will focus on the author's attention to the style of texts. It is not only about the analysis of authorship, the historical context of a document, its conceptual affiliation, but also about the poetic content of the material, its aesthetic value, the artistic features of historical writing. Ethos of this or that work, its psychological mood affected the peculiarities of its perception. It especially concerns the texts of the ancient chronicles and the Cossack chronicle. In particular, when characterizing such a monument as «The Tale of the Igor's Campaign» the author noted a special spirit of chivalry, which consisted in gaining the honor and the glory for prince. This, in the opinion of the author, proved the Ukrainian, not the northern authorship of «The Tale...» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 20).

Another remarkable feature is the mentioning of several little-known female historic characters that impressed the author (Here we mention the female studies of the author, which are most fully described in her popular work: Polonska-Vasylenko, 1969). In particular, Anna, the widow of Prince Roman, mother of princes Danylo and Vasylo, «who had great energy and diplomatic abilities and saved for her sons Volyn and Galicia» (Polonska-Vasylenko, 1971a: 8); Yelisava, the great princess, the wife of Izyaslav, the mother of Svyatopolk (Polonska-Vasylenko, 1971a: 18); Anastasia Romanova – wife of Ivan IV (Polonska-Vasylenko, 1971a: 36) etc.

The text is not devoid of certain flaws, which can be explained by not always thorough record of lectures or by neglect of the editors. In particular, in some chapters the logic of the presentation is violated, there are repetitions, discrepancies. Thus, in the subchapter «Sermons», on the adjacent pages (Polonska-Vasylenko, 1971a: 14–15), a quote from Metropolitan Ilarion's «Word of Law and Grace» is repeated. Sometimes, inaccuracy in the initials of certain historical characters and historians is observed. The names of some researchers, in contrast, from the text «Essays» were distorted (Dyachenko instead of Dyadychenko).

Conclusions. Despite the shortcomings mentioned, we have an interesting example of Ukrainian didactic history writing, which is based on the state methodological and scholarly traditions. To a certain extent, this is a brief essay on the development not only of Ukrainian historiography, but also of source study, especially concerning the medieval and early mod-

ern days. The content of this textbook shows the results of previous scientific achievements of N. Polonska-Vasylenko.

BIBLIOGRAPHY

Ogloblin, 1957 – Ogloblin O. *Ukrainian Historiography 1917 – 1956* // *The Annals of the Ukrainian Academy in of Arts and Sciences in U.S.* New York, 1957. Vol. V–VI. №4-1/2. P. 305–435.

Андросова-Байда, 2008 – Андросова-Байда Д. «Жіноче письмо» в українському науковому просторі // *Ейдос*. Вип. 3. Київ, 2008. С. 354–370.

Верба, 1993 – Верба І. Н. Д. Полонська-Василенко: сторінки життєвого і творчого шляху // *Український історичний журнал*. 1993. №7–8. С. 70–84.

Верба, Карпусь, 2012 – Верба І., Карпусь Д. Київська історико-економічна школа М. В. Довнар-Запольського. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2012. 148 с.

Винар, 1983 – Винар Л. Матеріали до біографії проф. Наталії Полонської-Василенко // *Український історик*. 1983. № 2–4. С. 55–61.

Дорошенко, 1996 – Дорошенко Д. *Огляд української історіографії*. Державна школа: Історія. Політологія. Право. Київ.: Вид-во «Українознавство», 1996. 256 с.

Крупницький, 1959 – Крупницький Б. *Історіознавчі проблеми історії України* (збірник статей). Мюнхен: УВУ, 1959. 230 с.

Листи, 1983 – Листи проф. Наталії Полонської-Василенко до проф. Любомира Винара // *Український історик*. 1983. № 2–4. С. 62–73.

Монолатій, 2000 – Монолатій І. Державницька школа української історіографії в Українському Вільному Університеті в Мюнхені (1946 – 1991) // *Український консерватизм і гетьманський рух: Історія, ідеологія, політика*. Вип. І. Київ, 2000. С. 409–441.

Монолатій, Вишиванюк, 2001 – Монолатій І., Вишиванюк О. Мюнхенська школа істориків (1946 – 1991): Історіографічне дослідження. Коломия, 2001. 132 с.

Моргун, 1983 – Моргун О. До життєпису Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко-Моргун // *Український історик*. 1983. № 2–4. С. 50–54.

Омельченко, 1969 – Омельченко В. Наталія Полонська-Василенко (3 нагоди 85-ої річниці з дня народження і 60-ої річниці науково-академічної діяльності) // *Український історик*. 1969. № 1–3. С. 86–94.

Полонська-Василенко, 1964 – Полонська-Василенко Н. *Дві концепції історії України і Росії*. Мюнхен: УВУ, 1964. 52 с.

Полонська-Василенко, 1969 – Полонська-Василенко Н. *Видатні жінки України*. Вінніпег; Мюнхен, 1969. 160 с.

Полонська-Василенко, 1956 – Полонська-Василенко Н. До ідеології «Історії Русів» // *Вісник ООЧСУ*. Нью-Йорк, 1956. Ч. XII. С. 12–17; 1957. Ч. 1. С. 14–22.

Полонська-Василенко, 1962 – Полонська-Василенко Н. *Історична наука в Україні за совєтської доби та доля істориків* // *Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції*. Збірник на пошану українських учених знищених більшовицькою Москвою. Париж; Чикаго, 1962. Т. CLXXIII. С. 7–110.

Полонська-Василенко, 1992 – Полонська-Василенко Н. *Історія України: У 2 т. Т. 1. До середини XVII століття*. Київ: Либідь, 1992. 640 с.

Полонська-Василенко, 1957 – Полонська-Василенко Н. Рец. на: *Історія Русів*. Переклад В. Давиденка / За ред. О. Оглоблина. Нью-Йорк, 1956. XXXI+346 с. // *Записки УВУ*. Мюнхен, 1957. Ч. 1. С. 63–69.

Полонська-Василенко, 1955, 1958 – Полонська-Василенко Н. *Українська академія наук (Нарис історії)*. Частина I (1918 – 1930). Мюнхен, 1955. 152 с.; Частина II (1931 – 1941). Мюнхен, 1958. 216 с.

Полонська-Василенко, 1971a – Полонська-Василенко Н. *Українська історіографія*. Мюнхен: Український Вільний Університет (Скрипти: ч. 38), 1971. 104+X с.

Полонська-Василенко, 1971b – Полонська-Василенко Н. *Український Вільний Університет (1921 – 1971)* // *Український історик*. 1971. № 1–2. С. 17–27.

Прицак, 1993 – Прицак О. Наталя Полонська-Василенко: жмут спогадів // Полонська-Василенко Н. Д. Українська академія наук (Нарис історії). Київ, 1993. С. 5–7.

Ульяновський, 1992 – Ульяновський В.І. Наталя Полонська-Василенко: штрихи до портрета // Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2 т. Т.1. До середини XVII століття. Київ: Либідь, 1992. С. V–LIV.

REFERENCES

Ogloblin, 1957 – Ogloblin O. Ukrainian Historiography 1917 – 1956 // The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. New York, 1957. Vol. V-VI. №4-1/2. P. 305–435. [in English]

Androsova-Bida, 2008 – Androsova-Bida D. «Zhinoche pismo» v ukrainskomu naukovomu prostori [«Woman's Writing» in the Ukrainian scientific space] // Eidos. № 3 Kyiv, 2008. S. 354–370. [in Ukrainian]

Verba, 1993 – Verba I. N.D. Polonska-Vasylenko: storinky zhyttievoho i tvorchoho shliakhu [N. D. Polonska-Vasylenko: the life and works] // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. Kyiv, 1993. № 7–8. S. 70–84 [in Ukrainian]

Verba, Carpus, 2012 – Verba I., Karpus D. Kyivska istoryko-ekonomichna shkola M. V. Dovnar-Zapolskoho [Kyiv Historical and Economic School MV Dovnar-Zapolski]. Kyiv: Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK, 2012. 148 s. [in Ukrainian]

Vynar, 1983 – Vynar L. Materialy do biohrafii prof. Natalii Polonskoi-Vasylenko [Materials to the biography of prof. Natalia Polonska-Vasylenko] // Ukrainskyi istoryk, 1983. No. 2–4. S. 55–61. [in Ukrainian]

Doroshenko, 1996 – Doroshenko D. Ohliad ukrainskoi istoriohrafii. Derzhavna shkola: Istoriiia. Politolohiia. Pravo [Review of Ukrainian historiography. Statehood School: History. Political Studies. Law]. Kyiv: Vyd-vo «Ukrainoznavstvo», 1996. 256 s. [in Ukrainian]

Krupnytsky, 1959 – Krupnytsky B. Istorioznavchi problemy istorii Ukrainy (zbirnyk statei) [Historical problems of the history of Ukraine (collection of articles)] Miunkhen: UVU, 1959. 230 s. [in Ukrainian]

Letters, 1983 – Lysty prof. Natalii Polonskoi-Vasylenko do prof. Liubomyra Vynara [Letters of Prof. Natalia Polonska-Vasylenko to prof. Lubomyr Vynar] // Ukrainskyi istoryk, 1983. No. 2–4. S. 62–73. [in Ukrainian]

Monolatiy, 2000 – Monolatiy I. Derzhavnytska shkola ukrainskoi istoriohrafii v Ukrainkomu Vilnomu Universyteti v Miunkheni (1946 – 1991) [Statehood School of Ukrainian Historiography at the Ukrainian Free University in Munich (1946 – 1991)] // Ukrainskyi konservatyzm i hetmanskyi rukh: Istoriiia, ideolohiia, polityka. № I. Kyiv, 2000. S. 409–441. [in Ukrainian]

Monolatii, Vishivanyuk, 2001 – Monolatiy I., Vishivanyuk O. Miunkhenska shkola istorykiv (1946 – 1991): Istoriohrafichne doslidzhennia [Munich School of Historians (1946 – 1991): Historiographical study]. Kolomiya, 2001. 132 s. [in Ukrainian]

Morgun, 1983 – Morgun O. Do zhyttiepysu Natalii Dmytrivny Polonskoi-Vasylenko-Morghun [To the biography of Natalia Dmitrievna Polonska-Vasylenko-Morgun] // Ukrainskyi istoryk, 1983. No. 2–4. S. 50–54. [in Ukrainian]

Omelchenko, 1969 – Omelchenko V. Nataliia Polonska-Vasylenko (Z nahody 85-oi richnytsi z dnia narodzhennia i 60-oi richnytsi naukovo-akademichnoi diialnosti) [Natalia Polonska-Vasylenko (On the occasion of the 85th anniversary of the birth and the 60th anniversary of scientific and academic activity)] // Ukrainskyi istoryk, 1969. No. 1–3. S. 86–94. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1964 – Polonska-Vasylenko N. Dvi kontseptsii istorii Ukrainy i Rosii [Two concepts of the history of Ukraine and Russia]. Miunkhen: UVU, 1964. 52 s. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1969 – Polonska-Vasylenko N. Vydatni zhinky Ukrainy. [Famous women of Ukraine]. Vinnipeh; Miunkhen, 1969. 160 s. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1956 – Polonska-Vasylenko N. Do ideolohii «Istorii Rusiv» [To the ideology of «History of Ruthenians»] // Visnyk OChSU. New-York, 1956. Ch. XII. S. 12–17; 1957. Ch. I. S. 14–22. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1962 – Polonska-Vasylenko N. Istorychna nauka v Ukraini za sovietskoi doby ta dolia istorykiv // [Historical science in Ukraine during the Soviet era and the fate of historians] //

Zapysky NTSh. Pratsi Istorychno-filosofichnoi seksii. Zbirnyk na poshanu ukrainskykh uchenykh znyshchennykh bilshovytskoiu Moskvou. Paryzh; Chikaho, 1962. T.CLXXIII. S. 7–110. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1992 – Polonska-Vasylenko N. Istoriiia Ukrainy: U 2 t. T.1. Do seredyny XVII stolittia [History of Ukraine: 2 t. T.1. By the middle of the XVII century]. Kyiv: Lybid, 1992. 640 s. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1957 – Polonska-Vasylenko N. Rets. na: Istoriiia Rusiv. Pereklad V. Davydenka / Za red. O. Ohloblyna. Niu-York [Rec. on: History of Ruthenians. Translation by V. Davydenko / Ed. O. Ohloblyn New York, 1956 XXXI + 346 p.] // Zapysky UVU. Miunkhen, 1957. Ch. 1. S. 63–69. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1955, 1958 – Polonska-Vasylenko N. Ukrainska akademiia nauk (Narys istorii). [Ukrainian Academy of Sciences (Essay on History)]. Chastyna I (1918-1930). Miunkhen, 1955. 152 s.; Chastyna II (1931 – 1941). Miunkhen, 1958. 216 s. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1971a – Polonska-Vasylenko N. Ukrainska istoriografiiia [Ukrainian historiography]. Miunkhen: Ukrainskyi Vilnyi Universytet (Skrypty: ch. 38), 1971. 104 + X s. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, 1971b – Polonska-Vasylenko N. Ukrainskyi Vilnyi Universytet (1921 – 1971) [Ukrainian Free University (1921 – 1971)] // Ukrainskyi istoryk, 1971. № 1–2. S. 17–27. [in Ukrainian]

Pritsak, 1993 – Pritsak O. Natalia Polonska-Vasylenko: zhmud spohadiv // [Natalia Polonska-Vasylenko: a cluster of memoirs] // Polonska-Vasylenko N. D. Ukrainska akademiia nauk (Narys istorii). Kyiv, 1993. S. 5–7. [in Ukrainian]

Ulyanovsky, 1992 – Ulyanovsky V. Nataliia Polonska-Vasylenko: shtrykhy do portreta [Natalia Polonska-Vasylenko: strokes to the portrait] // Polonska-Vasylenko N. Istoriiia Ukrainy: U 2 t. T. 1. Do seredyny XVII stolittia. Kyiv: Lybid, 1992. S. V–LIV. [in Ukrainian]

*Стаття надійшла до редакції 25.10.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 1.12.2018 р.*

UDK 930.1:94(477)(=16)
DOI: 10.24919/2519-058x.9.150357

Kostiantyn IVANGORODSKY,
orcid.org/0000-0002-4052-5253

PhD (History), Associate Professor of Ukraine's History Department Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy (Ukraine, Cherkasy) iwakos@ukr.net

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE RECONSTRUCTION OF THE EAST-SLAVS ETHNIC HISTORY IN THE MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

Modern Ukrainian historians, during the reconstruction of the East Slavs' ethnic history before the Mongol era, rarely adhere to clearly formulated methodological guidelines and theoretical postulates that allow such studying. Therefore, for contemporary Ukrainian historiography of this problem are inherent outdated rudiments of «Soviet positivism», misunderstanding and reluctance to apply modern western approaches, conscious self-isolation within the national narrative. The main idea of the article is to show that in modern Ukrainian historiography there are no satisfactory methodological principles for the scientific reconstruction of the East Slavs' ethnic history, and most Ukrainian researchers are still confused by the conditions of methodological pluralism. The purpose of the study is to analyze the methodological aspects of the reconstruction of the East Slavs ethnic history in contemporary Ukrainian historiography. This scientific topic has not been analyzed in historiography till now, so the problem, we have raised, has acquired such a value for the first time. The methodology of the research is determined by the critical analysis and is based on the principles of historicism, systematic, scientific, ethnological verification, objectivity, ethnosocial constructivism, moderate relativism, methodological pluralism. In order to solve this problem, were used such historiographical methods as analysis, synthesis, «second level historiography», comparative, hermeneutic, abstract, historical-genetic, typological, terminological analysis. The scientific novelty is determined by the fact that for the first time, with the method of remote monitoring and analysis (so-called method of «second level historiography») is clarified the development of methodological foundations of the newest Ukrainian scientists' researches devoted to the reconstruction of the East-Slavic communities' ethnic history in the pre-Mongol era. The comparative approach allowed us to trace the influence of methodological pluralism on modern Ukrainian historiography and to establish the significant methodological confusion and ignorance with new tendencies among historians and other humanitarians. Conclusions. The reconstruction of the East Slavic communities' ethnic history, including the Ukrainians ethnogenesis, is one of the key issues in modern Ukrainian historiography. The proposed analysis shows that in Ukrainian historical science there is no satisfactory transformation of the identified segment of cognition, and most Ukrainian humanitarians are confused in the terms of methodological pluralism. On the other hand, many leading historiographers in modern Ukraine mark the significant changes in this area during last decades, that allows us to believe in improving the situation, including the situation in ancient ethnical history researches.

Key words: *methodology, historiography, ethnic history, ethnogenesis, East Slavs.*

Костянтин ІВАНГОРОДСЬКИЙ,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Черкаського національного університету імені Богдана
Хмельницького (Черкаси, Україна) iwakos@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЕТНІЧНОЇ ІСТОРІЇ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Мета дослідження – проаналізувати методологічні аспекти реконструкції етнічної історії східних слов'ян у сучасній українській історіографії. Методологія дослідження зумовлена

критичним аналізом і спирається на принципи історизму, системності, науковості, етнологічної верифікації, об'єктивності, етносоціального конструктивізму, поміркованого релятивізму, методологічного плюралізму. Для вирішення поставленої проблеми були залучені такі історіографічні методи, як аналіз, синтез, «історіографії другого рівня», компаративний, герменевтичний, абстрагування, історико-генетичний, типологічний, термінологічного аналізу. Наукова новизна визначена тим, що вперше засобом відстороненого спостереження та аналізу (так званий метод «історіографії другого рівня») з'ясовано розвиток методологічних основ новітніх досліджень українських учених, які присвячені реконструкціям етнічної історії східнослов'янських спільнот домонгольської доби. Компаративний підхід дозволив простежити напрями впливу на сучасну українську історіографію методологічного плюралізму та встановити істотну методологічну розгубленість і необізнаність із новими тенденціями у середовищі істориків і решти гуманітаріїв. Висновки. Реконструкція етнічної історії спільнот східних слов'ян, у тому числі етногенез українців, становлять у сучасній українській історіографії одну з ключових проблем. Пропонований аналіз свідчить, що поки в історичній науці України немає задовільних трансформацій означеного сегменту пізнання, а більшість українських гуманітаріїв перебувають у стані розгубленості в умовах методологічного плюралізму. З іншого боку, чимало провідних історіографів сучасної України констатують істотні зрушення в цій сфері останніх десятиліть, що дозволяє висловити позитивні сподівання на покращення ситуації зокрема й стосовно досліджень етнічної історії давнього минулого.

Ключові слова: методологія, історіографія, етнічна історія, етногенез, східні слов'яни.

Statement of the problem. In our opinion, the Eastern Slavs' ethnic history study requires historians, first of all, to clearly formulate methodological guidelines and theoretical postulates that facilitate such a research. Unfortunately, modern Ukrainian experts in this area seldomly adhere to this position. In general, in contemporary Ukrainian historiography, this problem is characterized by outdated rudiments of «Soviet positivism», confusion with methodological pluralism, misunderstanding and reluctance to apply modern Western approaches, conscious self-isolation within the national narrative. On the other hand, we cannot but mention the significant breakthroughs in the methodological research of the past, which are demonstrated by the most recent works of Ukrainian historians, demonstrating the openness of Ukrainian historiography to changes in this aspect.

Research analysis. The claimed themes do not have a special analysis in the humanitarian space yet, and, therefore, the problem that we tackled for the first time acquires a considerable significance. In the general context, the specificity and certain aspects of the methodological development of modern Ukrainian historiography are presented in the works of Ya. Hrycak, L. Zashkilniak, G. Kasianov, I. Kolesnyk, O. Tolochko, N. Iakovenko and others.

The purpose of the article. Applying the principle of «second level historiography» proposed by G. Kasianov (analogous to the concept of «second level observer»), when the object of observation is not facts, but the process of observing these facts (Kasianov, 2010: 237), we will try to trace the reflection of Ukrainian scholars on the methodological position of Ukrainian historiography in relation to the ethnic history of the Eastern Slavs.

Statement of the main material. Despite the pessimism of some Ukrainian scientists regarding the lack of methodological innovations in the contemporary humanitarian discourse of Ukraine, the changes themselves in this direction are eloquently evidenced by a much more confident (as compared with its neighbours) progress towards integration into the world's science. Already in the 1990's such a situation was evidenced by the publication of two propaedeutic courses on the methodology of the history by the famous Lviv historian L. Zashkilniak (Zashkilniak, 1996, Zashkilniak, 1999), which, according to the observation by I. Kolesnyk, by the very fact of articulation of the problems raised in them: «Destroyed

---

the notion of the absence of methodology in Ukrainian historical science» (Kolesnyk, 2001: 82). It is significant, that the main methodological transformations within the limits of historical science take place first of all in the segment of historiographical analysis proposed by Ukrainian historians.

According to Ya. Kalakura, contemporary Ukrainian historians face the problems of uncertainty and conflict of methodologies, which is manifested in their «floundering» between the remnants of Soviet normalization and new approaches to historical writing (Kalakura, 2016: 76). That also became the reason of the one-sided methodological interpretation of ethnic history problems of the Eastern Slavs community, which, in addition to the politicized deformations, has acquired at the newest stage a noticeable «nationalization». Turns out, that in our case, the ideologists of the previous narrative turned out to be the most successful practitioners of national history. This is also connected with the prevalence in modern Ukrainian historiography of «naive positivism» in relation to ethnogenetic research, when even at the scientific level it is possible to reconstruct the ethnic history of the Eastern Slavs' communities, for example, exclusively in archaeological materials.

It is significant that among the representatives of such a vision there is virtually no discussion of the methodological and theoretical foundations in their research practices, and their works do not evidence the benefits of this position. As a rule, such intentions are declared, but not specified. The characteristic opinion of V. and Ya. Baran about this issue is declared in the following statement: «Our work on the new methodological basis reveals the processes of ethno-historical development of the Slavs on the territory of Eastern Europe and Ukraine in particular» (Baran, 2005: 7). However, the concept of the «new methodological basis» is not explained by archaeologists, but instead (without justification and explanation), they provide a number of rather dubious concepts. For example, they declare the Slavs to be «an ethno-social unit», and the Kyiv princes, appear to have created an «imperial state». It is worth noting the lack of Ukrainian researchers' knowledge of the «new methodologies», and therefore it is rather delusive to consider that their solid state-based scientific works are based on the «*prEmordialism approach*» (italics are ours – author) (Videiko, 2015: 341).

The situation did not improve much in the East Slavic ethno-history domain after an involuntary redirection of specialists to the so-called «civilizational approach». Nowadays, almost complete absence of theoretical and methodological developments of civilization theory has transformed it essentially from the methodology into «civilization terminology», and such an abstraction as «civilization» is used more as a tribute to the intellectual trend without any scientific substantiation. I. Kutsyi quite reasonably states that the concept of «civilization» is as meaningful, as the scientific interpretations of the essence of a civilizational approach are vague and contradictory (Kutsyi, 2016: 13). At first, civilization discourse was perceived as the main means for dismantling of the formation aberration, which dominated in the Soviet history, but it soon revealed that such an approach was not an epistemological panacea.

Some of the Ukrainian scholars, mechanistically and extremely unsuccessfully, tried to replace the Marxist rhetoric of their concepts with «civilizational imperatives», avoiding any methodological explanations in this regard. For example, M. Kotliar, claiming in the title of one of the monographs to shed the light on «the origins of the East Slavic civilization», did not even outline the boundaries of this lexical occasionalism, besides, he mentioned it only once in the book, namely in the afterword (Kotliar, 1995: 278). In the same way, this artificially fictitious term was used by archaeologist O. Motsia, doubtlessly proclaiming the «Kyiv period of the East Slavic medieval civilization history» (Mot-

---

sia, 2007: 4). Even more problematic is the attributing of the epithet «civilizational» to individual archaeological cultures, hypothetically related to the ethnogenesis of the Eastern Slavic cultures, for example Chernyakhivska. Instead, in solidarity with S. Plokhy, it should be noted that discussions about any «East Slavic civilization», fuelled simultaneously by the Russian, Belarusian and some Ukrainian politicians, are senseless at the background of the current nationalization of post-Soviet societies (Plokhy, 2006: 361). At the same time, the process of «nationalization» of history in Ukrainian historiography is not only the search and crystallization of its own identity, but also the identification of those who should be excluded from «their own» community. As a result, ethnic and cultural indicators have become natural means of «alienating» both for professional historians and for politicians and ideologues. Formation of the image of the ethnic «other» has become an integral part of both cultural and political mobilization, the implementation of the memory policy in the newly-established states. In addition, a significant part of the professional historical community has become, in this regard, not only the executor of the corresponding «state order», but also a significant factor in influencing the formation of this order. Therefore, the ethnic history of the Eastern Slavs is still more an ideological construction, reverted into the formula of scientific knowledge, than the latter.

When representing ethno-historical issues, any historian should be as careful as possible, since the past is an insidious advisor for the vision of the modern image. At the same time, it should be noted that, being an instrument of collective self-identification, history in essence will always be its only means, which is based exclusively on the opposition of «self» and «other» (Zashkilniak, 2016b: 16). Hence, the methodological situation in the countries of the former USSR (precisely within nationalized history) is similar, although they overcome it differently. From the 1990's, within the historical science of Ukraine, two «camps» of scholars have been identified in the study of the ethnic history of the Eastern Slavs, which, according to G. Kasianov, could be called «primordialists» and «modernists» according to the methodological priorities. The first party is still the dominant trend in Ukrainian historiography, which involves the search, first of all, of the Ukrainian ethnic roots in antiquity. In this perspective, the «biological» (L. Zalizniak), the «cultural» (A. Ponomariov) and the «politico-genetic» (Y. Dashkevich, Y. Isaevich) variants are selected (Kasianov, 1999: 264–270).

It is noteworthy that the «camp» of the so-called «modernists», in general (!), does not address the topic of ethnogenesis of any communities that lived on the Ukrainian lands until the seventeenth and eighteenth centuries, which, according to our conviction, deprives ourselves from important reasons for the true knowledge of Ukrainian identity formation in the «era of nationalism». Separate attempts to study the ethnic history of Eastern Slavic communities from «non-traditional» methodological approached cannot be considered too convincing. In general, we can note only two attempts like these in the entire period of the development of independent Ukrainian historiography: the proposal of O. Tolochko to analyse the «Old Rus nationality» in the format of the imagined community (Tolochko, 2002: 116) and S. Plokhy's work on the formation of premodern identities in Ukraine, Belarus and Russia, on the basis of the «review of the tradition established in historiography to consider the East Slavic peoples as primordial formations» (Plokhy, 2015: IX–X). The authorial innovations of these historians are not providing the resolution of the key problem: who, by ethnicity / identity, were «Eastern Slavs» in pre-state times?

Transformations in the methodological sphere of modern Ukrainian historiography are essentially a process of gradual accumulation and stratification of new and old trends. On the

---

other hand, without going through the strict and demanding school of modernism, «school of source and method», one should not approach the elegant lace metaphor, allusions and illusions of postmodernism (Pidhaietskyi, 2000: 315). In general, it must be admitted that most Ukrainian contemporary historians were initially very suspicious of the methodological situation posed by postmodernism. However, over time, it became evident that for humanities, in general, it became a good stimulus, and therefore professionals began to turn to the innovations that postmodernism offered more and more. The most evident evolution of postmodernist epistemological practices within contemporary Ukrainian historiography, with all the «inappropriateness» and «benefits» of this process, has recently been analysed by L. Zashkilniak, who rightly emphasized that, regardless of the attitude to the postmodern situation, it is impossible to ignore its influence on historical cognition (Zashkilniak, 2016a: 105–109).

One of the most notable figures in this area of the latest Ukrainian historiography is N. Iakovenko. At the turn of the millennium, the Kyiv scientist also drew attention to the level of methodological equipment of studios in medieval history of Ukraine, stating that this branch is still largely marked by archaic practices. First of all, it is a question of «the conceptual equipment problem», when the romantic-positivist thinking is embedded in such basic categories as «ethnos», «nation», «state», etc. In addition, she provided the reasons for such a situation, like unsatisfactory professional training of Ukrainian historians and as a consequence – their failure to «penetrate» into the matter of the pre-modern epochs (Iakovenko, 2000: 61, 68). Therefore, most historians in the field of ethno-historical reconstructions still hold on the essence of the «canon» of the late nineteenth century, often adding to it the Soviet templates of historical thinking and decorating these anachronisms with foreign vocabulary (Iakovenko, 2005: 59). This can be explained by the general domination of teleological schemes in the national narrative, based on a rather chimerical Marxist teleology method, for example, presence of such a Soviet invention as «Old Rus nationality» in the historiography.

The methodological basis of such «state» (post-Soviet) direction of contemporary Ukrainian historiography, in comparison with others, looks most eclectic, trying to combine various elements of the Soviet, national and modernist trend. This is format in which the «East Slavic narrative» is presented, which still emphasizes on the «priority of unity» as the main postulate of the former Soviet discourse (Kulyk, 2012). P. Tolochko is the most prominent representative of this trend in relation to the ethnic history of Kievan Rus, and he is convinced that «Marxist formational evolutionism» is still not undermined by anyone, and therefore «Marxist understanding of the world's historical process» needs to be defended (Tolochko, 2007: 5–8). To a certain extent, such a position may be explained by the fact that after the period of «supercriticalism» in historiography, the time has come for methodological uncertainty, which has caused nostalgia among some historians.

Soviet-Russian historical heritage destructively affected the creation of historical knowledge with the immense ideological pressure, which, according to L. Zashkilniak, can be explained primarily by the complete absence of the Ukrainian national humanitarian policy and the minimal presence of Ukrainian historiography and history in world's historical science (Zashkilniak, 2015: 21, 30). The latter is distinguished by hiding ideologically and politically oriented conventions by historian designed to reflect the interests of certain influential groups. Unfortunately, many such political speculations can be observed in the discourse regarding the ethno-historical past of the Eastern Slavic communities of the pre-modern era, including the so-called «Trypillian myth».

Conclusions. The reconstruction of the ethnic history of the Eastern Slavic communities, including the ethnogenesis of Ukrainians, is one of the key issues in modern Ukrainian historiography. The success of its solution depends largely on the methodological basis of ethno-historical research. The proposed analysis shows that while in the historical science of Ukraine there is no satisfactory transformation of the identified segment of cognition, and majority of Ukrainian humanitarians are confused in terms of methodological pluralism. The historians' desire to explore the ethno-historical past of the Eastern Slavs «in a new way» encounters the theoretical and methodological self-isolation associated with domination in the historiography of the Soviet rudiments in the process of cognition, the domination of Russian-imperial and Soviet ethno-historiographical myths and stereotypes, lack of understanding of Western methodological principles, in particular a peculiar «epistemological fear» of so-called postmodernism. On the other hand, many leading historiographers of modern Ukraine state significant changes in this area of the last decades, which allows to make positive predictions for improvement of the situation, in particular, with regard to the research of the ethnical history in ancient past.

BIBLIOGRAPHY

Баран, 2005 – Баран В. Д., Баран Я. В. Історичні витоки українського народу. Київ, Генеза, 2005. 208 с.

Відейко, 2015 – Відейко М. Ю. Етносоціальні трансформації у Центральній та Південно-Східній Європі V – IV тис. до н. е.: дис. ... д-ра іст. наук; 07.00.05 – етнологія / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2015. 462 с.

Зашкільняк, 1996 – Зашкільняк Л. О. Вступ до методології історії. Львів, ЛОИМО, 1996. 96 с.

Зашкільняк, 1999 – Зашкільняк Л. О. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, Львівський державний університет, 1999. 226 с.

Зашкільняк, 2015 – Зашкільняк Л. Радянські історичні міфи в сучасній українській історіографії: «старе вино в нових міхах» // Світло й тіні українського радянського історіописання / за ред. В. Смолія. Київ, ПУ НАНУ, 2015. С. 17–30.

Зашкільняк, 2016 – Зашкільняк Л. Про свободу і обмеження в пізнанні минулого: українська історіографія на початку XXI століття // Харківський історіографічний збірник. Вип. 15. Харків, ХНУ, 2016. С. 14–27.

Калакура, 2016 – Калакура Я. «Синдром комунізації» істориків і його живучість у пострадянській українській історіографії // Історик і Влада: колективна монографія / ред. В. Смолій. Київ, ПУ НАНУ, 2016. С. 55–76.

Касьянов, 1999 – Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму. Київ, Либідь, 1999. 352 с.

Касьянов, 2010 – Касьянов Г. В. Danse macabre: голод 1932 – 1933 років у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980-ті – початок 2000-х). Київ, Наш час, 2010. 271 с.

Колесник, 2001 – Колесник І. Методологія історії чи історія методології: метафори історіографічного дискурсу // Український гуманітарний огляд. Вип. 5. Київ, 2001. – С. 55–85.

Котляр, 1995 – Котляр М. Ф. Русь язичницька: біля витоків східнослов'янської цивілізації. Київ, Заповіт, 1995. 288 с.

Кулик, 2012 – Кулик В. Націоналістичне проти радянського: історична пам'ять у незалежній Україні (2012). URL: <http://www.historians.in.ua>.

Куций, 2016 – Куций І. П. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця XVIII – початку XX ст.: між Слов'янщиною та Європою. Тернопіль, Підручники і посібники, 2016. 480 с.

Моця, 2007 – Моця О. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрями контактів // Український історичний журнал. 2007. № 1. С. 4–19.

Підгаєцький, 2000 – Підгаєцький В. Модернізм і постмодернізм: уявне минуле чи інваріантне майбутнє? // Україна модерна. Ч. 4–5. Львів, 2000. С. 289–316.

Плохій, 2015 – Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусії. Київ, Критика, 2015. 456 с.

Толочко, 2002 – Толочко А. Воображенная народность // Ruthenica. Вип. 1. Київ, ІУ НАНУ, 2002. С. 112–117.

Толочко, 2007 – Толочко П. П. Археология и древняя история (В защиту исторического марксизма). Киев, ИД «Академперіодика», 2007. 104 с.

Яковенко, 2000 – Яковенко Н. Про методологію досліджень середньовічної і ранньомодерної історії України // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Вип. 11. Запоріжжя, 2000. С. 61–73.

Яковенко, 2005 – Яковенко Н. Ранньомодерна українська історія: спірні питання опису й методології // Сучасна українська історіографія: проблеми методології та термінології / під ред. Г. Касьянова. Київ, ІУ НАНУ, 2005. С. 56–85.

Plokhy, 2006 – Plokhy S. The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus. Cambridge, Cambridge University Press, 2006. 379 p.

Zaszkilniak, 2016 – Zaszkilniak L. Historiografia ukraińska i postmodernizm: retrospektywy i perspektywy // Klio Polska: studia i materiały z dziejów historiografii Polskiej. T. 8. Warszawa, Instytut Historii PAN, 2016. S. 103–116.

REFERENCES

Baran, 2005 – Baran V. D., Baran Ya. V. Istorychni vytoky ukraïnskoho narodu [Historical origins of the Ukrainian people]. Kyiv, Heneza, 2005. 208 s. [in Ukrainian]

Iakovenko, 2000 – Yakovenko N. Pro metodolohiiu doslidzhen serednovichnoi i rannomodernoï istorii Ukrainy [On the methodology of research of medieval and early-modern history of Ukraine] // Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. Vyp. 11. Zaporizhzhia, 2000. S. 61–73. [in Ukrainian]

Iakovenko, 2005 – Yakovenko N. Rannomoderna ukraïnska istoriia: spirni pytannia opysu y metodolohii [Early-modern Ukrainian History: controversial issues of description and methodology] // Suchasna ukraïnska istoriografii: problemy metodolohii ta terminolohii / pid red. H. Kasianova. Kyiv, ІІУ НАНУ, 2005. S. 56–85. [in Ukrainian]

Kalakura, 2016 – Kalakura Ya. «Syndrom komunizatsii» istorykiv i yoho zhyvuchist u postradianskii ukraïnskii istoriografii [«Syndrome of communization» of historians and its persistence in post-soviet Ukrainian historiography] // Istoryk i Vlada: kolektyvna monografii / red. V. Smolii. Kyiv, ІІУ НАНУ, 2016. S. 55–76. [in Ukrainian]

Kasianov, 1999 – Kasianov H. V. Teorii natsii ta natsionalizmu [Theories of the nation and nationalism]. Kyiv, Lybid, 1999. 352 s. [in Ukrainian]

Kasianov, 2010 – Kasianov H. V. Danse macabre: holod 1932 – 1933 rokiv u politytsi, masovii svidomosti ta istoriografii (1980-ti – pochatok 2000-kh) [Danse macabre: the famine of 1932 – 1933 in politics, mass consciousness and historiography (1980s – early 2000s)]. Kyiv, Nash chas, 2010. 271 s. [in Ukrainian]

Kolesnyk, 2001 – Kolesnyk I. Metodolohiia istorii chy istoriia metodolohii: metafory istoriografichnoho diskursu [Methodology of history or history of methodology: metaphors of historiographic discourse] // Ukraïnskyi humanitarnyi ohliad. Vyp. 5. Kyiv, 2001. – S. 55–85. [in Ukrainian]

Kotliar, 1995 – Kotliar M. F. Rus yazychnytska: bilia vytkiv skhidnoslovianskoi tsyvilizatsii [Old Rus' is pagan: near the origins of East-Slavic civilization]. Kyiv, Zapovit, 1995. 288 s. [in Ukrainian]

Kulyk, 2012 – Kulyk V. Natsionalistychne proty radianskoho: istorychna pamiat u nezalezhnii Ukraini (2012) [Nationalistic versus Soviet: historical memory in independent Ukraine]. URL: <http://www.historians.in.ua>. [in Ukrainian]

Kutsyi, 2016 – Kutsyi I. P. Tsyvilizatsiini identychnosti v ukraïnskii istoriografii kintsia XVIII – pochatku XX st.: mizh Slovianshchynoiu ta Yevropoiu [Civilizational identities in Ukrainian

---

historiography of the late XVIII – early XX centuries: between Slavic and Europe]. Ternopil, Pidruchnyky i posibnyky, 2016. 480 s. [in Ukrainian]

Motsia, 2007 – Motsia O. Kyivska Rus i krainy Yevropy: kharakterni rysy skhidnoslovianskoi derzhavnosti, rivni mizhnarodnykh vidnosyn ta napriamy kontaktiv [Kyivan Rus' and the countries of Europe: the characteristics of East-Slavic statehood, the level of international relations and the directions of contacts] // Ukrainyskyi istorychnyi zhurnal. 2007. № 1. S. 4–19. [in Ukrainian]

Pidhaietskyi, 2000 – Pidhaietskyi V. Modernizm i postmodernizm: uivne mynule chy invariantne maibutnie? [Modernism and postmodernism: imaginary past or invariant future?] // Ukraina moderna. Ch. 4–5. Lviv, 2000. S. 289–316. [in Ukrainian]

Plokhyy, 2015 – Plokhyy S. Pokhodzhennia slovianskykh natsiy. Domoderni identychnosti v Ukraini, Rosii ta Bilorusii [The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Ukraine, Russia and Belarus]. Kyiv, Krytyka, 2015. 456 s. [in Ukrainian]

Plokhyy, 2006 – Plokhyy S. The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus. Cambridge, Cambridge University Press, 2006. 379 p.

Tolochko, 2002 – Tolochko A. Voobrazhennaia narodnost [Imagined nationality] // Ruthenica. Vyp. 1. Kyiv, IIU NANU, 2002. S. 112–117. [in Russian]

Tolochko, 2007 – Tolochko P. P. Arkheolohyia y drevniaia ystoriia (V zashchytu ystorycheskoho marksyzma) [Archeology and ancient history (In defense of historical Marxism)]. Kyiv, ID «Akademperiodyka», 2007. 104 s. [in Russian]

Videiko, 2015 – Videiko M. Yu. Etnosotsialni transformatsii u Tsentralnii ta Pivdenno-Skhidnii Yevropi V–IV tys. do n. e. [Ethno-social transformations in Central and Southeast Europe V–IV mill. BC]: dys. ... d-ra ist. nauk; 07.00.05 / Kyivskyi natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. Kyiv, 2015. 462 s. [in Ukrainian]

Zashkilniak, 1996 – Zashkilniak L. O. Vstup do metodolohii istorii [Introduction to the methodology of history]. Lviv, LONMIO, 1996. 96 s. [in Ukrainian]

Zashkilniak, 1999 – Zashkilniak L. O. Metodolohiia istorii vid davnyiny do suchasnosti [Methodology of history from antiquity to the modern]. Lviv, Lvivskyi derzhavnyi universytet, 1999. 226 s. [in Ukrainian]

Zashkilniak, 2015 – Zashkilniak L. Radianski istorychni mify v suchasni ukrainskii istoriografii: «stare vyno v novykh mikhakh» [Soviet historical myths in modern Ukrainian historiography: «old wine in new barrels»] // Svitlo y tyni ukrainskoho radianskoho istoriopysannia / za red. V. Smoliia. Kyiv, IIU NANU, 2015. S. 17–30. [in Ukrainian]

Zaszkilniak, 2016a – Zaszkilniak L. Historiografia ukraińska i postmodernizm: retrospektywy i perspektywy // Klio Polska: studia i materiały z dziejów historiografii Polskiej. T. 8. Warszawa, Instytut Historii PAN, 2016. S. 103–116.

Zashkilniak, 2016b – Zashkilniak L. Pro svobodu i obmezhenia v piznanni mynuloho: ukrainska istoriografii na pochatku XXI stolittia [On freedom and limitations in the knowledge of the past: Ukrainian historiography at the beginning of the XXI century] // Kharkivskyi istoriografichnyi zbirnyk. Vyp. 15. Kharkiv, KhNU, 2016. S. 14–27. [in Ukrainian]

*Стаття надійшла до редакції 3.11.2018 р.
Стаття рекомендована до друку 14.12.2018 р.*

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК**

**EAST EUROPEAN
HISTORICAL BULLETIN**

**ВИПУСК 9
ISSUE 9**

Головний редактор
Василь Ільницький

Відповідальний редактор
Микола Галів

Літературне редагування
Ірина Невмержицька

Редагування англomовних текстів
Ірина Гарник

Технічний редактор
Лілія Гриник

Макетування та верстка
Наталія Кузнєцова

Дизайн обкладинки
Олег Лазебний

Здано до набору 20.12.2018 р. Підписано до друку 26.12.2018 р.
Гарнітура Times. Формат 70x100 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 25,11. Зам. № 1018/141
Наклад 300 примірників

Друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.